Dvylika metų su
SRI AUROBINDO

NIRODBARAN

Vertė
Daiva Tamošaitytė

SRI Aurobindo
kultūros židinys

Vilnius 2014

UDK 1(540) (092)
Ni-145

Versta iš: Nirodbaran. Twelve Years with Sri Aurobindo. Sri Aurobindo Ashram Press, Pondicherry, 1988. Third Edition (Revised and Enlarged).

Rėmėjai
Foundation for World Education, USA
Sri Aurobindo kultūros židinys, Lietuva

Iliustracijos iš asmeninio D. Tamošaitytės
ir Sri Aurobindo ašramo archyvų.

© Apie autorių ir knygą, vertimas Daiva Tamošaitytė, 2014
© Sri Aurobindo Ashram Trust, 2014
© Apipavidalinimas, Giedrė Putnikaitė 2014

ISBN 978-609-95626-0-5

APIE AUTORIŲ IR KNYGĄ

Nirodbaranas (gimė 1903 m. lapkričio 17 d., mirė 2006 m. liepos 17 d.) į pasaulio istoriją įėjo kaip XIX a. pabaigos – XX a. pirmosios pusės bengalų politinio lyderio, poeto ir jogo Aurobindo Ghose'o, vėliau žinomo kaip Sri Aurobindo asmeninis gydytojas ir sekretorius. Šalia tiesioginių pareigų Sri Aurobindo ašrame,[1] Pondičeryje (dabar – Pudučeris),

[1] Čia ir toliau kalbama apie Sri Aurobindo ašramą.

kuriame dirbo gydytoju ir dėstė bengalų kalbą Sri Aurobindo tarptautiniame lavinimo centre,[2] Nirodbaranas parašė nemaža reikšmingų knygų. Jos tapo neįkainojamu metraščiu ir pirminiu šaltiniu žmonėms, kurie domisi ašramo gyvenimu ir Sri Aurobindo asmenybe bei mokymu. Iš jų svarbiausios – du stori tomai „Susirašinėjimų su Sri Aurobindo“,[3] keturi tomai „Pokalbių su Sri Aurobindo“,[4] „Sri Aurobindo humoras“,[5] „Atmintini susitikimai su Motina“[6] ir „Dvylika metų su Sri Aurobindo“.[7] Taip pat jo plunksnai priklauso laisvesnio pobūdžio biografijos „Sri Aurobindo visiems amžiams“, [8] „Mrinalini Devi“,[9] „Motinos įrankis Pradyotas“[10] ir „Nepaprasta mergina“;[11] pastaroji knyga – apie Eshą, Dilipo Kumaro Roy dukterėčią, *bhāratanātyam* šokėją, kurios senelis iš tėvo pusės, Surendranathas Banerji, buvo žymus politinis lyderis ir reformistų politikos veikėjas, o iš motinos pusės, Dwijendralalas Roy, garsus rašytojas. Šie prisiminimai kiek neįprasti, nes Nirodbaranas pirmuoju asmeniu atpasakojo tai, ką pasakojo Esha. Iš atskirų pasakojimų, spausdintų žurnale *Mother India*, vėliau sudarė knygą. Ne mažiau

2 *Sri Aurobindo International Centre of Education*.

3 *Correspondence with Sri Aurobindo.*

4 *Talks with Sri Aurobindo.*

5 *Sri Aurobindo's Humour.*

6 *Memorable Contacts with the Mother.*

7 *Twelve Years with Sri Aurobindo.*

8 *Sri Aurobindo for All Ages.*

9 *Mrinalini Devi.* Mrinalini Devi – Sri Aurobindo žmona. 1918 metais, vykdama pas vyrą į Pondičerį, ji užsikrėtė gripu ir mirė, sulaukusi trisdešimt dvejų metų.

10 *Mother's Instrument Pradyot*.

11 *An Extraordinary Girl*.

ekstravagantiškas jo sumanymas parašyti įsivaizduojamą Sri Aurobindo ir jo mokinių pokalbį, kuris virto knyga „Sri Aurobindo. Svajonių dialogas su vaikais“.[12] Tokie sumanymai kilo jau garbiame amžiuje, kai Nirodbaranas susidūrė su ašramiečių, mažų ir didelių, klausimais, į kuriuos nei pats Sri Aurobindo, nei Motina nebegalėjo atsakyti. Kadangi Nirodbaranas pasižymėjo puikia atmintimi ir skrupulingumu, jis turėjo retą dovaną tiksliai užrašinėti tai, ką išgirdęs. Antai jo „Pokalbiai su Sri Aurobindo“ chronologiniu ir faktiniu atžvilgiu tiksliai sutampa su kito Sri Aurobindo mokinio, A. B. Puranio užrašytaisiais. „Susirašinėjimas su Sri Aurobindo“ – dokumentinė medžiaga, kurią sudaro apie keturi tūkstančiai laiškų, rašytų Sri Aurobindo kaip atsakymai į Nirodbarano laiškus. Ypatingo tikslumo ir atsakingumo jis pasiekė paskutiniaisiais Sri Aurobindo gyvenimo metais, kai užrašinėjo savo Mokytojo diktuojamą poemą „Savitrė“. O kol buvo gyva Motina, ji asmeniškai aprobuodavo visus Nirodbarano ir kitų autorių svarbius tekstus.[13]

Nirodbaranas, etninis bengalas, kilo iš Čitagongo (dabar – Bangladešas), budizmą išpažinusių žemvaldžių talukdarų (zamindarų). 1924 metais Nirodbaranas lydėjo dukterėčią Jyotirmoyee į Europą, kur abu studijavo Edinburgo universitete: Nirodbaranas mediciną, Jyotirmoyee – filosofiją. 1927 metais jiedu Paryžiuje sutiko garsų klasikinės indų muzikos atlikėją ir dainininką Dilipą Kumarą Roy, kuris papasakojo

[12] *Sri Aurobindo. A dream-dialogue with children.*

[13] Taip pat išleistos trys Nirodbarano poezijos knygos, trumpos Motinos ir Sri Aurobindo biografijos bengalų kalba ir kiti tekstai. Kaip leidėjas Nirodbaranas parengė knygas apie Nolinį, Kishorą Gandhi ir Amalą Kiraną (K. D. Sethną).

apie Pondičeryje reziduojantį jo guru – Sri Aurobindo. Pirmą kartą Nirodbaranas į Pondičerį atvyko 1930-taisiais, paskui porą metų atliko Birmoje gydytojo praktiką. Kadangi ji nesuteikė dvasinio pasitenkinimo, 1933 metų vasario 16 dieną Nirodbaranas grįžo į Pondičerį ir liko jame visam laikui. Kartu su Sri Aurobindo politinių laikų bendražygiu Nolini, Dilipu Kumaru Roy, Champaklalu, Pranabu, Amalu Kiranu, Sunilu, Aravinda Basu, H. Maheshwari ir keletu kitų jis sudarė elitinį Sri Aurobindo aplinkos ratą, tačiau išorėje tas pranašumas nebuvo pabrėžiamas. Priešingai: vykdant Motinos ir Sri Aurobindo dvasinę pertvarką, visiems teko pripažinti kastų, lyčių ir rasių lygybę. Kai kurie įnamiai nepajėgė paklusti šioms nuostatoms ir nepriėmė moters, tai yra Motinos, vadovavimo ašramui, todėl išvyko. Tarp jų Nirodbaranas iškyla kaip vienas kukliausių ir pažangiausių indų, ištikimai atsidavusių Mokytojo idėjoms. Galbūt jo charakteriui darė įtaką ir budizmas, tačiau iki pat gyvenimo pabaigos jis pasižymėjo atida žmogui, įžvalga ir pasirengimu padėti visiems, kas siekė išminties. Iš artimiausios aplinkos jis padėjo atvykti į ašramą dukterėčioms ir sūnėnams Suhashui, Bibhashui, Bani, Dolly, Juthikai bei kitiems žmonėms, jei tik matė nuoširdžias jų dvasines aspiracijas. Nenuostabu, kad plačios ir glaudžiai tarpusavy bendraujančios giminės Indijoje siekė gyventi kartu, tačiau dar svarbiau buvo įveikti priešiškai nusiteikusių giminaičių nuostatas tapti vienuoliais ir vienuolėmis. Todėl šalia Sri Aurobindo sutikimo didelę reikšmę turėjo pačių žmonių apsisprendimas. Dolly tapo dešine Nirodbarano ranka ūkyje ir jaunesnių giminaičių globėja. Sykį ji sužinojo, kad jos dėdė tiesiogiai susigiminiavęs su Rabindranathu Tagore.

Kai ji paklausė, ar tikrai jo pusbrolis vedė Tagore's trečios kartos dukterėčią, Nirodbaranas atsakė trumpu „taip", o į nuostabą, kodėl jis slėpė šį faktą ir nuo jų, atsiliepė: „Čia yra ašramas".[14] To nežinojo nei ašramo berniukų mokyklos vadovė Minku Tagore, nei į ašramą žmoną lydėdavęs ir pas Nirodbaraną viešėdavęs Krishna Kripalini, Tagore's dukraitės vyras. Šis atvejis gerai parodo asketiškas ir neasmenines Nirodbarano nuostatas laikytis jo guru nustatyto „dvasios kurso", siekti ne išorinės, bet vidinės pilnatvės.

Kadangi šios knygos vertimą lėmė asmeninė pažintis su jos autoriumi, tikslinga keliais bruožais užsiminti apie Nirodbaraną remiantis tiesioginiais įspūdžiais, juolab, kad viešoje erdvėje, išskyrus jo oficialias sąsajas su Sri Aurobindo, apie jį žinoma palyginti mažai. Su Nirodbaranu susipažinau 1995 metų balandžio mėnesį Sri Aurobindo ašrame. Nusipirkau keletą jo knygų ir nuėjau autografo. Sykiu puoselėjau viltį jį nufilmuoti. Paspaudusi kamerą po pažasčia, ryžausi žygiui į pagrindinį ašramo pastatą, žinodama, kad filmuoti jo teritorijoje draudžiama. Nirodbaranas buvojo siaurame kambarėlyje kieme po Tarnystės medžiu, žvelgiančiame tiesiai į Sri Aurobindo ir Motinos kapą. Ši pažintis buvo lemtinga. Nirodbaranas ne tik pasirašė ant knygų, bet ir padovanojo man savo poemų

[14] Duomenys paimti iš iliustruotos knygelės Dolly Mutsuddi, *My Precious Sister Bani, Niece of Dr. Nirodbaran,* išleistos 2010 metais asmeninėmis lėšomis (leidėjas nenurodytas). Kaip dovaną su autografu ją gavau iš autorės, ilgametės bičiulės. Įkandin Nirodbarano Dolly šiltai priėmė mane į savo šeimą, rūpinosi viešnage, o mirus dėdei ir seseriai, kvietė pietų, daug pasakojo, apdovanojo šeimos dovanomis. Visada kreipėsi į mane „Daiva, mano rože" *(Daiva, my rose*).

rinkinį.[15] Didžiulis jo autoritetas ir indiška tradicija lėmė, kad daugelis į jį kreipėsi „Nirod-da“, arba tiesiog pagarbiu bengališku kreipiniu „mama“. Aš savaime – taip pat. Iš visų kitų svarbių pažinčių su ašramo senbuviais pažintis su Nirodbaranu apsprendė mano viešnagės kokybę. Man leido filmuoti visur ir viską. Susukau keturių valandų juostą, įamžinusią ir jį, ir kitus žymius žmones. Nirodbaranas rūpinosi mano kelione į Kolkatą, kurioje Sri Aurobindo gimė; supažindino su savo gyvenimo būdu ir intymiais dvasiniais dalykais, kuriais jis gyveno. Atėjo į mano koncertą, kuriame skaičiau paskaitą apie M. K. Čiurlionį ir skambinau jo kūrinius. Kasdien kviesdavo popiečio arbatai, *tiffin*. Pakvietė su šeima apsigyventi ašrame – tai buvo neįtikimas pasiūlymas, nes gauti teises tapti nuolatiniu ašramo gyventoju yra labai sudėtinga ir šiandien. Net jo giminaičiai tokį leidimą gavo sunkiai. Publikavo mano laiškus ašramo žurnale *Mother India*. Ir jam tuomet buvo... devyniasdešimt dveji. Antrą sykį jį aplankiau 1998-taisiais. Tame tarpe susirašinėjome. „Dvylika metų su Sri Aurobindo“ man paliko gilų įspūdį, tad nusprendžiau šią knygą išversti. Viename laiškų Nirodbaranas parašė: „Prašei leidimo versti mano knygas. Kokia laimė tad ištiktų tąsias knygas! Versk ir leisk tavo žmonėms sužinoti apie Sri Aurobindo ir Motiną. Tai viskas, ko noriu.“ Visiškas dvasinis bendrumas leido jaustis saugiai ir laisvai. Tada net nesuvokiau tos reikšmės, tos dovanos, kurią gali suteikti prie Avataro gyvenę rišiai, ir ne dėl kažkokių ypatingų „nuopelnų“, o dėl galingos protekcijos, kuri apima

[15] Nirodbaran, *Fifty Poems of Nirodbaran with Corrections and Comments of Sri Aurobindo*. Geeta Banerjee, A. B., Calcutta: 1983.

kiekvieną žmogų visame pasaulyje, jei jame įžvelgiama bent dalelė noro keistis ir tobulėti. [16]

„Dvylika metų su Sri Aurobindo“ tyrinėtojų nuomone yra ypatingas tekstas, ir ne tik dėl objektyviai aprašytų paskutiniųjų guru gyvenimo metų. Jis atskleidžia tokias aplinkybes, kurios lemtingos visai dvasinei pasaulio raidai. Bent jau man knyga priartino ir sužmogino sunkiai suvokiamą esamybę To, kuris išdrįso nubrėžti ir argumentuoti dar nebūtą žmonijos ateitį. Viename iš laiškų Nirodbaranas parašė: „Ramana Maharshis, Krishnamurtis ir kiti yra niekas palyginti su Sri Aurobindo.“ Tokį teiginį tenka tikrinti moksliškai lyginant apologetinius ir kitus išlikusius istorinius tekstus apie Sri Aurobindo. Laimei, jis gyveno XX amžiuje, ir rašytiniai šaltiniai, amžininkų liudijimai dar neapaugę legendomis ir išsigalvotomis istorijomis... Deja, man jį ar Motiną pažinti asmeniškai neteko. Tačiau dėl prigimties pažįstanti būtį iš tekstų, pajutau tiesos užtaisą, ir tokį galingą, jog nusprendžiau pasitikrinti savo žinias. Jas papildė asmeniniai santykiai su juos pažinojusiais. Nirodbaranas tarp jų, daugiausia atsiskyrėlių, tapo mano dvasiai labai artimu bičiuliu. Kad knygoje aprašyti įvykiai yra autentiški, suvokiau bendraudama su Nirodbaranu. Pirmiausia, kas mus siejo, tai visiškas skepsis, tai yra, nuolatinis abejojimas tuo, kas vyksta, vadovaujantis principu įtikėti tik tada, kai it šventas Tomas įkiši pirštą į žaizdą. Nirodbaranas iš kitų Sri Aurobindo aplinkinių išsiskyrė ypatinga savybe: jis drįso juoktis iš guru ir

[16] Apie Nirodbaraną mėnraščio *The Mother* redaktoriaus prašymu parašiau straipsnį „Among the Rishis“ dideliam 640 puslapių leidiniui, skirtam jo šimtmečiui: *Nirodbaran: Divinity's Comrade*. The Gnostic Centre, New Delhi: 2003.

jam prieštarauti. Sveiko proto pamatu. Juk jis buvo gydytojas, materijos ginklanešys. Ir tas skepsis lydėjo Nirodbaraną visą gyvenimą. Įstabu tai, kad Nirodbaranas išlaikė natūralią jungtį tarp proto, kūno ir antgamtinių dalykų, vykusių ašrame. O laidininkas tam buvo ... humoras. Nirodbaranas sugebėjo viską, net antgamtinius guru žygdarbius nuleisti juokais ir tuo pat metu uoliai daryti jogą. Ir guru atsiliepė ta pačia gaida. Savo aforizmuose sakė: „Jei nebūtų humoro, žemė seniai būtų nuėjus šuniui ant uodegos“. Taigi tą sugebėjimą į viską, net rimčiausius dalykus pažvelgti linksmai Nirodbaranas išlaikė iki pabaigos. Todėl jis aprašinėjo įvykius kaip mokslininkas ir gydytojas, visą laiką pokštaudamas ir uždavinėdamas keblius klausimus. Sri Aurobindo atsakinėjo jam su tokiu pačiu sąmoju, ir tai buvo išskirtinis jo santykis su Nirodbaranu. Žinoma, daktaro skepsis sumažėjo vien dėl keistos aplinkybės: jis tapo poetu siurrealistu. Sri Aurobindo, baigęs Kembridže klasikines studijas ir save laikęs pirmiausia poetu, įkūrė ašrame poetų mokyklą. Nirodbaranas, kaip ir kai kurie kiti ašramo pateptieji, antai Nishikanta, įgijo poetines galias pagal prigimtį. Ir kaip paskui prieštarausi mokytojui, jei jis atskleidžia tavy glūdinčias galias? Nirodbaranas, aukštas, prakaulus ir rūstus, visiems kėlė tokią baimę, kad susirgę žmonės bijodavo eiti pas jį gydytis. O rūstumas tebuvo jo principingumo ir sąžiningumo išraiška, po kuria nuolat šypsojosi draugiška ir visuomet linksma siela. Gal tai ir yra ilgaamžiškumo paslaptis, leidusi Nirodbaranui sulaukti šimtas dvejų metų ir gyventi iki pat galo visavertį gyvenimą?

Jis rašė: „Nesuprantu, kaip tu, būdama lietuvė, taip gerai perpranti Aurobindo. Net ir man tai buvo sunku.“ Galėsiu į

tai atsakyti jau ne Nirodbaranui, bet gentainiams. Kadangi pirmiausia susidomėjau Sri Aurobindo filosofine mintimi ir jo pilnutinės advaita vedantos mokykla (*pūrnādvaita*), o šis susidomėjimas virto profesija, mokslinių darbų rašymu, panūdau įsitikinti, kaip ta mintis veikia tikrame gyvenime. Darbas Sri Aurobindo ašramo archyvuose, centruose Indijoje ir JAV, pažintys su jo bendražygiais, mokiniais ir kultūrinio paveldo tyrinėtojais buvo neįkainojamos: atsidūriau erdvėje, kuri tiesiogiai perduoda dvasinę patirtį. Ir ši patirtis – tai svarbiausia – leidžia formuluoti perspektyvą lietuviams. Pakartosiu visiems žinomą faktą: esame pati seniausia gyva indoeuropiečių kalba (ir kultūra), kurią studijuoja viso pasaulio baltistikos centrai. Išleidome didžiausią nūdienos Europoje žodyną. Gimtoji kalba mums – svariausia atspirtis, be to, ji artima sanskritui. Sri Aurobindo yra rašęs, jog lietuvių (latvių, estų) kalba turi turėti valstybinę reikšmę, kitaip tauta vegetuos vien kaip etnosas. Dvasinis artumas su vedantiškąja tradicija nekėlė abejonių, nes reiškėsi sunkiai nusakomomis, panašiomis į senąjį lietuvių paveldą elgesio ir mąstymo lytimis, tik itin gyvastingomis ir apčiuopiamomis vidine pajauta. Kita vertus, nusakyti aiškiais žodžiais tai dažnai neįmanoma, lygiai kaip ir „Dvylikoje metų su Sri Aurobindo“ nerasime pažodinio dvasinio gyvenimo aprašymo, išskyrus faktus kaip nuorodas į jį. Juk jis pats sakė, kad jo vidinis gyvenimas lieka paslėptas nuo žmonių akių. Tokiam gyvenimui aprašyti reikėtų naujos, galbūt neverbalinės kalbos.

Ši knyga – unikalus į pasaulį nužengusio naujo dvasinio postūmio, naujų galimybių ir žmogiškojo likimo perkaitos liudijimas. Nirodbaranas šios biografijos skyriuose smulkiai

aprašinėja Sri Aurobindo ir ašramo gyventojų kasdienybę ir veiklą, kelia esminius būties klausimus, susijusius su pilnutine (integraline) joga, jos teorija ir praktinėmis galimybėmis. Ne viskas liko atsakyta, ir, žinia, daug paslapčių tebėra neatskleistos – pavyzdžiui, kodėl Sri Aurobindo pasitraukė iš pasaulio, nors kalbėjo apie mirties įveiką kaip esminį antmonės laimėjimą. Tačiau vienos stipriausių knygos vietų yra apie Antrojo pasaulinio karo eigą ir gilumines įvykių, nulėmusių žmonijos raidą, priežastis. Daugelis faktų ir liudijimų kasdieniam žmogui gali atrodyti kaip neįtikima pasaka, fantazija, kaip žmogaus galias viršijančios pastangos, todėl galimai nerealios ir iš principo neįmanomos. Tačiau išankstinės abejonės sudūžta į deimantinio kietumo mąstytojo ir rišio logiką bei veiksmus, kurių liudininkais buvo daugybė žmonių.

Sri Aurobindo rašė: „Reikia eiti nuo baigties logikos amžinybės logikos link“. Jis tapo Reginčiuoju ateities žmonijos galimybes ir jas aprašė savo veikaluose. Kaip pats sakė, grindė jas asmenine patirtimi. Svarbu ir tai, kad ši didinga vizija yra moderni, pritaikyta dabarties ir ateities žmogui. Iš tiesų man Sri Aurobindo pateikta doktrina neturi lygių būtent dėl optimistinės ir aiškiai dėstomos perspektyvos. Ji paaiškina, kodėl mums žinoma civilizacija ar civilizacijos sukasi tarsi uždaram rate ir neranda išeities, kodėl nė viena religija neįveikia gyvenimo kančios, skurdo, tironijos ar klastos, nesukuria rojaus žemėje – būtent, dėl netobulos žmogaus prigimties. Sri Aurobindo akimis žmogaus gyvenimas yra viena iš pakopų begalinėje evoliucijos grandinėje, tad jam lemta pranokti bei ištobulinti savo kol kas neišbaigtą prigimtį, tapti antžmogiu ir sukurti tą rojų žemėje, bet ne dėl

žmogiškųjų ambicijų, o dėl bendro pasaulio vystymosi nulemtumo ir dieviškųjų tikslų. Vadinasi jie, tie tikslai, nepaisant trumpos žmonijos istorijos regimo beviltiškumo ir nuolatinės susinaikinimo grėsmės, jos aklumo ir nepakantumo, yra neišvengiami. Sri Aurobindo brėžiamoje perspektyvoje akivaizdžiai matyti rekonstruotas dvasinis indų civilizacijos pradas, kuris įgauna universalius metmenis, joje kaip dėlionės gabalėliai susidėsto ir amžinybės požiūriu laikini reiškiniai – pasaulietiškumas, materializmas, vietiniai tikėjimai, įvairios minties srovės. Indų civilizacija ir nūdien stulbina tuo, kad ji yra vienintelė, kurioje koegzistuoja visi įmanomi savižinos būdai „nuo akmens amžiaus", kastos ir luomai, įvairiausia gamta ir kultūra, etninės grupės, religiniai kultai ir kalbos, vienu metu dera seniausios ir naujausios gyvenimo apraiškos, nelyginant Dievas būtų Indijoje, kaip Galapagų salyne, panūdęs eksperimentuoti su visomis sąmoningos gyvybės formomis... Būtent Indija siūlo pasauliui tokį ateities modelį, kuris rodosi esąs vienintelis gyvybingas. Net galinga Kinijos civilizacija, būdama iš esmės orientuota į išorę, neatlaikė kalijugos išbandymų. Iš kur Kinijoje, kuri nuo amžių skambino dangiškais pentatonikos garsais, radosi tiek velniškų disonansų komunistiniame amžiuje? Beprecedentis maoizmo žiaurumas, Tibeto okupacija (taip pat pretenzijos į Taivaną) ir visur plintanti ekonominė ekspansija rodo, kad Kinija Dievo ir žmogaus polemiką sprendžia sunkiai. Indija tokių ekscesų išvengė, o dėl musulmonų įvykdyto šalies padalijimo pati patyrė represijas.

Lietuvai Sri Aurobindo pateiktas modelis yra sektinas ir dėl to, kad jis atitinka jos pačios dvasines kultūrines lytis, kurios savo esme (nebūtinai išoriniais pavidalais) yra

giminingos indiškosioms. Sunku rasti kitą tautą pasaulyje, kuri, be mūsų brolių latvių, būtų taip iš šaknų susigiminiavusi ir išlaikiusi kuo tiesiausią ryšį su tautomis, gyvenančiomis dabartiniame Indo slėnyje, prie Gangos upės ir Indijos vandenyno.

Manytina, jog vyksta ne civilizacijų sandūra, o civilizacijos ir kultūros kova *per se*. Civilizacija, kurioje techniniai laimėjimai neproporcingai nusveria kultūrinius, išbalansuoja pasaulio pusiausvyrą. O kam tarnauja techninis progresas? Visada ir visur – pirmiausia grobuoniškiems užkariavimo ir pasipelnymo tikslams. Netobulame žmonių pasaulyje dėl netobulos žmogaus prigimties kitaip ir nebus. Vadinasi, tos grėsmės, kurias matome ir postmoderniame kompiuterių, kosminių laivų, nanotechnologijų bei genetinės inžinerijos pasaulyje, linkusios tik didėti dėl jau aptartų priežasčių. Tuo tarpu kultūra tolydžio stumiama į gyvenimo pakraščius, dar daugiau, ją keičia surogatinė populiarioji kultūra, ar veikiau antikultūra, kurioje, didžiuliais tempais augant technikos progresui, tikroji žmogaus gyvenimo vertė nyksta. Gelžbetoninė civilizacija, kuria taip didžiuojasi jos kūrėjai, pasak Sri Aurobindo, yra tokia trapi, kad vieną dieną ją užteks vaikui paliesti pirštu, ir ji subyrės kaip kortų namelis.

Lietuva visada buvo kultūros šalis pagal pirminę šios sąvokos prasmę. Jai svetima agresyvi urbanizacija, industrija ir gamtos išnaudojimas. Lietuviai, sėsli žemdirbių tauta, per amžius išpuoselėjo darna grįstą pasaulėžiūrą ir etiką. Net sukūrę klestinčią civilizaciją laikais, kai pagal Tacitą aisčiai (baltai) buvo viena gausiausiai Europos žemyną apgyvendinusių metatautų, lietuviai kaip tos civilizacijos perėmė-

jai tebėra išlaikę sveiką sampratą apie žmogaus santykį su aplinka, pasauliu, kitomis tautomis ir Dievu. Kelis šimtus metų užkariautojų naikintame mūsų pavelde tradicijų pavidalu ilgiau, nei kitose Europos šalyse, išliko tie baziniai sandai, kurie Sri Aurobindo idėjų lauke paradoksaliai pasirodo esą ne atsilikę, o priešingai – vieninteliai teisingi ir gyvybingi. Kadangi pasaulis įžengęs į poreliginę erą, baltų paveldas, jo etnografinės formos sykiu su savitu mentalitetu ir doros kategorijomis, taip pat ir visa naujųjų laikų pažanga, kuri remiasi į prigimtines vertybes, yra pajėgi pereiti į kitą, dvasinę plotmę ir dalyvauti ateities žmonijos kūrime.

Bene svarbiausias Sri Aurobindo rekonstruotos vedantos požymis yra moteriškojo ir vyriškojo pradų pusiausvyros atkūrimas. Jis atkuria ir permąsto gimtosios tradicijos metafizinius pradmenis, esamus Vedose, Upanišadose, Tantrose, „Bhagavadgytoje“ ir moteriškųjų dievybių kultuose, išlaikiusiuose nesugriautą visuminį visatos vaizdą bei sandarą, ir kurios aiškinimas bėgant amžiams bei įsivyravus patriarchatui buvo palaipsniui iškreiptas, užtamsintas ir galiausiai užmirštas. Tuo pasižymi ir lietuviškoji kosmologija, rekonstruota Vydūno, mokslininkės Marijos Gimbutienės ir filosofo Vinco Vyčino, visos plejados nūdienos mitologų, etnomuzikologų, antropologų, kalbininkų ir archeologų. „Dvylikoje metų su Sri Aurobindo“ Nirodbaranas atskleidžia Motinos veiklą, kuri praktiškai įkūnijo Sri Aurobindo ateities regmę, metafizines prielaidas paversdama tikrove. Revoliucingas regisi ne tik postulatas, kad visą perkaitą vykdo Dieviškoji Motina, o moteris yra kuriančioji šaktė (galia); pabrėžiamas dvasingumo prioritetas prieš supasaulėjusį, reakcingą didžiųjų religijų diktatą, eliminavusį

tikrąsias moteriškojo prado funkcijas tiek iš sakralinio, tiek iš pasaulietinio gyvenimo. Šioje vietoje atkreiptume skaitytojo dėmesį į tai, kad Motina (Mirra Alfassa Richard) buvo grynakraujė Egipto ir Turkijos žydų palikuonė, gimusi ir augusi Paryžiuje, tačiau pagal kilmę visada laikiusi save prancūze, o dvasiškai – inde. Ji niekada nekalbėjo apie savo žydiškumą, o darbe Sri Aurobindo brėžiamą pasaulio viziją grindė dvasinėmis kategorijomis, kurios esančios aukščiau religinių, rasinių ar luominių skirtumų. Tačiau konkreti pasaulio perkaita negali kyboti ore, ji turi turėti institucinį pamatą. Motina rėmėsi būtent indoeuropietiškomis dvasinėmis vertybėmis ir jas įkūnijo. Tad vien šis faktas, žvelgiant radikaliai, liudija abraomiškųjų prozelitinių religijų „išrinktumo“ politizavimą ir pasaulio perspektyvoje nerodo ne tik jokio jų išskirtinumo, bet ir galėjimo išlaikyti kokį nors dvasios monopolį.

Knygos priede Nirodbaranas publikavo tris Sri Aurobindo straipsnius, kurie jo manymu yra labai svarbūs ir Indijos, ir viso pasaulio ateičiai. „Žmonijos vienybės idealo“ pabaigos žodyje Sri Aurobindo nagrinėja politines prielaidas pasauliui vienytis dvasiniais pagrindais. Jis teigia, jog tokios politinės organizacijos, kaip Tautų Lyga (dabar – Jungtinių Tautų Organizacija), kad ir netobulos, turi būti bet kuria kaina išsaugotos, o jų veikla – nuolat gerinama, idant mažosios tautos turėtų iš tiesų lygias galimybes plėtotis. Numatydamas vieningą pasaulį-valstybę, jis rašo, kad bet koks didžiųjų tautų gviešimasis į mažąsias yra neleistinas, ir kad ji galima tik tada, kai neliks jokių išimčių ir nusistovės gerai sutvarkyta pasaulio darna, teisių ir interesų derinimas. Jo manymu, pagrindinės grėsmės pasaulio vienybei ir net jo

išlikimui kyla ne tiek iš netobulų organizacijų ar didžiųjų šalių susitarimų, kiek iš pasaulio padalijimo į dvi stovyklas – komunistinę Rusiją ir Kiniją bei likusią pasaulio dalį. Sri Aurobindo numatė ir aptarė komunistinės ideologijos grėsmes, dėl kurios tokios šalys, kaip Šiaurės Korėja, Vietnamas, Kubos Respublika, Kambodža ir kitos mažesnės į Rusijos ir Kinijos įtaką patekusios valstybės išlieka grėsmės židiniais net ir žlugus Sovietų Sąjungai. Neseniai įvyko ir Sri Aurobindo numatytoji Azijos šalių išsivadavimo banga, žinoma kaip Arabų pavasaris. Tačiau būtent galinga priešprieša tarp tariamai komunistinio ar socialistinio ir kapitalistinio pasaulio lemia visus nūdienos neramumus ir suirutes: kruvini įvykiai Afganistane, buvusioje Jugoslavijoje, Gruzijoje ir Čečėnijoje, įtempta padėtis dabartinėje Sirijoje ar Ukrainoje yra Rusijos geopolitikos, tebepuoselėjančios imperinius tikslus, tiesioginis padarinys. Sri Aurobindo teigia, jog bet kuria kaina reikia sušvelninti dviejų ideologijų kovą ir mėginti surasti bendrą kalbą, nes stabarumas, prievarta ar grobuoniški instinktai ateities neturi, tik žlugdo progresą. Tai tinka ir Europos Sąjungai, kurioje geras iniciatyvas taip pat pradėjo nusverti bedvasio biurokratinio mechanizmo įsigalėjimas, tariamai lygių teisių piršimas per prievartą, bankų ir turtuolių elito diktatas, ištautinimo ir išvalstybinimo procesai.

Visada atsargi ir savus nacionalinius interesus ginanti Anglija Margaret Thatcher asmenyje 1997 metais Vilniuje vykusiai konferencijai dėl būsimo stojimo į ES išsiuntė perspėjimo laišką, kuriame nurodė galimas grėsmes Lietuvos suverenitetui. Jos pranašystės taip pat išsipildė. Lietuva, istoriškai plytinti tarp Rytų ir Vakarų, Rusijos ir

Europos, susiduria su dideliais iššūkiais, tačiau juo teisingai išgvildenus galėtų padaryti savitą indėlį į būsimo taikaus pasaulio viziją. Lygiais pagrindais bendradarbiaujanti pasaulinė sąjunga dar toli, todėl lietuviai turėtų stiprinti savo tautiškumą, valstybingumą ir plėtoti dvasines kultūrines formas, antraip, pasidavusi globalizacijos grėsmėms ji tiesiog išnyktų. Kad šis klausimas yra neatidėliotinas ir pirmaeilis, rodo milžiniški emigracijos mastai, fizinio tautos kūno nykimas, svetimų gyvensenos modelių perėmimas ir nekritiškas nuolaidžiavimas stipresniųjų valiai, kuris sekina ūkines, visuomenines ir politines gyvybines galias. Atsvara spaudimui iš išorės turėtų tapti nepriklausomos Lietuvos, atsikovojusios iš ES suverenias galias ir kuriančios ateitį savo jėgomis vizija – tai kelias, kuriuo šalis ėjo Pirmosios Respublikos laikais, ir kurį gali papildyti įvairių sąjungų konfigūracijos su sąlyga, kad bus išlaikyta tautų nepriklausomybė, apsisprendimo teisė ir lygybė. Sri Aurobindo nubrėžtosios gairės galėtų tapti milžinišku postūmiu prisitaikyti prie kintančio laikmečio ir galinga priemone tautos dvasiai atgaivinti.

Keletas pastabų apie vertimą. Knygoje pasitaikantys sanskrito terminai ir kitos specialios sąvokos aiškinamos išnašose, puslapio apačioje. Paaiškinimai yra vertėjos, o tais atvejais, kai išnašos yra Nirodbarano, jos nurodomos skliaustuose – (Aut. past.). Tarptautiniams žodžiams buvo stengtasi suteikti lietuviškus atitikmenis; šis darbas suteikė daug džiaugsmo ir parodė, kokia neišsemiama ir turtinga lietuvių kalba, pajėgi keistis ir kurti naujas reikšmes. Vardai rašomi originalo kalba, taip, kaip juos rašė patys žmonės.

Baigdama šią kiek neįprastą pratarmę, kuri, kaip ir pati knyga, yra skirta siauresniam, specifiniam skaitytojų ratui, nebijančiam drąsių potėpių ir nekamuojamam konservatyvių baimių, noriu padėkoti pačiam dr. Nirodbaranui, suteikusiam teisę versti šią knygą, Nacionalinės literatūros ir meno premijos laureatui poetui Kornelijui Plateliui, maloniai sutikusiam išversti eiles, Amerikoje įsikūrusiam fondui *Foundation for World Education*, finansavusiam veikalo leidimą, *Lietuvos Sri Aurobindo kultūros židiniui* bei visiems, prisidėjusiems prie galutinio knygos išleidimo į gyvenimą.

Daiva Tamošaitytė

2014 sausis

26th ~~23rd~~ Aug.

Dear Daiva, I received your wonderful letter today, and your present some days ago. I was wondering why you have been silent what may have happened to you etc etc. I saw Kazy (?) passing by in the street. I was surprised. I thought "Oh, is he here? How is it he didn't come to see me? etc etc. And then comes your present of chocolates box! Then the letter. What wonderful experience you're having, child! very precious indeed! ~~Xxx~~ And your return from America with a complete change in your outer appearance! The experience before the Relics at the Bharam it is magnificent! Something has suddenly opened in you! I liked you very much - your sweet child like face, your talks thrilled me and I was counting on your letter. How can I be impatient to read them? Raman Maharshi, Krishnamurti etc etc are nothing ~~[illegible]~~ beside Sri Aurobindo & the Mother and I'm sure they have found in you a very extraordinary person. Do keep to them, be loyal to them love them. They will guide and protect you always.

You have asked my permission to translate my books. What a good fortune it will be for the books! Do translate and let your people know about the Mother and Sri Aurobindo. That's all I want. I'm so glad to hear that your book touches my soul. About your suffering. First of all better not share your experiences with others. People are jealous. It may harm you.

I hope the others are all right

Well, no more space. I close the letter waiting to hear from you soon. You know I'm getting old, How long will the Guru keep me, I don't know. With love, love love mean while. Thanks

PRATARMĖ

Ši knyga skiriama daugiausia Sri Aurobindo ir Motinos mokiniams bei atsidavusiesiems. Jie labai troško ką nors sužinoti apie išorinį Mokytojo gyvenimą, kurį nelyginant uždanga slėpė daugelį metų trukęs atsiskyrimas. Iki šiol Motina ne itin norėjo, kad mes tą uždangą kilstelėtume. Tačiau kai pasisiūliau aprašyti asmeninį bendravimą su Mokytoju paskutiniuosius dvylika Jo gyvenimo metų, – o jis išties yra istorinis, – ar dėl artėjančių Sri Aurobindo šimtųjų gimimo metinių, ar dėl kokių kitų priežasčių Motina su šiuo pasiūlymu mielai sutiko. Ne tik sutiko, bet ir labai maloniai visą pasakojimą išklausė.

„Pašaliečiui" gali pasirodyti, kad šioje knygoje kai kur perdėm prižarstyta pamaldžių atverčių, stebuklingų reiškinių ir mistiškų gaidelių. Tačiau aš stengiausi kuo tikroviškiau atpasakoti ką matęs ir girdėjęs, taip pat pavaizduoti mūsų vaidmenį šioje didingoje dramoje, kurioje pagrindinis veikėjas buvo Mokytojas. Savaime suprantama, subjektyvių įspūdžių visiškai neišvengsi, o aš ir neketinau piešti atsieto savo patirčių vaizdo. Bet jeigu kam rūpi pamatyti objektyvų portretą paties paslaptingiausio modernios epochos Asmens, kurį tūkstančių tūkstančiai jautė esant tikrą Dievažmogį, tam, tikiuosi, pakaks peno smalsumui patenkinti.

Kitiems lieka Jo paties veikalai, į kuriuos gilinantis galima susižerti didingiausios regmės bei neprilygstamo įgyvendinimo turtus.

Nirodbaranas

TURINYS

1. NETIKĖTUMAS 28

2. IŠGIJIMAS 47

3. VIEŠPATIES NAMAI 68

4. DIEVIŠKOJI MOTINA 93

5. KARAS IR POLITIKA 144

6. „SAVITRĖ“ 188

7. PADĖJĖJAI 217

8. POKALBIAI 241

9. BESIKVATOJANTYS DIEVAI 255

10. SUSIRAŠINĖJIMAS IR SUSITIKIMAI 262

11. DIEVAS IŠEINA 276

12. PABAIGA (JIS ČIA) 301

POST SCRIPTUM 313

PRIEDAS 315

ĮLIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS 346

ASMENVARDŽIŲ IR SĄVOKŲ RODYKLĖ 347

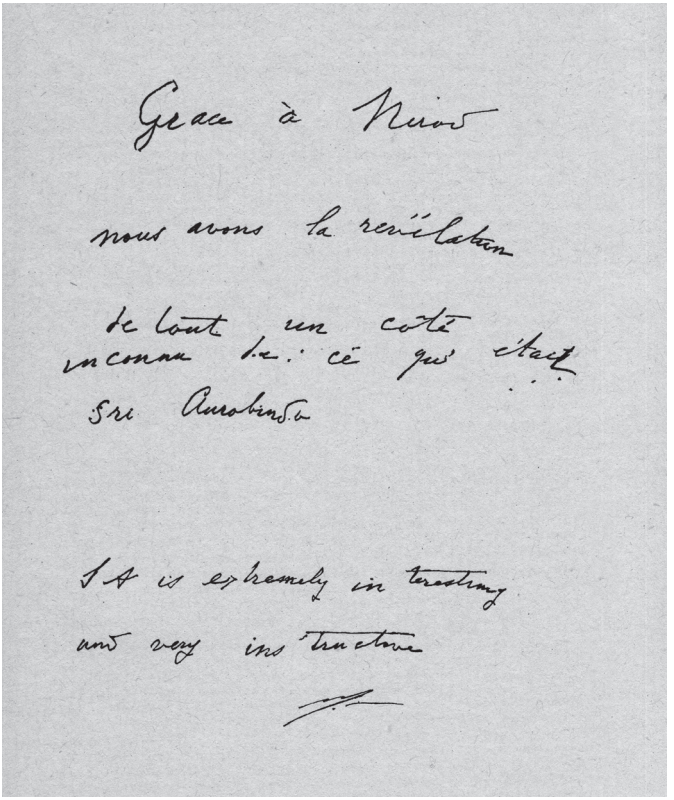
Grace à Nirod

nous avons la révélation

de tout un côté
inconnu de ce qui était
Sri Aurobindo

It is extremely interesting
and very instructive

Motinos rankraščio faksimilė.

Faksimilės vertimas: *Nirodo dėka mums atsiskleidė visiškai nežinoma Sri Aurobindo asmenybės pusė.*

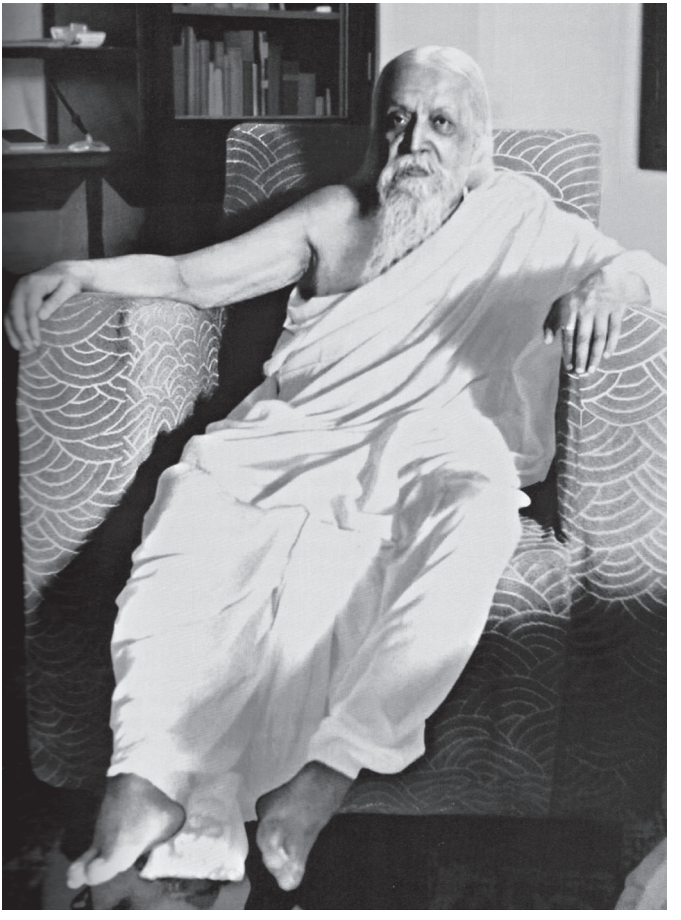

Sri Aurobindo 1950. *Nuotrauka* Henri Cartier-Bressono.

NETIKĖTUMAS

Tai buvo valanda prieš pat Dievams nubundant[1]

Kalendorius rodė 1938–tųjų lapkritį, daršanos[2] mėnesį. Dar pora savaičių, ir po prailgusio trijų mėnesių laukimo susitiksime su Mokytoju. Praėjus kiekvienai daršanai, pradedame skaičiuoti dienas iki kitos šventės, nes šis įvykis kaskart priartina Amžinąjį ir jo Šaktę[3] prie mūsų, tapdamas dar viena reikšminga gyvenimo gaire. Šiai datai artėjant kasdienybė taip pat įgyja ryškesnių spalvų, o visų veidai nušvinta meiliomis šypsenomis. Kelyje vienas kitą sutikę draugai sveikinasi vienu žodžiu: „Rytoj!“ arba tylomis apsikeičia žvilgsniais, kupinais palaimingo lūkesčio. Valgykloje klegama ta pačia tema. Kad ir kur beeitum, kad ir ką besutiktum, nėra kitos kalbos, kaip tik apie Guru.[4] Tai trunka vieną, dvi minutes. Amžiną akimirką.

Aš jaučiuosi kur kas kebliau. Mat laužiau su juo žodžių ietis, mečiau iššūkį jo pažiūroms, pasijuokiau iš jo jogos. Žinau, jog visa tai bus užmiršta tą pačią akimirką, kai atsidur-

1 „It was the hour before the Gods awake.“ Eiliuotus Sri Aurobindo tekstus vertė Kornelijus Platelis.

2 Skr. *daršana* – šventė, kurios metu dvasinis Mokytojas pasirodo mokiniams; taip pat Dievystės apsireiškimas atsidavusiajam.

3 Skr. *śakti* – energija, valia, jėga, stiprybė, galia; savaime egzistuojanti sąmoninga Viešpaties jėga, kuri pasireiškia Gamtos veikloje.

4 Skr. *guru* – mokytojas.

siu jo didingoje akivaizdoje. Jis bus toks pat mandagus, kaip atsakydamas į mano laiškus, ir teiksis maloningai šypsotis iš savo transcendentinių aukštybių, o mana širdis tvaksės iš džiaugsmo ir nuostabos. Tačiau protas vis tiek negali atsikratyti įprastos baimės.

Lapkričio dvidešimt ketvirtosios išvakarėse, apimti laukimo nuotaikos, atkakome į vietą. Šį rytą Motina visiems suteikė palaiminimą. Tikra Mahalakšmė,[5] malonės bei grožio įsikūnijimas, ji šypsojosi ir mūsų širdis pripildė meilės bei pagarbos. Mus apėmė kuo tinkamiausia būsena ruošiantis prisistatyti Viešpačiui. Per kiekvieną daršaną jis turi progą įvertinti mūsų nuo pereito karto padarytą pažangą ir suteikti naują postūmį tobulėti.

Ramią gyvenimo tėkmę drumstė atvykstančių svečių minia, tarp jų ir panelė Wilson, prezidento Wilsono duktė, atvykusi iš tolimosios Amerikos. Mokytojo knyga „Esė apie Gytą“[6] ją tiesiog užbūrė. Ji nė neįsivaizdavo, kad šiame materializmo amžiuje kas nors gali parašyti tokią nuostabią knygą. Panelė Wilson išgirdo Viešpaties balsą, tariantį žmogui: „Apleisk visas dharmas.[7] Ieškoki prieglobsčio vien manyje. Aš išlaisvinsiu tave iš blogio saitų.“ Taip ši knyga tapo jos Biblija. Ir ji nusprendė, jog turi pamatyti tokį nepaprastą asmenį.

5 Skr. *Mahālakṣmī* – aukščiausiosios meilės ir palaimos dievybė, viena iš keturių pagrindinių Dieviškosios Motinos galių ir asmenų.

6 *Essays on the Gīta.*

7 Skr. *dharma* – būties dėsnis, Tiesos pavyzdys, veikimo taisyklės arba įstatymas; bendruomeninė hindų samprata apie teisingą religinį, visuomeninį ir dorovinį elgesį bei dėsnius.

Diena slinko sklandžiai. Daugelis sadhakų[8] miegoti nuėjo anksti, kad vidujai pasirengtų didžiajam įvykiui. Virš ašramo[9] tvyrojo ramybė ir tyla. Tik kampiniame Sri Aurobindo kambaryje, išeinančiame į gatvę, degė švieselė, tarytum budėdama sargyboje prieš visa smelkiančią tamsybę. Motina pasišalino taip pat anksti; paliko Sri Aurobindo dirbantį. Turbūt jis taisė epinę poemą „Savitrė“,[10] nes „laiškų griūtis“ dėl daršanos buvo sustabdyta. Artėjo rytas.

Vėliau įsižiebė šviesa Puranio kambaryje: buvo antra valanda. Jis ruošėsi užkaisti vandens Motinos voniai. Pusę aštuonių ryto prasidės daršana. Tačiau niekas neįtarė, jog

Štai dieviškos Apvaizdos kelyje
Nakties mintis didžiulė ir grėsminga
Tamsioj šventykloj amžinybės tįso
Nekrusteldama ties tylos riba.

Gilią tylą perskrodė iš Motinos kambario pasigirdęs varpelio skambesys. Atskubėjęs Puranis rado ją stovinčią laiptų viršuje. Motina tarė: „Sri Aurobindo parkrito. Atvesk daktarą Manilalą.“ Laimei, jis buvo atvykęs iš Gudžarato daršanai. Atskubėjęs gydytojas pamatė Sri Aurobindo, ku-

8 skr. *sādhaka, sādhikā* – vyras arba moteris, besilaikantys dvasinės disciplinos, *sādhanā*.

9 skr. *āśrama* – Mokytojo namai, kuriuose jis priima norinčiuosius mokytis dvasinės disciplinos.

10 „Across the path of the divine Event
The huge foreboding mind of Night, alone
In her unlit temple of eternity,
Lay stretched immobile upon Silence' marge.“

ris pakeliui į vonią užkliuvo už patiesto tigro kailio ir dabar gulėjo ant žemės vonios kambaryje. Atlikęs išankstinę apžiūrą, daktaras Manilalas įtarė dešiniojo šlaunikaulio lūžį ir paprašė Motiną atsiųsti padėjėjų. Regis, Sri Aurobindo, eidamas iš svetainės į vonios kambarį ir veikiausiai kartodamas kurias nors „Savitrės“ eilutes, suklupo ant dešiniojo kelio ir galva atsitrenkė į tigro kailį. Turbūt priešiškos jėgos pašėlo iš džiaugsmo ir ėmė klykti: „Mūsų priešas suklupo!“ Tačiau Sri Aurobindo nesutriko ir mėgino atsikelti. Kai tai nepavyko, jis, tikėdamasis, kad netrukus ateis Motina, liko ramiai gulėti. O Motina, kuri tuo metu miegojo, savo ruožtu pajuto galingus virpesius ir suprato, kad Sri Aurobindo atsitiko kažkas negera. Ji tučtuojau atėjo ir rado jį gulintį ant grindų. Intuicija ir gera medicininė nuovoka Motinai pakuždėjo, kad gali būti lūžęs kaulas. Tada ji ir paskambino pagalbos varpeliu.

Kai mes, kiti gydytojai, atskubėjome, jau radome daktarą Manilalą apžiūrinėjantį lūžusią Sri Aurobindo koją. Motina sėdėjo šalia jo ir švelniai vėdavo. Negalėjau patikėti tuo, ką regi mano akys: čia bejėgiškai gulintį Sri Aurobindo, ten gilaus dieviško sielvarto iškreiptą Motinos veidą. Tačiau kaipmat atgavau pusiausvyrą ir prisidėjau prie patikros. Greitu žvilgsniu permečiau Sri Aurobindo. Įgudusi gydytojo akis akimoju įvertino stipraus vyro kūno formas: dešinysis kelis buvo sulenktas, veidas suglumęs. Jis šypsojosi, tarsi nė nenutuoktų, kad kažkas negerai. Apnuoginta puikiai išsivysčiusi krūtinė bolavo tamsoje, o gražiai išlygintas ir pakeltas aukštyn sniego baltumo dhotis išryškino spindinčias aukso spalvos šlaunis. Apvalios ir glotnios tarsi marmuras, jos priminė Yeatso eilutę: „Garsus pasauly auk-

sašlaunis Pitagoras.“ Netikėtai šmėkštelėjusi auksinio Vedų purušos[11] vizija!

Gydytojas švelniai lankstė koją, ir sulig kiekvienu judesiu Sri Aurobindo išsprūsdavo trumpas „Ak!“, o Motina tučtuojau pasiteiraudavo: „Ar skauda?“ Atsakinėdamas į gydytojo klausimus jis ištarė tik keletą žodžių. Galiausiai gydytojas pareiškė, kad lūžęs šlaunikaulis. Sri Aurobindo ramiai išklausė nuosprendį, tačiau nieko nepasakė.

Iš daktaro Manilalo, trijų kitų gydytojų, asmeninio Sri Aurobindo patarnautojo Champaklalo ir Puranio, kurio seni ryšiai su Sri Aurobindo laidavo dalyvio teisę, buvo suburta padėjėjų grupė. Tačiau trūko dar vieno žmogaus. Motina dirstelėjo pro Sri Aurobindo kambario langą ir pamatė daktarą Satyendrą – stiprų geraširdiškos povyzos vyriškį, besišnekučiuojantį su kažkuo priešais savo dantų kliniką. „Pakvieskime Satyendrą“, – tarė ji. Pasirinkta buvo itin vykusiai!

Paskui reikėjo sugipsuoti koją. Motina pasiuntė žinią daktarui Rao, kuris buvo sadhako Duraiswamio ir Kudaloro ligoninės valdytojo bičiulis, nes vietos ligoninė galėjo neturėti mums reikiamos įrangos. Iš valstybinės vaistinės Puranis atnešė alebastro. Pagaliau pirmoji pagalba buvo suteikta, ir sužeista koja sugipsuota. Tuomet Viešpatį teko gabenti į lovą. Nešimas pasirodė besąs rimtas darbas, nepaisant to, kad tarp mūsų buvo trys raumeningi nešikai – Pu-

[11] Skr. *puruṣa* – Asmuo; sąmoninga Esybė; sąmoninga Siela; esminė esybė, remianti prakritės (skr. *prakṛti*) veiklą; Sąmoningasis, būvantis atokiau, kuris yra valdovas, liudininkas, žinovas, tasai, kuris mėgaujasi, palaiko ir duoda leidimą Gamtos triūsui.

ranis, Champaklalas ir Satyendra. Sunkus Sri Aurobindo kūnas svėrė ne mažiau, nei jame saugoma dvasinė medžiaga.

Prabėgo tik pora valandų, o žinia, trenkusi kaip perkūnas iš giedro dangaus, jau spėjo apskrieti visą ašramą. Šimtai vilčių ir lūkesčių buvo sutriuškinti vienu smūgiu. Norėdami sužinoti tiesą, žmonės rinkosi ašramo kieme ir skirstėsi apsunkusiomis širdimis. Jie karštai meldėsi Motinai ir Viešpačiui, kad jis greičiau pasveiktų. Panelė Wilson nuolankiai pakluso likimui. Motina iš užuojautos nusivylusiems atsidavusiesiems vakare suteikė daršaną. Jos saulėtas šypsnys ir prisilietimo galia liūdesį nuvijo šalin.

Dabar, kai, išskyrus priežiūrą, neturėjome jokio užsiėmimo, negalėjau daryti nieko kita, tik mąstyti apie tai, kas įvyko. Prisiminiau, kaip Sri Aurobindo man rašė, kad gali sutramdyti ligą ir mirtį, tačiau nelaimingi atsitikimai, esą, dar įmanomi. Vis dėlto jis gyveno atsiskyręs nuo visų, apsaugotas nuo galimų atsitiktinumų, o savyje buvo kosminių galių meistras, tad toks netikėtumas atrodė stačiai nesuvokiamas. (Vėliau Sri Aurobindo „Pokalbiuose“ mums paaiškino, kodėl ir kaip jį ištiko katastrofa.) Jėgos turėjo būti labai klastingos – tokios gudrios, kad pasirinko laiką būtent tada, kai Motina nuėjo ilsėtis, o dievai užmigo. Tačiau Nemonės jėgos budėjo, idant suduotų velnišką smūgį. Išties tai buvo netikėta valanda!

Skaisčioje ryto šviesoje gerai mačiau lovoje išsitiesusį ir visiškai nejudantį Sri Aurobindo. Svarsčiau sau: „Ar jis, nemiegojęs ištisą naktį, džiaugiasi mažumėle saldaus miego? O gal paprasčiausiai ramiai sau guli ir kenčia stiprų skausmą, ir stengiasi išlaikyti pusiausvyrą?“ Pastarasis spėjimas,

kaip vėliau patvirtino pats Sri Aurobindo, pasirodė esąs teisingas. Tik Motina, kuri ateidavo ko nors paklausti ar pasiūlyti atsigerti, į snaudulį primenančią jo būseną įliedavo gyvybės kibirkštėlę. Dabar galėjau stebėti tiek jį, ranka pasiekiamą, tiek kambarį, kuriame jis gyveno pastaruosius dvylika metų! Nuo tada čia viskas taip pasikeitė, kad šiandien iš pirmykščio apstatymo beliko blankus prisiminimas. Medinė lova, ant kurios gulėjo Sri Aurobindo, buvo didelė, galvūgalyje kiek pakelta, o plati krūtinė bei didelė apskrita galva su gražiais per vidurį sklastymu perskirtais šilkiniais plaukais užėmė beveik visą lovos plotį. Likusi kambario dalis buvo visai dyka, kukliai apstatyta, išskyrus kilimą, porą buksmedžio stalelių dviejuose kambario kampuose ir pusiau apskritą stalą viduryje; ant vieno iš stalelių mėtėsi užrašų knygelės ir kalnai atliekamo popieriaus. Stūksojo didelė spinta; knygų joje buvo nedaug. Viršutinėje lentynoje gulėjo įrišti žurnalo „Arijas“ tomai,[12] žemesnėje – rinktiniai Shakespeare'o ir Shelley'o raštai, Radhakrishnano, Jameso Cousinso ir kitų autorių knygos. Kabojo du paveikslai: vienas – kinų tapybos, o kitas vaizdavo lotosą laikantį Amitabhą Buddhą. Buvo čia ir keletas medžio raižinių. Priešais Sri Aurobindo lovą stovėjo Motinai skirta kušetė. Vienintelis prabangus baldas buvo gretimame kambaryje pastatyta pailga iš viksvameldžio pinta kėdė, kurioje jis sėdėdavo ir ilsėdavosi, atlošęs galvą.

Papusryčiavęs atvyko daktaras Manilalas. Jis pasiteiravo Sri Aurobindo, kaip šis jaučiasi, ir išgirdo trumpą atsakymą.

[12] *Arya* – periodinis leidinys, į kurį Sri Aurobindo nuo 1914 rugpjūčio iki 1919 metų sausio rašė filosofinius straipsnius.

Pacientas niekuo nesiskundė. Netrukus pasirodė ir daktaras Rao. Jis išklausė istoriją nuo pradžios iki galo ir pasiūlė pasikonsultuoti su chirurgu ortopedu iš Madraso. Tame mieste jis turėjo sugebėjimais garsėjantį draugą, gydytoją Narasimhą Ayerą. Motina sutiko, ir Rao išvyko į Madrasą.

Nebebuvo kas veikti; liko tik laukti. Įdienojo, o mes, lūkuriuodami daktaro Rao sugrįžtant, skaičiavome valandas ir minutes. Išgirdę automobilio pyptelėjimą, puldavome prie lango. Be kita ko, 1938–taisiais Pondičeris atrodė visai kitaip, nei dabar. Automobilius buvo galima kone suskaičiuoti ant pirštų, pro šalį jie pravažiuodavo retai, tad automobilio signalas galėjo lengvai suklaidinti, juolab, kad taip įtemptai laukėme. Daktaras Manilalas mus tėviškai įtikinėjo, kad nusiramintume: amžius ir patirtis išmokė jį išlaikyti samatą[13] ir objektyvų požiūrį į daiktus. Tuo tarpu Sri Aurobindo, dieviškasis pacientas, romiai sau gulėjo erdvioje lovoje ir akivaizdžiai laisvai jautėsi. Kartkartėmis į klausimus daktaras Manilalas sulaukdavo vienskiemenio atsakymo, o mes, likusieji, jam buvome tikriausiai vien aplinkui besisukiojantys bevardžiai ir niekam neįdomūs šešėliai. Tik tada, kai ateidavo Motina ir švelniai šypsodamasi paklausdavo: „Ar labai skauda?“, išvysdavome kiek pakitusią šiaip jau nejausmingo veido išraišką! Stojo vakaras. Pagaliau, daugybę kartų apsigavus, mums buvo pranešta, kad gydytojai atvyko. Jie paaiškino, jog susivėlino todėl, kad norėjo drauge pasiimti pažįstamą ekspertą radiologą, ir kai jį sumedžiojo labirintiškoje Madraso metropolijoje, radiologas sutiko veikiai leistis jiems įkandin.

[13] Skr. *samatā* – elgesio tolygumas, pusiausvyra, atveikų į išorės dirgiklius nebuvimas.

Kambaryje prasidėjo sambrūzdis. Traumų specialistas nuėmė gipsą ir apžiūrėjo galūnę. Jis patvirtino lūžio diagnozę, tačiau prieš ko nors imdamasis nutarė palaukti rentgeno nuotraukų. Motina pateikė jam daugybę sudėtingų klausimų apie prognozę, įvairias galimybes, gydymo būdus ir taip toliau, ir panašiai. Medicinos žinovą ji maloniai nustebino išsamiomis profesinėmis žiniomis. Sri Aurobindo, savo ruožtu, sėdėjo lovoje ir klausėsi kalbų kaip pašalinis liudininkas, tačiau įdėmiai, žvelgdamas čia vienan, čia kitan veidan, ir nepratarė nė žodžio! Motina jam aiškino chirurgo nuomonę, tarsi jis būtų nesusigaudęs, kas vyksta. Reikalą svarstyti Sri Aurobindo paliko Motinai ir sutiko su viskuo, ką ji nuspręstų. Be abejo, ji buvo geresnė vertintoja. Toks pasyvus elgesys mane labai sudomino. Tasai, kuris man nešykštėjo skambių patarimų dėl ligonių, lemiamą akimirką neturėjo ką pasakyti apie save. Veikiau primenąs nustebusį žiūrovą, jis tiesiog sėdėjo it didelis vaikas, jo veidas ir akys šypsojosi, o kūnas skleidė angelišką švytėjimą.

Apie vienuoliktą valandą vakaro atkako gydytojas su rentgeno aparatu ir įtraukė mus į veiklą. Tai buvo buklus, jaunas ir keliantis pasitikėjimą vyrukas, apie darbą kalbantis formalia maniera. Jis padarė keletą nuotraukų ir mūsų dideliam palengvėjimui iškart jas išryškino. Tačiau diagnozė privertė suakmenėti. Motinai buvo parodytos nuotraukos, kuriose buvo matyti nuo sutrenkimo virš kelio lūžęs šlaunikaulis, o abi jo dalys buvo tvirtai sukibusios. Traumatologas ir radiologas nuodugniai ištyrinėjo nuotraukas ir paaiškino: jeigu tos dalys pasislinktų atgal į vietą, pagrindiniai už kaulo esantys kraujo indai bei nervai trūktų ir pridarytų daug bėdos! Šiuo atveju, esą, būtų visiškai neprotinga atstatinė-

ti koją trūktelint ar panaudojant kokią nors kitą drastišką mechaninę priemonę. „Jumis dėtas, galūnę sugipsuočiau ir palikčiau ramybėje. Įtvaras ją tvirtai suspaus“, – pranešė galutinį sprendimą dalyko žinovas. Su sprendimu sutikome ir įtvarą pritaisėme prie lovos galo. Kiekvieną dieną reikėjo pasyviai mankštinti kojos girnelę, kad nesusidarytų sąaugos. Ligonis keletą savaičių turėjo likti prikaustytas prie lovos, o specialistai pažadėjo jį dar kartą aplankyti ir nutarti, ką daryti toliau.

Paskui atėjo kitų gydytojų eilė, ir daktaras Manilalas prisiėmė atsakomybę prižiūrėti ligonį.

Rentgeno nuotraukos Sri Aurobindo kambaryje buvo laikomos keletą metų. Vieną dieną Motina tarė: „Išneškite jas iš čia.“ Laikiau jas pas save, tačiau vėliau niekur neradau.

Negalėjau neatkreipti dėmesio į vieną dalyką: nuo parkritimo momento iki gydytojų išvykimo Sri Aurobindo liko neįprastai ramus ir nesutrikęs, tarsi jam nieko nebūtų nutikę. Jis neklausinėjo apie savo būklę, neparodė jokio susirūpinimo, niekuo nesiskundė ir ramiai sutiko su gydytojo nurodymais. Dėl tokio nuolankumo daktaras Rao vėliau sakė, kad Sri Aurobindo esąs tobulas pacientas. Lygiai taip pat jis pakluso Lele's instrukcijai atmesti mintis. Tačiau mes žinome, kad kitose gyvenimo srityse jis ne visada būdavo nuolaidus.

Kitą dieną daktaras Manilalas iš Motinos sulaukė tokio nelaukto ir griausmingo išpuolio, kad pajutome, kaip mūsų širdys sustingo iš baimės ir siaubo. Tai buvo Mahakalės[14]

[14] Skr. *Mahākālī* – aukščiausiosios galios dievybė, viena iš keturių pagrindinių Dieviškosios Motinos galių ir asmenų.

įniršis. Daugiau niekada nemačiau jos tokios ūmios.

Sri Aurobindo ramiai gulėjo lovoje, kai Motina įėjo į kambarį, sustojo prie lovos ir paklausė daktaro Manilalo, ką jis manąs apie lūžį. Gydytojas atsakė arba išsisukinėdamas ir kiek dvejodamas, arba nenutuokė, koks iš tikro rimtas šis atvejis. Motina kad pratrūks: „Nieko neslėpkite! Mes žinome tiesą." Tuomet išvydau retą dalyką, kurio niekada nepamiršiu. Ji išsitiesė ant žemės priešais Sri Aurobindo ir, esu tikras, ėmė už jį melstis; iš to nusprendžiau, kad padėtis itin sunki. Vis dėlto iki šios akimirkos ji niekuo neparodė, kad taip yra. Sri Aurobindo susikaupęs klausėsi begarsės maldos.

Mūsų patarnavimo valandos buvo paskirstytos pagal asmeninį pageidavimą. Puranis pasirinko keisčiausią, tačiau patogiausią visiems likusiems vidurnakčio laiką – dvyliktą valandą. Kai dėl darbo, tai, visų pirma, jo buvo maža, nes Sri Aurobindo drybsojo lovoje ant nugaros kaip ilgas ir nejudėjo. Tačiau kažkas turėjo visą laiką būti šalia, jei jam ko nors prireiktų. Visa patarnautojų komanda darbuodavosi tik ypatingomis valandėlėmis – jei, pavyzdžiui, ligoniui ilgai gulėjus vienoje padėtyje, ją reikėdavo pakeisti. Tasai, kurio vienintelė kompanionė buvo Motina ir vienintelis padėjėjas – Champaklalas, nūnai į savo šventovę privalėjo įsileisti kitus žmones. Aplinkybės sulaužė vienatvės užtvarus ir primetė jam naują gyvenimo būdą.

Neįprastumo atmosfera pradėjo po truputėlį nykti, nes Sri Aurobindo ėmė kreipti dėmesį į naują situaciją ir pakitusias aplinkos sąlygas. Pagarbi mūsų baimė taip pat palaipsniui mažėjo. Prie to gerokai prisidėjo daktaras Manilalas, mat jis kažkada patarnavo maharadžai ir buvo perpratęs didžių

žmonių įpročius; jame puikiai derėjo kukli gydytojo asmenybė ir atsidavusiojo įkarštis. Niekas nenorėjo Antgamtinės Būtybės palikti net eidamas valgyti, nors vargu ar buvo, kas veikia. Dėl neįprastos kūno padėties Sri Aurobindo turėjo skaudėti ir būti nepatogu, o žmonių jis turbūt nenorėjo gaišinti ir į pagalbą nekvietė. Pamenu, tik kartą – vėlyvą metą užėjus kankinamam skausmui, – iškvietėme daktarą. Dienos pamažėle nusidažė rožinėmis spalvomis: Mokytojas darėsi vis šnekesnis.

Motina įsigijo tam tyčia pagamintą pietų stalelį su ratukais, tad Sri Aurobindo galėjo valgyti sėdėdamas. Ji pati jį padengdavo, pristumdavo prie lovos ir savo rankomis patiekdavo maistą. Nežinodami, kokią tvarką įvedė Motina, vieną dieną puolėme jai padėti. Motina švelniai nusišypsojo ir tarė Sri Aurobindo: „Ak, jie atima iš manęs darbą!“ Didžiai sumišę greitai atsitraukėme. Išmokom pamoką: niekada neišsišok!

Iš pradžių Sri Aurobindo valgydavo triskart per dieną. Pusryčiaudavo jis visai lengvai, o mudu su Champaklalu tą valandą būdavom šalia. Sykį Motina panoro ir man šį tą duoti. „Ar mėgstate bananus?“ – paklausė ji. „Motina, aš jų nepeikiu,“ – išbėriau kaip iš pypkės.[15] Motina ir Sri Aurobindo nusišypsojo, tačiau ji susilaikė ir bananų man nedavė. Taip pirmąsyk papokštavau su Motina!

Deja, pusryčiai greitai buvo atšaukti, nes ankstyvu metu Sri Aurobindo neturėdavo apetito. Šioje vietoje norėčiau užsiminti apie ne itin reikšmingą, tačiau įdomų epizodą

[15] Sunkiai išverčiamas sąmojis: „Do you like bananas?“ „I don“t dislike them...“ (angl.)

su arbata. Visi gerai žinojo, kad Sri Aurobindo labai mėgo kasdien išgerti puodelį arbatos. Nelemtas įvykis šį ilgalaikį įprotį sutrikdė, o šiuolaik vėl buvo imtasi arbatos klausimo. Daktaras Manilalas pasiūlė Sri Aurobindo per dieną podraug su arbata išgert ir puodelį marmitės.[16] Tačiau Sri Aurobindo abiejų nebūtų gėręs. Neprisimenu, kad jis iš viso būtų ragavęs marmitės, bet gerai pamenu, kad gėrė arbatą. Tai prisiminiau dėl asmeninių priežasčių, mat visada buvau prisiekęs arbatos gėrovas, jei ne kuklus narkomanas. Tačiau Sri Aurobindo arbatos gėrimo būdas buvo mažų mažiausiai keistas: jis buvo priverstas siurbčiot skystį iš buteliuko! Argi kas nors apskritai gali mėgautis puikiuoju gėrimu, patenkančiu burnon iš buteliuko, nepalioviau stebėtis. Anuomet, dar iki nelaimei ištinkant, vidurnaktį išgirdę iš kampinio kambario atsklindantį šaukštelio skambčiojimą sakydavome: „Sri Aurobindo geria arbatą!“ Vieną gražią dieną jis netikėtai pareiškė: „Arbatos nebegersiu!“ Štai taip jis akimirksniu metė įsisenėjusį įprotį!

Šis atsitikimas primena kitą, nutikusį prieš daugelį metų ir susijusį su rūkymu. Cigaras beveik visuomet stirksojo tarp jo lūpų. Kartą jį aplankė Mahatmos Gandhi sūnus Devadasas Gandhi ir, išvydęs neišvengiamąjį cigarą, sausai pasiteiravo: „Kodėl jūs esate prisirišęs prie rūkymo?“ Tuoj pat sekė žodinis atkirtis: „O kodėl jūs lygiai taip pat prisirišęs prie nerūkymo?“ Toks pasakymas leidžia suprasti, kad Sri Auro-

16 *Marmite* – karštas gėrimas, gaminamas iš daržovių raugalo ištraukos. Jame gausu grupės B vitaminų, visai nėra riebalų ir cukraus. Taip pat anglų mėgiamas vegetariškas maisto priedas, kaip pasta tepamas ant sumuštinių. Kilęs iš prancūzų kalbos žodžio, kuris reiškia „puodą (daržovėms) troškinti“.

bindo nors ir rūkė, bet ypatingai prisirišęs nebuvo. Kad tai šventa teisybė, paaiškėjo prabėgus keleriems metams; tada Motina ėmėsi tvarkyti namų ūkį. Tais laikais visi įnamiai mėgo rūkyti. Tačiau Motinai labiau patiko nerūkantys. Nė kiek nesvyruodamas Sri Aurobindo savąjį cigarą padėjo į šalį – įsišaknijusiam papratimui nė trupučio nesinervinant atėjo galas.

Tačiau grįžkime prie mūsų istorijos. Kai tik viskas aprimo ir mūsų darbai ėmė tekėti įprasta vaga, vakarais prasidėjo garsieji „pokalbiai". Iš pradžių Sri Aurobindo, gulėdamas ant nugaros, tyliai kalbėdavo grupelei žmonių, susispietusių aplink lovą. Suprantama, šia proga visi mes, išskyrus Puranį, kuris stovėdavo kiek atokiau, susirinkdavome pasiklausyti jo maloniai moduliuojamo balso ir intymiu tonu tariamų pasisakymų įvairiais klausimais. Kalbėdamas jis retai į ką nors tepažvelgdavo.

Lengvai išsprendus maisto problemą, atėjo eilė maudymuisi. Kol Sri Aurobindo buvo prikaustytas prie lovos, neturėjome kitos išeities, kaip tik kas dieną jį apšluostyti drėgna kempine. Tačiau ir vėliau tai tęsėsi ilgą laiką, nes nebuvo tinkamo vonios kambario. Kad ir kaip mes besitvarkėme, Sri Aurobindo išliko nesudrumsčiamai ramus. Daktarui Manilalui teko ypatinga privilegija prisiliesti prie dieviškojo kūno ir jį švarinti žmogiškais būdais – su muilu, pudra bei kitomis priemonėmis.

Kitas medicinos priežiūros reikalaujantis dalykas buvo normalus virškinimas. Žarnyno veikla sutriko, nuolatinė poza gulint suteikė papildomų sunkumų. Siūlomi vaistai buvo atmesti visi kaip vienas. Šiuo klausimu Sri Aurobindo

buvo palankiau nusiteikęs. Jis paaiškino, jog metų metais neturėjo įpročio naudotis gydomaisiais priedais, o visus negalavimus gydėsi su dvasios jėga. Ėmėme ginčytis, teigdami, kad, pavyzdžiui, *trifalā* vargu ar galima pavadinti vaistu, mat tai ne kas kita, kaip trijų vaisių mišinys. Šis argumentas negelbėjo, todėl pasiteiravome: „Kodėl nepanaudojate jėgos?“ „Ką gi, – atsakė jis, – tatai nereiškia, kad aš nepanaudoju jėgos, tačiau mano kūnas nėra pripratęs jos priimti tokioje padėtyje.“ Ir su šypsena pridūrė: „Tai tamasinė[17] padėtis, taigi jaučiuosi pernelyg tingus šauktis galių.“ Išgirdę tokį atvirą prisipažinimą, ėmėme juoktis. Tačiau netrukus kūnas išmoko atsiliepti, ir šiuo atžvilgiu jokių sunkumų nebekilo. Žinoma, vyko svyravimai į vieną ar kitą pusę, ir į tai jis sakydavo: „Mano atvejis primena pasaką apie tai, kaip padedama arba per daug, arba per mažai.“ Aliuzijos nesupratome, todėl Sri Aurobindo papasakojo ją su visomis smulkmenomis. Istorija tokia. Kartą, per Būrų karą, du kareiviai vienu arkliu spruko nuo priešo. Vienas jų buvo trumpas drūtas, tad nusirito nuo arklio. Nepajėgdamas užsiropšti atgal ir matydamas, kad priešas lipa ant kulnų, jis ėmė melstis: „Dieve, padėk įlipti į balną!“ Taip taręs, smarkiai pašoko. Tačiau nusileido ne ant balno, o kitoje pusėje, ir kai tą akimirką jį sučiupo, vargšas sušuko: „Dieve, per daug man padėjai!“ Nuo tada tarp mūsų šis sąmojis tapo priežodžiu.

Vienas mažesnių rūpesčių buvo ankstyvos pragulos. Jas išgydyti prireikė šiek tiek laiko; turėjome po nugara padėti guminę pagalvę, idant nesusidarytų naujos nuogulos. Sri

17 Skr. *tamas* – tamsybė, neišmanymas; viena iš trijų gunų (kokybių); nesąmonybės jėga, neišmonės ir inercijos lemiamas elgesio, veikimo būdas.

Aurobindo kasdien teiravosi apie savo būklę. Nuo to laiko jis pradėjo aktyviai ir nuodugniai domėtis sveikata.

Iš ankstesnio aprašymo matyti, jog tarp Guru ir mokinių užsimezgė asmeninis ryšys. Baimingos pagarbos ir atstumo jausmas išnyko. Šiuo požiūriu mūsų avangardas buvo daktaras Manilalas. Jo amžius, profesija ir žavinga vaiko prigimtis ištirpdė tariamai šaltą Mokytojo santūrumą. Dievas turi slaptą kertelę kūno gydytojams. Didžiai nuskaustas dieviškojo Gydytojo įgaliotinis tvarkant reikalus dar turi svorio! Vis dėlto net asmeniniuose santykiuose Sri Aurobindo niekada neprarado neasmeniškumo.

Kai dėl manęs, tai akis į akį susidūriau su nerimą keliančia aplinkybe. Daktaras Manilalas ruošėsi išvykti. Jis užsuko trumpam, tik daršanai, tačiau gerokai užtruko. Jis pareiškė, jog negalįs pratęsti atostogų, o ir nematąs tam reikalo, nes viskas einą kaip iš pypkės, „pagal tvarkaraštį“; kritinis laikotarpis esą jau praėjęs. Mums tereikią kone aklai laikytis nustatyto režimo, ir jis nenumatąs jokių rūpesčių ateityje. Be to, Sri Aurobindo galia nuolat esanti mūsų paslaugoms. Daktaras mus patikino, kad atvyksiąs, kai reikės nuimti gipsą. Tačiau mane įtikinti nebuvo taip lengva. Aš mažiausiai bevelijau prisiimti dieviškąją naštą ant savo pečių, nes jie buvo tokie trapūs, o aš pats stokojau išmanymo, jėgos ir patirties. Suprantama, aukščiausio autoriteto akivaizdoje viskas atrodo visai paprasta, tačiau vos tik jis nusisuka, kai kaip mat susitelkia visokiausios bėdos, nes priešiškos jėgos baudžiasi išmėginti, sakytume, naujoką ir nepašvęstąjį. Todėl prikibau prie jo it vaikas ir maldaute maldavau, kad tik jis nepaliktų manęs vieno vidury sraunios upės. Motina

taip pat stojo manęs ginti ir pasiekė bent tiek, kad daktaras Manilalas pasiliko dar keletui dienų. Sri Aurobindo tylomis stebėjo, kas vyksta. Paskui, padrąsinęs mane, daktaras Manilalas išvyko atlikti savo pareigų ir prižiūrėti šeimos, kuri be jo jautėsi kaip be rankų ir mygo jį sugrįžti. Mano blogą nuojautą išsklaidė Malonė, nes ji visada padeda tam, kas pasitiki jos galia, ir priežasčių jaudintis nebeliko. Viešpats ėmė rūpintis savimi kaip reikiant. Tik kartą, kai priguliau popietės pogulio, pasigirdo kvietimas iš viršaus. Kai atbėgau, Sri Aurobindo bemaž atsiprašančiai šypsodamasis tarė: „Ak, nieko itin svarbaus! Kurį laiką gelią kelį – matyt, jis išsijudino." Mėginau koją sugrąžinti į buvusią padėtį, tačiau niekas negelbėjo. Laimei, kiek patvarkius diržus man pavyko reikalą sutvarkyti. Lengviau atsikvėpiau, kai Sri Aurobindo pasakė: „Dabar gerai." Tačiau skausmas negalėjo būti „ne itin svarbus", nes dėl menko nieko jis nebūtų manęs „trukdęs".

Viskas klojosi kuo puikiausiai. Jokie šešėliai nebetemdė mūsų dienų. Buvome linksmi ir energingi kaip pats pavasaris, juokėmės iš malonių vakaro pašnekesių pokštų, mūsų veidai švytėjo, o dieviška draugė mūsų širdis vertė dainuoti iš džiaugsmo. Laukėme dienos, kai bus nuimtas įtvaras. O ir žmonės pradėjo klausinėti, ar vasario mėnesį įvyks daršana. Jiems jos be galo trūko. Dėl sunkaus lūžio ir garbingo ligonio amžiaus specialistas patarė gipso nenuimti dar dešimt savaičių. Kita vertus, daktaras Rao dėl tų pačių priežasčių laikotarpį norėjo sutrumpinti iki šešių savaičių, nes, anot jo, kaulai jau turėjo būti tvirtai suaugę, ir, atsižvelgiant į paciento amžių, jam nevalia ilgai gulėti lovoje, nes gali atsirasti pragulos bei plaučių stazė. O jos jau buvo ne tik

atsiradusios, bet ir išgydytos. Žodinį gydytojų nesutarimą sekė komiški įvykiai. Daktaras Rao lankėsi dažnai ir kiekvieną sykį primygtinai siūlė nuimti įtvarą. Jis zaunijo, jog jam skaudu matyti be jokio reikalo taip ilgai ir varginamai kalinamą Mokytoją. Jis sakėsi iškėlęs šį klausimą specialistams, tačiau jie laikęsi savo nuomonės. Norėdamas pagrįsti savąjį požiūrį, Rao pateikė medicininės praktikos pavyzdžių. Dešimt savaičių buvo per ilgas laiko tarpas, tačiau niekas iš mūsų nenorėjo prisiimti atsakomybės. „Kokia čia atsakomybė? – paprieštaravo jis. – Beje, Sri Aurobindo yra ypatingas pacientas; mes galime tikėtis, kad jis savimi puikiai pasirūpins." Galiausiai Motina paprašė Sri Aurobindo apsispręsti. Jis atsakė: „Jeigu jau esu ypatingas pacientas, tai turiu imtis ypatingo atsargumo. Jėgos yra labai veiklios. Negaliu garantuoti, kad miegodamas nepadarysiu nerangaus judesio. Padarykime kompromisą ir iš šešių arba dešimt savaičių pasirinkime aštuonias." Daktaras Rao liko akivaizdžiai patenkintas. Posakis „gydytojai laikosi skirtingų nuomonių" virto gelbstinčia pašaipa! Turint galvoje vėliau prasidėjusias komplikacijas, esu įsitikinęs, kad daktaras Rao buvo teisus, tačiau jo lengvai įsikarščiuojančiai personai šiame ginče pristigo svarumo įtikinti kitus.

Mus netikėtai aplankė daktaras Savooras, Pietų koledžo direktorius ir mėgėjas homeopatas. Nežinau, kaip jis gavo leidimą įeiti į šventovę. Homeopatai skelbėsi turintys gerų priemonių kaulams suauginti, todėl Motina, matyt, nutarė suteikti jam progą. Tačiau nebuvo kaip patikrinti gydymo poveikį. Manau, jog žalos jis nepadarė. Satyendra man priminė, kad daktarui Savoorui pasiūlius išmėginome

homeopatinį vaistą *Nux Vomica,*[18] kai pradžioje gydėme Sri Aurobindo vidurių užkietėjimą. Iš pradžių jis neveikė, bet padidinus vaisto dozę iki dviejų šimtų miligramų gydymas davė teigiamų rezultatų.

Daktaras Manilalas pageidavo, kad nuolat informuočiau jį apie Sri Aurobindo būklę. Kad būtų visiškai tikras, jis iš Motinos išgavo įgaliojimą. Tačiau įgaliojimas niekaip nepaveikė mano įprasto tingumo, kuris vėliau tik didėjo, nes toliau viskas ėjosi sklandžiai. Kartą, turbūt daktarui Manilalui pasiskundus dėl mano tylėjimo, Motina pasiteiravo apie tai ir pasakė Sri Aurobindo, koks esu lėtas. Turėjau neatidėliodamas jam parašyti.

Šalia medicininio darbo turėjau ir protinio. Vienas darbų buvo balsu skaityti dienraščius Sri Aurobindo. Žinoma, jis pasirinko laikraštį *The Hindu*. Turėjau laikytis jo nuorodų. Jo skaitymo būdas iš pradžių mane nustebino, tačiau veikiai sumojau, kad daugelis iš mūsų skaito visai taip pat. Sri Aurobindo pastabos buvo tiesiog pasigėrėtinos. Jis sakydavo: „Perskaitykite iškiliausias antraštes." Kai imdavau garsiai skaityti jas visas iš eilės, jis klausdavo: „Nagi, kas ten sakoma? Pasiklausykime." Arba: „Tai nereikšminga. Kas dar?" Tokiu būdu per dešimt ar penkiolika minučių peržvelgdavom visas žinias. Vedamieji sulaukdavo įprasto dėmesio. Kitas jam patikęs laikraštis buvo *The Daily Mail* – dėl Curly Wee politinių karikatūrų. Jis neprarado susidomėjimo juo iki pat galo, nors manė, kad laikraštis darosi išsivadėjęs ir sausas. Vakarais Puranis skaitydavo *New Statesman and*

[18] Vaistas, vartojamas virškinimo sutrikimams gydyti (jei skauda pilvą, ėda rėmuo, vimdo ir pan.).

Nation, retkarčiais – *Manchester Gardian.* Vėliau šią pareigą perėmiau aš, tačiau tai truko neilgai. Gali būti, kad per žiniasklaidą jis palaikė ryšį su politikos ir kultūros pasaulyje greitai besikeičiančiais įvykiais, kurių esminius aspektus savo universalizuota jogo sąmone galėjo žinoti iš vidaus.

IŠGIJIMAS

Gruodis ir sausis prabėgo ramiai. Laukėme, kada nuims įtvarą. Lankydamasis kas savaitę, daktaras Rao reikalavo jį nuimti ir, kai pradėdavome juoktis, pažadėdavo daugiau apie tai nekalbėti, tačiau tik iki kito karto. Pirmąją vasario savaitę pasireiškė nerimą keliantys simptomai: kelio sąnario skausmas bei nedidelis kojos patinimas. Šis netikėtas posūkis mus labai sutrikdė. Kai apie tai informavome kaulų lūžių specialistą, jis pareiškė, kad tokios nedidelės komplikacijos yra gana dažnos ir turėtų greitai praeiti. Išmušė daktaro Rao valanda. Jis pareiškė, jog taip atsitiko dėl ilgalaikės nejudamos padėties ir vėl paprašė įtvarą nuimti. Vargšas daktaras! Niekas jo vienišo balso neišgirdo. Mes paklusome specialisto autoritetui ir laukėme jo antrojo apsilankymo. Tačiau tuo metu tarp Pondičerio ir Madraso nebuvo jokių greito susisiekimo priemonių. Neturėjome automobilių, autobusai kursavo tik svajonėse, o traukiniai riedėjo taip pat lėtai, kaip ir šiandien. Tiksliai nebepamenu, kada atvykęs specialistas nuėmė įtvarą, tikriausiai trečią arba ketvirtą vasario savaitę. Mūsų didžiam pasibaisėjimui, įtvarą nuėmus visa koja iki pėdos iš karto ištino. Šlaunis atrodė baisiai – ji tapo dvigubai storesnė. Motina grėsmingai tylėjo, tačiau

Sri Aurobindo buvo nerūpestingas, kaip visada. Dalyko žinovas dar kartą pakartojo, kad tokios komplikacijos tam tikrais atvejais yra įprastas reiškinys, tad neturėtume jaudintis. Jis buvo patenkintas, kad kaulai tvirtai suaugo. Pasak jo, pabrinkimas turėtų praeiti be pasekmių ir palaipsniui išnykti. Teisingai ir rūpestingai koją prižiūrint, – masažuojat, dedant kompresus, vis ilgiau vaikščiojant ir taip toliau, – ji turėtų atgauti normalią apimtį. Tačiau Motiną įtikinti buvo nelengva. Ji nuodugniai išklausinėjo gydytoją apie pabrinkimą, jo patologiją, komplikacijas ir pavojus bei kitus galimus padarinius. Kai specialistas pasakė, jog judėjimas gali išjudinti venose susidariusius krešulius ir sukelti rimtų problemų, Motina kaip mat jį prirėmė prie sienos. Kaip jis tuomet galįs rekomenduoti masažą bei pasyvius kūno judesius? Gydytojas, kuris, jo žodžiais tariant, „iš moters“ nesitikėjo tokio įžvalgaus klausimo, pareiškė, jog ji esanti labai protinga persona! Tai papasakojome Sri Aurobindo, o jis tik šyptelėjo.

Buvome baisiausiai nusiminę, nes supratome, kad šis priešiškų galių pasireiškimas neleis jam greitai pasveikti. Labiausiai sutrikęs ir susirūpinęs buvau aš, nes toks atvejis mano praktikoje anksčiau niekada nepasitaikė, o štai dabar su juo, kaip daktaras, susidūriau akis į akį. Turėjau pasitelkti visą stiprybę ir tikėjimą. Gydant iki šiol man dvasinę paramą nuolat teikdavo Sri Aurobindo. Ūmai dieviškasis gydytojas pats tapo pacientu. Į ką begalėjau kreiptis pagalbos? Nors atvirai jo neprašiau gydytis pačiam, o mane panaudoti kaip varganą fizinį įrankį, kaip darydavau kitais atvejais, vis dėlto, įsitikinęs, jog jo ir Motinos galia manęs neapleis, toliau laikiausi nuorodų. Tačiau buvo neramu. Tuo tarpu pa-

rašiau daktarui Manilalui apie komplikacijas, prašydamas atvykti ir iš Bombėjaus atvežti dvi ar tris poras ramentų.

Tuomet mūsų dėmesį prikaustė dešinė koja. Nuo sutrikusios kraujo apytakos bei nejudrumo ji susiraukšlėjo ir susitraukė beveik per pusę. Pado oda pasidarė sausa it pergamentas. Motina atnešė puikaus balto tepalo ir paprašė jį įtrinti. Sri Aurobindo atsisėdo, ištiesė dešinę koją, o Motina atsistojo šalia ir ėmė stebėti. Jai būnant praradau pasitikėjimą savimi. Pradėjau nerangiai tepti koją. Ji sušuko: „Ne, ne šitaip!“ Šūksnis tučtuojau grąžino mane prie teisingo metodo. Tada ji nusišypsojo ir tarė: „Taip, gerai!“ Sri Aurobindo, kaip visada, mėgavosi scena. Visas plonytis žvakės baltumo odos sluoksnis atsilupo nuo pado tarsi atlieja. Kokia maža ir švelni išrodė koja! Savo vidinę kovą jis aprašė poemoje „Dieviškasis triūsas“,[19] kurioje yra ir ši eilutė: „Mano tūkstantis ir viena žiojinti žaizda.“ Štai jo fiziniame kūne atsivėrė išorinė žaizda. Nepaisant to, jokių skundų! Karas yra karas!

Su jo plaukais taip pat buvo vargo, nes, ilgą laiką nepaliesti, jie siaubingai susivėlė į savotišką kaltūną – tinklą tiek pat sudėtingą, kiek, pagal daktarą Johnsoną, sunkiai apibūdinamą. Kaip jį išpainioti? Nežinau, kas mus pastūmėjo imtis šios moteriškos užduoties, užuot palikus ja rūpintis Motinai. Mes nepagalvojome, jog ji būtų tik apsidžiaugusi šiuo darbu. Bet ji niekada nesisiūlė jį atlikti. Na, žinoma, tylėjo ir Sri Aurobindo. Tai mes turime klausti, būti „atviri“! Kokią valandą karštligiškai, bet atsargiai mėginome išraizgyti į susivėlusias Viešpačio Šivos garbanas panašų

[19] *A God's Labour.*

sruogų raizginį, kol pavyko jį pakenčiamai sutvarkyti. Sri Aurobindo pakluso šiai kankynei su jam būdingu nuolankumu. Baigiant triūsti jis tiesiog paklausė: „Ar palikote nors truputį plaukų?“ Prapliupome juokais. Jis pajuokavo, tačiau iš tikro niekada nebuvo abejingas fiziniam grožiui ir grakštumui. Vėliau, kai jo tualetu ir plaukais ėmė rūpintis Motina, po kiekvieno šukavimo likdavo kuokštai brangių blizgių plaukų, kurie praturtino Champaklalo lobyną. Patyręs, kad plaukai ima slinkti, Sri Aurobindo pasistengė, kad tatai liautųsi, ir į galą jie vėl tapo tankūs bei žvilgantys.

Atvykus daktarui Manilalui, lengviau atsikvėpiau. Išvydęs naujus pokyčius jis neapsidžiaugė, tačiau tikėjosi, jog viskas susitvarkys. Jam teko išspręsti tris problemas: kaip išgydyti sutinimą, išmokyti ligonį vaikščioti ir lenkti kelį, ir visas jas sprendė jam būdingais veiksmingais metodais. Pasak jo, patinimas praeisiąs savaime. Toliau švelniai masažavome koją ir pakaitom dėjome karštus bei šaltus kompresus, vėliau – apiplaudavome ją karštu vandeniu. Savaitė po savaitės stebėjome, kaip patinimas slūgsta. Tačiau tik po kelių mėnesių jis visiškai išnyko. Taip pat praėjo kiek laiko, kol Sri Aurobindo pradėjo lankstyti kelį, nes jo girnelė suaugo su apatiniais audiniais, nors kelis ir buvo pasyviai mankštinamas. Atrodė, kad mokymasis vaikščioti iš naujo truks trumpiausiai, kad ir koks nerangus bei sunkus tai būtų darbas. Juk Sri Aurobindo turėjo vaikščioti su ramentais! Visam tam reikėjo kantrybės ir atkaklių pastangų. Sri Aurobindo buvo nepratęs prie fizinių ar mechaninių įtaisų, todėl maža kambario erdvė šį sumanymą padarė šiek tiek rizikingą. Visiems įsiminė pirmoji diena, kai jis atsikėlė, kad išmėgintų ramentus. Motinos akivaizdoje jį pastatėme ant

kojų, įteikėme ramentus ir parodėm, kaip jais naudotis. Jis padarė kelis nevikrius judesius ir tarė: „Lengva pasakyti." Sri Aurobindo išmėgino dvi ar tris poras, tačiau nesėkmingai. Tada Motina pasiūlė į pagalbą pasitelkti du žmones – po vieną iš kiekvieno šono. Tai buvo iš tikrųjų puikus pasiūlymas, nes su ramentais klibikščiuojantis ir krapinėjantis Sri Aurobindo mums primintų tik jo paties posakį apie Hefaistą: „šlubas visagalio judėjimas" būtų tikras įžeidimas jo spindinčiai didingai figūrai. Daktaras Manilalas išrinko Puranį ir Satyendrą, kurie turėjo pasitarnauti kaip žmogiškos atramos, gerokai tinkamesnės nei grubūs mediniai padargai. Taip prasidėjo mokymasis vaikščioti. Paradoksali trapios žmogaus pagalbos reikalingo Dievo padėtis suteikė peno mano humoro jausmui. Deja, abu vyrai buvo nevienodo ūgio. Tada Motina Satyendrą pakeitė Champaklalu iš kairės. Ši pertvarka buvo tiksli ir nepriekaištinga, be to, išpildė Champaklalo troškimą. Jo paramos Sri Aurobindo atsisakė vėliausiai. Mat žingsniams tvirtėjant ir stiprėjant, jis dešine ranka ėmė remtis į lazdelę, o kaire – į Champaklalą. Galiausiai ir jo nebereikėjo. Vos tik žmonės sužinojo, kad Mokytojas naudojasi lazdele, tuojau padovanojo kelias jų – vieną net iš arbatinio medžio, pagamintą Asame. Kasdien po pavakarių ir po vakarienės Motina ateidavo į jo kambarį ir pasiūlydavo lazdelę, ir jis kokį pusvalandį vaikštinėdavo jai matant.

Laukdamas Motinos, Sri Aurobindo darė įvairius daktaro Manilalo sugalvotus pratimus keliui, kuriuos atlikinėjo atsisėdęs ant lovos krašto. Jis veikiai paklusdavo viskam, ko iš jo pareikalaudavo. Vienas pratimų – laikyti ore iškeltą koją – vėliau tapo tarp mūsų plačiai paplitusiu sąmoju.

Mes pagrįstai būgštavome, kad, neapdairiai vaikščiodamas ir nors trumpam nustojęs budrumo, jis gali prarasti pusiausvyrą ir pargriūti. Sri Aurobindo turėjo žingsniuoti palenkęs galvą, žvelgti į grindis ir labai atsargiai, ypač posūkiuose, rinktis greitį. Mes stovėjome tose vietose, kad užbėgtume už akių nelaimei. Jo žingsniai nebepriminė Dzeuso eigasties ant Olimpo kalno, jie buvo praradę tą galingą aidėjimą, kurį buvome pripratę girdėti, kai jis žingsniuodavo ten ir atgal viršuje, kol mes medituodavome apačioje esančioje salėje. Sri Aurobindo mums sakė, kad taip vaikščiodamas jis nužengdindavo didžiausią jėgą. Kol eigastis atgaunant ankstesnes galias pamaži tvirtėjo, laukėme sugrįžtant jo panašių į Dievo žingsnių aido.

Dienos ėjo vis karštyn, ir jis gausiai prakaitavo. Jokio ventiliatoriaus nebuvo. Vaikštynių metu pradėjome jį vėduoti, tačiau kokią naudą galėjome pešti iš dviejų mažų vėduoklių, nelyginant mažų paukštelių sparnų mosavimo tvankioje uždaro kambario kaitroje? Sri Aurobindo tai, rodės, nė kiek nerūpėjo. Tačiau mes nėrėmės iš kailio. Puraniui šovė į galvą puiki mintis. Jis atnešė iš didžiulio palmės lapo padarytą vėduoklę raudonos medžiagos pakraščiais: tokios paprastai naudojamos šventyklose dievybių poreikiams tenkinti. Motina pritariamai nusišypsojo. Įsitaisęs prie durų, Puranis nuogomis raumeningomis rankomis pradėjo iš visų jėgų vėduoti, ir pro šalį ėmė ūžti mažytė audra. Gėrėjomės didingu reginiu. Tai taip atitiko jo milžino prigimtį! Jis puikiai valdė vėduoklę. Sykį Puranis keletą dienų negalėjo ateiti, ir vėduoklė gulėjo dyka it koks mitinis lankas oloje. Virpėdamas pakėliau ją, – nykštukas, palyginti su milžinu, – ir, neįžiūrėjęs Motinos veide klausiamos išraiškos, ėmiausi

darbo. Pasirodymas išėjo nieko sau. Pasijutau išdidžiai, tik, o varge, išdidumui greitai atėjo galas! Padaręs *faux pas*,[20] ar veikiau derėtų sakyti – *fausse main*,[21] vėduokle kliudžiau Sri Aurobindo nugarą kaip tik tą akimirką, kai jis suko pro mano kampą! Atlaidžiai šypsodamasis jis iš karto apsidairė, o Motina taip pat žavingai nusišypsojo, norėdama mane, apimtą gniuždančios gėdos, padrąsinti. Guru ir mokinio laimei, daugiau taip neatsitiko. Paskui Champaklalas ir Mulshankaras vėduoklę naudojo vikriau.

Kai baigiantis pasivaikščiojimui jis sustodavo kambario viduryje, dešinėje laikydamas lazdelę, jo tiesi figūra su ant plačios nuogos krūtinės krentančia barzda ir priekyje sklastymu į dvi auksines dalis perskirtais šilkiniais plaukais, jo ramių, plačiai atmerktų akių atsijęs žvilgsnis mūsų širdyse įžiebdavo švelniai rusenančią meilę bei pagarbą. Motina paimdavo iš jo lazdelę; jiems apsikeitus maloniomis šypsenomis, ji iškakdavo. Tada įžengdavo Champaklalas ir iššluostydavo visur pritiškusį prakaitą.

Paskum Sri Aurobindo sėdėdavo krėsle, ir prasidėdavo dieviškojo kūno gaivinimas kempine. Tai darėme keletą metų tol, kol šalia nebuvo įrengtas vonios kambarys su dušu. Mūsų skundus dėl tokio šiurkštaus prausimo būdo pasitikdavo nuginkluojanti ramybė. Nė vienas potvarkis nesudrumstė jo šaltakraujiškumo. Atrodė, kad jis apskritai gyvena ne kūne, galbūt palikęs jį Motinos priežiūrai.

Kartu su prausimu kempine prasidėjo pokalbiai. Puranis stovėdavo už nugaros, aš – priekyje, Satyendra įsitaisydavo

[20] Pranc. – „klaidingą žingsnį“.

[21] Pranc. – „klaidingą mostą“.

prie vieno šono, o daktaras Manilalas sėdėdavo prie kito. Darbavomės ir kalbėjomės vienu metu. Pagyvėjęs nuo karšto vandens procedūrų, Sri Aurobindo nutraukdavo tylą ir prabildavo melodingu balsu. Kartais Puranis iš užnugario mesdavo klausimą. Jį pačiupdavo Satyendra, tada įsiterpdavau aš, ir tokiu būdu klausimas sukdavosi apie vidury sėdintį Sri Aurobindo, kuris ramiai klausydavosi ir, mūsų džiaugsmui, atsakydavo, netikėtu sąmoju sukeldamas nuostabą. O kartais, palinkęs krėsle, tyliai sėdėdavo ir dviem dešinės rankos pirštais liesdavo lūpas, tarsi apie ką nors mąstytų. Po minutėlės jis atsipalaiduodavo ir imdavo šnekėti. Kartą per patį gyvo pokalbio įkarštį pasigirdo švelnus beldimas į duris. Sri Aurobindo pažvelgė į mus. Mėginome atspėti, kas drįso sudrumsti ramybę. Dar vienas bilstelėjimas, ir kažkuris iš mūsų atlapojo duris. Išvydę Motiną su popieriaus lapu rankoje, nustebome. „Naujienos Sri Aurobindo“, – tarė ji. Tai buvo ką tik per radiją išgirstų svarbių karo žinių pranešimas. Šis nedidelis incidentas rodo, kad Motina ir Sri Aurobindo gyvai domėjosi karo eiga.

Paskiausiai ėmėmės uždavinio lankstyti kelį. Kaip jau sakiau, mokėjome pratimą, kuris vadinosi „pakelta koja.“ Daršanos proga artėjant Manilalo atvykimui, Sri Aurobindo sakydavo: „Ak, atvyksta daktaras Manilalas, privalau pakelti koją!“; arba, kai Manilalas iš Barodos pasiteiraudavo apie tai, jis su šypsena tarstelėdavo: „Ji tebekaba!“ Lankstymo pratimas buvo akivaizdžiai neveiksmingas, tačiau Sri Aurobindo mankštinosi toliau, o mes jį taip pat skatinome, tarsi jis būtų mažas vaikas. Bet kuriuo atveju rezultatas ne-

atitiko įdėtų pastangų. O daktaras Rao tik atvykęs masažuodavo jam koją, ir būdavo labai laimingas, kad Mokytojas išsivadavo iš tironiškų įtvaro gniaužtų. „Ar galiu pamankštinti koją, pone?“ – teiraudavosi jis, ir niekada neužmiršdavo pagirti Sri Aurobindo kaip tobulą pacientą.

Kitą, laisvų rankų pratimą gydytojas Manilalas paskyrė kūno tonusui pakelti. Kiekvieną rytą, dar gulėdamas lovoje, Sri Aurobindo jį iš tikrųjų energingai atlikdavo: sulenkdavo ir ištiesdavo rankas, pakeldavo ir nuleisdavo kojas. Kartais miego marinamos rankos pradėdavo judėti silpnai, mechaniškai, paskui jis staiga tarsi pakirsdavo iš snaudulio ir vėl stropiai imdavosi darbo. Nei vasaros karščiai, nei nepatogi padėtis lovoje nesumažino jo ryžto laikytis šios taisyklės. Kas rytą įeidavau į kambarį atlikti ankstyvų pareigų, ir mane pasveikindavo uoli mankšta. Jo koja pakildavo ir nusileisdavo it kirvis. Aš negalėjau sutramdyti nuostabos ir gėrėte gėrėjausi, regėdamas tokią sunkią tapasiją[22] siekiant antprotinio kūno tobulumo. Matyt, toji pusiau šventvagiška mintis atsisuko prieš mane bumerangu, nes net dabar, būdamas tokio garbingo amžiaus, turiu kentėti fizinę tapasiją![23] Šiaip ar taip, negalima paneigti minties, jog Sri Aurobindo nebuvo lemta užsiimti tokia sunkia ir šiurkščia gimnastika. Esti nesuvokiamų dalykų, pavyzdžiui, Tagore'ę

[22] Skr. *tapasyā* – pastanga, entuziazmas, griežta asmeninė valia, askezė.

[23] Nirodbarano užuomina apie kasdienę mankštą, kuria užsiėmė tol, kol pajėgė. Net sulaukęs devyniasdešimt dvejų metų, jis sykį svečius iš Lietuvos nuvežė ašramo automobiliu į stadioną (žinoma, pats nevairavo) ir parodė, kaip ant žolės atlieka „žvakę“ bei kitus pratimus. Tokiu nebyliu būdu norėjo parodyti kūno lavinimo svarbą jogui.

ir Dilipą[24] ištikę kalėjimo nemalonumai Nebendradarbiavimo judėjimo metu.[25]

Vis dėlto Manilalo receptai davė naudos. Dideliam jo pasitenkinimui, minkštas ir brandus ligonio kūnas įgavo tvirtą nervinį tonusą, o raumenys – puikius kontūrus. Tobulumas yra pagrindinė antmonės teorijos sąvoka. Net ir mažiausias netobulumas buvo svetimas Sri Aurobindo prigimčiai. Pateiksiu nedidelį pavyzdį. Vieną dieną kalbėjomės apie knarkimą, ir kažkuris iš mūsų buvo toks netaktiškas, kad pasakė Sri Aurobindo, jog jis taip pat turi šį įprotį. Tai buvo nemalonus pašalinis poveikis, atsiradęs po nelaimingo įvykio dėl neteisingos kūno padėties. Tačiau ši žinia jį labai nustebino. Buvau apstulbęs, kai jau kitą dieną pastebėjau, kad fiziologinis nukrypimas dingo kaip į vandenį! Net mūsų poemas jis taisė tobulai. Jei pritrūkdavo laiko, paprašydavo jas grąžinti ir eilėms suteikdavo nepriekaištingą pavidalą. Bet kurioje srityje pasiekta tobulybė jam atrodė esanti kosminė pergalė. „Vieno žmogaus tobulumas dar gali išgelbėti pasaulį," – sakė jis.

Daktaras Manilalas mums patarė masažuoti visą Sri Aurobindo kūną, ypač apatinę jo dalį. Visi sutarė, kad ankstyvos rytmečio valandos tam reikalui yra tinkamiausias metas. Kol jis gulėjo lovoje, trise masažavome vieną jo kūno dalį po kitos. Kartu šnekučiavomės. Į kai kuriuos mūsų klausimus jis atsakydavo: „Galbūt, galbūt." Tatai mus trikdė, todėl vieną dieną pasiteiravome: „Kodėl vietoj to

[24] Rabindranathą Tagorę ir Dilipą Kumarą Roy.

[25] *Non-cooperation movement* – judėjimas, kurį inicijavo Mahatma Gandhi.

neaiškaus „galbūt“ neatsakote „taip“ arba „ne“?“ „Todėl, – atsakė jis, – kad tik antmonė tvirtai žino atsakymą.“ Visi nusijuokėme. Taigi šitaip jį masažavome ir patenkinti plepėjomės, nesirūpindami, ar tai jam patinka, ar ne. Keletą dienų kentęs mūsų baisius kankinimus, jis galiausiai labai maloniai manęs paklausė: „Ar iš tikrųjų reikia to masažo? Matote, tai vienintelis metas, kai aš kiek nusnūstu.“ „Mes nutrauksime masažą, jis nėra būtinas“, – atsakiau kaltai. Jis galėjo atsisakyti procedūros ir anksčiau, tačiau juk reikėjo paklusti gydytojui!

Stropiai ir atkakliai mankštinantis galūnė sustiprėjo, kūnas įgijo reikalingą tonusą. Veikiai jis pats pradėjo skaityti dienraščius. Vieną dieną greitai peržvelginėjau rytinį laikraštį, manydamas, kad Sri Aurobindo dar nepasiruošęs skaitymui, kai jis paklausė: „Ar laikraščio dar neatnešė?“ Nedelsdamas padaviau jį Sri Aurobindo. „Ar jau suvirškinote žinias?“, – vėl paklausė jis. Sutrikęs šyptelėjau. Kaip nerūpestingai pajuokauta! Tai Sri Aurobindo buvo charakteringa.

Atėjo balandis. Plačiai pasklido žinia apie spartų Sri Aurobindo sveikimą, ir žmonės ėmė reikalauti daršanos. Buvo praleistos dvi šventės datos, o laukti artimiausios rugpjūčio mėnesio daršanos jiems būtų buvę skausmingai ilgu. Motina taip pat stojo bhaktų[26] pusėn, tačiau ilgai prašyti nereikėjo. Žinojome, kad jei Motinos širdis sutirpo, tai ir Tėvo atšilti ilgai netruks. Be to, Motina veikiausiai troško, kad Sri Aurobindo grįžtų prie įprastos dienotvarkės taip greitai, kaip tik įmanoma. Net ir jam ji nedarė jokių išimčių. Veikli

[26] Skr. *bhakta* – atsidavusysis.

jos prigimtis nepakentė per ilgo poilsio. Todėl buvo paskirta balandžio 24-toji, nes tą dieną Motina atvyko į Pondičerį visam laikui. Nuo tada ši sukaktis minima kasmet. Data labai tiko profesoriams bei studentams, nes sutapo su vasaros atostogomis. Tik laiką reikėjo pakeisti iš ryto į popietę ir daršaną paversti tikra švente. Tuomet atsidavusieji paprasčiausiai ateitų, trumpą valandėlę pastovėtų priešais Motiną ir Mokytoją, gautų daršaną ir ramiai pasišalintų. Mat Sri Aurobindo kirste nukirto: „Daugiau jokių septynias valandas trunkančių daršanų!“ Anksčiau šventė vykdavo su didžiausiomis iškilmėmis. Prasidėjusi pusę aštuonių ryto, ji su trumpa pertrauka tęsdavosi iki trečios valandos popiet. Atsidavusieji aukodavo girliandas ir gėles, atlikdavo vieną, du, net tris ar keturis pranamus.[27] Motina ir Mokytojas per šį sunkų išmėginimą būdavo prikaustyti prie vienos vietos ir dėl ištęsto bhaktų pasirodymo turėdavo iškęsti panašią kankynę kaip Ramana Maharshis, kuris kentėjo nuo „prasadų[28] maro“. Išorinių aplinkybių galia visa tai nutraukė vienu ypu, ir ritualinė raiška virto šiai jogai būdingu vidiniu garbinimu. Nelaimingas Sri Aurobindo ištikęs įvykis apeiginę daršaną pavertė istorine praeitimi.

Šventės išvakarėse Motinai padėjome ištrinkti Sri Aurobindo galvą. Tai buvo toks kruopštus ir sudėtingas reikalas, jog paliktas mūsų valiai jis būtų baigęsis sumaištimi, ypač dėl to, kad buvo atliekamas miegamajame. Reikėjo viską paruošti – karštą ir šaltą vandenį, voneles, muilą, pudrą ir

27 Skr. *praṇāma* – nusilenkimas.

28 Skr. *prasāda* – čia: dievybei arba dvasiniam mokytojui aukojamas maistas, paskui išdalinamas mokiniams, apeigos dalyviams ir svečiams.

visa kita. Na ir apeiga tas mazgojimas buvo! Nenuostabu, kad moterys eina trumpai kirptis. Rodos, anksčiau Sri Aurobindo savo ilgus plaukus trinkdavosi kas vakarą, tačiau esu tikras, kad apsieidavo be visų šių reikmenų. Žinoma, atsiskyrėlio gyvenimas supaprastino sudėtingą veiksmą. Vėliau, kai šalia jo gyvenamojo kambario buvo įrengtas vonios kambarys, trinkimas svarbą. Manau, kad Sri Aurobindo šį vargą pakentė kaip žaidimo dalį.

Pagaliau atėjo daršanos diena! Rytą Motina atėjo į jo kambarį nešina, rodos, raudonu lotosu, priklaupė prieš Viešpatį, padėjo žiedą ant lovos ir nusilenkė, o jis suteikė palaiminimą bei maloniai nusišypsojo. Tai buvo antras kartas, kai mačiau ją atliekančią jam pranamą. Pirmasis įvyko per jos gimtadienį, vasario 21-ąją. Man tai buvo atradimas, nes nesitikėjau, jog ji nusilenkinėtų indišku stiliumi. Nuo tada per kiekvieną daršaną gėrėjausi šiuo reginiu. Kitomis dienomis ji paimdavo jo ranką ir švelniai pabučiuodavo. Su jai būdinga energija Motina apmetė iškilmių planą, Sri Aurobindo priešpiečių ir savo atėjimo laiką. Mes turėjome būti pasirengę patys ir parengti Mokytoją. Nuo ankstyvo ryto laikas bėgte bėgo, ir Motiną galima buvo matyti visur skubančią – jai reikėjo sutvarkyti tiek daug dalykų! Viską baigusi, ji susisupo į žavingą sarį, karūna pagerbė dailios formos galvą ir tapo panaši į gyvą dievybę. Kaip buvo papratusi, Motina anksčiau numatyto laiko sparčiais žingsniais įžengė į Sri Aurobindo kambarį ir metė į mus greitą žvilgsnį. Stovėjome pasitempę. Tai buvo pirmoji daršana po nelaimingo įvykio, ir visa grupė buvo jau susirinkusi. Ji atrodė patenkinta, nes rado mus pasiruošusius. Sri Aurobindo buvo aprengtas nepriekaištingo baltumo dhočiu pagal Ben-

galijos paprotį dailiai sulaidytais kraštais. Šilkinis čadaras ant krūtinės ir ilgi žvilgantys, žemyn krentantys plaukai... Tas paveikslas mums priminė Šivą[29] ir Šaktę, kurie ruošiasi bhaktams suteikti daršaną. Sri Aurobindo ėjo priekyje, Motina – iš paskos. Jie, kaip anksčiau, susėdo šalia, ji – jo dešinėje (įspūdingas reginys), ir ceremonija prasidėjo.

Tačiau ši daršana buvo kukli. Vienas po kito sadhakai trumpam stabtelėdavo priešais Vieną Dviejuose ir nueidavo, lengvai sujaudinti bei pakylėti jų tylaus žvilgsnio ir malonios šypsenos. Galima tik įsivaizduoti, kaip jie jautėsi, išvydę pagijusį mylimą Mokytoją! Po valandos priėmimas baigėsi, ir kai Sri Aurobindo grįžo į savo kambarį, daktaras Rao su jam būdingu nekaltumu pareiškė: „Pone, per šią daršaną atrodėte didingai!“ Sri Aurobindo šyptelėjo, o mes, norėdami jį paerzinti, atkirtome: „O per kitas – ne?“ Rao sumišęs atsakė: „Ak, ne, ne tai turėjau galvoje.“ Iš tiesų Rao išreiškė šimtų atsidavusiųjų jausmus, kurie matė Sri Aurobindo šventės metu. Koks taurumas ir didybė sklido iš jo kuklios, rimties kupinos povyzos! Kokia jėga, tarsi jis ant delno laikytų visą pasaulį! Jei kada nors mirtingasis įstengė įgyti dievišką stotą, jis buvo čia, kad visi galėtų jį matyti ir gauti palaiminimą. Daugelis nuo vienintelio prisilietimo prie jo dieviškos kilnybės išgyveno gilius pokyčius. „Likimą duotą keisti palietimas gali“.[30] Daugelis matė regėjimus ir gavo malonių, kurių seniai laukė. Sadhakams kiekviena daršana buvo žingsnis link amžinybės. Sri Aurobindo sakė: „Darša-

[29] Skr. *Śiva* – hinduizmo religijoje vienas šventosios Trejybės (*trimūrti*) asmuo. Kiti du yra *Brahmā* ir *Viṣṇu*.

[30] „A touch can alter the fixed front of Fate“.

nos – galingų nužengimų laikotarpiai.“ Ne šiaip sau Hitleris rugpjūčio 15-tąją[31] pasirinko savo, kaip karaliaus, atėjimui į valdžią Bakingemo rūmuose ir tądien gavo pirmąjį triuškinantį smūgį. Ne paprastas sutapimas ir tai, kad Indija atgavo nepriklausomybę šios nemirtingos dienos proga.

Kai Sri Aurobindo fiziškai sustiprėjo, Motina ir jam panūdo rasti darbo! Ilgai netrukus pasitaikė puiki proga: iš Kalkutos leidyklos *Arya Publishing House* atėjo prašymas. Leidykla pageidavo „Dieviškojo gyvenimo“.[32] Labai seniai veikalas buvo spausdinamas žurnale „Arijas“, o nūnai galėjo būti išleistas atskira knyga. Motinai ši mintis

[31] Sri Aurobindo gimtadienio data.

[32] *The Life Divine.*

patiko, todėl ji paprašė su pasiūlymu sutikti. Sri Aurobindo panoro prirašyti vieną ar du skyrius, tad ėmėsi darbo. Buvo pagamintas ir skersai lovos priešakio įtaisytas naujas rašymo stalelis, o ant jo padėti trys rašikliai, du pieštukai bei popieriaus. Stebėti jį dirbantį buvo labai įdomu. Mes tiek daug girdėjome apie nutildytą protą, per kurį iš viršaus atšokančios mintys keliauja tiesiai į rašiklio plunksną, kad pamaniau, jog dabar galėsiu tuo įsitikinti. Tarsi kam nors būtų pavykę išvysti nurimusį protą, arba aptikti neregimas mintis, viena paskui kitą nusileidžiančias iš virš proto plytinčių lygmenų! Daugiausia, ką galėjau matyti, buvo tai, kaip Sri Aurobindo rašė. Turėjau progą pasvarstyti, ar jis rašė taip, kaip mes, žmogiškosios būtybės, ar sustodamas bei pamąstydamas tekstą durstė iš gabalų.

Ištiesęs dešinę koją, Sri Aurobindo sėdėjo ant lovos. Įsitaisęs už jos stebėjau jo judesius. Vos jam pradėjus rašyti, eilutė bėgdavo po eilutės, tarsi tekstas būtų buvęs įrėžtas prote. Kaip jis mėgdavo sakyti, čiaupas atsisukdavo, ir srovė kliūstelėdavo laukan. Susitelkęs, nepriekaištingos laikysenos, žvilgčiodamas priešais save ir kartkartėmis braukdamas nuo rankų prakaitą – jis smarkiai kaito – Sri Aurobindo dirbdavo apie dvi valandas. Su stikline kokoso pieno užsukdavo Motina. Kartais jai tekdavo gerokai palaukti, kol jis susivokdavo, jog ji čia. Tada, sušukęs „Ak!“, jis iš mylimų rankų paimdavo stiklinę, lėtai ją išgerdavo ir vėl pasinerdavo į darbą! Iš tiesų tatai buvo labai mielas reginys: šalia stovinti Motina, besišypsanti bei žvelgianti į Sri Aurobindo, ir jis pats, pamiršęs viską pasaulyje, rašantis toliau; po to greitas apsikeitimas palaimingais žvilgsniais. Baigus rašyti jo sėdima vieta būdavo permirkusi – taip gausiai Sri

Aurobindo prakaituodavo vasaros mėnesiais. Tačiau, reikia pažymėti, be jokio kvapo! Suplukusį jį apšluostydavome ir pakeisdavome patalynę. Tačiau labiausiai mane pribloškė tai, kad jis, baigęs pirmąjį skyrių, liepė jį suplėšyti ir išmesti į šiukšlių dėžę. Skyrių reikėjo perrašyti! Labai norėjau tekstą išsaugoti nepaliestą, bet būčiau pažeidęs jo potvarkį. O Champaklalas man sakė, kad keletą suplėšytų lakštų yra pasilikęs kaip suvenyrą. Atkreipiau dėmesį į puikią kaligrafiją – bemaž be jokių subraukymų, visai be plunksnos įdrėskimų. Ne taip, kaip jo „korespondencijos" rankraščiuose, kurių jis pats kartais nesugebėdavo įskaityti! Dėl jo rašysenos nuolat juokaudavome. Kartą parašiau: „Pone, ar nesutiktumėte pasivarginti bei pažymėti tas jūsų laiško vietas, kurias galima būtų parodyti kitiems?" Jis atrašė: „Gerasis Dieve! Pone, to padaryti negaliu. Jūs pamiršote, jog turėčiau mėginti įskaityti savo paties hieroglifus. Tokioms pratyboms neturiu laiko. Palieku tatai kitiems." Kažin, ar visi didieji rašo taip švariai ir spontaniškai. Jei neklystu, visus septynis „Arijo" tomus jis parašė tiesiai, rašomąja mašinėle. Kaip aš troškau vieną dieną pradėti rašyti tokiu, anot Sri Aurobindo, „lėktuvo greičiu"... Tačiau „Savitrės" rašymas – visai kita istorija. Ties ja jis turėjo „dirbti": šį bei tą keisti, dailinti, išbraukti arba perdaryti ir visa tai atlikti, be abejo, nutilusiu protu. Tik keletas poemų išėjo *en bloc*,[33] kaip antai „Dievo rožė" ir „Dievo triūsas".[34] Jose nebuvo pakeistas nė vienas žodis! Motina turėjo būti labai patenkinta, matydama jį vėl užsiėmusį po ilgos kelionės per tamsią naktį.

[33] Pranc. *en bloc* – „urmu".

[34] *Rose of God* ir *A God's Labor*.

Sustiprėjus sveikatai, jis keletą valandų praleisdavo kėdėje ir visą laiką paskirdavo dvasinei, intelektualinei bei kūrybinei veiklai. Nelaimė jį drastišku būdu atpalaidavo nuo aštuonių ar devynių valandų susirašinėjimo darbo. Nūnai jis galėjo vieną po kito peržiūrėti visus pagrindinius savo veikalus. Iš pradžių dienos šviesą išvydo pirmasis *magnum opus* – „Dieviškojo gyvenimo“ – tomas. Buvo 1939-tųjų pabaiga, Antrojo pasaulinio karo metai. Žurnalas „Arijas“, kurio pagrindinė tema buvo dieviškasis gyvenimas, pradėjo eiti per Pirmąjį pasaulinį karą – 1914 metais. Ar tai tebuvo paprasčiausias sutapimas? Kiti du tomai išėjo įkandin pirmojo ir buvo iš pagrindų perrašyti. Taip pat Sri Aurobindo sukūrė daug sonetų. Mes matėme jo plunksnakotį nenuilstamai marginantį puslapis po puslapio. Nežinojome, ką Sri Aurobindo rašo, nes, išskyrus sonetus, jis viską perduodavo Motinai. Ji priimdavo rašinius kaip Dievo dovaną ir siųsdavo spausdinti Prithwi Singhui. Nors jo regėjimas buvo silpnas, rašomąja mašinėle Singhas spausdino taip tvarkingai ir švariai, kad Sri Aurobindo jo darbu likdavo labai patenkintas.

Kol Sri Aurobindo galėjo naudotis savo rega, tiesiogiai sužinoti, ką jis yra sumanęs, neturėjome galimybės. Žinoma, kartais kai ką išgirsdavome, arba jis pats pasisakydavo, kiek yra parašęs, ar pridėjęs ką nors nauja, ir panašiai. Puranis ir Satyendra domėjosi, kaip einasi redaguoti „Dieviškąjį gyvenimą“; pirmasis mėgino sužvejoti apie knygą kokių nors žinių. Neretai likimas arba proga iš didžiosios raidės, netgi būtinybė padėdavo mums sužinoti, ką Mokytojas veikia.

Srinivasa Iyengaras atidavė Sri Aurobindo perskaityti apie jį sukurtą rankraštį. Sri Aurobindo pridėjo gerą gabalą apie savo politinį gyvenimą, apie kurį niekas nieko tikra nežinojo. Rašydamas trumpus laiškelius arba pastabas, jis mėgo naudotis mažu prancūzų gamybos bloknotu. Tačiau anam tikslui reikėjo daug lapų. Jis išplėšė lapus iš bloknoto ir mėgino juos susegti, bet pluoštas buvo per storas, ir jam nieko neišėjo. Neprašydamas niekieno pagalbos, Sri Aurobindo nevikriai darbavosi toliau. Džiaugsmingai per atstumą stebėjome tai tol, kol Champaklalas, nebegalėdamas susitvardyti, nuskubėjo prie Sri Aurobindo ir atėmė iš jo nedėkingą užsiėmimą. Nuo to laiko jis, turbūt suvokdamas savo ribotumą, laukdavo, kol už jį tai padarydavo Champaklalas. Sri Aurobindo būdą nuo jaunų dienų pažinojęs Nolinis įspėjo mus tokių materialinių, smulkių ir erzinančių dalykų jam nepatikėti. Tačiau buvo svarbu permanyti, kaip jį nuo to apsaugoti dar nesulaukus prašymo. Privalėjome būti drąsūs ir „atviri“!

Pirmojo „Dieviškojo gyvenimo“ tomo pasirodymas buvo didelis įvykis, kuris sukėlė džiaugsmingus sveikinimus. Iš žmonių lūpų sklido triumfo šūksniai: „„Dieviškasis gyvenimas“ išėjo! „Dieviškasis gyvenimas“ išėjo!“ Dara[35] šio įvykio proga sukūrė keletą lengvų eilių. Apie tai informuotas Sri Aurobindo pasiteiravo: „Kas tai per poema – „Dieviškasis gyvenimas, sklidinas vyno?“[36] Puranis atsakė:

[35] Sri Aurobindo mokinys musulmonas. Musulmonų sufijų tradicijoje vynas yra laikomas šventu gėrimu. (Aut. past.)

[36] *Life Divine/Full of wine.*

„Jūs pagavote esmę. Ji skamba šitaip: „Dieviškasis gyvenimas,/ Motinos vynas./ Išleido knygą,/ Užsisakykim."[37]

Visi skubėjo nusipirkti knygą ir išprašyti iš Sri Aurobindo autografą. Mat dieviškoji policija pranešė, – nežinau, kieno smegenų vingiuose radosi ši mintis, – jog visus pirkėjus pamalonins Mokytojo autografas. Tomas po tomo pradėjo plūsti knygos su pridėtais pirkėjų vardais. Neretai vardai būdavo labai ilgi, pavyzdžiui, „Purushottamdasas Thakurdasas Chintamanis Patilas", ir tada Sri Aurobindo klausdavo: „Ar turiu visa tai perrašyti?" Be to, pasitaikė įmantrių rašysenos pavyzdžių. O jau datos! Kartais ir vyro, ir žmonos vardai iš karto! Kai vardas sužadindavo Sri Aurobindo vaizduotę, jis sakydavo: „Kas čia per velnias?", arba: „Kas šis Viešpats Šiva?"; kartais mes patys paskubėdavome paaiškinti, kad šis ar tas yra toks ir toks. Daugelis jų buvo nesuprantantys nė vieno knygoje parašyto žodžio bhaktai, nusipirkę ją tik dėl Sri Aurobindo palaiminimo. Mums, neišgalintiems knygą nusipirkti sadhakams, ji buvo įteikta dovanai sykiu su autografu – per kiekvieno gimimo dieną. Vėliau visos išėjusios iš spaudos Motinos ir Sri Aurobindo knygos pagal pageidavimą mums būdavo įteikiamos per gimtadienius. Motina paklausdavo: „Ar norite kurios nors knygos? Ar turite šią knygą?" Tiesiog nuostabu, kiek pinigų buvo išleista šiam reikalui. Šis paprotys išlikęs ir šiandien, tik pakitusiu pavidalu.

[37] „Life Divine,
Mother's wine.
The book is out
Let us shout."
Žodžių žaismas: angl. shout čia gali reikšti ir sveikinimo šūksnius, ir (gėrimo) užsakymą.

Kada išėjo trečiasis, pats storiausias tomas, Sri Aurobindo tarstelėjo: „Koks storas dramblys!“, ir kai tie tomai, laukiantys autografų, atsirado kambaryje bei buvo sukrauti ant pasienyje stovinčios kušetės, jie pavirto didele banda, keliančia mums džiaugsmingą virpulį: pagaliau „Dieviškasis gyvenimas“ pasiekė mūsų sielvarto prislėgtą planetą! Tačiau Sri Aurobindo regėjimas silpo, ir vieną dieną Motina visiškai nutraukė autografų dalinimą.

Kitas svarbus 1939-tųjų bruožas buvo politinė Europos būklė. Siekiančio *lebensraum* Hitlerio lojimas keletą metų drebino kontinentą, ir atrodė, jog telkiasi karo debesys. Sri Aurobindo įdėmiai sekė įvykius. 1938 metais karas tapo bemaž neišvengiamas. Sri Aurobindo mums pasakė, kad „dėl daugelio priežasčių karas tais metais buvo nepageidaujamas“, ir jis neprasidėjo, kaip Sri Aurobindo ir norėjo. Kasdien kalbėdavomės apie Indiją, apie tautų likimus ir baisius padarinius, kuriuos galėtų sukelti beprotiškos Hitlerio ambicijos. Chamberlaino „taikos misija“ sužlugo, ir karas prasidėjo, nepraėjus nė metams nuo nelaimingo Sri Aurobindo susižeidimo. Iš jo sužinojome, jog Anglija galų gale paskelbė karą Vokietijai. Jis tatai išgirdo iš Motinos, kuri savo ruožtu šią žinią gavo iš Pavitros. Tuo metu ašrame nebuvo radijo. Tačiau apie visa tai – vėliau, nes karo temai paskyriau atskirą knygos skyrių.

Tokie buvo esminiai pirmųjų metų po nelaimingojo įvykio momentai. Sri Aurobindo koja visiškai sugijo, ir pagaliau jis galėjo vaikščioti nepasiremdamas. Kai 1939 metų pabaigoje daktaras Manilalas pasiteiravo Sri Aurobindo, ar tai išėjo į gera, jis atsakė: „Taip, nuo pereito lapkričio

gerokai pasistūmėjau į priekį. Radau laiko baigti kai kurias knygas. O dabar turiu daugiau laiko susitelkti!“

Dėl nelaimės Motinos sudaryta dienotvarkė taip pat smarkiai pasikeitė. Ji turėjo atidėti tiek pranamus, tiek asmeninius pokalbius su sadhakais. Tačiau nūnai jie, įgavę kitą pavidalą, atsinaujino. Anksčiau buvę dalykai niekada negrįžta. Kartą Motinos akivaizdoje tariau: „Dabar, kai Sri Aurobindo pasitaisė, mus greitai supakuos ir išsiųs!“ Ji tai išgirdo ir plačiai nusišypsojo.

Viskas buvo priešingai: 1940-tieji mus užtiko tvirtai įkinkytus į tarnybą pas Sri Aurobindo. Jis negalėjo išskirstyti senosios gydytojų komandos, tad gyvenimas įgavo apibrėžtą pavidalą ir su menkais pasikeitimais bėgo įprasta vaga, o mūsų pareigos buvo aiškios ir nusistovėjusios. Vėlesniais metais jis iš pradžių vis labiau artėjo prie mūsų, paskui atitolo. Interliudijos tema tapo dieviškasis įvykis, kuris tęsėsi dvylika metų mums būnant drauge su neprilygstamuoju Aktoriumi. Pradėsiu nuo jo išorinio gyvenimo.

VIEŠPATIES NAMAI

Taigi įsitaisėme Namuose neapibrėžtam laikotarpiui. Tai buvo namai, kuriuose Sri Aurobindo ir Motina gyveno maždaug dešimtį metų, kol mes neįsiveržėme į jų atsiskyrėlišką buveinę. Sri Aurobindo nė kojos nekėlė iš namų, nematė lankytojų ar įnamių; jį retkarčiais išvysdavo tik asmeninis patarnautojas Champaklalas. Tomis valandėlėmis Sri Aurobindo kūną jis regėdavo spindintį it auksą. Mūsų pareiga taip pat buvo tarnauti Viešpačiui panašiai, kaip tai

daroma šventyklose – ne kaip prižiūrintiems gydytojams, nes vėliau jam jų nebereikėjo, o padėti tenkinti kūniškas ir kitas nedideles reikmes, būti arti, net prablaškyti jį savo kalbomis ir buvimu. Tai buvo mūsų joga. Ar galėjo būti geresnis kelias už asmeninę tarnystę guru ir pačiam Dievui? Sri Ramakrishna savo sūnėnui Hriday sakė: „Tarnauk man, ir gausi visa, ko trokšti." Iki to meto neturėjome jokių ypatingų troškimų, tad besąlygiškai atsidavėme jam visa širdimi. Malonu prisiminti pradžioje pasakytus Sri Aurobindo žodžius, jog jis yra laimingas, galėdamas turėti tokią patarnautojų komandą. Tarnystė buvo mūsų gyvenimas, ir mūsų valandos sklendė „su mėnuliu, įspaustu burėj."[38] Iš tikrųjų jam nereikėjo tiek daug „atsarginių" rankų, nes jau buvo atgavęs gebėjimą naudotis savo galūnėmis, tačiau nei Sri Aurobindo, nei Motinai nebuvo būdinga ką nors iš karto pašalinti, kai tik tas kas nors tapdavo nereikalingas. Malonės jie neatimdavo nė iš vieno.

Kaip mes tarnavome? Kad tatai suprastute, geriausia pavaizduoti kasdienį Sri Aurobindo gyvenimą, kuris tuo metu buvo įgavęs aiškias apibrėžtis ir įaudęs į save mūsų veiklą. Vis dėlto kiek būgštauju, kad, aprašinėjant jo išorinį gyvenimą, skaitytojų galvose gali kilti klaidingų nuostatų apie tikrąją Sri Aurobindo Patybę. Paprastai žmonės sprendžia pagal išorės išvaizdą bei apraiškas, tad ir mus gali sudominti jo gestai ar žodžiai, neturint nė menkiausio supratimo apie sąmonės platybę, iš kurios jie kyla. Sakykim, kai jis su mumis kalbėdavosi taip, tarsi būtume jo draugai, tai argi galėjome įsivaizduoti, jog jis buvo Dievas, kalbąsis su mumis kaip su

[38] "With a moon-imprinted sail".

dieviškomis būtybėmis? O kai jis priimdavo daktarą Manilalą, ar šis įstengė suvokti, jog „jis daugiau nebėra daktaras Manilalas, bet Dievystė, gyvenanti Dievystėje“, kurią regėjo Sri Aurobindo? Kaipgi galėjome spėlioti, ar jis, įkalintas kūne ir gyvendamas mažame kambaryje, mato „Paryžių, Tokiją ir Niujorką“? Jis galėjo pasakyti: „Mano siela pakilusi plečiasi, tampa neaprėpiama.“[39] Kartą, turėdamas galvoje tam tikrą kontekstą, pasakiau jam: „Man pakanka matyti jus tokį – paprastą ir aiškų Sri Aurobindo“. Į tai jis atsakė: „Neprieštarauju, tik turėjau galvoje, kad nežinau, kas tasai paprastas ir aiškus Sri Aurobindo. Jei jūs žinote, sveikinu.“

Ne man buvo pagal jo išorinę veiklą spręsti apie vidinę sąmonę. Sykį paprašiau pasakyti vardus tų, kurie mėgaujasi Brahmano sąmone, idant galėčiau tai praktiškai suvokti! Jis atsakė: „Kaip galite įgyti praktinį žinojimą vien žinodamas, kas tatai žino? Lygiai taip pat sėkmingai galite tikėtis gauti praktinių žinių apie aukštąją matematiką žinodamas, jog Einsteinas – didis matematikas.“ Jo parašyti veikalai nepalieka nė mažiausių abejonių dėl sąmonės aukštumų, kuriose jis sklandė, gelmių, kurias jis ištyrė ir nuolatinės sąmonės būsenos, kurioje jis skendėjo. Tačiau tai, kaip ji veikė ir darė įtaką kasdieninei savo veiklai, kelia amžiną susidomėjimą. Ar Ardžuna neklausė to paties Šri Krišnos?[40] Veikla pati savaime nebūtinai atskleidžia vidinį dievingumą, ypač paviršutiniškam žvilgsniui. Vis dėlto visame kame, ką šie žmonės daro ar sako, justi didingas prisilietimas. Šiaip ar

[39] “My soul unhorizoned widens to measureless sight.”

[40] Skr. *Arjuna* ir *Sri Kṛṣṇa* – indų šventraščio *Bhagavad Gītā* herojai, mokinys ir mokytojas; pastarasis buvo Dievas, įsikūnijęs tam, kad perduotų savo mylimam mokiniui ir bičiuliui dieviškąją išmintį.

taip, iš įsimintinų momentų mėginsiu nupiešti išorinio Sri Aurobindo gyvenimo paveikslą, kad pasaulis galėtų užmesti akį į mįslę, kuria jis buvo per visą savo žemiškos egzistencijos laiką.

Apie Sri Aurobindo išorės gyvenimą už ašramo sienų sklido daugybė neįtikėtinų legendų, kurios gyvavo ir klestėjo dėl to, kad gyveno jis užsidaręs nuo pasaulio. Kai kurie žmonės tikėjo, kad Sri Aurobindo nei valgė, nei miegojo, bet visą laiką buvo paniręs į samadhę.[41] Kiti girdėjo, jog jis moka kyboti ore, o kokia saujelė smalsuolių nelyginant Ardžuna nuoširdžiai troško sužinoti, kaip jis kalba, sėdi ar vaikšto. Vienu metu Motina mus akino ilgam nesusitelkti į šias išorės savybes, manydama, jog žmonių protai nukryps nuo Tikrovės. Galiausiai tai, kaip žmogus atrodo, nėra svarbiausias daiktas. Taigi galime užtikrinti, kad visi Sri Aurobindo veiksmai plaukė iš dieviškos sąmonės, kurią jis įkūnijo. Tai buvo *yukta karma*.[42] Tačiau kaip tat parodyti? Remiantis savo patirtimi apie jo kasdienį triūsą? Na, kas mato, tas mato!

Taigi pradėkime nuo dienos, vos jai išaušus. Saulės spinduliai palytėdavo rytinį langą; Sri Aurobindo būdavo jau pakirdęs ir imdavo mankštintis, kaip liepė daktaras Manilalas. Pusę septynių priimdavo Motiną, kuri pakeliui į „balkono daršaną“ užsukdavo jį aplankyti ir gauti daršaną

[41] Skr. *samādhi* – joginis snaudulys, kurio metu sąmonė iš ribotos būdravimo būklės pereina į aukštesnę ir laisvesnę sąmonės būseną. Šiame tekste samadhę atitinkantį anglų k. žodį „trance“ verčiame sąvokomis „snaudulys“, „pusiausnūda“, „snūduriavimas“, „miegūsta būklė“.

[42] Skr. *yukta karma* – jogos darbai.

iš jo. Sri Aurobindo mums buvo tiksliai nurodęs pažadinti jį iki atvykstant Motinai. Kita vertus, Motina nenorėjo, kad trikdytume jo miegą. Vadinasi, kartkartėmis atsidurdavome keblioje padėtyje. Champaklalui religinga prigimtis neleido žadinti po mankštos prisnūdusio Sri Aurobindo, tačiau aš, kai būdavau vienas, visais įmanomais būdais stengdavausi jį prikelti. Kartais jis prabusdavo pats ir sužinodavo, kad Motina buvo atėjusi ir vėl išėjo! Ji grįždavo po daršanos ir dieną pradėdavo gavusi jo palaiminimą, kaip ir mes – jos. Paskui Sri Aurobindo skaitydavo *The Hindu*. Tarp devintos ir dešimtos ryto Motina atėjusi jį sušukuodavo, įtrindavo plaukus tepalu ir perskirdavo juos sklastymu. Dažniausiai tuo metu ji baigdavo tvarkyti kokius nors reikalus. Antai vienas sadhakų į anglų kalbą vertė Motinos knygą „Maldos ir meditacijos“[43] ir norėjo išgirsti, ar ji pritaria tam, kas parašyta; vertimas buvo skaitomas Sri Aurobindo, o paskui jie taisė būtinas vietas. Kartais Motina paliesdavo asmeniškus dalykus, ir kai ji pritildydavo balsą, mes užuominą suprasdavome ir diskretiškai pasišalindavome. Ji mieliau veikė subtiliomis priemonėmis, negu atvirais pareiškimais. Judesys, povyza, šypsnys, probėgomis mestas žvilgsnis, tylėjimas – į sielą ji prabildavo tūkstančiu būdų! Motinai išėjus, ateidavo eilė praustis. Čia neįprasta smulkmena prašyte prašosi apie ją užsiminti: išsivalęs dantis nimbamedžio dantų pasta ir išsiskalavęs burną su „Vademecum“, Sri Aurobindo masažuodavo dantenas su trupučiu „Oriental Balm“.

Paskui iki trečios ar ketvirtos valandos popiet Sri Aurobindo likdavo vienas vienutėlis. Iš ryto būdavo patiekiami

43 *Prayers and Meditations*.

pusryčiai; kartais į tarpą jis išgerdavo gryno vandens. Ir ką gi jis veikė tuo metu, gaubiamas kuo paslaptingiausios tylos? Niekas, išskyrus Motiną, negalėjo apie tai pasakyti nieko tikra. Mums tebuvo pranešta, kad Sri Aurobindo turi ypatingo darbo ir privalo būti paliktas vienas, jei tik, žinoma, jam skubiai ko nors neprireiktų. Tai, ką matėme plika akimi, buvo savo lovoje, vėliau erdviame krėsle plačiai atmerktomis akimis ramiai sėdintis Sri Aurobindo – visai taip pat, kaip bet kuris kitas žmogus. Tik jisai tokiu būdu leido valandą po valandos, retkarčiais pakeisdamas padėtį, kad būtų patogu; kiek pajudindavo akis, ir nors paprastai žvelgdavo į sieną priešais, jo žvilgsnis niekada nebūdavo įsmeigtas į kokį nors tašką kaip tratako[44] atveju. Mūsų nuostabai, kartais be regimos priežasties jo veidą nutvieksdavo plati šypsena – lyg vaiko, besišypsančio per miegus. Tačiau tatai buvo budrus miegas, nes mums einant per kambarį Sri Aurobindo nežymiai sureaguodavo į judančius šešėlius. Retkarčiais jis žvelgdavo durų link – kai išgirsdavo kokį garsą, galintį reikšti Motinos atėjimą. Tačiau jo išorės sąmonė būdavo akivaizdžiai nutilusi, ir kai jis ko nors paprašydavo, jo balsas rodėsi sklindąs iš tolimo urvo. Labai retai aptikdavome jį panirusį į save ir užsimerkusį. Jeigu tokią valandėlę pasitaikydavo, kad su neatidėliotinu reikalu ar nešina stikline vandens ateidavo Motina, tai, radusi jį tokį atsijusį, ji paprastai prie lovos lūkuriuodavo, kol jis atsimerks. Tada, išvydęs ją laukiančią, jis sušukdavo: „Ak!“, ir Motinos lūpos pavirsdavo ypatingu šypsniu. Sri Aurobindo yra mums sakęs, kad turi įprotį medituoti atmerktomis akimis. Pasiruošę būti bet kada

[44] Skr. *trāṭak* – dėmesio sutelkimas į taikinį (objektą).

pakviesti, sėdėdavome savo vietose prie lovos, valydavome baldus arba dirbdavome kokį kitą darbą kambaryje. Sri Aurobindo nuolat prašydavo paduoti mėtinių pastilių, kurias jis vartodavo prieš valgį. Jei maitinimas vėluodavo, jis paprašydavo antrojo dienos davinio. Kai šnekučiuodamiesi per daug įsismarkaudavome, pasijusdavome nejaukiai, tačiau žinantis esmę būtų sušukęs: „Nejaugi manote, kad jūsų vargani tauškalai Sri Aurobindo gali išblaškyti? Jis, žinia, sklando tokiose sąmonės aukštumose, kad net bombos sprogimas vargu ar padarytų jam įspūdį." Kitąsyk jis būdavo atsipalaidavęs ir į atsitiktinį triukšmą atkreipdavo dėmesį.

Vis dėlto ką šitaip dieviškai lengvai, natūraliai bei sumaniai Sri Aurobindo dirbo? Kartą jis man parašė: jei reikia atlikti kokią užduotį, jis teturi sutelkti dėmesį. Manau, jog tame ir slypi esmė. Kosminiam darbui nudirbti priešpietis buvo vienintelis jam likdavęs laikas. Nužengdinti antmonės šviesą ir nusileisti žemyn į pragarus; pasauliniu tikslu pasiųsti gelbstinčią galią; ar per karą Ispanijoje, ar per Antrąjį pasaulinį karą padėti sąjungininkams; spręsti ašrame pasitaikančius keblumus, taip pat ir asmeninius – turbūt tokia buvo jo ypatingo darbo prigimtis. Kartą po susitelkimo pamenu jį lyg tarp kitko sakant: „Mačiau, kaip laikosi Nishikanta". Tuo metu pastarasis prastai jautėsi. Daugiau nepiktnaudžiausiu, kalbėdamas šiuo painiu klausimu, kad neišgirsčiau jo pašaipaus balso: „Nirodas kurpia savo romantišką pasakėlę!" Kokiu būdu jis atliko šiuos veiksmus mano pilkajai medžiagai lieka mįslė!

Nors ir retai, tačiau būdavo atvejų, kai privalėjome sudrumsti jo griežtai saugomą privatumą. Paskambino iš

ašramo leidyklos dėl Sri Aurobindo knygos korektūros, todėl reikėjo skubiai atkreipti jo dėmesį. Atsargiai priėjau iš užnugario ir atsistojau šalia jo. Nepasisukdamas į mane Sri Aurobindo tonu, kuriame nebuvo nieko asmeniška, paklausė: „Kas dabar?“ Tai buvo akimirkos raibulys, sujudinęs ramias tylos vandenyno platybes. Kada tik Motina įžengdavo į kambarį, ji visuomet jusdavo tąją visa smelkiančią ramybę. Pasakiau jam apie nesutarimus leidykloje. Joje dirbo Johnsono sukirpimo korektorių, kuriems netiko, kad Sri Aurobindo laisvai naudoja prielinksnius ar vienas kitas netikėtas posūkis sakinyje. Nejau pedantiški gramatikai per neapsižiūrėjimą virto išmintingesniais už jį? Pagaliau jam teko padaryti pastabą. „Neleiskite jiems darkyti mano anglų kalbos!“ – pasakė Sri Aurobindo. Perspėdavo jis visuomet maloniai. „Kaip jie drįsta taisyti jo anglų kalbą? – nusistebėjo tai išgirdusi Motina. – Sri Aurobindo yra džentelmenas, jis niekada nepasakys įžeidžiamo žodžio, tačiau aš nesu džentelmenas.“ Puikiai supratome, ką Motina turėjo galvoje. Šią mintį pavaizduosiu pora juokingų atsitikimų. Kai Sri Aurobindo šeima gyveno Kalkutoje, jo jaunesnioji sesuo Sarodžinė dažnai skųsdavosi virėju, kuris esąs šiurkštus ir įžūlus. Sri Aurobindo skundus išklausydavo ir juos tuoj pat pamiršdavo. Kartą Sarodžinė neteko kantrybės ir liepė jam imtis ryžtingų priemonių. Sri Aurobindo pakvietė virėją ir rūsčiu balsu jam tarė: „Girdėjau, kad nemandagiai elgeisi. Daugiau taip nedaryk!“ Atslūgus įtampai, visi paliko nusivylę, nes suprato, jog iš jo griežtumo tikėtis neverta. Kitą sykį Motina pasiguodė, jog vienas sadhakų užėjus pykčiui kažką sumušė. „Tai jau trečias kartas! Ką darysime? Noriu išgirsti jūsų sprendimą, pone“, – pasakė ji. Sri Aurobindo

ramiai tarė: „Įspėkime jį paskutinį kartą.“ O mes puikiai žinojome, kad šis „paskutinis įspėjimas“ iš tikrųjų paskutinis nebus...

Ilgai trunkanti tyla baigdavosi sulaukus pirmojo ir pagrindinio dienos valgymo, tačiau iki to meto nesam girdėję jį sakant, jog jam „metas į tualetą“. Antrasis maitinimas, vakarienė, turėjo būti visai lengva. Šioje vietoje noriu pabrėžti vieną dalyką. Jo gyvenimo būdas liudijo, kad jis viską darė, vadovaudamasis „Gytoje“[45] nubrėžta taisykle: būk nuosaikus, kad ir ką bedarytum. Tai buvo jo teorija ir praktika. Sekti išorinius Sri Aurobindo gyvenimo reiškinius – kaip jis valgo, miega, pokštauja ir visa kita – o paskui padaryti drąsią išvadą, jog jis toks pats žmogus, kaip ir mes, būtų logiška, tačiau neteisinga. Panašiai buvo ir su Sri Aurobindo joga: netgi didis potyris neturėjo sutrikdyti įprastos gyvenimo tėkmės. Suprantama, man, kaip ir, esu tikras, kitiems, buvo be galo smalsu, kokį maistą jis valgo, ar teikia pirmenybę kokiam nors patiekalui, ar jo skonis atitinka mūsų pomėgius. Ilgai laukėme, kol jis išgijo, galėjo pagaliau atsisėsti ir mėgautis tikru valgiu. Vos tik žmonės tai sužinojo, tarsi Dievybei į šventyklą iš įvairių sadhakų namų ėmė plaukti patiekalai. Ir jis elgėsi kaip Dievybė, veikiau, Motina jo vardu: ji jam pasiūlydavo vieną kitą valgį, o tai, kas atlikdavo, išsiųsdavo atgal kaip prasadą. Nuolat ruošti maistą Motina atrinko kulinariniais gabumais pasižyminčias Amiją, Noliną ir Mridu, nes jų gaminamą valgį Sri Aurobindo ypatingai mėgo. Mridu buvo paprasta našlė iš Bengalijos kaimo.

[45] Skr. *Bhagavad Gītā – Palaimintojo Viešpaties giesmė*, indų poetinio epo *Mahābhārata* epizodas. Tai šventraštis, parašytas pokalbio forma: Krišna ir Ardžuna kalbasi Kurukšetros (*Kurukṣetra*) mūšio lauke.

Kaip ir kitos moterys, Sri Aurobindo ji vadino tėvu ir virimą jam laikė didele garbe. „Tėvas“ ypač mėgo jos gaminamus lučius,[46] o tuo ji baisiausiai gyrėsi. Šiuos jos kūrinius Sri Aurobindo įamžino viename savo laiškų Mridu. Ją ištikdavo maniakiniai priepuoliai, ji grasindavo nusižudysianti, ir tada Sri Aurobindo ją ramindavo: „Jei nusižudysite, kas gi man virs lučius?“ Mridu patiekalai taip išgarsėjo, jog namui, kuriame ji gyveno, prigijo pavadinimas „Prasād“. Deja, atsidavusiųjų siunčiami valgiai kartais būdavo per riebūs arba per aštrūs. Vieną kartą toks maistas sutrikdė jam virškinimą. Tada buvo įrengta atskira „Motinos virtuvė“, kurioje imtas gaminti maistas tik Motinai bei Sri Aurobindo. Pagal specialius Motinos nurodymus virėjai joje kone tobulai laikėsi higienos taisyklių. Motina visuomet reikalavo švaros. (Neseniai ji pasakė, jog švara yra pirmas būtinas žingsnis ruošiantis antmonės apsireiškimui…) Sri Aurobindo paklausiau: „Įdomu, kodėl Dievystei taip rūpi užkrėtimai, infekcijos ir t. t. Ar Ji pažeidžiama virusų bei mikrobų?“ Jis atsakė: „Ir kodėl, po galais, manote, jog Dievystė turėtų misti mikrobais, bacilomis ir visų rūšių nuodais? Na ir savotiška jūsų teologija!“

Iš pradžių visiems mums rūpėjo žiūrėti, kaip Sri Aurobindo valgo, ir kaip šiame procese dalyvauja Motina. Atėjus laikui, atnešdavome vandens rankoms nusiplauti; paskui jis pradėdavo valgyti su šaukštu, labai retai naudojosi peiliu ir šakute. Bet pirmiau jis nusiimdavo nuo piršto žiedą, įdėdavo jį į Champaklalo delną ir imdavo mazgotis ran-

[46] *Lučiai* (*Luchis*) – į purį panašūs nesaldinti miltų paplotėliai, paplitę neturtingose Pakistano bendruomenėse, paprastai patiekiami su chalva.

kas. Champaklalas žiedą jam vėl užmaudavo. Jei jis tatai pamiršdavo, Champaklalas sulaikydavo jo ranką dar nepanirus jai vandenin. Tuomet ateidavo Motina, padengdavo stalelį, pati jį pristumdavo prie Sri Aurobindo ir išdėliodavo į įvairius indus bei stiklo taures sudėtą valgį. Visa tai ji darė švaros, tyrumo ir grožio dvasia. Paskui ji patiekalus vieną po kito pasiūlydavo tylinčiai Dievybei, kuri priimdavo juos lėtai ir ramiai, tarsi valgymas būtų ne gomurio pamaloninimas, o atnašavimo veiksmas. Sri Aurobindo pasižymėjo dviem pagrindinėm būdo savybėm – pusiausvyra ir ramybe. Jo nuomone, dhyra[47] yra arijų kultūros idealas. Jo žodyne nebuvo žodžių „skuba“ ir „lakstymas“. Valgė, gėrė, vaikščiojo ir kalbėjo jis visada lėtai ir santūriai, darydamas žmogaus, kurio kiekvienas veiksmas buvo apgalvotas ir tikslus, įspūdį. Retkarčiais Motina nutraukdavo tylą ir pasiteiraudavo: „Kaip jums patinka šis patiekalas?“ arba pridurdavo: „Šie grybai išauginti šiose vietose; štai specialus brindžalas,[48] atsiųstas iš Benareso, o čia yra vaisių džemas“. Sri Aurobindo atsakydavo: „Ak, taip! Labai skanu!“ Būdingas anglui elgesys ir tonas! Jo tylėjimas arba trumpi pagyrimai mus vertė spėlioti, ar tik jis kartais neprarado gebėjimo skanauti? Ar rasagola,[49] duona ir brindžalas Dievo juslėms atrodė esantys to paties skonio valgiai? Išsklaidydamas abejones šiuo gyvybiškai svarbiu klausimu, Sri Aurobindo parašė man laišką. „Skyra niekada neprarandama, – rašė jis. – Duona negali

47 Skr. *dhīra* – pastovumas, tvirtumas; stipri ir išmintinga siela.

48 B*rinjal* – metinis krūmas (*Solanum melongena*), vedantis 3 cm diametro mėsingus vaisius su daug minkštų sėklų. Kitaip – *baklažanas*.

49 Skr. *rasagolla* – indiškas saldumynas iš sūrio (panyro), užlietas rožių sirupu.

būti tokia pat gardi, kaip lučis, tačiau valgydamas duoną jogas gali mėgautis ta pačia *rasa,*[50] kaip ir ragaudamas lučį – ir tai yra visiškai kas kita.“ Jis mėgo saldumynus, ypač rasagolą, sandešą ir pantuą.[51] Tai buvo akivaizdu. Kai Motina sveikatos sumetimais iš jo valgiaraščio išbraukė visus saldėsius, jame atsitiktinai liko pantua. Motina kukulių negalėjo nuimti nuo stalo ir išsiųsti atgal. Ji paklausė, ar Sri Aurobindo keletą suvalgys, ir jis tarė: „Jei čia pantua, pamėginsiu.“ Nuo tada, kai norėdavome pikantiškai pajuokauti, ir įsikandome šį posakį. Iš tiesų jis mėgo visų rūšių gerus patiekalus, ir europietiškus, ir indiškus. Tačiau jei kuris nors valgis jam nepatikdavo, jis paragaudavo jo ir pastumdavo į šalį. Pritutinti prieskonių pietietiški patiekalai, deja, nesulaukdavo jo palaiminimo, išskyrus rasamą.[52] Tik atvykęs į Pondičerį, Sri Aurobindo buvo pavaišintas rasamu. Gėrimas jam taip patiko, kad per vieną pokalbį jis pasakė: „Rasamas yra dangiško skonio!“ Nebuvo Sri Aurobindo nei puritonų dievas, nei epikūrininkas: tiesiog jis prie nieko neprisirišo ir nieko negeidė. Baigęs valgyti, Sri Aurobindo lėtai išsiurbčiodavo didelį stiklą apelsinų sulčių, po kiekvieno gurkšnio pasižiūrėdamas, kiek liko, ir atidėdavo truputį prasadui. Sykį sultys pamažėle susifermentavo, todėl po poros gurkšnelių jis atidavė jas Motinos nuožiūrai. Slapčia nutarėme, jog galėsime sultis panaudoti kaip prasadą, tačiau Sri Aurobindo užuodė

50 Skr. *rasa* – skonis, kvapas, syvai, pagardas, esencija.

51 *Sandesh* – virtas saldus patiekalas iš sutirštinto pieno, šviežiai spausto sūrio, cukraus, rožių vandens, razinų, migdolo riešutų; *pantua* – saldūs bulvių kukuliai sirupe.

52 *Rasam* – tam tikros rūšies pipirinis vanduo su tamarindo (rūgštaus skonio tropinio medžio vaisiaus) sultimis.

mūsų slaptą planą ir perspėjo, kad taip nedarytume! Turėjome atsilaikyti prieš šią pagundą.

Pastebėjome, jog tol, kol Motina nesiimdavo jam šitaip patarnauti, jis nesusigaudydavo tarp skirtingų patiekalų, nežinojo, ko imtis pirmiausia ir kokia tvarka valgyti. Atrodė, kad Motinai nesant jis nuo stalo atsikeltų pusiau alkanas. Kartą išvydome, kaip jis ėmė kramtyti visą virtą žalią čilį[53] mums dar nespėjus jo sustabdyti! Na, žinoma, ką gi jam reiškė vienas čilis palyginti su senų laikų nuotykiais, kai jis, kaip girdėjome pasakojant, galėjo be pasekmių praryti gabalą opiumo! Jei Motina dėl kokių nors priežasčių negalėdavo dalyvauti, ir vietoj jos patarnauti turėdavo Champaklalas, mūsų akivaizdoje jis kažkaip vis dėlto baigdavo pietauti. Pasakojama, jog kartą Mridu pagamintas patiekalas grįžo atgal Sri Aurobindo net nepaliestas, ir virėja sukėlė tikrą audrą. Sri Aurobindo turėjo ją raminti. Jis teisinosi, jog nesant Motinai nežinojęs, kurių patiekalų ragavęs, kurių ne. Kitą sykį jis baigė valgyti kiek ankstėliau, ir Mridu skanėstas, atneštas pavėluotai, vėl liko neragautas. Vos tik ji tatai išgirdo, tučtuojau pradėjo klykti, tarsi kėsintųsi savo aimanomis užtraukti bausmę visam ašramui. Daktaras Manilalas Sri Aurobindo papasakojo, kas nutiko. Jis paklausė: „Kaip ji tai sužinojo?“ Kaltai sumurmėjau: „Aš jai pasakiau.“ Jis švelniai tarė: „Tokių dalykų sakyti nevalia, – ir šypsodamasis pridūrė: – Iš tiesų raudoti turėčiau aš, nes negavau paragauti jos puikaus patiekalo.“ Visi turėjome gardaus juoko.

Mūsų padūkusi lučių gamintoja Mridu nuolat nutraukdavo Sri Aurobindo pietus. Neįsivaizduoju, kaip ji išsi-

[53] Aštrus ankštinis pipiras.

kovojo šią išskirtinę privilegiją. Nešina smilkalais bei gėlėmis, ji ateidavo it nekalta avelė, atsiklaupdavo prie durų ir sudėtomis rankomis laukdavo „tėvo palaiminimo“. Kai atkreipdavome Sri Aurobindo dėmesį, jog ji jau čia, jis liaudavosi valgęs ir mesdavo į ją greitą žvilgsnį. Triukšmingą ir nesuvaldomą Mridu prigimtį Sri Aurobindo akimis sutramdydavo akimirksniu. Todėl vos tik mus pasiekdavo žinia, jog siautulingas virėjos charakteris vėl pasireiškė, – o tai atsitikdavo dažnai, – pagąsdindavome ją, kad neteks šios daršanos. Galiu pridurti, jog Sri Aurobindo ypatingą malonę rodė ir kitam lankytojui – Champaklalo broliui Bansidarui. Nustatytu laiku, kai ateidavo eilė Sri Aurobindo prausti kempine, Bansidaras atitempdavo du kibirus karšto vandens. Eidamas jis per atstumą nusilenkdavo, o Sri Aurobindo, kad ir ką bebūtų veikęs, nutraukdavo darbą ir palaimindavo jį žvilgsniu.

Veikiau nustebome išvydę, jog pienas išbrauktas iš jo meniu; nusprendėme, kad ir iš Motinos valgiaraščio taip pat – *à la Japonaise*! Tačiau iki nelaimingo atsitikimo turėjome „Sri Aurobindo karvę“. Ji buvo ypač rūpestingai prižiūrima, ir per „balkono daršaną“ kartu su veršeliu nuvedama Motinai palaiminti.

Sri Aurobindo tyliai valgant, Motina kalbėdavo apie bendrus reikalus arba duodavo ataskaitą apie žmonių ligas, daršanos lankytojus, užsimindavo ir apie visai paprastas ašramo problemas. Kartais jis taip pat teiraudavosi Motinos nuomonės apie gydymą ir kitus dalykus. Jei atkakliai laikydavomės savo įsitikinimų, priešingų Motinos požiūriui, Sri Aurobindo mus supeikdavo, sakydamas: „Ar manote, kad

Motina to nežino?“ arba: „Argi jūs žinote daugiau, negu Motina?“ Ir tada, kai Sri Aurobindo padarydavo pastabą, Motina priimdavo ją kaip paskutinį žodį. Labai dažnai sadhakai girdėdavo ją sakant: „Taip sakė Sri Aurobindo.“ Jis savo ruožtu remdavosi Motinos autoritetu. Sykį vienas sadhakas norėjo atlikti darbą tam tikru būdu. Motina bemaž pritarė, tačiau išgirdusi Sri Aurobindo prieštaraujant, persigalvojo: „Ak, jūs taip manote? Tuomet taip daryti negalima!“ Jiems vienas kito žodis buvo įstatymas. Atkreipėme dėmesį į faktą, kad tik du žmonės visame ašrame buvo įsisąmoninę ir veiksmais stengėsi įgyvendinti Sri Aurobindo atsidavimo jogą: tai buvo Motina, pasišventusi Sri Aurobindo, ir Sri Aurobindo, pasišventęs Motinai.

Praslinkus valandai po valgio ateidavo laikas maudytis. Trynimą kempine jau esu aprašęs. Šįkart papasakosiu apie dušą, kurio įrengiant laukėme ilgiau kaip du metus. Pavalgęs Sri Aurobindo kiek pailsėdavo, paskui atsikeldavo, atsisėsdavo ant lovos krašto ir laukdavo Motinos. Tuo tarpu jis darydavo daktaro Manilalo pratimus kojai. Jei Motina kartais vėluodavo, pradėdavome nerimauti. Tačiau Sri Aurobindo buvo kantrybės įsikūnijimas. Jam apsnūdus, Champaklalas paremdavo Sri Aurobindo nugarą keliomis pagalvėmis, ir jis taip sėdėdavo, kol pasirodydavo Motina. Jai esant jis kokį pusvalandį vaikštinėdavo ten ir atgal. Kas nors gali paklausti, kodėl jis turėjo tai daryti jai matant? Be abejo, to reikėjo ne dėl fizinių priežasčių. Sri Aurobindo judėjo dar netvirtai, ir Motinos buvimas jam suteikė būtiną apsaugą nuo žalos, kurią galėjo padaryti priešiškos jėgos. Bent jau aš taip manau. Kai reikėjo, Sri Aurobindo saugodavo Motiną, o ji – jį: toks buvo Viešpaties ir jo Šaktės vai-

dmuo. Šis slėpiningas reiškinys pranoksta mūsų žmogišką suvoktį. Motinai pasišalinus Sri Aurobindo eidavo į šalia esantį kambarį, paverstą maža vonia, kurios sienos buvo išklotos glazūruotomis plytelėmis, o grindys – mozaikinės; čia visada būdavo karšto ir šalto vandens. Po šitiek kuklaus gyvenimo metų tai buvo tikras perteklius ir prabanga! Dievas taip pat pereina sunkius išbandymus, nors ir su šypsena! Maudymasis buvo visai paprastas ir trukdavo pusvalandį. Sri Aurobindo ir šiuo atveju priminė besimaudančią šventyklos Dievybę, skirtumas buvo tik tas, kad šioji gyveno žmogaus kūne – be to, viename jautriausiųjų. Visiškai nejudri Dievybė paklusdavo ja besirūpinantiems pagalbininkams, sevakams,[54] kurie atliko tai, ką manė esant geriausia. Šio kunigiško apiplovimo akto metu jautėme drebulį: virpėjome, kai palytėdavome ir mazgodavome vieną jo kūno dalį po kitos. Prausiant veidą jis užsimerkdavo. Viską atliekant numatyta tvarka, Sri Aurobindo pasilenkdavo į priekį arba atgal, ir kai vieną ranką iškeldavo prausimui, kita švelniai suspausdavo mazgotojo pirštus. Galiausiai ateidavo eilė porai mažų dailių kojų. Visa tai atlikdavome ramiai derindami veiksmus. Tuo pačiu metu kalbėdavomės. Sekdami senovės tradicija bei prašomi kelių uolių atsidavusiųjų, kurį laiką maudynių metu atlikdavome dar vieną veiksmą: „vandens, kurį lietė Dievybės kojos“, gėrimo ceremoniją. Sri Aurobindo tenkindavo šį prašymą ir net atkišdavo koją, idant galėtume ją numazgoti ir vandenį surinkti į indą.

Išsimaudžius ir mums ištarus žodį „baigta“, Sri Aurobindo pakildavo ir eidavo į lovą pailsėti. Apibarstydavome

[54] Iš skr. *sevā* – tarnystė.

jo kūną talku. Tada jis atsipalaiduodavo ir mėgaudavosi ramiu poilsiu.

Jam taip gulint, keletą kartų apspitome jį ratu nelyginant vaikai ir ėmėme rodyti du didelius Adžantos freskų albumus, kuriuos jam perdavė ponas Akbaras Hydaris. Buvome susipažinę ir su modernių tapytojų – Abanindranatho, Nandalalo bei kitų kūryba. Jais domėjosi Puranis, Champaklalas ir Satyendra, o Sri Aurobindo dosniai dalijosi įspūdžiais. Tačiau aš, būdamas nejautrus menui ir tikėdamasis, jog tai atliks Puranis, jų neužrašiau.

Vis dėlto vienos dieviškojo kūno dalies mūsų šiurkščioms rankoms nebuvo galima patikėti: galvos, to didingo vainiko. Ją trinkti buvo Motinos darbas, o mūsų uždavinys – tik padėti jai. Susigaudėm, kodėl sudėtinga su trinkimu susijusi procedūra negalėjo būti palikta vien mūsų nerangioms, grubioms ir neišlavintoms rankoms. Pradėjus ją mums, Sri Aurobindo, ko gera, paklaustų: „Ar ant mano galvos palikote šiek tiek plaukų?“ Įgudusios Motinos rankos ir švelnus prisilietimas jo plaukus privertė blizgėti lyg šilką. Iškritusios gijos keliavo į Champaklalo brangenybių skrynutę.

Girdėjome kalbant, jog Sri Aurobindo ištisus metus maudydavosi apie vidurnaktį ir net galvai trinkti naudojo tik labai karštą vandenį, įmaišydamas truputėlį šalto. Tai panašu į tiesą. Mūsų jis taip pat prašė ant sulaužytos kojos užpilti siaubingai karšto vandens, idant ji liautųsi nieztėti. „Labai drastiška, bet veiksminga priemonė, – kalbėjo jis šypsodamasis, – tačiau ne kiekvienas ištvertų tokį karštį.“ Kartkartėmis, grįždamas iš vonios, jis judindavo lūpas, tarsi kažką kuždėtų. Tai matydamas, Champaklalas Sri Auro-

bindo pasiūlė padiktuoti tas keletą poezijos eilučių, o užrašyti jas, esą, mielai sutikčiau aš. Nuojauta Champaklalo neapvylė. Keletą dienų Sri Aurobindo diktavo eiles, o paskui liovėsi. Galbūt jis jautė, kad prieš pradedant antrą pareigų ratą man reikia pailsėti.

Jis leido mums atlikti dar vieną smulkią operaciją: karpyti nagus. Satyendra juos kasdien valydavo, tačiau karpydavome nagus tik kartą per mėnesį ar du, kai jie užaugdavo pakankamai ilgi ir juos galėdavome apdoroti nepažeidę. Šis darbas buvo itin delikatus. Peiliukas arba žirklės sykiais nugremždavo odą, ypač jei besidarbuojančiojo regėjimas buvo ne kažin koks. Taip atsitikus – laimei, tai nutikdavo retai – jis greitai trūktelėdavo koją. Mažulytei nuokarpai nukritus ant kilimo ir pametus ją iš akių, pradėdavome jos ieškoti. Ieškodavo ir besišypsantis Sri Aurobindo. Tuomet jis klausinėdavo: „Ar jau radote?“ Nagai įkandin plaukų tapdavo teisėta mūsų iždininko Champaklalo nuosavybe.

Sri Aurobindo išsimaudžius maždaug po valandos dirbti įprastą darbą ateidavo Motina. Išeidavome iš kambario spėliodami, ką jie aptarinėja. Matyt, jiedu kalbėdavosi apie ašramo reikalus, pasaulio problemas ir visa tai, ką Motina nuspręsdavo esant „reikalinga jam žinoti“. Vieną kartą sėdėjau priešais Sri Aurobindo paniręs į gilią meditaciją, kai į kambarį įžengė Motina. Turbūt ji valandžiukę luktelėjo, o paskui jis tarė: „Nirodai, Motina atėjo“. Atsimerkiau ir pamačiau, kad ji šypsosi ir laukia! Susigėdęs išbėgau lauk. Motinos apsilankymas trukdavo nuo penkiolikos minučių iki valandos, ir kai ji atverdavo duris, mes jau lūkuriuodavom už jų. Apdovanojusi mus kerinčiu šypsniu, ji grįždavo prie savo reikalų, o mes žengdavome Esamybės akivaizdon.

1945 metais Sri Aurobindo regėjimas pablogėjo. Motinai pasiūlius visą skaitymo ir rašymo darbą perėmiau aš. Tatai tęsėsi iki pat galo. Vakarais peržiūrinėjome senąsias „Savitrės“ versijas, skaitėme laiškus, poemas, mokinių ir ne ašrame gyvenančių atsidavusiųjų literatūros rašinius bei tvarkėme įvairiausius kitus reikalus. Ilgainiui šie atsitiktiniai skaitymai taip užsitęsė, jog Sri Aurobindo atkreipė dėmesį į tai, kad jis jiems skiria visą laiką, o jo paties darbai lieka nebaigti. Tačiau jis skaitė toliau, kol 1949-taisiais beveik visas susirašinėjimas staiga nutrūko. Nuosekliai tebevyko tik darbas su „Savitrės“ poema. Ar tik jis nebuvo apsisprendęs apleisti kūną ir skubėjo laiku užbaigti savo eiliuotąjį epą? Išimtį sudarė laiškai Dilipui ir Amalui Kiranui.

Dar nieko nepapasakojau apie nakties valandas. Daugelį metų, ypač paskutiniųjų, tai buvo įdomiausias metas. Mat ilgainiui, patarnaujant per Sri Aurobindo pusryčius, pietus bei vakarienę, jo pasivaikščiojimai ir miegas virto sudėtingu reikalu, nes priklausė nuo Motinos darbo apimties. Jau minėjau, kad tiek mūsų gyvenimas, tiek dienotvarkė palaipsniui keitėsi. Pietūs iš vienuoliktos valandos ryto persikėlė į trečią valandą popiet. Turėjome vadovautis Motinos laiko matu. Be organizacinio darbo ašrame ji turėjo dalyvauti tūkstantyje reikalų, o tomis dienomis reikėjo papildomai rūpintis Sri Aurobindo. Tad nenuostabu, jog laiką tvarkyti ji turėjo itin lanksčiai. Motinos veiksmai buvo pernelyg subtilūs, nepagaunami ir spartūs, kad juos galima būtų išmatuoti mūsų žmogiškais matais! Ar galite įsivaizduoti ją pravedant bendrą meditaciją vienuoliktą valandą vakaro, kartais net pirmą nakties? Dėl tos priežasties Sri Aurobindo vakarienė pasistūmėjo iš tinkamo jai laiko į vėlų vienuoliktos valandos

metą, o po jos Motina leisdavosi žemyn meditacijai. Tačiau jei ji vėluodavo, vakarienė turėjo būti patiekiama po meditacijos. Pastaroji baigdavosi pranamu, kuriame dalyvaudavo daugiau nei trys šimtai asmenų. Viską atlikusi Motina ateidavo sergėti vaikštantį Sri Aurobindo, paprastai vienuoliktą vakaro, tačiau buvo atvejų, kai ji atskubėjo net pirmą valandą nakties! Po kokio pusvalandžio ar valandos ji sugrįždavo ir praskalaudavo Sri Aurobindo akis melsvos spalvos skysčiu, vadinamuoju „mėlynu vandeniu“, ir viršutinę jo kūno dalį lengvai įtrindavo kvepiančiu baltu tepalu. Tai būdavo paskutinė Motinos paslauga. Suprantama, mes taip pat visą tą laiką privalėjome nė bluosto nesudėti ir laukti švelnių jos žingsnių koridoriuje, nes nežinojome, kada ji pasirodys. Žinoma, įsigudrindavome nusnūsti zuikio miegu, tačiau miegas turėjo būti „sąmoningas“. Atėjęs į tarnybą Puranis mus kartkartėmis atrasdavo dar nemiegančius, o ji prasidėdavo pusę trijų nakties! Esu tikras, kad mūsų energijos ir geros nuotaikos šaltinis buvo švytinti Sri Aurobindo esamybė, nors ilgą laiką tenkinomės miego trupiniais. Skaičiau Kalidasos raštus, kuriuose pasakojama apie tai, kad Šivai giliai pasinėrus į meditaciją, iš jo sklido pastovus energijos, *tapas*, srautas; jo du gamtos pasaulį sergstinčius tarnus ši plūstanti galia laikė budrioje būklėje. Sri Aurobindo budėdavo net Motinai pasišalinus, ir tik sužinojęs, jog ji baigė veiklą, liepdavo užgesinti šviesą. Tai atsitikdavo apie antrą valandą nakties. Užblėsinti paskutinį žiburėlį buvo mano pareiga. Jungiklis buvo virš lovos kojūgalio. Siekdamas jo, pasižiūrėdavau į Sri Aurobindo: jis atsilygindavo beasmene šypsena, ir šviesa užgesdavo. Spingsėjo tik naktinė lempelė. Mes taip pat baigdavome darbą ir priguldavome tame pačiame

kambaryje. Kartą susapnavau kraupų košmarą ir ėmiau rėkti pro miegus. „Nirodai! Nirodai!“ – pašaukė mane Sri Aurobindo vardu, ir aš pabudau. Puranis kartą prasitarė, kad atėjęs jis labai dažnai išgirsdavo mane knarkiant. Champaklalas jį pataisė: „Ne, jis ima knarkti dar gerokai prieš tai!“ „Turbūt nujausdamas Puranio atvykimą“, – pridūrė Sri Aurobindo.

Kambaryje kabėdavo debesis uodų, bet Sri Aurobindo nebuvo pratęs naudotis tinklu. Aplink lovą išdėliodavome ir uždegdavome iš Kinijos atvežtas ritinėlio formos žvakeles nuo moskitų. Jos dega lėtai ir leidžia ploną baltą dūmelį, kuris skleidžia rusenančio šieno arba sausų lapų kvapą. Aštrus žvakelių aromatas, esą, atbaidąs nenugalimą mažųjų kenkėjų armiją. Iš tiesų kiniškas išradimas! Deja, dūmų linija ne visur buvo nepralaužiama, ir keletas nakties tamsa prisidengusių klastingų parazitų įsigudrindavo suleisti savo trumpus smailus siurbtuvėlius į pliką švelnią Sri Aurobindo odą, kurie palikdavo paraudusius rumbelius arba spuogelius. Norėdami išvengti kraujo užkrėtimo buvome priversti vartoti priemonę nuo moskitų. Per patį uodų dauginimosi metą, kada jų armijos gretos baisiausiai išaugdavo, Motina atnešdavo į rutulį panašų daiktą ir prieš išeidama iš jo paleisdavo „dujinę bombą“. Po visą kambarį pasklisdavo milžiniškos aitraus kvapo baltų dūmų salvės, kurios greitai išsisklaidydavo. Įtaisius palubėje vėdintuvą apsieidavome ir be šių žiaurių priemonių. Dieną uodai skraidydavo ir zvimbdavo aplink Sri Aurobindo ir taikydavosi nutūpti jam ant kojų, o mes skubėdavome juos priploti delnais. Kartais jis paklausdavo: „Ar sugavote?“, mes atsakydavome „taip“, ir jis atsilygindavo pritariama šypsena.

Turėjome reikalų ir su kita mus puolančių kenkėjų rūšimi. Visame ašrame – valgykloje, kepykloje ir namuose – didžiulė blyškiai baltų, pilkų ir juodų musių armija atsirasdavo lyg iš po žemių ir imdavo liežti, teršti bei gadinti visa, kas tik pasitaikydavo jų kelyje. Jos tūpdavo visur: tiek ant maisto, tiek ant žmonių. Sri Aurobindo ir jo kambarys nebuvo jokia išimtis. Musės, tarpon atlanticus[55] bei tarakonai – tai tabu. Jų negalima pakęsti. Visi žino, jog iš jų didžiausias priešas yra musės. Tiesa, jos taip nekanda, kaip jų pusbroliai uodai, tačiau platina visų rūšių užkratą. Musės negelia, tačiau prilimpa tarsi fizinio proto įpročiai. Nieko neveikus, reikėjo leistis į ryžtingą kryžiaus žygį. Visuose namuose pakibo „musių lapai". Kitas išradingas įtaisas buvo spąstai, musių spiečius įtraukiantys į nuolat besisukančius dėžutės ratelius. Rodos, musių karalienei teko pasitraukti, ir tai sukėlė įdomių slaptų padarinių. Mat gyvulių ir vabzdžių pasaulį valdo subtilios esybės. Viena esybių, musių karalijos valdovė, apsilankė pas Motiną ir paprašė pasigailėti. Tačiau joms šventvagiškai elgiantis Sri Aurobindo kambaryje nerodėme jokio gailesčio. Mūsų musių mušekliai turėjo darbo. Žinojome, jog Sri Aurobindo nebuvo *ahimsos*[56] bet kuriomis aplinkybėmis šalininkas. Neturėjome jokio noro gaišti laiką, stebėdami jų sūkuringą šokį, ypač aplink Sri Aurobindo, kurio kūdikiškai jautrus kūnas buvo atveikus įkyriam zvimbimui. Tačiau mūsų keliami pliaukšintys garsai, primenantys riešutų spaustuko trakštelėjimą, nė per nago juodymą neįlenkė jo masyvios ramybės. Sykį, vos tik Sri Aurobindo atsisėdo ant

[55] Atlanto vandenyno žuvis.

[56] Skr. *ahiṃsā* – nežudymas, nežalojimas.

lovos, į kambarį dūgzdama įlėkė kamanė ir ėmė išdykėliškai apie jį suktis. Turėjome skubėti jam į pagalbą!

Jau minėjau, kad Sri Aurobindo viršutinės kūno dalies niekada neprisidengdavo. Šis polinkis rodė jį esant tikrą indą, nors auklėtas jis buvo pagal angliškus papročius. Pavyzdžiui, kambaryje jis neavėjo šlepečių, o visuomet vaikščiojo basas. Kartą jam buvo įteikta pora šlepečių, tačiau jis pasakė: „Man jų nereikia. Atiduokite šlepetes Noliniui, jis mėgsta apavą." Kai būdavo labai šalta, matydavome jį prisidengusį vien čadaru. Mane ypač domino tai, kad kojas jis visada laikė atkištas, išlindusias iš po klosčių. Tai atrodė keistai, nes kojos šaltį jaučia labiau, nei kitos kūno dalys. Ar tatai reiškė, jog visą laiką, net naktį, Dievybės pėdos lyg dangiškas prieglobstis turi būti prieinamos pasišventėliams bei visiems, kuriems to reikia? Prielaida, jog daug būtybių subtilia forma ateidavo prie jo kojų atlikti pranamą, nėra tokia jau neįtikima. Mano hipotezė visai neišgalvota, nes iš Motinos jau žinojome, kad Sri Aurobindo pasistatė švelniajame kūne buveinę, ir daugelis iš mūsų naktį jį lankome savo švelniaisiais kūnais. Ji taip pat pasakė, jog per miegą mes lankome ją, arba ji – mus. Iš ryto ji dažnai paklausdavo: „Ką apie tai žinote?" Na, kadangi visa tai yra tikra, tai būtybės švelniu pavidalu iš tiesų atkakdavo nusilenkti Sri Aurobindo. Bet jei kas nors paklaustų, kodėl kojos būva nuogos, atsakyčiau, jog tai – indiška tradicija.

Dažnai girdėdavome klausimą: „Ar jis naktį miega?" Visi požymiai rodė, jog jis miega, ir pakankamai. Ir Motina, ir Sri Aurobindo visada reikalavo laikytis sveikatos normų. Turime gerai maitintis ir miegoti. Taigi jei jis turėjo fizinį

poreikį maistui, tai galėjo, kaip ir mes, jausti poreikį miegoti, nors ir skirtingu būdu. Mat mes miegame sunkiai panirę į nesąmonybę, o jogas miega budriai. Taip pat esti būklių, kai medžiaginis kūnas rodosi miegąs, tačiau švelnusis neapčiuopiamas kūnas iškeliauja lankyti įvairių žmonių jiems taip pat miegant. Motina sako, jog didžiąją plika akimi neregimo darbo dalį ji atliekanti naktį. Sri Aurobindo man rašė: „Anksčiau, kai Motina naktį praleisdavo snaudulio būsenoje arba darbuodavosi ašrame, ji grįždavo sužinojusi visa, kas su kuo vyksta… Dažnai iš jos gaunu žinių apie įvykius dar nespėjus apie juos pranešti."

Tai bendras išorinio Sri Aurobindo gyvenimo vaizdas, kurį matėme kartu gyvendami paskutiniuosius dvylika jo gyvenimo metų. Apskritai dienotvarkė išliko nepakitusi iki pabaigos, tik kartais dėl būtinų aplinkybių joje atsirasdavo pataisų. Nieko nepapasakojau apie jo vidinį gyvenimą, nes man nebuvo duota regėti arba permanyti šią beribę slaptą plotmę. Neturėjau nė nepaprastos garbės it Ardžuna išvysti jo Višvarūpą,[57] išskyrus keletą dieviškos povyzos akimirkų. Sri Aurobindo savo laiškuose man nuolat užsimindavo apie tai, kad mano kūniškas luobas - per storas. Vis dėlto pastovus mus palaikąs džiugesys, ramybė, šviesa ir energija tegalėjo sklisti iš jo tylios esaties. Žmonės dažnai atkreipdavo dėmesį, jog atrodome tarsi ne šio pasaulio būtybės. Deja, slenkant metams, džiaugsmas ir laimė užleido vietą oriai rimčiai, o liūdesys ėmė mesti ant mūsų šešėlį, nors tuo metu negalėjome paaiškinti jo priežasties. Kartu nemalonų veidą ėmė rodyti mūsų žmogiškosios prigimties tamsioji

[57] Skr. *Viśvarūpa* – visuotinis pavidalas, universali forma.

pusė. Turiu galvoje pirmiausia save. „Sunkiai ištvers mirtis Praamžio palietimą.“[58] Sri Aurobindo, žinoma, buvo ir liko *samam brahmanas*.[59] Iš savo aukštumų jis matė mūsų silpnybes bei trūkumus ir buvo jiems pasiruošęs, kai priėmė mus tarnauti. Jis niekada neparodė apmaudo: priešingai, visiems atleisdavo. Tačiau iš prigimties Sri Aurobindo buvo nešališkas. Kalbėdamas jis beveik nežiūrėdavo į mus, ko nors teiraudamasis retai kreipdavosi vardu, bet jo Esybė almėjo nenusakoma saldybe. Mums atliekant pranamus, per daršanas arba atėjus gimtadieniui, šykščią išorinę saviraišką Sri Aurobindo papildydavo tėviška arba broliška meile: plekšnodavo mums per galvas, ilgai jas spausdavo šiltomis aksominėmis rankomis ir švelniai žvelgdavo į akis iš savo malonios asmenybės gelmių. Satyendra pasakojo, kad per savo gimtadienį į Sri Aurobindo ranką įtrindavo ataro,[60] o jis atkišdavo ir kitą. Jo nenuilstama romi meilė ir užuojauta nepaliaujamai švyti mūsų širdžių sietuvoje.

58 “Mortality bears ill the Eternal’s touch.”

59 Skr. *samam brahman* – brahmanas pusiausvyroje (Gītā, 5.19).

60 *Attar* – rožių aliejus.

DIEVIŠKOJI MOTINA „TAI JI“

Du, kur vienam, – tai paslaptis visų galybių,
Du, kur vienam, – teisybė ir galia daiktuos.[*]

Šiame skyriuje nesiekiu aprašyti Motinos kasdienybės, nes ir Motinos, ir Sri Aurobindo gyvenimas slinko ne išorėje; ji labai menkai atspindi tai, kas jie yra savose transcendentinėse

[*] „The Two who are one are the secret of all power,
The Two who are one are the might and right in things.“

platybėse. Tad pasitenkinsiu maža įspūdžių dalimi, – tuo, ką įžvelgėme Motinos santykiuose su Sri Aurobindo ir kartkartėmis su mumis. Remsiuosi pirmiausia savo paties stebėjimu. Įspūdžiai veikiausiai bus sudurstyti iš gabalėlių, galbūt kai kur net apsiriksiu, – juk kalbame apie antžmogišką būtybę. Tačiau rašyti stengiausi nešališkai bei nuodugniai.

Praeituose skyriuose ilgai gvildenau Motinos ir Sri Aurobindo santykius bei tai, kaip ji tvarkė jo kasdienį gyvenimą. Ankstyvaisiais metais buvo daug spėliojama apie jų tarpusavio ryšį. Ar jie bendravo kaip puruša ir prakritė,[61] mokytojas ir mokinė, o gal kaip Šiva ir Šaktė? Suprantama, iš pradžių man buvo labai smalsu šį santykį stebėti ir mėginti jį perprasti. Priėjau prie išvados, jog jiedu bendrauja nelyginant Šiva su Šakte. Motina sakė: „Be jo manęs nėra; be manęs jis nepasireiškia." Mums teko nepaprasta galimybė liudyti dvinarę asmenybę Vienio, kuris mūsų žemiškajame plane duoda pradžią nemirtingai dramai, tokiai retai dvasinėje žmonijos istorijoje. Puikiai suvokiau, kad be Motinos stulbinantys Sri Aurobindo pasiekimai Žemėje nebūtų įgavę tokio apčiuopiamo pavidalo. Iš tikrųjų jis laukė Motinos atvykstant. Sri Aurobindo teigė, jog su Motinos pagalba per vienerius metus įveikė dešimties sadhanos[62] metų laikotarpį. Šią nenuginčijamą tiesą liudija pats ašramo įkūrimas. „Jis parodo valią, aš ją įvykdau." Sri Aurobindo pasitraukus kai kurie gyventojai ėmė būgštauti, jog ašramas sugrius arba mažų mažiausiai sunyks. Tačiau įvyko priešin-

[61] Skr. *prakṛti* – prigimtis; prigimties galia arba siela; vykdomoji gamtos jėga.

[62] Skr. *sādhanā* – dvasinė praktika.

gai – Antprotinė Tiesa apsireiškė jam išėjus anapus, ir nuo to laiko ašramo ribos neįtikėtinai prasiplėtė.

Sri Aurobindo man rašė: „Motinos spaudimas keistis visuomet esti stiprus, – net jei ji nenaudoja jėgos, jis veikia dėl pačios joje esančios dieviškosios energijos.“ Turėję su ja reikalų žmonės, – atvykę tiek iš arti, tiek iš toli, – yra patyrę šį neabejotinai tikrą ir galingą įspūdį. Sri Aurobindo aplinkoje buvo justi plati ir erdvi prigimties laisvė, o santykis su Motina mus visuomet suvesdavo akis į akį su rūsčia tikrove. Jai įžengus į Sri Aurobindo kambarį ramioje, nejudrioje Patybės tyloje pasklisdavo galingi virpesiai: turėjome būti *qui vive.*[63] Nebegalėdavom elgtis atsainiai. Jei plepėdavomės, iškart nuščiūdavome; liaudavomės skaityti laikraštį; atsirėmusieji į sieną tuoj pat išsitiesdavo. Žodžiu, kiekvienas buvo lyg įtempta styga, tik, žinoma, ne iš baimės, bet norėdamas pateisinti jos lūkesčius. Net per vakaro pokalbius ją išvydęs Sri Aurobindo pusbalsiu ištardavo: „Motina ateina!“ ir nutildavo, o ji šypsodamasi mus padrąsindavo: „Tęskite! Tęskite!“ Toks buvo jos veikumas, čit tapas![64] Tačiau tatai nereiškia, kad Motina buvo panaši į griežtą mokyklos direktorę.

Daugelis iš mūsų žinojo, jog Motina apsiėmė vadovauti ašramui, ir valdė mus jos ranka, tačiau visiškai tuo įsitikinau tik po nelaimingojo įvykio, kai patekome į Motinos akiratį ir iš arti pamatėme nedidelę dalį jos įvairiapusės veiklos. Tik tada supratau, kokiu mastu jos išmintis, galia ir įta-

63 Pranc. – „būti budriems“.

64 Skr. *cit tapas* – gryna sąmonės energija; begalinė dieviškoji savižina, kuri yra ir begalinė visaveiksmė valia.

ka veikė medžiaginiame plane. Didžiausią nuostabą man kėlė tai, kaip išbaigtai ir tiksliai ji tenkina Sri Aurobindo kasdienes fizines reikmes. Jam nereikėjo nieko prašyti ar ieškoti: reikiamu laiku viskas buvo savo vietoje. Ji turėjo nudirbti tūkstantį darbų, bet rasdavo laiko pagalvoti apie jo poreikius, kaip ir jis visada turėjo galvoje tai, ko reikia jai. Dvi sąmonės sudarė vieną, todėl, Sri Aurobindo ištikus nelaimei, mieganti Motina iš karto pajuto virpesius. Visi jam reikalingi daiktai, kurių turėjo būti pakankamai, buvo laikomi po ranka: rašymo reikmenys, asmeninės higienos priemonės, kremas, žvakelės nuo uodų bei kiti būtini daiktai. Įvairiose vietose kabėjo laikrodžiai, nes Sri Aurobindo buvo įpratęs žiūrėti, kelinta valanda.[65] Vienas žmogus vidurnaktį paruošdavo Sri Aurobindo voniai karšto vandens, kitas kasdien skalbė ir laidė jo dhočius, trečias klojo lovą, o valgį virė tam tyčia parinkta grupelė virėjų. Motina ne tik patarnavo Sri Aurobindo prie stalo. Virėjams ji tiksliai nurodydavo, ką ir kokiu būdu reikia pagaminti, kokias daržoves auginti darže bei kokių vaisių parinkti. Aptarnauti Sri Aurobindo, jį pamaloninti buvo svarbiausias Motinos rūpestis, nes jis buvo jos Viešpats. Taip ji jį vadindavo. Iš įvairių vietovių Motina specialiai užsakydavo prinokusių sezoninių vaisių, o iš Pešavaro parsiųsdindavo jų džiovintų. Dėl karo metu susidariusios kritiškos padėties vietiniame turguje nebebuvo galima gauti gerų daržovių, todėl Motina liepė gabenti jas iš Bangaloro bei laikyti šaltame podėlyje,

[65] Pasakojama, jog kartą visi laikrodžiai nustojo eiti vienu metu. Sri Aurobindo labai susidomėjo keista sutaptimi. Tačiau vos tik jis ištarė: „Visi laikrodžiai sustojo!“, kai jie vėl ėmė eiti! Atrodė, jog tai buvo padaužiškų nematomų būtybių darbas. (Aut. past.)

kurį įrengė tam, kad daržovės ilgai išliktų šviežios. Kitam maistui ji nupirko šaldytuvą. Šios smulkmenos vaizdžiai parodo, kad Motina buvo ir puiki ūkininkė, jei man bus leista šiame kontekste panaudoti tokį palyginimą. Vieną sykį Sri Aurobindo ruošėsi perrašyti „Savitrę“ ir paprašė keleto sąsiuvinių. Nuėjau į turgų, nupirkau jų porą ir padaviau Sri Aurobindo. Tai sužinojusi Motina paklausė: „Kam? Turiu jų pasidėjusi atsargai kiek tik jam reikia.“ Buvau naujai atvykęs, tad to nežinojau. Beje, pamaniau, jog gavau išskirtinę progą jam ką nors pasiūlyti.

Motina nepriekaištingai tvarkėsi todėl, kad intuityviai pasirinkdavo tinkamus asmenis. Pavyzdžiui, Champaklalą ji iš pat pradžių paskyrė asmeniškai aptarnauti Sri Aurobindo, ir joks kitas pasirinkimas negalėjo būti geresnis. Apie jos rūpinimąsi Sri Aurobindo sveikata jau kalbėjau: nuo to laiko, kai ji atvyko čionai, tai buvo jos ypatingas rūpestis. Mes žinome, kaip kukliai Sri Aurobindo gyveno su keletu draugų. Jis buvo liesas, jei ne gležnas. Sykiu su Motina radosi gerovė. Ji dažnai Sri Aurobindo padėdavo asmeniškai. Pati neretai virdavo sriubą. Matydavome, kaip ji savo rankomis taisydavo patiekalus, kartais kurį išmaišydavo ir patiekdavo, visuomet turėdama galvoje tai, ką jis mėgsta. Žmonės pasakojo, kad Motinos prašymu Sri Aurobindo metė rūkyti, idant parodytų pavyzdį šį įprotį turintiems įnamiams.

Ji žiūrėjo ir tinkamos kambario dvasios. Pateiksiu pavyzdį. Mums buvo siunčiama daug laikraščių, tačiau Sri Aurobindo skaitydavo tik *The Hindu* ir *Daily Mail* – dėl humoristinio „Curly Wee“ skyrelio. Turėjome daug laisvo laiko, tad

rausdavomės laikraščių šūsnyje ir skaitydavome juos vieną po kito, ypač tikėdamiesi aptikti įdomią temą mūsų pokalbiams. *Indian Express* pateikdavo daug žinių apie karą. Kai tik Motina įžengdavo į kambarį, pirmiausia mesdavo žvilgsnį į mūsų kampą. Rytais ji mus rasdavo sėdinčius tarp laikraščių ir pasidariusius iš jų sau džiugią šventę. Netikėtai vieną dieną laikraščiai neatėjo, išskyrus *The Hindu* bei *Amrita Bazar Patrika*. Kaip buvo įpratęs, Sri Aurobindo pasiteiravo *Daily Mail*. Turėjome jam pasakyti, jog Motina uždraudė visus laikraščius, nes jie, esą, jaukia kambario atmosferą. Motina nežinojo, kad Sri Aurobindo domisi *Mail*. O jis tik nusišypsojo. Šis mažutis atsitikimas parodo jos nenuilstamai budrų nusimanymą apie visus reikalus, tiek pasaulietiškus, tiek dvasinius, ir tai, kaip ramiai Sri Aurobindo priimdavo jos sprendimus. Kambarį bibliotekoje, kurioje buvo laikomi laikraščiai visiems, ji vadino „melagystės“ kambariu, tačiau sadhakų laisvės juos skaityti nevaržė.

Tam tikri mechaniniai įrenginiai, tokie kaip radijas, gramofonas arba lubų vėdintuvas jai nekėlė simpatijų. Radijui buvo leista atsirasti Sri Aurobindo kambaryje tik įsiplieskus karui. Nepaisant didelės kaitros, miegamajame nebuvo jokio ventiliatoriaus. Svetainėje stovėjo stalo vėdintuvas, ir tik po nelemtojo įvykio toks įtaisas buvo padėtas prie Sri Aurobindo lovos. Tačiau jis ne itin veiksmingai sklaidė kambario, uždaro iš rytų, vakarų bei pietų pusės tvankumą, todėl jam vaikštant prisireikė rankinių vėduoklių. Tik atlikus kambario remontą ir senąsias sijas pakeitus naujomis ir tvirtomis pradėjo veikti prie lubų pritaisyto vėdintuvo mentės, nes iki tol Motina nuogąstavo, jog senosios lubos neatlaikys jo svorio. Tatai liudija, kokia ji buvo atsargi, norėdama išvengti

vidinių bei išorinių atsitiktinumų, ir vadinamiesiems nelaimingiems atsitikimams stengėsi suteikti kiek galima mažiau progų. Ji puikiai žinojo, jog apsukrios ir sumanios slaptos jėgos veikliai darbuojasi, siekdamos sukelti jiems kuo daugiau rimtos žalos. Kas galėjo įsivaizduoti, jog neapgalvotą mirksnį Sri Aurobindo ištiks skaudi nelaimė savo paties kambaryje? Jis tvirtino, jog jų gyvenimas tikrąja žodžio prasme buvo mūšio laukas, kuriame jiedu su Motina nuolatos kariauja su priešiškomis jėgomis. „Tai, kad buvo kovojama uždarame kambaryje, nesumažino kovos tikrumo bei rimtumo.“ O kartą ji prasitarė, jog jų ligas daug sunkiau išgydyti, negu sadhakų, nes priešiškos jėgos puola sutelkusios gretas. Probėgšmais tinka užsiminti apie tai, kad Motina ne tik Sri Aurobindo akylai saugojo nuo visų įmanomų išorės išpuolių bei atsitikimų. Jai buvo ir yra žinoma visų sadhakų būklė. Šie, pasklidus mieste epidemijai, yra įspėjami nepriimti maisto iš kitapus. Žalios daržovės bei vaisiai prieš valgant arba verdant nuplaunami antiseptiniu skysčiu. Taip pat naudojama daug kitų priemonių, skirtų apsisaugoti nuo mažiausio užkrato protrūkio ašrame. Girdėjau, jog mintį atidaryti *Cottage Restaurant* sadhakui Ganpatramui įkvėpusi ne kas kitas, o Motina. Mat ji nenorėjusi, kad ašramo vaikai valgytų maistą anapus jo sienų ir susirgtų, tad vieną dieną pasišaukusi jį ir paprašiusi atidaryti vien ašramiečiams skirtą restoraną, o maistą gaminti laikantis griežtos higienos.

Motina buvo apsirūpinusi visais būtinais dalykais, užtikrinančiais Sri Aurobindo patogumus, o jis, savo ruožtu, rūpinosi Motinos gerove – atidžiai sekė jos veiklą ir gaubė nuo tamsių jėgų sergstinčia aura. Sri Aurobindo teigė, jog nelaimė atsitiko todėl, kad jis buvo užsiėmęs Motinos gin-

timi ir pamiršęs save. Jis manė, jog priešiškos jėgos nedrįs jo pulti. „Tai buvo mano klaida“, – pasakė jis. O pati Motina galėjo rizikuoti arba leistis į pavojingą žygį, nes ji visiškai pasitikėjo ir kliovėsi galinga Sri Aurobindo jėga bei priedanga. Kas pažįsta Motiną, tas žino, jog jos veikli prigimtis randa išeitį iš visų sunkumų ir pavojų, o kai reikia padaryti kokį darbą, ji būna mažiausiai susirūpinusi savimi. Vienu metu Motina kentė chronišką negalavimą: jai buvo sutinusios kojos. Pastebėjau, jog kiekvieną kartą, kai Motina įeidavo į kambarį arba iš jo išeidavo, Sri Aurobindo žvilgsnis būdavo įsmeigtas į jos kojas. Tai truko keletą metų, kol galūnės atgavo buvusią apimtį. Ji jam patikėdavo ne tik savo sveikatą, bet visut visutėlę veiklą: prieš eidama į meditaciją ir po jos, prieš išvykdama automobiliu ir po išvykos, taip pat prieš pasitikdama lankytojus ji ateidavo pas Sri Aurobindo. O jis klausinėdavo Champaklalo, ar Motina jau pavalgė, ar nuėjo miegoti, ar dar ne, ir, kaip esu sakęs, neidavo ilsėtis, kol ji nebaigdavo dienos darbų. Jei ji kartais vėluodavo laiku grįžti automobiliu, Sri Aurobindo teiraudavosi apie ją kas valandėlę. Motinos dienotvarkė buvo kimšte prikimšta užsiėmimų, todėl ji dažnai vėluodavo į vakarienę. Kartais ji apie tai pranešdavo. Tačiau jis niekuomet jos darbų nenutraukdavo, tik retkarčiais švelniai patardavo padaryti būtinus pakeitimus. Jo prigimčiai buvo svetima primesti taisykles arba daryti ką nors prievarta. Tai lietė ir Motiną, ir sadhakus. Štai kad ir Motina: Sri Aurobindo nenorėjo, jog kokiu nors būdu ją varžytume. Dėl jos jisai pats nutraukdavo vaikščiojimą arba skubėdavo baigti valgyti.

Buvo metas, kada Motina beveik nuolat skendėjo snaudulio būsenoje. Tai buvo tikrų tikriausias išbandymų lai-

kotarpis. Į Sri Aurobindo kambarį ji įžengdavo netvirtu žingsniu ir svyruodama išeidavo, sukėlusi mums baimę dėl miegūstos jos būklės. Sri Aurobindo ją akylai stebėdavo, kol ji išnykdavo iš akių. Tačiau tai, kaip Motina sugeba išlaikyti trapią pusiausvyrą, buvo iš tiesų stebėtinas daiktas. Kartais, šukuojant Sri Aurobindo plaukus, jos ranka staiga sustodavo: arba šukos palikdavo sau, arba atsipalaiduodavo sruogas rišąs kaspinas. Patarnaujant prie stalo atsitikdavo tas pat – tai šaukštas sustingdavo jos rankose, tai peilis liaudavosi pjauti, ir Sri Aurobindo turėdavo dirbtiniais kostelėjimais bei krenkštelėjimais sugrąžinti ją į kūno tikrovę. Tokiu būdu penkiolikos minučių darbas užsitęsdavo iki pusvalandžio, ir jai tekdavo paskubėti. Ypač dažnai pusiausnūda Motiną apimdavo bendrų vakarinių meditacijų, vykstančių apačioje, metu, ir tokios būsenos ji ateidavo į Sri Aurobindo kambarį, nešina kaupu laiškų, ataskaitų, sąskaitų knygų ir kitų popierių, kurie per Sri Aurobindo pasivaikščiojimą turėjo būti perskaityti, pasirašyti arba atsakyti. Tačiau šis dievobaimingas Motinos nusiteikimas nueidavo perniek, nes vos tik ji pradėdavo skaityti, ją tuojau užvaldydavo snaudulys. Sri Aurobindo apsukdavo porą papildomų ratų ir atsisėsdavo į krėslą, žiūrėdamas į Motiną, kuri su atversta knyga bei rašikliu rankoje keliavo po kitą pasaulį, o iš jo, matyt, buvo nelengva sugrįžti. Jis žvelgdavo į ją su atlaidžia šypsena ir išmėgindavo visokiausius būdus, kad nuleistų ją žemėn. O mes, išrinktieji mielos širdžiai scenos žiūrovai, stovėdavome šalia. Kada Motina pagaliau pakirsdavo, Sri Aurobindo šypsodamasis tardavo: „Netoli pasistūmėjome!“ Tuomet ji tvirtai apsispręsdavo ir viską baigdavo vienu ypu arba išeidavo, jei snūduriavimas būdavo per gilus. Kartą Sri Aurobindo

pamatė, jog ji rašo su neatidarytu rašikliu, tačiau stebėjo ją toliau. Staiga Motina susigriebė, kad neapsižiūrėjo, o jis plačiai nusišypsojo. Per meditacijas jos būsenos būdavo taip pat ypatingos. Atėjęs pranamui vienas žmogus galėjo likti bestovįs priešais ją nuo penkiolikos iki trisdešimties minučių, o virš kito palenktos galvos jos ranka pakibdavo ganėtinai ilgai. Visa vyko nenumatytai. Tik sykį Sri Aurobindo išimties tvarka įsikišo į Motinos darbą. Mat eidama iš jo kambario į bendrą meditaciją apačioje ji trumpam užsuko į savąjį pailsėti; turbūt buvo per anksti. Tačiau vos tik ji atsisėdo, kaip laikas ir erdvė išnyko, ir ji akimoju užsimiršo. O apačioje būrys laukė, kol išmušė pirmą valandą nakties. Apie tai buvo pranešta Sri Aurobindo, ir jis liepė žmonėms pasakyti, kad visi skirstytųsi ir eitų namo. Atbudusi Motina jau ruošėsi eiti į apačią, kai jai pasakė apie tai, kas nutiko.

Po meditacijos ateidavo paskutinis jos tarnystės Sri Aurobindo tarpsnis. Ir vėl, jei Motina snūduriuodavo, laukdavome, budėdami iki ankstyvų rytmečio valandų. Puranis, kurio darbo laikas prasidėdavo antrą valandą nakties, dažnai užtikdavo mus bemiegius ir taipogi paragaudavo keistų aplinkybių skonio.

Grįžusi į savo kambarį ir tebebūdama tos pačios būsenos, Motina imdavosi darbo su gėlėmis. Žinome, kaip labai ji mėgsta gėles, ypač rožes – ir dėl jų pačių, ir dėl to, kad rožės tinka jos galiai perduoti. Iš mūsų sodų ji kasdien gaudavo kalnus rožių dovanų. Taigi Motina paskleisdavo gėles ant padėklų, atrinkdavo pagal dydį, spalvą ir kitus požymius, pakirpdavo ir sumerkdavo į skirtingas sadhikos paduotas vazas. Ruoša trukdavo iki ankstyvų rytmečio valandų, o paskui ji pasišalindavo trumpai numigti.

Vieną kartą tokiomis aplinkybėmis ilgai kalbėjausi su ja apie ambulatorijos reikalus. Negalėjau atsistebėti: nepaisant miegūstumo, jos rankos atliko tikslius judesius, naudojosi žirklėmis, kirpo bei tvarkė gėles, ir tuo pačiu metu Motina atsakinėjo į klausimus, kuriuos jai uždavinėjau. Vėliau mįslę įminiau, tačiau ir vėl gėdingu būdu. Motina atėjo sušukuoti Sri Aurobindo ir, kaip visada, ją apėmė pusiausnūda. Jos akys buvo pusiau primerktos, kūnas svyravo, tačiau rankos dirbo savo darbą. Buvome du pagalbininkai, ir tarpusavyje ėmėme tyliai juokauti bei krėsti pokštus, manydami, kad ji mūsų nekaltų išdaigų nepastebi. Tačiau išeidama Motina mums tarė: „Aš viską matau! Pakaušyje turiu akis.“ Įsivaizduokite, kaip mes jautėmės! Tiesa, esame girdėję, kad ji buvo didžiausia iš slaptųjų mokslų[66] žinovų, kuriuos pažinojo Théonas,[67] – jis ją mokė tų paslapčių, – tačiau patys neturėjome nė mažiausio asmeninio tai įrodančio patyrimo. Vis dėlto šis nedidelis atsitikimas mus apstulbino – taip netikėtai pasireiškė ši savybė. Išoriniams Motinos pojūčiams liovusis veikti (arba juos sulaikius), vidiniai likdavo funkcionuoti. Kartą ji prasitarė, kad yra itin jautri aplinkos dvasiai ir akimoju pajunta vietos ar žmogaus virpesius.

Ankstesniuose skyriuose šiek tiek aptariau Motinos galią, įžvalgą bei praktinę išmintį tiek, kiek tai liečia apibrėžtą Sri

66 Angl. – *occultism*.

67 Max Théon (1848-1927) – kitas vardas Aia Aziz; žydų kilmės kabalistas, gimęs Lenkijoje, gyvenęs Londone, Paryžiuje ir Tlemsene (Alžyras). Su žmona Alma (Mary Chrystine Woodroffe Ware) sukūrė kosminės filosofijos doktriną, leido žurnalą *Cosmic Review* ir vadovavo judėjimui *Cosmic Movement*, kurio tikslas buvo grįžti prie tradicijos ištakų. 1905-1906 metais Mirra Alfassa (Motina) pas Maxą ir Almą Théonus Tlemsene studijavo ezoterinius mokslus.

Aurobindo asmeninių poreikių sritį. Toliau leiskite pateikti keletą pavyzdžių, nušviečiančių jos veiklos būdus platesniame ašramo kontekste – tuos įvykius, kurie vyko aplink Sri Aurobindo. Jei Motina ką nors nutardavo, ji protą nukreipdavo reikiama linkme ir neatpalaiduodavo jo tol, kol planas nebūdavo įgyvendintas arba neįgaudavo tvirto pagrindo. Tokiu būdu ji per dieną dorodavosi su keletu nusibrėžtų užduočių. Ji galėjo kryptingai siekti tikslo ir veikti daugeliu lygmenų vienu metu. Esu tikras, jog tai yra visų didžių veiklos žmonių bruožas.

Paimkime, pavyzdžiui, Golkondos statybą. Nesiruošiu čia smulkiai dėstyti darbų eigos. Tačiau noriu atkreipti dėmesį į tai, kad turint galvoje mūsų žmogiškuosius bei piniginius išteklius, tokio puikaus pastato atsiradimas tiesiog prilygsta stebuklui. Golkondą statė amerikiečių architektas ir jo pagalbininkai, japonai ir čekai. Senieji pastatai buvo nugriauti, o sadhakai drauge su samdytais darbininkais dirbo dieną naktį. Tarsi iš nieko ėmėsi įspūdingi rūmai, it koks milžinas lėtai ir tyliai išdygę ore. Dabartinių laikų Pondičeryje nelengva patikėti šia istorija. Tačiau labiausiai stebėjausi Motinos vaidmeniu – ne tiek vidiniu, kuris pranoksta mano suvokimą, o tuo, kurį ji atliko visiems matant, vidury baltos dienos. Su pasirinktais žmogiškaisiais įrankiais ji palaikė nuolatinį ryšį. Statybose dirbo tiek sadhakų, kiek tik buvo galima rasti šiam darbui tinkamų žmonių. Visiems prašantiems darbo, kuris užimtų dalį dienos arba ją visą, jauniems ir seniems, Motina atsakydavo šūksniu: „Eikite į Golkondą!“ Statinys buvo viena svarbiausių su Sri Aurobindo aptariamų dienos temų. Jis buvo supažindinamas su statybos sunkumais bei nesuskaičiuojamais vargais ir prašomas padėti juos įveikti. Motina jo

pagalbos prašydavo ypač tada, kai liūtys kėsindavosi sulėtinti arba sujaukti darbo eigą – pavyzdžiui, ruošiantis dengti stogą. Dažnai girdėdavome, kaip ji meldžia Sri Aurobindo: „Viešpatie, dabar neturi lyti.“ Pikta lemiantys debesys sutelkdavo galingus, audringus vakarų vėjus, kurie grėsmingai pūsdavo, bogindami neišvengiamą lietų – Pondičerį užtvindysiančias liūtis. Žvelgdavome į dangų ir spėliodavome, kaip baigsis dieviškos jėgos kova su gamtos galiomis. Žinoma, dieviška jėga laimėdavo, o Furija sutramdydavo savo galias ir pasitraukdavo urvan. Tačiau vos tik numatytas planas virsdavo kūnu, tarsi kerštaujant prapliupdavo lyti ir prasidėdavo tikras tvanas. Sri Aurobindo atkreipė dėmesį, kad tai tapo taisykle. Atėjus derliaus nuėmimo sezonui, iš Motinos Sri Aurobindo gaudavo signalą „S.O.S.“ Ji vėl prašydavo sustabdyti lietų. Jis tik šyptelėdavo ir tyliai imdavosi darbo. Jei nebūčiau matęs daugiau stebuklų, už šį tikrai galėčiau laiduoti, nes mačiau jį vykstantį ne kartą. Stogo dengimas vyko visą naktį, ir Motina šiuo tikslu mobilizavo visus laisvus ašramo žmones. Kaip džiugiai ir karštai jaunimas atsiliepė į Motinos kvietimą ir kibo į darbą, minėdamas Sri Aurobindo vardą, kad kuo daugiau meilės bei įkarščio įlietų į sunkų triūsą! Jautėme milžiniškos energijos spinduliavimą, kuris kreipė, rėmė ir įkvėpė vientisą bendruomenės kūną. Taip buvo pastatyta Golkonda, ašramo svečių namai, vienas moderniosios architektūros stebuklų, kuriam gausus lankytojų būrys nešykštėjo liaupsių. Pateiksiu reikšmingą ištrauką iš 1945 metų Sri Aurobindo laiško, kuriame kalbama apie Golkondą: „Šiuo pamatu ji (Motina) suplanavo Golkondą. Pirmiausia ji siekė architektūros grožio, ir tai jai pavyko. Architektai bei išmanantys architektūrą žmonės entuziastingai gėrėjosi Golkonda ir laikė

ją reikšmingu pasiekimu. Vienas apie statinį kalbėjo kaip apie gražiausią kada nors matytą šios paskirties pastatą, kuriam nėra lygių visoje Europoje ir Amerikoje; kitas, žymaus meistro mokinys, prancūzų architektas, pasakė, jog Golkonda visiškai įkūnijo jo mokytojo mintį, kurią jis mėgino įgyvendinti, tačiau jam tai nepavyko…“[68]

Toliau pagal didingumą seka leidykla. Šiandien ašramo leidykla Indijoje pirmauja. Taip yra dėl to, kad Motina iš pat pradžių iškėlė mintį apie tobulumą ir iš darbininkų išreikalavo ją įgyvendinti. Išoriniame pasaulyje vertelgišku pagrindu vyksta visokios rūšies darbas, tačiau čia, kaip jau sakiau, viskas remiasi kitomis paskatomis. Neseniai leidyklos valdytojui Motina pasakė: „ Jei žemėje yra nors vienas žmogus, kuris reikalauja tobulai atlikti spausdinimo darbus, tai jis turi pripažinti, kad Pondičerio ašramo leidykla įkūnija šį siekinį.“ Tačiau kaip ir daugelio kitų didelių įstaigų jos pradžia buvo kukli. Nežinau, kada ir kaip pradėta svarstyti, kad mums reikia nuosavos leidyklos, idant galėtume leisti knygas – pirmiausia Sri Aurobindo veikalus. Motina iš karto pagavo mintį. Tačiau buvo neaišku, nuo ko pradėti. Trūko ne tiek pinigų, kiek šią sritį išmanančių ir patyrusių žmonių. Ji nenorėjo samdyti jų iš pašalies. Tai turėjo būti ašramo įnamiai. Per poną Akbarą Hydarį buvome užmezgę ryšį su Haidarabado valdžia. Iš Nizamo vyriausybės jis padėjo išrūpinti piniginių aukų Golkondos statybai: tokiu būdu radosi svečių namų pavadinimas.[69] Ši pažintis atvėrė kelią patyrusiam vyriausybės

[68] Sri Aurobindo apie save ir Motiną (Aut. past.).

[69] Golkonda – vietovė Haidarabade, kurį tuo metu valdė Nizamas. Ji garsėja deimanto iškasenomis (Aut. past).

valdininkui atvykti pas mus ir padėti įsteigti leidyklą. Vos tik reikalai pajudėjo, Motina pasitelkė visą savo galią ir subūrė sadhikas bei sadhakus, senus ir jaunus, filosofus, mokslininkus, profesorius – kas tik papuolė po ranka – dirbti steigiamąjį darbą. Be abejo, iškilo nemaža sunkumų: prasidėjo ginčai ir nesutarimai, pasipylė nusiskundimai, o vietoj natūralių nesklandumų tarp žmonių kilo susidūrimai. Suprantama, Motina jiems buvo pasiruošusi, nes ji pažįsta mūsų žmogišką prigimtį, taip pat ir tai, kad perkeista ji gali būti dirbant, o ne slepiantis po neveiklumo skraiste. Kartkartėmis girdėdavome, kaip Motina rūpesčius iškloja Sri Aurobindo. Nelyginant puruša jis teikė palaikymą, o Motina nuolatos lankėsi leidykloje, ir pradiniai sunkumai palengva išnyko, užleisdami vietą kukliai darnai. Viena po kitos praėjo eiti Sri Aurobindo knygos. Taigi mūsų žalių, bet veiklių jaunuolių būrelis su darbą išmanančiais apmokamais parankiniais darbuotojais palaipsniui sukūrė įstaigą, kuri iškalbingai vaizduoja Motinos veikimo būdus, siekinius bei Sri Aurobindo posakio, esą viskas gyvenime turi išaugti savaime ir nesilaikant proto nusibrėžtų planų, svarbą. Suprantama, mūsų atveju veiklą palaikė tiesiogiai veikianti dieviškoji jėga. „Prisilietus Dievui, visa gali būti atlikta.“ Iš esmės šitaip atsirado visos mūsų įstaigos ir pats ašramas – nuo šiaudelio. Paskutinis pavyzdys yra Aurovilis. Tačiau turėtume atminti, jog pati veikla, kokios rūšies bebūtų, turi antraeilę reikšmę; ji esti svarbi tiktai tada, kai „yra Dievystei skirtos sadhanos dalis, arba kada veikiama tikint ir suvokiant, jog veikia dieviškoji galia“.

Pereikime prie visiškai kitos veiklos srities, kuri jogoje tampa iššūkiu, – ypač tada, kai pati Motina pajungia ją sadhanai. Tai tenisas. Neaptarinėsiu šio klausimo, nes anksčiau

pateikta citata į jį atsako. Prieš pradėdama žaisti tenisą, Motina prisijungė prie stalo tenisą kultivuojančios jaunimo grupelės. Vienas jaunuolis paklausė, ar negalėtų savo namuose pasistatyti teniso stalo, ir Motina jam atsakė: „Kodėl jo nepastačius Nanteuil'yje?"[70] Tuomet ir aš galėčiau ateiti pažaisti." Išgirdęs dievišką pasiūlymą, jis labai nustebo ir pasijuto pamalonintas. Matyt, tenisas Motinai pasirodė esąs puikios lengvos pratybos ir kartu gera priemonė užmegzti ryšį su tolydžio augančia jaunimo grupe. Veikiausiai tai buvo ir jogos metodas su jais dirbti. Maždaug po metų Motina nusprendė įrengti teniso aikštelę. Galbūt ji jautė poreikį judresnėms pratyboms gryname ore. Ji dažnai apie tai kalbėdavosi su Sri Aurobindo. Vieną dieną išgirdome, jog pajūry, šiaurės rytų pusėje esanti apleista dykra ilgam laikui išnuomota iš valdžios, ir viena jos dalis bus paversta teniso kortais, o kita – sporto aikštele. Šiandien neįmanoma įsivaizduoti, į ką ji tada buvo panaši. Tai buvo vienas nešvariausių Pondičerio plotų, apaugęs usnimis ir laukiniu pomiškiu, atvira vieta, tinkama tik kiaulėms ganytis bei pažeidinėti viešąją tvarką! Tvyranti smarvė ir pasibjaurėtinas vaizdas darė ją pūliuojančia Stikso žaizda. Tai buvo juoda dėmė ant kolonistinės valdžios munduro. Motina šį laukinį tyrlaukį pavertė dangiška žaidimų aikštele, kone antmoningai transformuodama materiją. Pajūris tapo grožio ir palaimos reginiu. Jei dėl nieko kito, tai dėl šios pertvarkos Pondičerio miestas turi būti amžinai dėkingas Motinai. Tačiau kas gi atsimena praeitį? Dėkingumas – reta žmogiškoji dorybė. Aš ypač džiaugiausi: pirma, labai mėgau žaisti te-

[70] Pastatas priešais ašramo sporto žaidimų aikštelę.

nisą, antra, įsivaizdavau, kad joga palengvės. Kas galėtų įsivaizduoti, kad žaisti tenisą reiškia daryti jogą! Tačiau vargas man, – žaidimas mane visiškai išmušė iš vėžių! Tačiau apie tai papasakosiu atitinkamoje vietoje.

Taigi norėjau apibūdinti Motinos veiklos priemones. Kai tik sklypas buvo gautas, ji kaip visuomet kryptingai čiupo jautį už ragų. Kas per darbas tai buvo! Vien tik pastatyti nuo jūros mūšos pakrantę saugantį ilgą pylimą tokiai mažai ir savo lėšų neturinčiai įstaigai, kaip mūsų ašramas, buvo milžiniškas uždavinys. Apsiribosiu teniso aikštelių įrengimo aprašymu. Motina nešykštėjo pinigų išlaidoms. Ji samdė aibes darbininkų ir sunaudojo daug piniginių išteklių, nes kortai turėjo būti įrengti per visai trumpą laiką. Jau atkreipėme dėmesį į tai, kad pajutusi nudirbtino darbo reikalingumą Motina pradeda veikti, lyg iš anksto žinotų, jog reikiami ištekliai atsiras. Reikėjo ir tinkamo žmogaus, kuris mokėtų parengti projektą. Sri Aurobindo Motina pasakė: „Pažįstu vieną čionykštį, kuris gali tai padaryti.“ Tas žmogus buvo sadhakas Monoranjanas Gangulis. Mačiau jį dirbantį. Buvau nustebintas jo nepaprasto atsidavimo Motinai bei apsisprendimo pateisinti jos viltis. Darbams jis vadovavo su neblėstančia meile, pasirengimu bei savitvarda. Teniso aikštė tapo jo namais. Sėdėdamas ant suolelio, Gangulis joje praleido ne vieną bemiegę naktį. Kai paklausiau jo, kodėl taip skubąs, jis man atsakė: „Taip nori Motina. Turiu užbaigti darbą numatytu laiku.“ „Argi tai įmanoma? – suabejojau aš. – Liko tik kelios dienos!“ Jis tepasakė: „Ak, aš privalau!“ Ir įvykdė tai, ką buvo užsibrėžęs. Iš tiesų tai buvo nepaprastas žygdarbis, kuris dar sykį patvirtino, kad Motina teisingai pasirenka žmones.

Įrengus teniso aikšteles pasikeitė mūsų dienotvarkė. Nuo to laiko Sri Aurobindo pietūs paankstėjo, ir Motina galėdavo išeiti penktą valandą popiet. Sri Aurobindo kambaryje ji pasirodydavo vilkėdama tam tyčia pasiūtą teniso aprangą. Kokią valandą ji žaisdavo su keliais jaunuoliais iš eilės ir net dalyvaudavo varžybose. Iš kortų Motina eidavo į žaidimų aikštelę ir, atlikusi dar vieną užsiėmimų ratą, apie aštuntą ar devintą valandą vakaro grįždavo į ašramą.

Pagal savo amžių Motina žaidė labai gerai. Pasak jos, jaunystėje ji buvo tapusi čempione. Šį titulą jai užtikrino stiprūs, staigūs smūgiai iš dešinės, kurie, be kita ko, buvo stebuklingai taiklūs. Daug bėgioti ji, suprantama, negalėjo, tačiau buvo nepaprastai judri. Jai atrodė, jog tenisas yra geriausias žaidimas ir dvasiniu, ir kūniniu atžvilgiu. Ji žaidė, norėdama būti geros fizinės sveikatos, ir žaidimu naudojosi kaip įrankiu dvasiškai veikti žaidėjus. Vidinė veika ją domino ne mažiau, nei išorinė. Mat žaisti su Dievybe reiškė būti veržliam, atviram, reikiamai nusiteikusiam ir per žaidimą priimančiam jos galią. Ši taisyklė tiko ir kitiems dvasiniams bei protiniams užsiėmimams. Tačiau žaidimas – priemonė tiesioginė ir daug džiugesnė. Kitaip sakant, tenisas buvo sadhanos rūšis. Jei ką nors ištikdavo bėda, nelaimėlį ji pakviesdavo pažaisti tenisą. Rezultatas būdavo stulbinantis. Kita vertus, ji staiga ilgam ar net visam laikui liaudavosi kviesti žmogų, su kuriuo žaisdavo nuolat. Galima pamanyti, jog tatai tebuvo jos užgaidos. Bet taip nebuvo: susijęs asmuo puikiai žinojo vidinę liovos priežastį. Sykį kilus tam tikriems sunkumams kažkas Motinos paklausė, ar ji bandanti žmones. Ji atsakė: „Niekada! Žmonės ir taip turi daugybę rūpesčių, kodėl turėčiau jiems jų dar pridaryti? Tačiau

egzistuoja vidiniai išmėginimai.“ Pernelyg švelnūs, žaibiškai greiti ir slėpiningi yra jos judesiai, kad žmogaus protas įstengtų juos pagauti, todėl susilaikysiu nuo gilinimosi į šį klausimą. Per mūsų gimtadienius Motina pakviesdavo sužaisti su ja setą. Ji suteikdavo džiaugsmą, kurį tegalima palyginti su džiugesiu, patiriamu per pokalbius su Sri Aurobindo, tik, žinoma, kitokio pobūdžio.

Papasakosiu apie tai, kaip teniso srityje Motina demonstravo diplomatinius sugebėjimus. Jai vadovaujant vykdavo draugiškos varžybos. Sykį aš ir mano partneris patekome į finalą ir turėjome varžytis su jauna pora, kuri buvo, – tai visi žinojo, – Motinos numylėtiniai. Jei tikėsime Puranomis, dievai ir ypač deivės turi savo išrinktuosius, kurie visuomet laimi. Be abejo, turėtume daryti prielaidą, jog už tariamo šališkumo slypi gilesnė mums nesuvokiama prasmė. Taigi šį klausimą Motina ėmė svarstyti su Sri Aurobindo. Ji pradėjo naiviai manęs klausinėti, kaip mes elgsimės, kokia bus mūsų taktika ir taip toliau. Tačiau aš nesidaviau taip lengvai apmulkinamas. Tada ji ėmėsi gerai žinomos strategijos. „Jie labai gera žaidėjų pora. Neturite jokių galimybių prieš juos laimėti,“ – puolė ji. Sri Aurobindo klausėsi, negalėdamas nuslėpti linksmo šypsnio. Baigdamas savo tarnybą, ruošiausi eiti žaisti ir paprašiau Champaklalo, kad jis išmelstų Sri Aurobindo būti mūsų pusėje. Susirinko nemaža sirgalių minia, ir žaidimas prasidėjo. Motina stebėjo varžybas didžiai susidomėjusi. Baigtis buvo liūdna: smarkiai prakišome. Keisčiausia, kad nesugebėjome atmušti net paprastų smūgių. Sugrįžęs vakare Champaklalui papasakojau apie gėdingą pralaimėjimą. Vėliau žaidimu pasidomėjo pats Sri Aurobindo, ir, iš Champaklalo sužinojęs rezultatą

bei patenkintas pokštu, ėmė garsiai juoktis. Nesupratau, kas jį taip pralinksmino. Jo paties jėgos pralaimėjimas? Ar jis iš viso panaudojo galią? O gal jį nudžiugino Motinos numylėtinių pergalė? Motina savo ruožtu pateikė smulkią ataskaitą apie rungtynes. Ji tarė: „Ak, jie ėmė taip nervintis! Visą laiką stengiausi juos nuraminti, bet bergždžiai. Jie praleido net paprasčiausius smūgius!“ Garsiai neištariau nė žodžio, bet viduj bambėjau: „Argi mes turėjome progą laimėti, jeigu jūs iš anksto apsprendėte mūsų pražūtingą galą, nelyginant Krišna - Kauravų likimą?“ Pražūtis – tai žodis, turįs gilesnę prasmę, nes man buvo duota suprasti, kad neįprastai prisirišau prie teniso ir apleidau net savo pareigas. Tai priminė atgijusią ir su beprotiška aistra įsiliepsnojusią seną meilę, todėl Motina privalėjo man psichologiškai nuolat duoti pylos, kol pajėgiau atsikratyti šios kvailybės. Sri Aurobindo kartą man parašė: „Niekada [savęs neišsižadėk]! Tačiau perk save – dažnai.“ Kailį man karšdavo dažniausiai Motina.

Kaip tai vyko, parodysiu pavyzdžiais, apsiribodamas tenisu. Sri Aurobindo pasitraukus į anapus, maniau visai mesti žaisti tenisą. Motina tarė: „Kodėl? Žaisi su manimi.“ Kasdien eidavau į teniso aikštelę, ir ji kviesdavo mane žaisti. Kartu atsinaujino mano sena aistra, apmalšusi dėl Sri Aurobindo ligos. Manęs netenkino keletas setų, sužaistų su Motina. Be to, nėjau nuolatinių pareigų, tad nesivaržydamas atsidaviau pomėgiui. Netikėtai Motina liovėsi su manimi žaisti. Tai truko daug dienų. Nesupratau, kas nutiko. Diena iš dienos laukiau, kol ji mane pakvies, tačiau ji kvietė daugelį kitų, bet ne mane. Priešstata buvo baisi. Jaučiausi visai pažemintas. Keista! O juk kitais kartais, kai liaudavausi žaisti, ji suteikdavo man progą. Akivaizdi sąsaja

man sukėlė įtarimą, jog ji nori, kad nustočiau žaisti su kitais, bet ne su ja. Kaip ji sužinodavo, kurią dieną žaisdavau, o kurią – ne, buvo atvira paslaptis ją gerai pažįstantiems. Tačiau negalėjau taip lengvai šio įpročio atsisakyti. Taip pat maniau sau: „Kodėl turėčiau mesti žaisti tenisą? Kas čia bloga? Tai puiki ir maloni mankšta!“ Negana to, norėjau įsitikinti, jog mano įtarimas teisingas. Žaidžiau toliau, kol aiškiai įsitikinau veiksmų sąryšingumu: kviesdavo ji mane tik tada, kai nežaisdavau su kitais. „Pjovimas“ pasidarė toks skausmingas bei akivaizdus kitiems, kad ėmiau galvoti, jog neisiu į kortus tada, kai žaidžia Motina. Tačiau kažkokia jėga mane ten traukte traukė: ne tiek laukdavau savo eilės, kiek norėjau neprarasti savigarbos ir prestižo. Mačiau, kad ji kreipia dėmesį į mano buvimą. Kai žaisdavo ji, kviesdavo mane teisėjauti. Pamaniau: „O jei ji žaisdama susižeistų, kai manęs nebūtų šalia (taip vėliau ir atsitiko)? Kokią ataskaitą vidinės komunijos metu turėčiau duoti Sri Aurobindo? Privalau praryti savo *amour-propre*“.[71]

Sporto sezono metu po teniso ji eidavo į žaidynių aikštę. Aš neidavau kartu su ja, o likdavau mėgautis žaidimu. Tačiau kai ją lydėdavau, ji tai pastebėdavo ir be jokios aiškios priežasties permesdavo mane žvilgsniu. Tatai kartojosi taip dažnai, kad ir didžiausias storaodis būtų supratęs, ką tai reiškia. Taigi kova įsismarkavo: mane apniko pažeminimo jausmas, pastangos išlaikyti teisingą povyzą, savavališkas užsispyrimas ir gyvas galas kitų psichologinių kompleksų. Galų gale nepalenkiamas tylus spaudimas laimėjo, ir aš mečiau žaisti tenisą. Tokia tad mūsų žmogiškoji prigimtis.

[71] Pranc. – „tikroji meilė“.

Jei aiškiai matau, kad Dievystė nori ką nors atlikti mano labui, atmetu tai dėl prisirišimo, savęs pateisinimo arba paprasčiausio nepaklusnumo. Prigimties perkaita yra sunkus darbas. Ne veltui 1936 metais guru sakė, jog perkeisti šimto penkiasdešimties ašramo įnamių prigimtį yra nemenkas darbelis! Įdomu, jog Motina niekuomet savo norų neišreikšdavo žodžiu. Ji veikdavo švelniai. Taip pat ji sakė, kad tol, kol negali veiksmo valdyti tyliu gestu ar žvilgsniu, tol dar nėra pasiekusi visiškos įvaldos. Aš jos irgi neklausiau, kokios nuostatos turėčiau laikytis žaidimo atžvilgiu. Galbūt jei būčiau paklausęs, ji būtų atsakiusi. Kai ji tarė: „Žaisi su manimi“, nesuvokiau vidinės posakio reikšmės – kad turiu žaisti tik su ja. Tai vienas jos metodų atverti mus aukštesniam nei protinis suvokimui.

Dabar apibūdinsiu savo, kaip gydytojo, santykius su Motina. Matėme, jog ji apie mediciną nusimano žymiai geriau, nei vidutinis gydytojas. Iš tiesų man atliekant gydymo praktiką ašrame, ji vadovavo kiekvienam žingsniui. Atlikau dvigubas pareigas: aptarnavau ligonius ir Dievybę. Pacientams daug laiko skirti negalėjau. Man pasiūlius rašyti ašramo žmonių ligos istorijas, kad esant reikalui būtų galima jas peržvelgti, šis sunkus darbas užgriuvo mano paties pečius. Naujai atvykusieji privalėjo pereiti medicininę apžiūrą. Kasdien, kol Motina aptarnaudavo Sri Aurobindo, skaitydavau ataskaitas. Jiedu man užduodavo klausimus ir pateikdavo pasiūlymus. Tai virto ne tiek ligonių, kiek gydytojo patikrinimu. Būdavo pastebėtas kiekvienas aplaidus mano žingsnis, klaida ar apsirikimas, tačiau niekada negavau papeikimo dėl nesėkmės. Jei Motinai klausiant tylėdavau, ji tai paaiškindavo taip: „O! Jis nežino. Jei žinotų, tuojau pat

atsakytų.“ Prisimenu juokingą atvejį. Kartą mūsų pasipūtusiai Sri Aurobindo lučių gamintojai Mridu išrašiau mikstūros, tačiau ant kortelės pamiršau užrašyti tikslias vartojimo nuorodas. Ji tučtuojau tai pastebėjo, susinervinusi atbėgo pas Motiną ir ėmė šaukti: „Motina, Nirodas babu[72] yra poetas, o ne gydytojas. Jis man davė vaistų ir nenurodė, kaip juos vartoti.“ Laikydama buteliuką rankoje, Motina griežtu veidu atėjo pas Sri Aurobindo ir papasakojo, kas nutiko. Jis tyliai viską išklausė. Jei tatai būtų nutikę susirašinėjimo laikais, esu tikras, kad jis mano sąskaita būtų pasidaręs gardaus juoko.

Dabar pateiksiu atvejį, kaip drąsiai Motina apsiėmė gydyti gerklės vėžiu sergantį pacientą. Šis atsidavęs vyras atvyko iš kito krašto. Jis atsisakė bet kokios gydytojų pagalbos ir visas artimųjų maldas nukreipė į vieną pasirinktą gydymo priemonę. O norėjo jis arba būti išgydytas Motinos, arba čia numirti. Jis buvo labai liesas, nervingas, o viso jo organizmo būklė buvo apgailėtina. Ligos istorija ir vadovavimas buvo patikėtas man. Turėjau kasdien atsiskaityti Motinai ir Sri Aurobindo. (Knygos skyriuje, pavadintame „Dievas išeina“, matysime, kaip kita atsidavusioji, siekusi tik jų globos, buvo išgydyta nuo keistos ligos.) Turiu nuoširdžiai prisipažinti, jog mane apstulbino Motinos drąsa: pats aš taip beatodairiškai išgijimu netikėjau. Ir šiuo, ir kitu atveju Motinos ir Sri Aurobindo esu klausęs, ar jie yra išgydę vėžį savo jėga. Motina tvirtai atsakė: „Ne tik vėžį, bet ir kitas ligas, gydytojų pripažintas neišgydomomis. Ar ne tiesa?“ Pastarasis sakinys, tarsi laukiant patvirtinimo, buvo skirtas Sri Aurobindo. Jis pritariamai

[72] Hind. *bābū* – „ponas“.

linktelėjo. Kitą kartą ji pasakė, jog jogams iš esmės nėra neišgydomų ligų. Sri Aurobindo taip pat rašė: „Žinoma, ji [joga] gali [išgydyti], tačiau arba tikėjimo, arba atvirumo sąlygomis, arba esant abiem iš karto. Net protinė įtaiga gali išgydyti vėžį – žinoma, jei pasiseka, kaip parodė atvejis su moterimi, kuriai auglys buvo išpjautas nesėkmingai, tačiau gydytojai pamelavo, kad viskas pasisekė gerai. Padarinys buvo tas, kad išnyko visi vėžio požymiai ir ji mirė po daugelio metų nuo visai kitos ligos." Taigi šis kupinas tikėjimo pacientas atvyko pas Motiną. Kaip įprasta, ėmiausi pareigų. Iš pradžių ligonis ateidavo pas Motiną pranamo. Galiu paliudyti, kad Motina į šią ligos istoriją sutelkė visą dėmesį. Klausydamasi ataskaitos ji staiga panirdavo į pusiausnūdą, o Sri Aurobindo ją įdėmiai stebėdavo. Kartą ji buvo begriūvanti žemėn, tik Sri Aurobindo ištiesė abi rankas, sušuko: „Ak!", ir Motina atgavo pusiausvyrą. Apskritai atrodė, kad viskas vyksta vangiai. Jei vieni simptomai dingdavo, pasireikšdavo kiti; ligonio būklė kito kas dieną. Kartais keletas dienų praeidavo palyginti ramiai. Iš tikrųjų mes teikėme daugiausia psichologinę paramą, stengėmės įkvėpti drąsos ir tikėjimo. Pastebėjęs mažiausią pagerėjimą, žinią džiugiai pranešdavau Motinai. Ji ramiai išklausydavo naujienas. Tuo metu giminės rašė laiškus, kuriuose kvietė ligonį grįžti namo. Tai išgirdusi Motina pasakė: „Jei išgydyti nepavyks man, neišgydys niekas." Grumtynės tęsėsi. Tai buvo išties nuožmus susirėmimas. Galiausiai tvirta Motinos jėga sulaukė padarinių: reikalai ėmė taisytis. Pajutau, kad šį kelio ruožą mums pavyko įveikti. Motina išlaikė budrumą ir žodžiais nesišvaistė. Tačiau po vasario daršanos be aiškios priežasties vaizdas pasikeitė. Ligonio sveikata ėmė blogėti, ir po mėnesio ar dviejų jo gyvybė pakibo ant plauko. Vyras buvo

atneštas Motinai suteikti paskutinį palaiminimą. Ji nusileido žemyn, švelniu prisilietimu bei dieviškos šypsenos balzamu ištirpdė žmogaus sielvartą, ir jis taikiai iškeliavo amžinybėn. Vėliau Sri Aurobindo pasiteiravau apie netikėtą atkrytį, ir jis atsakė: „Po daršanos jo tikėjimas susvyravo, ir jis nebegalėjo jo susigrąžinti.“ Gerklės vėžys yra kankynė: negali valgyti, gerti ir kalbėti, sunku kvėpuoti. Prisiminkime klasikinį Sri Ramakrishnos atvejį. Tvirtam tikėjimui išlaikyti reikia turėti didvyrio valią. Ar daugelis ja pasižymi? Tarp kitko, šeimyninės aplinkybės jam taip pat nebuvo labai palankios.

Prisimenu poetą ir sadhaką Nishikantą, kuris rimtai susirgo ką tik išgijęs nuo ne ką lengvesnės ligos. Nurodydama slaptą priežastį Motina man pasakė, jog kai Nishikanta per savo gimtadienį pas ją apsilankė, ji pastebėjo jo tikėjimą akivaizdžiai susilpnėjus. Tačiau būdamas visai kitokio kirpimo žmogus, nei anas, jis pasitempė. Deja, sergantysis vėžiu to nepajėgė. Jūs galite paklausti: „Kam apskritai užsiimti tokių ligų gydymu?“ Na, pasirinko pats ligonis. Jis nepasitikėjo įprastais chirurginio gydymo būdais, kurių veiksmingumas geriausiu atveju būna abejotinas. Čia jis turėjo nepaprastą progą mėginti išgyventi, juo tiesiogiai rūpinantis ir prižiūrint Motinai bei Sri Aurobindo. Bhaktui[73] geresnės dovanos būti negali. Juk jei jis išgyventų, tai būtų šlovinga; jei mirtų, kitąkart atgimęs laimėtų geresnį gyvenimą.

Prieš keletą metų kalbėjomės apie kitą vėžiu sergantį žmogų už ašramo sienų. Motina ta proga išsitarė, kad švelniajame lygmenyje vėžys jau įveiktas, o pergalės vaisiai netruks įsikūnyti.

[73] Skr. *bhakta* – Dievą mylintysis.

Tuo laikotarpiu susidūriau su dar vienu sudėtingu ligos atveju. Sirgo sadhakas. Tai buvo tipiškas anglas: manieringas, bet mandagus ir kultūringas, jautrus poetas. Vargšas niekada nesidžiaugė gera sveikata, nes vaikystėje ir vėlyvaisiais gyvenimo metais patyrė nervinį šoką. Kol susirgo šia liga, gydžiau jį nuo lėtinio kepenų negalavimo, blogo virškinimo ir kitų sutrikimų. Ar dėl ligotumo, ar dėl įgimto būdo jis buvo nelinksmas žmogus. Be to, jį kamavo reumatizmas ir infantilinis paralyžius. Motina ir Sri Aurobindo jį puikiai pažinojo, todėl liepė labai rūpestingai prižiūrėti – taip, kaip jie visuomet darė. Sri Aurobindo galia jį pavertė puikiu poetu. Stebėjausi, kaip jis, būdamas tokios silpnos sveikatos, pajėgia užsiimti joga. Tiesa, tai man neturėjo rūpėti. Negalėdamas nustatyti jam tikslios būklės, pasikviečiau kitus gydytojus, ir, kaip tokiais atvejais dažnai atsitinka, mūsų nuomonės išsiskyrė. Ligoninėje nebuvo nė tinkamų prietaisų atlikti tam tikrus tyrimus. Jį pradėjo kamuoti karštis, geltligė, votys, sąnarių skausmai ir tuntas visokiausių kitų negalavimų. Jis tapo be galo irzlus. Nelyginant Sokratas jis man įkyrėjo, nuolat klausinėdamas apie savo ligas ir jų gydymą. Galiausiai jis panoro sužinoti, kada pasveiks. Visa tai sąžiningai pranešinėjau Motinai ir Sri Aurobindo, o jie neretai stodavo jo pusėn, vertindami ligonio troškimą viską žinoti ir atsisakymą paklusniai nuryti visa, kas jam buvo duodama. Pasakiau Sri Aurobindo, jog jis neleidžia išmesti savo senų dulkėtų žurnalų *Manchester Guardian*. Sri Aurobindo jo nusiteikimą pateisino. Vieną dieną Motina tarė: „Kartą, kai tu vėdavai Sri Aurobindo, mačiau viziją ligonio, kuris tau šaukė: „Kodėl manęs negydai?““ Kita vertus, iš Sri Aurobindo sužinojau, jog ligonis bjaurisi savo sergančiu

kūnu ir norėtų jį apleisti. Mumyse nuolat konfliktuoja daugybė skirtingų asmenybės pusių. Pats sau mąsčiau: Motina slapta gali regėti visus mūsų judesius. O, kad ji visada galėtų išrašyti vaistų! Į tai Sri Aurobindo laiške išsisukinėdamas atsakė: „Kodėl norite, kad mes atliktume jūsų darbą?“ Žinoma, supratau, ką jis turi galvoje.

Kartą atsitiko su minėto ligonio negalavimu susijęs juokingas ir šiuo požiūriu įdomus dalykas. Mat Motina man, praktikuojančiam gydytojui, patarė ugdyti nuojautos galią. Vienas mano naudojamų metodų buvo imtis meditacijos, idant pamatyčiau, išgirsčiau ar pajausčiau ką nors, kas siejasi su tam tikru ligos atveju. Šiuo kebliu momentu vėl išbandžiau šį būdą. Po kelių nesėkmingų bandymų išvydau baklažaną![74] Kai tai papasakojau Sri Aurobindo ir savo kolegoms, jie pratrūko kvatotis. Paskui visi iš manęs šaipydavosi: „Nirodo baklažano nuojauta“!

Baigiant pasakoti šią liūdną istoriją, reikia pasakyti, kad ligos eiga nerodė pagerėjimo; prasidėjo viena komplikacija po kitos. Maža to, jo išorės sąmonė nepajėgė veikliai atsiliepti į jėgos veikimą. Motina matė vienintelę išeitį – išsiųsti ligonį į Bangalorą, kur jį toliau gydytų mūsų geras pažįstamas, vokiečių kilmės daktaras. Sri Aurobindo manęs paprašė parašyti aiškią ir išsamią jo ligų istoriją, perskaityti ją Motinai ir išsiųsti gydytojui. Aprašymą jis apibūdino žodžiu „Puiku!“ Pasijutau atlygintas. Gavęs raportą, gydytojas atvyko pasiimti ligonio. Jis sutiko su mūsų nuomone, jog anas sergąs kraujo užkrėtimu. Ligonį ruošiant į kelią, Motina nuėjo į terasą ir ilgai jo ten laukė. Pagaliau privažiavo

[74] Orig. – „brinjal“.

mašina. Motina ir ligonis kurį laiką žiūrėjo vienas į kitą. Jis nujautė, jog nebegrįš.

Iš tiesų jautėmės baisiai prislėgti, tačiau neturėjome kitos išeities. Kitą dieną gavome telegramą su žinia, jog ligonis traukinyje netikėtai susmuko ir mirė. Išgirdus šią naujieną man pradėjo svaigti galva. Turėjau prisėsti prieš Sri Aurobindo. Tai buvo klastingiausias smūgis! Skrodimas parodė širdies dangalo uždegimą su trupučiu susirinkusio skysčio, tačiau jokių klinikinių ligos požymių nebuvo.

Pasakojimus apie gydymą baigsiu viena kita linksmesne istorija. Stulbinanti sėkmė gydant jogos galia lydėjo Champaklalą. Jis susirgo akies rainelės opa. Prasidėjo uždegimas. Nuvedžiau jį pas vietinį akių specialistą, kuris patarė akims duoti visišką poilsį. Champaklalas buvo priverstas nutraukti tarnystę Mokytojui, ir tai jam buvo žymiai didesnis smūgis, nei liga. Siaubingai prislėgtas, nejudrus bei palūžęs, jis leido dienas lovoje ir nerodė jokių ženklų, kad taisosi. Motina ir Sri Aurobindo ramiai išklausydavo mano pranešimus, kol vieną dieną Motina pati jį aplankė. Grįžusi ji pasakė Sri Aurobindo: „Tai rimtas atvejis. Champaklalui negalima likti lovoje nė minutėlės. Jis turi grįžti į darbą." Netekau žado. Negalėjau suvokti, kokiu pamatu ji padarė tokią išvadą. Šališku ar nešališku? Suprantama, praktiškai jau buvau patyręs, kad jos matymas pranoksta mūsųjį. Champaklalui buvo nuimtas tvarstis, ir jis vėl pradėjo eiti tarnybą. Mūsų nuostabai, bičiulis be jokio gydymo pasitaisė per dvi tris dienas. Šiuo atveju, be dieviškosios jėgos, daug reikšmės turėjo psichologiniai veiksniai ir veiksminga kūniška Sri Aurobindo artuma.

Ne pro šalį paminėti ir mano paties nedidelį joginio išgijimo atvejį. Sykį kažką ruošiant Sri Aurobindo mane staiga surėmė baisūs diegliai. Turėjau mesti darbą ir prigulti. Apie tai buvo pranešta Sri Aurobindo. Tiesiog raičiausi ant grindų, kai netikėtai savyje išgirdau balsą: „Laikykis visiškai ramiai.“ Įtempęs visas jėgas, sustingau. Gulėjau ant nugaros, nejudrus it lentgalis. Mane apėmė nenugalimas miegas, tarsi kas būtų suleidęs morfijaus. Atsibudau visiškai normalios būklės.

Matėme atvejų, kai nepalankios psichologinės sąlygos kliudė dieviškajai jėgai veikti visu pajėgumu. Nūnai pateiksiu vieną sunkios ligos atvejį, kai, pasak paties Sri Aurobindo, dieviškas įsikišimas pasireiškė visiškai veiksmingai.

Pacientui S, tvirtam ir liaunam maždaug keturiasdešimties sulaukusiam vyrui, padidėjo skrandžio rūgštingumas. Jis atėjo pas mane gydytis. Tačiau vyriškis buvo toks valgus, kad niekaip nesugebėjo laikytis dietos, kuri sudarė svarbiausią gydymo dalį. 1934-taisiais, kai dar nedirbau ambulatorijoje, jis pasikvietė mane puodeliui arbatos. Paprašiau Motinos leidimo, nes tais laikais privalėjome gauti jos sutikimą kiekvienam su sadhana nesusijusiam išorės veiksmui, o Sri Aurobindo mestelėjo: „ S patiekalų geriau nevalgyti. Ši virtuvė atgaivino jo rajumą ir vėl susargdino, nors buvau jį visiškai išgydęs.“

Po metų – rodos, tai buvo 1935-taisiais – jis pas mane apsilankė pirmą kartą. Gydytojo ataskaitoje Sri Aurobindo parašiau: „Su S baigta. Be žalių mango jis valgė ir keletą rasagolų. Maisto reikalai jį beveik apsėdo.“ Sri Aurobindo atrašė: „Girdėjau apie tai. Kodėl beveik? Nusprendėme

visam laikui atimti iš jo viryklę. Tai gana vaikiška, tačiau ką gi dar galima padaryti?“ Aš tęsiau gydymą. Sri Aurobindo vėl rašė: „Visiškai teisingai. Daktaras sakė, jog stebėjosi S negalavimo recidyvu, kol vieną dieną aptiko, jog jam išėjus S atsikeldavo iš lovos ir slapčiomis ant viryklės išsivirdavo sau valgyti! Atrodo, gomurio tenkinimas jam brangesnis už gyvybę.“ Po penkių mėnesių iš Sri Aurobindo gavau raštelį: „Kokios būklės yra S: pavojingos, o gal kritinės? Jei taip arba panašiai atsitiktų, geriau būtų pasiųsti prancūzų daktaro, kuris užsiimtų jo gydymu… Motina buvo žadinama kas kelias valandas ir jai buvo pranešama, kad S jaučiasi labai blogai ir visą laiką žagsi. Manau, jog apie šią valandą prancūzų gydytojas jau iškviestas. Jei atvejis rimtas, pateikite žinių du ar tris kartus per dieną.“ Atsakiau jam: „S būklė nei pavojinga, nei kritinė. Tai per didelio rūgštingumo atvejis. Jis daug išvėmė ir dabar jaučiasi geriau. Tačiau girdėjau, kad jis nori būti gydomas mūsų garsiojo homeopato R. Neprieštarauju, laukiu jūsų pritarimo.“ Ir štai ką man atrašė Sri Aurobindo: „Tikiuosi, kad jūs savo gydytojiškus jausmus kuriam laikui nukišite kur nors į pakampę po stikliniu gaubtu ir padėsite… homeopatui, kol S reikės slaugymo ir kitokių paslaugų.“ Perleidau pacientą R ir, kaip Sri Aurobindo buvo prašęs, ėmiausi jį slaugyti. Sri Aurobindo norėjo gauti nuolatines ataskaitas apie ligos eigą. Ligonis pradėjo gausiai vemti krauju. Jo išmatose taip pat pasirodė kraujo. Kai guru pasiteiravau, kaip labai ataskaitos tikslumas lemia jėgos veiką, jis atsakė: „Tai kuo esmingiausia. Neteisingos žinios arba svarbių duomenų nuslėpimas gali sukelti pragaištingų padarinių.“ Atsakiau: „Jo būklė naktį bus lemiama. Būtini du dalykai: jis turi liautis

žagsėti ir privalo numigti. Ligonis visiškai nusilpęs. Ar esate dėl jo tikras?“ Atėjo atsakymas: „Ne. Nuo pat pradžių visai nebuvau niekuo užtikrintas… Labai priešiškos buvo aplinkybės ir trūko įprastinio jautrumo jėgai, kuriai išgijimas tebūna laiko klausimas. Man rodos, tatai yra įsisenėjęs negalavimas, kuris netikėtai įgijo aštrią ir pavojingą formą. Jei rytoj nesulauksime jokio pagerėjimo, galėsime iškviesti Philaire'ą[75] (tikiuosi, suspėsime laiku).“

Kitą dieną reikalai pasisuko palankia linkme, ir pavojaus ruožas liko užnugaryje. Motinai nusileidus žemyn suteikti įprastinių palaiminimų, pacientas saldžiai užmigo, o žagsulys retkarčiais liaudavosi. Tuo metu pamaniau, kad jis įveikė pavojaus ribą. Patvirtindamas mano nuojautą, Sri Aurobindo parašė: „Kažkas įvyko – pavojaus jausmas pranyko ir jėga išėjo… Yra pokyčių, nes S kūnas pradėjo atsiliepti, nors anksčiau jis buvo visiškai nejautrus. Tamsiosios jėgos nebevyrauja, kaip anksčiau. Tačiau atsakas turi padidėti, jei norime būti visiškai tikri dėl padarinių. Atkaklus žagsėjimas – tamsi dėmė, kuri turi išnykti.“

Motinos ir Sri Aurobindo dėmesingumas nemažėjo, mes ilgai ir įtemptai budėjome, kasdien pranešinėjome apie pagerėjimą ir duodavome veiksmingų vaistų, tad, nepaisant homeopato klaidų, ligonis pagaliau pasveiko. Nežinau, kam teko garbė – galiai ar homeopatui. Taip pat buvo manoma, kad šį stebuklą padarė visiškas ligonio atsidavimas Motinai. Jau buvau visai praradęs viltį, kai pamačiau, kaip gausiai jis vemia krauju. Apie chirurgo įsikišimą negalėjo būti nė kalbos, nes vietinės ligoninės chirurgas stokojo išmanymo.

[75] Prancūzų chirurgas (Aut. past.).

Sri Aurobindo tai pasiūlė dėl to, kad geriau buvo laikytis saugios įstatymų pusės, nes gydymo praktikai neturėjome legalaus leidimo. Ne itin pasitikėjau ir homeopatu, kai jam perleidau pacientą, nors mieste jis ir buvo pagarsėjęs. Ligonio labui turiu pažymėti vieną dalyką: jis nė minutei neprarado vilties ir visą laiką buvo sąmoningas. Jei imdavau nerimti, jis suteikdavo man vilties. „Daktare, nemanykite, jog ruošiuosi mirti," – sakydavo jis. Sri Aurobindo man rašė: „Vyras tiki jogos galia, ir tai gelbsti." Kai kas man liko neaišku, tad iš Sri Aurobindo norėjau išgauti tiesų atsakymą. Kuris veiksnys gydant turėjo lemiamos reikšmės – gydanti jėga ar gydytojas? Pastaruoju abejojau, mat jis padarė daug klaidų, kurias pastebėjo Sri Aurobindo, ir kurias jėga turėjo nuveikti. Iš Sri Aurobindo gavau reikalą nušviečiantį atsakymą. „Kai rimtai sustreikavo širdis, kaip dažnai atsitinka, atsiliepdama į pavojų nusileido didelė jėga, ir S kūnas taip pat sureagavo. Jį išgelbėjo atsakas, ne atsidavimas… Manau, jog jėgai tenka didesnė garbė, nei R gydymui, nors pastarasis buvo labai naudingas, galima sakyti, būtina parama. Tačiau tik tada, kai įsiliedavo galinga jėga, S kūnas atlikdavo šuolį pirmyn – visada jėgos nubrėžta linkme: pirmiausia pasitaisė širdis, po to kepenys, paskiausiai dingo rūgštingumo perteklius. R du kartus ir trukdė, ir padėjo. Pirmą sykį jam netikėtai nusprendus sukelti „aukso karštligę". Žinoma, tulžį reikėjo išvaryti, tačiau ne tokiu pavojingu būdu. Antrą sykį su „citrinų sulčių" girdymu; apelsinų sultys buvo naudingos, bet ne tokiais dideliais kiekiais. Kai tik jis atsisakė pirmojo paklydimo, tulžis pati pasitaisė; kai didžia dalimi atsisakė antrojo ir apelsinų sultis protingai sumaišė su vaistais, pastarieji padėjo… Teisybę sakant, taip atsitiko dėl to,

kad jėga gavo galimybę veikti tiesiogiai – [tada gydytojas] jai padėjo, bet ne trukdė.“

Taigi tai buvo viena iš daugybės ligų, kurių eigą stebėjau žingsnis po žingsnio, ir paties Sri Aurobindo žodžiais galiu paliudyti išgydymus jo galia.

Reikėtų keletą žodžių pasakyti apie dieviškos jėgos sėkmę ar nesėkmę kam nors susirgus. Sri Aurobindo nėra sakęs, jog ji niekada neklysta. Anot jo, tik antmonės jėga yra „mirtinai užtikrinta.“ Tačiau ją nepaprastai sunku nužengdinti. Be jos visa kas tėra galimybių žaismė, kur veikia daugybė veiksnių: gydytojas, ligonis ir aplinka. Jėga nėra stebukladarė ta prasme, kuria mes šį žodį suprantame. Ji atsižvelgia į visus veiksnius, ypač į paciento tikėjimą ir atvirumą, kaip atsitiko aprašytuoju atveju. Jei ligonio siela trokšta palikti kūną, jėga negali priversti jos pasilikti. Trumpai drūtai, tatai yra sudėtingas galių raizginys, su kuriuo reikia sąveikauti, ir visi atvejai skiriasi vienas nuo kito. Visuotinio dėsnio, kurį būtų galima pritaikyti visiems, nėra. Vis dėlto mums nepasisekė tik du kartus, tačiau matėme rimtų ligų, kurių išgydymo priežastys nekėlė jokių abejonių.

Man pasitaikė dvi nedidelės progos padėti Motinai. Paprastai ji nesikreipdavo į gydytojus. Jos gydytojas buvo Sri Aurobindo. Tačiau sykį Motinai ranka sutino be jokios regimos priežasties, ir Sri Aurobindo paprašė manęs ją apžiūrėti. Jo akivaizdoje nedrąsiai ir nepasitikėdamas savim ištyriau sopulį. (Tuo skiriuosi nuo daktaro Manilalo, kuris šią užduotį būtų atlikęs viens du.) Atvejis buvo nesudėtingas: ranką išgydyti padėjo karšti kompresai. Kitą sykį, turbūt įgėlus vabzdžiui, jai labai skaudėjo ausį. Sri Aurobindo

paklausė manęs, ar negaliu kaip nors padėti. Apžiūrėjęs ausį, viduj aptikau nedidelę kraujosruvą. Motina pasidomėjo, ar vabzdys tebėra ausyje. Pasakiau, kad ne, ir pasiūliau keletą lašų vaistų. „Man nereikia jokių vaistų!“ – atsakė ji. Tiek Motinai, tiek Sri Aurobindo vaistai buvo prakeikimas. Per savo ilgą gyvenimą jiedu visas ligas gydėsi pasitelkdami jėgą. Vaistai buvo pavartoti tik paskutinės Sri Aurobindo ligos galutiniame etape ir neseniai – susirgus Motinai. Tai lėmė ypatingos priežastys. Kai kurias jų, kalbėdamas apie Sri Aurobindo ligą, apibūdinau knygos skyriuje „Dievas išeina.“

Sri Aurobindo man rašė, kaip vaistai veikia Motinos kūną: „Vaistai Motinos kūną veikia visai kitaip, negu jūsų, arba X, arba kieno nors kito. Atveika į juos dažniausiai būna nepageidaujama. Jos kūninė sąmonė skiriasi nuo paprastų žmonių, o ir jų sąmonė kiekvienu atveju nėra visiškai tapati, nors „mokslas“ mus mėgina įtikinti, jog yra priešingai.“

Dabar papasakosiu apie kitą Motinos veiklos sritį, kurią galima pavadinti jogine, nors šis žodis ne visai tiksliai išreiškia esmę. Mat, pasak Motinos, iš viso nėra joginės arba nejoginės veiklos. Visas gyvenimas yra joga. Tatai nereiškia, kaip įprasta klaidingai manyti, jog viskas gali būti vadinama joga, bet nurodo į tiesą, kad gamtoje vykstanti evoliucija, arba plėtotė, yra slaptas ir laipsniškas pasiruošimas dvasiniam gyvenimui. Todėl bet kurioj žemiškoj veikloj slypi dieviškas tikslas. Motina ir Sri Aurobindo gamtos veikimo lauką laiko jogos lauku, tačiau jų tikslas yra perkeisti įprastą gyvenimo judėjimą: jie siekia atmesti nesąmoningus nukrypimus, į kuriuos dažniausiai linkstama, ir dievišką gy-

venime glūdinčią tiesą padaryti regimą. Jie nori, kad mūsų sąmonė būtų įsitvirtinusi dvasiniame lygmenyje, idant kiekviena prisiimta gyvenimiška veikla taptų jogos dalimi ir patirtų virsmą. Jau sakiau, kad Sri Aurobindo ištikusi nelaimė sutrikdė ankstesnę Motinos dienotvarkę: nusilenkimus, pokalbius ir dėmesio santalkos užsiėmimus teko atidėti arba kuriam laikui nutraukti. Ryšys su praeitimi beveik nutrūko. Kai į ašramą pradėjo vykti vaikai ir jų tėvai, mūsų gyvenimas taip pat gerokai pasikeitė. Seni dalykai atsinaujino naujais pavidalais. Nebeliko septynias aštuonias valandas trunkančių daršanų, tris ar keturias valandas besitęsiančių pranamų, vakarinių meditacijų ir taip toliau. Apie dešimtą ryto nusilenkimams atėjusi Motina stovėdavo pagrindinės laiptinės viršuje, o minia eidavo link jos. Apeiga tęsdavosi dvi tris valandas jai visą laiką stovint ant kojų! Iš Sri Aurobindo kambario girdėdavome, kaip žmonės su ja ilgai kalbasi asmeniniais bei žinybiniais klausimais. O Motina beveik prarasdavo laiko ir erdvės nuojautą, pamiršdavo, jog laukia žmonės. Ji klausydavosi visokiausių skundų ir ataskaitų, kai kuriuos dalykus aptarinėdavo nekreipdama dėmesio į laiko trukmę, o tuo metu užpakaly išsirangiusi eilė ilgai lūkuriuodavo ant sausakimšai prisigrūdusių siaurų laiptų. Jau sakiau, kad toks buvo jos kryptingas dėmesys ir darbo metodas. Pirmiausia jai rūpėjo tvarkyti einamuosius reikalus. Mes daug kartų matėme, kaip ji tai daro. Per šv. Kalėdas europiečiams ir amerikiečiams ji siųsdavo pintines dovanų: turbūt norėdavo pagerbti nacionalinius įnamių jausmus. Šventės išvakarėse ji sėdėdavo ant kėdės arba žemo suoliuko ir kelių sadhikų padedama ruošdavo pintines. Ji atsižvelgdavo į kiekvieno gavėjo asmeninį skonį,

poreikius bei vaizduotę: čia buvo sūrio, šokolado, vaisių ir kitokių gėrybių. Laikas jai sustodavo, o mes Sri Aurobindo kambaryje laukdavome, kol ji ateis vakarienei. Suprasdami aplinkybes tarpusavy juokaudavome, kad Motina dabar savo stichijoje, nes ji nors ir Dievybė, tačiau jos motiniškas instinktas negali būti pamirštas.

Pasibaigus pranamui, – tiesa, iš esmės nebūdavo jokio pranamo, nes žmonės tik gaudavo gėlių ir kalbėdavosi apie jiems rūpimus reikalus, – apie pirmą valandą nakties daršanos salėje ji vesdavo užsiėmimą klausimų ir atsakymų forma (panašiai, kaip Sri Aurobindo – pokalbius su mumis, galbūt jų ir įkvėpta). Tačiau dalyvaudavo tik mokantieji prancūzų kalbą, nes klausimai ir atsakymai būdavo pateikiami prancūziškai. Vėliau ji padarė keletą išimčių. Kai kurie tik anglų kalbą mokantys žmonės uždavinėjo klausimus angliškai. Aš taip pat labai norėjau dalyvauti, iš dalies todėl, kad tuo paros metu neturėjau darbo. Tai buvo tylusis Sri Aurobindo metas, kurį nutraukdavo Motina, atėjusi po pokalbių su valgiu. Įsigudrinau parašyti kelias eilutes prancūziškai, prašydamas jos leidimo dalyvauti. Raštelį ji perskaitė Sri Aurobindo ir šypsodamasi pasakė: „Jis nori parodyti, kad moka prancūzų kalbą!“

Jei atmintis manęs neapgauna, pamoka prasidėjo knygos „Maldos ir meditacijos“[76] skaitymu, o klausiama buvo apie tai, kas joje parašyta. Motina leido klausinėti tik apie dvasinio pobūdžio dalykus, tačiau tokių užsiėmimų mažėjo. Esu tikras, kad jie virto atvirais kursais. Tuo metu maža kas iš mūsų mokėjo prancūzų kalbą, o Motina kalbėjo taip greitai,

[76] *Prayers and Meditations.*

kad abejoju, ar daugelis ją suprato. Čia slypi skirtumas tarp Motinos ir Sri Aurobindo. Savo prigimtimi būdama šaktė, dieviškoji galia, ji negalėjo lėtai ir neskubėdama elgtis, veikti ar kalbėti kaip puruša, nors, kaip sakiau, ji įstengė būti nepaprastai kantri ir dirbti labai ištvermingai.

Šis potyris buvo visai naujas, nes iki to meto mūsų santykiai su ja buvo daugiausia asmeniniai ir apsiribojo jos vadovavimu. Intelektualiai nebendraudavome. Motina protinių pokalbių neskatino. Ir štai ji pirmą kartą veiklą praplėtė iki bendruomenės ir buvo pasiruošusi atsiliepti į intelektualines paieškas, tiesa, išskirtinai dvasiniais klausimais. Pokalbiai su Motina man natūraliai priminė pašnekesius su Sri Aurobindo, kurie aiškiai skyrėsi vienas nuo kito, ir aš nevalingai juos lyginau. Pokalbiai išryškino dviejų asmenybių skirtumus, kurių sąmonė buvo viena. Čia Motinos asmenybė smelkė visą atmosferą. Jos tonas, nuotaika ir elgsena pasižymėjo rimtimi, energingumu ir galia, reikalaujančiais dėmesingumo. Humoras nevaidino ypatingo vaidmens, nors josios sąmojis blykstelėdavo dažnai. Ji matė visus, o jos atsakymai, nors nukreipti į klausėją, buvo skirti visiems, todėl likti nedėmesingam ar abejingam buvo neįmanoma. Kai mokiniai pastatė Motinos pjesę, ji mažus vaikus griežtai įpareigojo laikytis visiškos tylos. Kaip jau sakiau, Sri Aurobindo nuo jos labiausiai skyrėsi neasmeniškumu. Jis klausinėjo arba atsakinėjo, nežiūrėdamas į pašnekovą. Kalbėjo lėtai ir pusbalsiu, nieko nepabrėždamas. Nejautei jokio spaudimo, tarsi kalbėtumeisi su draugu: aplinkoje juntamas draugiškumas, laisvumas ir orumas alsavo darna. Vis dėlto Sri Aurobindo mums liko Sri Aurobindo. Niekada nesame praradę pagarbos jausmo. Kai kurie iš mūsų, karš-

tai diskutuodami kuria nors tema, jo liudininko ir purušos sąmonės akivaizdoje prarasdavome savitvardą. Akis į akį su Motina tai būtų buvę labai neįprasta. Paprasčiau kalbant, jie buvo tarsi tėvas ir motina: abu mylintys, tačiau vienas atlaidus, liberalus ir palankiai nusiteikęs, o kitas – tvirtas, bet apdairus drausmintojas. Jiedu yra vienos Dievystės aspektai – neasmeninis ir asmeninis, puruša ir prakritė – kiekvienas savaip, neatremiamai žavingas. Taigi nors visi galėjo laisvai klausinėti, ne visada tai buvo lengva, nes kartais Motina, užuot tiesiogiai atsakiusi į klausimą, atsakymą nukreipdavo į sąmonę žmogaus, su kuriuo tai buvo susiję. Motinai tai buvo svarbiausia: juk mūsų sąmonė vidiniam jos žvilgsniui buvo atversta knyga. Pašnekesiai tęsdavosi gana ilgai, ir salė būdavo sausakimša. Nelaimei, niekas jų kruopščiai neužrašinėjo: pirma, dėl to, kad kalbama buvo greitai, antra, nedaugelis gerai mokėjo prancūziškai. Vėliau saujelei žmonių ji specialiai pravedė kelis pokalbius anglų kalba. Porą jų klausimų bei atsakymų forma ir pateiksiu, remdamasis savo kukliais užrašais.

„Iš kur kyla pyktis, ir kaip iš jo išsivaduoti?“

„Ar čia kas nors pyksta? (*Juokas salėje*) Apie pykčio šaltinį nekalbėsiu. Jei supykote, vadinasi, praradote savitvardą. Jeigu norite išvengti pykčio, pirmiausia turite labai to norėti (*juokas*). Ne, nesakau, kad tai juokinga, nors taip gali pasirodyti. Taip yra todėl, kad žmonės ryžtingai neapsisprendžia, nepanaudoja tvirtos valios, ir jiems tai nepavyksta. Žmogaus esybę sudaro prieštaringos pusės. Viena jų gali apsispręsti, o kitos nusiteikia prieš sprendimą. Pastarosios slypi nematomos. Kai tik viena pusė taria: „Niekada nebepyksiu“, kitos

sako: „Ak, drauguži, palūkėk, tegu tik pasitaiko proga.“ Ir kai ji pasitaiko, žmogus pamiršta pasiryžimą ir atsiduoda pykčiui. Tačiau jei žinotumėte, kaip iš tiesų apsispręsti, niekas negalėtų tam sukliudyti. Štai pavyzdys. Mano aštuoniolika mėnesių vyresnis brolis vaikystėje buvo labai ūmus. Puikiai žinojau, kaip jį supykdyti. Labai vienas kitą mėgome, tačiau įsiutęs jis visiškai prarasdavo savitvardą. Vieną dieną žaidėme kriketą. Ar dėl to, kad jį įveikiau, ar dėl kitos priežasties jis įnirto ir smarkiai sudavė man mediniu plaktuku. Laimei, atsipirkau menku įbrėžimu. Kitą sykį sėdėjome kambaryje, ir jis metė į mane didelę kėdę, tačiau aš pasilenkiau laiku, ir kėdė praskriejo virš galvos. Galų gale vieną kartą jis mane pastūmė po ratais tuo metu, kai lipau iš karietos! Dėkui Dievui, arklys nepasileido bėgti. Tada mano motina jam pasakė: „Vieną dieną tu užmuši savo seserį.“ Supratęs, kad jo kvailumas gali sukelti tokius padarinius, brolis atitoko. Tą pačią dieną jis tvirtai nusprendė niekada gyvenime nebepykti. Ir niekada nebepyko! Vyriausybėje jis ėjo aukštas pareigas. Žmonės man sakė, kad nė karto nėra matę jo įtūžusio.“

„ Kodėl būtina dažnai patirti tą patį?“

„ [...] Turėjau galvoje, kad negalima kartoti dogmų ar tikėjimo tiesų, pirma jų nepatyrus. Pavyzdžiui, žmonės linkę kartoti: „Dievas yra visur, viskas yra gerai, nes Dievas gyvas visame kame.“ Neturite teisės sakyti tokių dalykų, kol jų patys neišgyvenote. Kitaip jie praranda galią ir tampa dogma. Jei tik kartojate, ką pasakė ir patyrė kiti, tai niekam neatneš naudos. Turite patys tai patirti, pamatyti iš skirtingų kampų ir išgyventi, atrasti tame kažką nauja. Tik tada tai pasidaro įdomu ir veiksminga.“

Tarp kitko, turime būti dėkingi Motinos broliui, nes tik jam netiesiogiai įsikišus į Prancūzijos vyriausybės kolonijų ministerijos Paryžiuje veiklą, buvo, nors ir sunkiai, pašalinta grėsmė, kurią ašramo gyvavimui sukėlė britų Indijos vyriausybės manipuliacijos.

Priartėjau prie paskutiniųjų Motinos dienos darbų, kuriuos mačiau pats arba girdėjau apie juos iš kitų. Tai buvo pats keisčiausias dalykas, kurį tik galima įsivaizduoti, ir kurio naštą galėjo pakelti tik ji, nes Motinos įkvėpimas ateina, kaip sako Nishikanta, iš „dieviško baltumo šaltinio", o ne žmogaus proto. Turiu galvoje vakarines meditacijas ir nusilenkimus, apie kuriuos jau kalbėjau. Meditacija prasidėdavo labai gerai ją apgalvojus, apie aštuntą valandą vakaro. Motina nusileisdavo žemyn ir, stovėdama apatinėje laiptinės dalyje, sėdintiesiems apačioje pravesdavo tylų pusvalandžio dėmesio sutelkimo užsiėmimą. Paskui ji užlipdavo į viršų, patikrindavo, kaip laikosi Sri Aurobindo ir už valandėlės atnešdavo vakarienę. Kartą Motina jam pasakė: „Nutekėjus daug laiko, per sutelktį apsilankė dievai." Šie žodžiai primena Sri Aurobindo eilutes:

Dievų veidai fone platybių romūs,
Stebuklą begalybių skleidžiantys.[77]

Meditacija buvo kilnojama į vis vėlyvesnį metą, kol pasiekė vienuoliktą, paskui dvyliktą ir galiausiai pirmą valandą nakties. Užsibaigdavo ji pranamu. Kokia nežemiška valanda pranamui! Ypač dažnai tai atsitikdavo, kai ji būdavo apimta

[77] „Calm faces of the gods on backgrounds vast,
Bringing the marvel of the infinitudes".

snaudulio. Daugelis žmonių kiemelyje užmigdavo, ypač berniukai ir mergaitės. Pagaliau senasis sadhakas Haradhanas paskelbdavo: „Motina atėjo!“ Visi pabusdavo, subruzdavo ir skubiai stodavosi į eilę, kad pamatytų Motiną, kuri dažnai snūduriuodavo. Ji stovėdavo užsimerkusi ir nuleidusi galvą, laikydama rankoje gėlę. Ūmai Motina pakirsdavo, greitai praleisdavo keletą žmonių ir vėl panirdavo į užmarštį. Stebėdavome tai nuo terasos viršuje, o Sri Aurobindo tuo metu ilsėdavosi; eilė pajudėdavo ir netikėtai ilgam sustodavo, vėl greitai pasistūmėdavo į priekį ir vėl – stop! Gilioje vidurnakčio tyloje Motina atrodydavo lyg tikra deivė, spindinti visa savo didybe ir šlove. Kai kurie atsisėsdavo priešais ją ir medituodavo arba mėgaudavosi didingu reginiu.

Tuo metu pas mane svečiavosi sūnėnas. Jis buvo labai nepriklausomos prigimties: namo grįždavo vėlai vakare, vėlai keldavosi, ir, matyt dėl savo menininko būdo, buvo labai netvarkingas. Mėginau jį sudrausminti, tačiau veltui. Pasiskundžiau Motinai, bet jos atsakymas mane įstūmė į beviltišką padėtį. „Na ir kas. Jis ateina pas mane!“ – tarė ji. Nesupratau, kaip tai gali padėti pataisyti pašlijusius reikalus, kol vieną dieną jam nesmarkiai pliaukštelėjau ir pasakiau apie tai Motinai. O ji atrėmė: „Todėl jis tavęs ir neklauso.“ Atsakymas mane nustebino, mat priežastį ji, mano galva, pateikė kaip padarinį. Tačiau su Motina ginčytis negalėjau. Įdėmiai žvelgdama man į akis, ji prabilo: „Klausyk! Papasakosiu tau vieną atsitikimą. Turėjau brolį. Labai vienas kitą mylėjome. Jis grįždavo vėlai, ir tėvas jį už tai mušdavo. Vieną dieną tėvui pasakiau: „Jei dar kartą jam suduosite, nedelsdama išeisiu iš namų.“ Lediniai mano žodžiai jį atgrasė nuo kūno bausmių. Tuomet buvau labai jauna.“ Nuo to

laiko ir aš jaunuolį palikau ramybėje. Net ir šiandien Motina laikosi panašios nuostatos ir yra įdiegusi potvarkį, pagal kurį sargai, mokytojai bei vadovai vaikų neturi teisės bausti jokio pobūdžio bausmėmis.

Tuo laikotarpiu Motina pradėjo keletą naujos veiklos rūšių ir pati jose dalyvaudavo. Kai kurios jų mūsų gyvenime užėmė pirmaujančią vietą ir pelnė platų pasaulinį pripažinimą. Negirdėjau apie šiuos užsiėmimus Motiną kalbant su Sri Aurobindo tiek daug, kiek apie ankstesnius planus, tačiau mačiau, kaip po jos sparnu ir su jos galia nauji darbai iš lėto juda pirmyn. Galiu trumpai apibūdinti kai kuriuos iš jų, parodydamas Motinos veiklos įvairiapusiškumą, aktyvumą, polėkį, drąsą ir kūrybinį genijų. Pamatysime, kaip kai kurios institucijos iš nieko išaugo į banjano medį, plačiai ir toli leidžiantį atžalas, kurios įkvepia naują viziją turinčias šalis.

Du pagrindiniai to meto darbai buvo ašramo mokyklos ir fizinio parengimo padalinio, kartu sudarančių Tarptautinį Sri Aurobindo lavinimo centrą, steigimas. Kaip ir kitos, šios įstaigos išsivystė iš mažyčių chromosomų. Be to, jos radosi prispyrus būtinybei, kadangi japonų agresija Sri Aurobindo ir Motinos mokinių vaikus iš karo paliestų vietovių vertė ieškoti Motinos prieglobsčio. Dabar ji, kad ir kaip smarkiai užsiėmusi, turėjo daug laiko skirti vaikams, kuriems reikėjo ypatingos priežiūros, nes jie buvo atvykę ne jogos tikslais.

Žinia, tai buvo iššūkis, kurį jai metė gamta. Gyvenimas ašrame pakrypo kita linkme; naujų įnamių antplūdis visiškai sugriovė visas užtvaras. Nebeliko atsiskyrėliškos buveinės, kurios tyla, ramybė, vidinė plėtra bei įgija turėjo būti išbandytos šiurkštaus išorinio gyvenimo. Greitai tapome viena

dvasine šeima. Motina turėjo rūpintis naujokų, ypač žalio jaunimo proto, gyvybės bei kūno sveikata. Iš reikalo radęsi poreikiai sulipdė juos tenkinančius būdus. Iš Višvabharatos atvyko didelę mokytojavimo patirtį turintis Sisirkumaras Mitra, o iš Kalkutos – kūno kultūros ekspertas Pranabas Kumaras Bhattacharya. Jiedu ėmė vadovauti dviem – protinio ir fizinio lavinimo – šakoms. Ypač jaunajame Pranabe Motina įžvelgė puikų padargą kūno kultūrai plėtoti: jam padedant ji greitai įsteigė fizinio lavinimo centrą. Manau, kad nebūtina aptarinėti kūno kultūros vietos ir *raison d'être* mūsų ašramo gyvenime, nes tai puikiai atliko Sri Aurobindo esė „Dieviškasis kūnas“.[78] Viską matydamas žemiškiau, į šią veiklą žvelgiau kaip į kuo svarbiausią uždavinį atliekančią įstaigą: nuo pusės penkių iki septynių vakaro privalomų užsiėmimų metu judri jaunimo „žaliava“ – vaikinai, merginos ir vaikai – buvo griežtai valdoma. Galime puikiai įsivaizduoti, kokios būtų moralinės pasekmės, jei jie būtų palikti be priežiūros, ypač žinant, kad vaikams čia suteikiama didelė judėjimo laisvė. Šių visuomeninių užsiėmimų atsisakantys jauni žmonės smarkiai kenčia dėl psichologinių keblumų. Daugelis ir ne ašrame gyvenančių jaunų žmonių ligų kyla dėl to, kad jie, parėję iš mokyklos ar koledžo, neturi kuo užsiimti. Sri Aurobindo pasitraukus, Motina man davė svarų patarimą: „Lik ore“, ir tai reiškė, kad turiu nenusišalinti nuo bendros veiklos. Kai buvo pageidauta turėti daugiau poilsio dienų, Motina pareiškė: „Mokyklą įsteigiau ne tam, kad vaikai slampinėtų gatvėse.“ Nuo to laiko Sisirkumaras sėkmingai atlaiko mokinių prašymą suteikti daugiau atostogų.

[78] *The Supramental Manifestation*. „The Divine Body“, Sri Aurobindo Ashram Publication (Aut. past.).

Motina ėmė vis labiau tapatintis su jaunąja karta. Vakarais, kai Sri Aurobindo mėgaudavosi vienatve, baigusi žaisti tenisą Motina eidavo į žaidimų aikštelę susitikti su vaikais, kur žiūrėdavo, kaip jie žaidžia ir mankštinasi bei pravesdavo užsiėmimus, per kuriuos su jais užmegzdavo artimus santykius. Vaikai sportavo vilkėdami aptemptus drabužius, kurie savo ruožtu varžė judesius. Vieną kartą atėjęs į žaidimų aikštę vartus radau užrakintus. Sargas paaiškino, kad Motina nepageidauja pašalinių žmonių, išskyrus grupės narius. Vartams prasivėrus nustebome išvydę, jog mergaitės sportuoja su šortais! Kaip buvo žengtas šis perversmo žingsnis? Sykį viena mergaitė mankštindamasi nukrito ir susižeidė: kalta buvo nepraktiška apranga. Motina tyliai išklausė pasakojimą apie tai, kas atsitiko. Po kelių dienų ji pasikvietė sadhiką Bratati iš sau artimos aplinkos (ji turėjo ratelį patikimų žmonių, jaunuolių ir suaugusiųjų) ir pasakė jai: „Išsprendžiau uniformos klausimą. Mergaitės vilkės baltus šortus, marškinėlius ir kepuraites. Pasirūpink apranga ir pati ją išmėgink. Ilgi drabužiai netinka. Kai viską padarysi, pasakyk.“ Viską padariusi kaip liepta, Bratati apie tai pranešė Motinai, ir ji paskyrė dieną, kada uniforma turėjo būti išmėginta slapta nuo pašalinių akių. Sukirpimas Motinai patiko. Susikvietusi merginas ji pasakė trumpą ir įspūdingą kalbą apie naujojo bandymo reikalingumą. Pasiūlymas joms patiko, ir apranga prigijo. Šis griežtas žingsnis sulaukė atsako. Kai kurie, ypač senoliai, buvo pritrenkti, kai pamatė savo dukteris vos pridengtais kūnais. Ir jos sportavo kartu su berniukais! Vienas kitas iš sušiuolaikinto ašramo panūdo atsiimti atžalas. Aš pats, viena vertus, žavėjausi posūkiu, kurį Motina įvykdė aplenkdama Rytų šalių pažangą šiuo-

laikinių drabužių srityje; kita vertus, mano atsargus, arba Sri Aurobindo žodžiais, bailus protelis negalėjo nenumatyti su šia pavojinga užmačia susijusių keblumų. Vis dėlto žinojau, jog Motinos prigimtis, jei reikia, yra pasiruošusi pažvelgti pavojui į akis. Vos pamėgindavome ginčytis, jog darome tai, kas už ašramo sienų nepriimtina, ji trumpai nukirsdavo: „Kodėl turime daryti tai, ką daro kiti? Jie neturi minčių, o mes turime. Atėjau tam, kad sugriaučiau senus papročius ir prietarus.“ Reikia pasakyti, jog visa, ką Motina daro, nepareina nuo naujovių vaikymosi ir nėra išprotauta. Sri Aurobindo dažnai mums primindavo, jog „Motina vadovaujasi intuicija“. Esu tikras, kad prieš imdamasi pavojingų žygių, ji ruošia pagrindą slaptoje plotmėje ir šiam tikslui pajungia galias. Todėl girdime ją sakant: „Palaukime!“ Manau, jog tinkamos akimirkos. Šiandien mes galime suvokti jos gebėjimo visiškai apsisukti išmintį. Negana to, esu įsitikinęs, jog tai buvo pati veiksmingiausia abiejų lyčių seksualinės sąmonės panaikinimo priemonė. Šiuo požiūriu aplinkybės smarkiai pasikeitė į gerą pusę, ir šortai mūsų akyse virto visai normaliu rūbu.

Baigiant šią istoriją belieka pridurti, jog Motinai ilgai ir atkakliai triūsiant dvi minėtos įstaigos šiandien yra užsitarnavusios pelnytą bei platų tarptautinį pripažinimą. Ypač daug pagyrų susilaukia kūno kultūros padalinys. 1949 metų vasario daršanos proga šios organizacijos[79] grupių aprangą vilkintiems nariams buvo suteikta garbė pražygiuoti priešais Mokytoją ir Motiną. Atrodė, jog pasitempęs vaikinų būrys Sri Aurobindo paliko didelį įspūdį.

[79] *La Jeunesse Sportive de l'Ashram de Sri Aurobindo.*(Aut. Past.)

Motina taip įsitraukė į veiklą žaidimų aikštėje, jog grįždavo aštuntą ar devintą valandą vakaro su jos kaklą juosiančia gėlių girlianda, kurią užkabindavo Pranabas ir padėdavo ją prie Sri Aurobindo kojų. Į žaidynių vietą ji kreipė tokį didelį dėmesį, jog žmonės ėmė kalbėti, kad antmonė pirmiausia nužengs ten. Tai išgirdęs Sri Aurobindo padarė pastabą. „Tuomet antmonė mane aplenks?“ – šmaikštavo jis. Antmonė apsireiškė žaidimų aikštėje 1956 metų vasario 29 dieną per meditaciją.

Noriu atkreipti dėmesį į kuklų, tačiau reikšmingą veiklos barą, apie kurį nedaug kas pasauly tegirdėjo. Turiu galvoje Motinos vadovavimą dramos būreliui. Baigusi žaisti tenisą ir kitus užsiėmimus, ji ateidavo į vaikų rengiamus dramos vaidinimus. Vaikai ruošdavosi mokyklos metinėms – gruodžio 1-jai. Ji pati atrinkdavo pjesę arba temą, įvairiems dalyviams paskirstydavo vaidmenis ir kiekvieną vakarą asmeniškai juos ruošdavo, kol pjesę pastatydavo. Žmonės pasakojo, kaip kruopščiai ji tobulino aktorių judesius, raišką, ir kaip negailėjo nė vieno dalyvio. Vienas jaunųjų artistų man juokdamasis prisipažino, kaip kartą pabėgo iš baimės, kad bus išbartas prie kitų! Retsykiais Motina pastatymo eigą atpasakodavo Sri Aurobindo. Vieną kartą, kai buvo sudėtinga parinkti temą, nes Sri Aurobindo dramos dar buvo neišleistos, pasiūliau pastatyti „Savitrę“. Motinai mintis patiko. Ji stropiai ir dėmesingai lavino jaunuolius, tad naujokai išmoko gražaus ir ištobulinto aktorystės meno. Dabar ji nebegali užsiimti šia veikla, tačiau pradėtą tradiciją tęsia jos paruošti aktoriai. Spalvingą teniso aprangą vilkinti Motina vienam lankytojui iš užsienio priminė garsią prancūzų aktorę Sarah Bernhardt. Keisčiausia, kad man, kai pirmąkart ją pamačiau

su šiuo kostiumu, – taip pat, nors ir nedaug apie aktorę žinojau, išskyrus jos vardą. Turbūt šį įspūdį kėlė dramatiniai Motinos gebėjimai ir iškalbos menas.

Taigi vienas pagrindinių Motinos veiklos bruožų, ryškėjąs kasdieniniame gyvenime, buvo dinamiškumas, kuris reiškėsi visais lygmenimis – kūrybiniu, organizaciniu, meniniu, fiziniu ir kitais; ką jau kalbėti apie jos nesuskaičiuojamus asmeninius ryšius, išsibarsčiusius didžiųjų darbų lauke. Tik keletą valandų per parą Motina skirdavo valgiui, maudymuisi ir trumpam nakties poilsiui, o visą likusį laiką ratas riedėjo nesustodamas. Veiklos sūkuryje Motina vis tiek rasdavo laiko vaiką pamokyti aritmetikos ir nakčiai keliems mažiesiems prancūziškai paskaityti knygelę „Maldos ir meditacijos“. Kartą antrą valandą nakties budintis policininkas pamatė gatvėje mažą berniuką. Pašaukęs jį ir išvydęs vaiko rankoje gėlę, paklausė: „Ar šią gėlę tau davė Motina?“ „Taip! – atsakė jis, – aš grįžtu iš Motinos.“ „Taip vėlai?“ –nusistebėjo policininkas ir paleido berniuką namo, mat Motiną jis pažinojo. Mačiau, kad kai kuriems jaunuoliams ji skiria ypatingą dėmesį: paleisdavo juos apie vidurnaktį, todėl miegoti jie eidavo labai vėlai. Nežinomi Motinos keliai! Taip pat pažymėtinas jos akylumas. Kad ir kaip užsiėmusi, Motina pastebėdavo viską iki menkiausios smulkmenos. Tai patvirtino ir viena sadhikų, kuri papasakojo, kaip vieną dieną pranamo metu buvo dalijami sariai.[80.] Kokie penki šimtai išsirikiavusių į eilę įnamių po vieną prieidavo prie Motinos, kuriai pagalbininkas padavinėjo sarius. Kažkuriai sadhikai pakliuvo

[80] Keturis kartus per metus Motina dalindavo sarius arba sukneles moterims ir mergaitėms (Aut. past.).

saris juodu apvadu. Kitą dieną su kažkokiu reikalu ji atėjo pas Motiną. „Nežinau, kodėl X tau įteikė sarį juodais kraštais. Štai čia yra krūva sarių – pasirink, kurį nori," – pasakė Motina. „Motina, tai nesvarbu, – atsakė mergina. – Duokite, koks tik jums patinka." Ir ji jai padovanojo žaliai apvedžiotą sarį, o sadhiką tiesiog sukrėtė nepaprastas Motinos pastabumas ir kiekvienos, rodos, nereikšmingos detalės įsiminimas per patį programos įkarštį; sujaudino ją ir netikėtas dieviškosios malonės prisilietimas. Panašių pavyzdžių yra ir daugiau. Senais gerais laikais, kai įnamių skaičius buvo ribotas, o Motina su kiekvienu iš mūsų, mažu ar dideliu, bendraudavo asmeniškai, tokių atmintyje branginamų netikėtų prisilietimų pasitaikydavo kiekvienam. Žinoma, šis gebėjimas, kad ir kaip jį pavadintume, yra ne žmogaus bruožas. Tai ne kas kita, kaip nuolat veikianti bei žmogų pranokstanti galia.

Kitas mažas pavyzdys iš jaunos sadhikos dienoraščio parodo, kaip Motina rasdavo laiko paskatinti pavienius asmenis arba jų grupes ieškoti kelio, mokėdavo įkvėpti jų sielas. Aštuntą valandą vakaro, iki meditacijos, ji suburdavo į ratą dešimt dvylika merginų. Daugelis jų turėdavo laukti valandų valandas, kartais iki dešimtos. Merginos būdavo išalkusios ir miegūstos. Jos likdavo nepavakarieniavusios, nes iš karto po susitikimo prasidėdavo meditacija. Kartą viena mergina neteko kantrybės ir išėjo, palikusi Motinai gėles inde. Kaip tik tuo metu ji įžengė pro duris. Šis sutapimas merginas sukrėtė. Tai bent išmėginimas, pagalvojo jos! Vienai merginai priėjus, Motina pasiteiravo: „Kas čia paliko gėles? Ak, tai X? Iš tiesų, nustebinote mane! Negalite nė kiek manęs palaukti, tokios nekantrios esate? Ar žinote, kaip labai dievai ir deivės trokšta gauti mano daršaną, o šventieji ir išminčiai

jaučiasi palaiminti, nors minutėlei išvydę mane per savąsias meditacijas?“ „Bet, Motina, – paprieštaravo viena merginų, – mes žiūrime į jus kaip į savo draugę. Kai stovime medžio paunksnėje, argi galvojame apie tai, kad jis teikia gaivų pavėsį?“ Šis švelnus atsakymas Motiną visiškai nuginklavo, ir ji merginą apkabino.

Matydavome ją, permirkusią prakaitu, grįžtančią iš teniso rungčių ir netrukus besiimančią prancūzų vertimų grupės, arba besiruošiančią sporto varžyboms ir užrašinėjančią dalyvių vardus bei skaičiuojančią taškus. Visa tai ji darė sykiu panaudodama dvasios jėgą, kuri visus saugojo, palaikė ir įkvėpė. Jos buvimas įelektrindavo orą ir pripildydavo jį dieviškos energijos ir ramybės. Per bėgimo varžybas Motina savo rankomis laikė finišo juostelę. Ji net stebėjo mūsų grupės draugiškas varžybas su ne ašramo sporto klubais. Du kartus Motina matė Kalkutos Mohano Bagano komandos futbolo rungtynes ir buvo taip sužavėta, jog apie šį žaidimą pakeitė nuomonę. Ji manė, kad futbolas yra šiurkštus vitališkas žaidimas, kurio metu kas nors būtinai susižeidžia. Taip iš tiesų mūsų vienam jaunam žaidėjui ir atsitiko. Tačiau įspūdingas ir nepriekaištingas komandos iš Kalkutos rungtyniavimas ją privertė ištarti: „Niekada nemaniau, jog futbolą galima žaisti taip švariai!“, o komandos nariai atėjo pas Motiną palaiminimo ir padovanojo jai laimėtą kamuolį. Grįžusi iš panašių renginių ji eidavo į žaidynių aikštę, kurioje tęsdavo kasdienius pokalbius, stebėdavo sportininkų žygiavimą, vesdavo pamokas arba dalydavo ašramiečiams saldumynus iki devintos valandos. Tokios dienotvarkės Motina laikėsi metų metais. Darbas vijo darbą, ir, įsivaizduokite, tai tęsėsi iki jai sukako aštuoniasdešimt!

Iš kur ji sėmėsi jėgų? Juk buvo trapaus sudėjimo, o jos mityba ir miegas medicininiu požiūriu visai neatitiko perviršplūstančio Motinos gyvastingumo. „Nejau manote, jog esu gyva vien šiais kukliais valgiais? Iš visatos prigimties žmogus gali pasisemti tiek energijos, kiek tik jam reikia“, – pasakė ji kartą. Tad susiduriame akis į akį su dieviškąja jėga, įsikūnijusia šakte. Nelyginant Sri Aurobindo savo gausaus susirašinėjimo atžvilgiu, ji būtų galėjusi tarti: „Jei ne dėl ko kito, tai dėl mano nesibaigiančios veiklos turėčiau vadintis avataru!“[81]

Piešdamas Motinos paveikslą neketinau pabrėžti vien jos veiklumo. Pasaulyje gyveno nemaža žmonių, kurie pasižymėjo galinga gyvybine galia, – pavyzdžiui, Napoleonas, – tačiau jie priklauso visai kitai žmonių kategorijai. Visi Motinos veiksmai buvo simboliški, išreiškią Dievo galią, *cit śakti*, kurią ji įkūnijo, ir šią jėgą ji laisvai dalijo tiek jaunajai, tiek vyresniajai kartai. Ši jėga susiurbia visa, kas tik su ja susiliečia; kur ji beeitų, visur palieka dieviškos esamybės žymę. Motina yra sakiusi, kad niekada nepamiršta net trumpam su ja užmezgusio ryšį žmogaus! Jos dieviškoje sąmonėje jis randa sau patikimą vietą. Man Sri Aurobindo yra sakęs, jog kiekvienas iš mūsų yra atitinkama Motinos kiltis.[82] Tikiu, kad tam tikra prasme tai yra tiesa žmonių,

[81] Skr. *avatāra* – įsikūnijimas (inkarnacija); įsipavidalinimas, nužengimas į formą; Dievo apsireiškimas žmonijoje; Viešpats, apsireiškęs žmogaus pavidalu. Pats žodis reiškia „nusileidimą“: Dievas nusileidžia žemiau ribos, kuri skiria dieviškąjį ir žmogiškąjį pasaulius.

[82] Kitaip – Emanacija.

turėjusių su ja ryšių, atžvilgiu, ir kad tas ryšys padės jiems keliauti sunkiu bei pavojų kupinu keliu.

Skyrių baigsiu pasakojimu apie tai, kaip sykį susiginčijau su Motina, nors apie ginčo tikslą neturėjau tinkamos nuovokos. Tąkart Motina su Sri Aurobindo kalbėjo apie vienos šeimos brolių fizinius duomenis. Neatsimenu kurią akimirką, kaip kvailys, jai paprieštaravau. Motina tarė: „Geriau patylėkit! Ne kažin ką teišmanote.“ Tuo viskas ir baigėsi. Atsitikimą pamiršau. Tačiau, – o stebukle! – vėliau Motina išsikvietė mane iš Sri Aurobindo kambario, padėjo man ant peties ranką ir beveik atsiprašinėjamu balsu ėmėsi aiškinti, kodėl buvau neteisus. Išreiškiau nuoširdų apgailestavimą dėl to, kad ją pertraukiau ir pasakiau, jog visai neketinau jai prieštarauti. Mane iš tikro sujaudino dieviška Motinos atida. Ji kartais būdavo griežta ir staigi, – sykį prasitarė, kad „Sri Aurobindo yra džentelmenas, o ji ne“, – ir tada išvysdavome Mahakalę: stingdančiai tylinčią, ironiškai šypsančią, šaltą. Tačiau ji parodydavo ir kitą, Mahalakšmės aspektą, kuris dažnai patepdavo mus savo saldybe. Pavyzdžiui, per mano gimtadienį ji padovanodavo porą gražių dhočių iš Sri Aurobindo skirtų atsargų. Kad ir kokia rūsti ji atrodytų, – deja, tai mūsų atžvilgiu neišvengiama, – ji yra mūsų Motina. Ir vienintelis jos rūpestis yra vesti mus į šviesą.

KARAS IR POLITIKA: INDIJOS NEPRIKLAUSOMYBĖ

Antrasis pasaulinis karas, į kurį Indija buvo taip pat įtraukta, prasidėjo praėjus metams po Sri Aurobindo susižeidimo 1939-taisiais ir baigėsi 1945-taisiais sąjungininkų pergale. Ilga Indijos kova dėl nepriklausomybės tęsėsi iki 1947-tųjų; tais metais ji atgavo laisvę. Šis įvykis per visą dvylikos metų su Sri Aurobindo laikotarpį mums buvo pats svarbiausias. Drauge su juo turėjome ypatingą progą žingsnis po žingsnio stebėti du istorijos posūkius, vieną besirutuliojantį lėtai, kitą – sparčiai: viena vertus, didžiulį Europai kylantį pavojų, kita vertus, Indijai atsiradusią galimybę atkovoti laisvę prisijungiant prie sąjungininkų. Su Sri Aurobindo dalijomės viltimis ir būgštavimais, jo nuojautomis, spėjimais ir pranašystėmis. Jis leido kiek kilstelėti jo veiklą dengiančios paslapties skraistės kraštelį. Sri Aurobindo patikino mus, jog Dievo pergalė užtikrinta. Motinai jis pareiškė, kad tai yra jos karas. Tuo metu Hitlerio žvaigždė kilo. Panzerio divizijų risčią per Prancūziją, šalį atvedusią į kritišką padėtį, luftvafę virš Londono, Rommelio vykdomą Šiaurės Afrikos niokojimą, Stalingrado mūšį – šiuos ir kitus įvykius sekėme užgniaužę kvapą.

Tačiau dramatiškų perversmų sūkuryje Sri Aurobindo niekada neprarasdavo nei pusiausvyros, nei rimties, nors jis iš tikrųjų puikiai nutuokė, kas vyksta. Jis pasakė, kad Hitleris – didžiausia pasaulį ištikusi grėsmė, ir kad jis nesustos tol, kol neįgyvendins savo tamsių kėslų, netgi tikslo sunai-

kinti visą civilizaciją. Juk, kaip rašoma poemoje „Savitrė“, „paika valanda sugriauna šimtmečių triūsą“.

Aprašymas dalykų, kurie šiuo laikotarpiu vyko Sri Aurobindo kambaryje, atskleis įvairiais atžvilgiais svarbias tiesas. Pirmiausia bus išsklaidyta visuotinai vyraujanti klaidinga nuomonė, kad Sri Aurobindo buvo pasaulio išsižadėjęs ir į sadhaną paniręs jogas. Priešingai, matysime, kaip smarkiai jis rūpinosi „žmonijos gėriu“. Toli gražu ne vien neveikliai domėdamasis didžiuoju susidūrimu, – dabartinių laikų Kurukšetros mūšio lauku, kuriame sprendėsi viso pasaulio likimas, – jis veikliai įsijungė į mūšį savo dvasine jėga ir kreipė jį į pergalingą baigtį. Aprašymas nušvies ir veriantį Sri Aurobindo politinį įžvalgumą bei puikų karo reikalų išmanymą. 1910 metais pasitraukęs iš viešo gyvenimo ir kone pusę amžiaus nugyvenęs atskirtyje, ryšį su įvykiais pasaulyje jis palaikė ir išoriniais, ir vidiniais būdais. Turbūt dauguma žmonių tuo nepatikės, ir daugelis jų įsakmiai paneigs tokios dvasinės jėgos buvimo galimybę; ir, jei ji apskritai gyvuoja, jiems bus sunku suvirškinti tai, kad jėgą turįs ir valdąs žmogus ją gali panaudoti asmeniniams ar kosminiams tikslams. Laimei, galime remtis paties Sri Aurobindo žodžiais, o mūsų asmeninė patirtis juos patvirtina. Iš esmės jo visuotinės jogos tikslas yra nužengdinti antprotinę sąmonę ir jos veiklia jėga bei šviesa perkeisti dabartinę žemiškąją sąmonę – nei mažiau, nei daugiau. Matysime, jog Sri Aurobindo gyvai domėjosi Indijos nepriklausomybės kova, kuriai jis pats nutiesė kelią, pažadinęs šalį siekti prigimtinės teisės ir savo ryžtinga dvasios jėga padėdamas jai šį tikslą įgyvendinti.

Nors ašramiečiams politikoje dalyvauti draudžiama, mes toli gražu nesame abejingi pasaulio reikalams. Priešingai, kaip yra pasakęs Sri Aurobindo, jie mums nepaprastai svarbūs. Pusiau politinį mėnesinį žurnalą *Mother India*, pradėjusį eiti praėjus dvejiems metams nuo Indijos nepriklausomybės atgavimo, leido vienas Bombėjuje gyvenančių sadhakų. Vedamuosius jis siųsdavo peržiūrėti Sri Aurobindo ir tik paskui juos spausdindavo. Politiniam Bengalijos vadovui Sri Aurobindo nuolat duodavo ilgus interviu, teikdavo daug patarimų ir nurodymų, kaip elgtis esamomis aplinkybėmis. Motina taip pat yra pasakiusi, jog Antmonė galutiniame pasaulio perkaitos tarpsnyje neišvengiamai įima politinį valdymą, nes pasaulietinė gerovė yra šalį valdančių jėgų rankose. Beje, didžiųjų tautų atžvilgiu karas nebuvo vien politinis uždavinys. Nacių puolimas reiškė „juodosios tarnystės pavojų ir atgijusį barbarizmą, kuris kėsinasi į Indiją ir visą pasaulį." Besivystančiam žmogui, naujos žmonijos pakopos radimuisi tai buvo gyvybės ar mirties klausimas, kurį Motina ir Sri Aurobindo atėjo išspręsti, o išsprendę – padarinį sužadinti ir įtvirtinti žemėje. Todėl hitlerinės Vokietijos pergalė būtų reiškusi ne tik civilizacijos galą, bet ir didžiosios galimybės mirtį. Šia prasme karą ir pavadinau mūsų laikų Kurukšetra.

Grįžkime į lemiamus 1938 metus, kada telkėsi tamsūs karo debesys, ir jų grumėjimas girdėjosi visoje Europoje. Buvo labai didelė tikimybė, kad karas prasidės gruodį, po savaitės kitos nuo lapkričio 23-čiosios nakties, kai Sri Aurobindo susilaužė koją. Tačiau pokalbių metu jis sakė, kad pastūmėjo karo pradžią į vėlesnį laiką, nes tuo metu jis būtų kėlęs didelį pavojų jo darbui. Galima tik spėti, jog būtent

dėl to neatremiamos galios, kurių neįstengia suvaldyti jokia žmogaus jėga su įtūžiu atsigręžė į tą, kuris jas suturėjo. Dar toli buvo metas, kai Hitleris įsiverš į Lenkiją, dar niekas nieko nesuprato, o Sri Aurobindo jau matė iš Vokietijos išnyrančią ir po Europą sklindančią tamsią asurinės[83] jėgos bangą, kuri Hitlerį pavertė savo demonišku įrankiu, netikru milžinu ir apsišaukėliu Napoleonu. Todėl Sri Aurobindo rėmė sąjungininkus ir įspėjo Indiją apie gresiantį pavojų, tiesa, padarė tai didžiausiam mūsų aklų tėvynainių nusivylimui ir pasipiktinimui. Tačiau ateities įvykiai parodė, kad Sri Aurobindo buvo viską teisingai numatęs iki paskutinės smulkmenos.

Nuo pat pradžių kalbėjomės apie tarptautines politines aplinkybes. Nesveikas Hitlerio valdžios godulys, politinis Anglijos bankrotas, savižudiška Amerikos nesikišimo politika, sukta, makiaveliška Rusijos diplomatija – visa tai buvo mūsų žodinių pasažų temos Sri Aurobindo kambaryje. Viskas kėlė mūsų energingus protestus arba pagyras: ir liūdnai pagarsėjusi Chamberlaino taikos misija, ir karingas pulkininko Becko interviu su Hitleriu, ir tai, kad Prancūzija išdavė Čekoslovakiją. Sri Aurobindo stebėjo, kaip viena tauta po kitos leidosi hipnotizuojama asurinės Hitlerio majos[84] ir pasidavė jo šėtoniškam žavesiui, kaip intelektualai tylėjo ir protestuodami prieš hitleriškus grasinimus neištarė nė žodžio. Išvydęs fotografiją, kurioje buvo įamžintas

[83] Iš skr. *asura* – Avestoje ir Vedose deva, dievas; kai kuriuose himnuose – tamsus titanas; vėliau įgijo stipraus ir galingo titano reikšmę. Sri Aurobindo frazeologijoje *asura* reiškia priešišką suprotintos gyvybės būtybę.

[84] Skr. *māyā* – iliuzija, apgaulė.

Chamberlaino susitikimas su Hitleriu Miunchene, Sri Aurobindo atkreipė dėmesį, kad Chamberlainas atrodo kaip musė, kurią tuoj sugaus voras. Ir jis aną iš tiesų sučiupo! Žinoma, iki to laiko vokiečių diktatorius į kišenę įsidėjo Mussolinį. Tik pulkininkas Beckas atrodė išlaikęs trupinėlį žmogiškos individualybės. Sri Aurobindo su mumis aptarinėjo ir daugelį kitų klausimų, tarsi mes būtume įžvalgūs valstybininkai ir generolai. Tatai matyti iš knygos „Pokalbiai su Sri Aurobindo".[85] Pokalbius paprastai pagyvindavo genialus Sri Aurobindo humoras. Jis aiškiai matė, kad viskas pastatyta ant kortos, tačiau savo požiūrio mums niekada neprimesdavo, tik pateikdavo jį. Jei išdrįsdavome su juo nesutikti arba jo nesuprasdavome, Sri Aurobindo kantriai paaiškindavo, kur klystame. Fizinė jo artuma mums suteikė nepaprastą suvokimo skaidrumą. Supratome, kokios siaubingos nežmogiškos jėgos mėgina užkėsti pasaulį visiška tamsa, iš kurios jį gali išgelbėti tik aukščiausioji dieviška galia.

Karo žinias sužinodavome iš laikraščių, nes ašramo nariai radijo neturėjo. Kažkuris miestelėnas apsiėmė aprūpinti mus trumpomis suvestinėmis. Karui įsisiautėjus, radijo žinios buvo perduodamos į Sri Aurobindo kambarį, kad jis kas valandą galėtų sekti karo veiksmus. Tokiu būdu pasireiškė jo dėmesio vertas dvasinis lankstumas taisyklių bei principų atžvilgiu. Kas būna nustatyta vienu metu ir tam tikromis sąlygomis, pasikeitus aplinkybėms gali būti pažeista. Sri Aurobindo, kuris savo laiku mirtinai priešinosi anglų valdžiai Indijoje, gresiant pasauliniam Hitlerio valdymui atėjo sąjungininkams į pagalbą. „Ne tik ne bendradarbis,

[85] *Talks with Sri Aurobindo.*

bet britų imperializmo priešas“, jis dabar atidžiai klausėsi trumpų žinių apie Churchillio sveikatą, kai šis susirgo plaučių uždegimu, ir, esame tikri, savo jėga padėjo jam išgyti. Tik sustabarėjęs protas reikalauja nuoseklumo bet kuriomis aplinkybėmis. Tebeatmenu, kaip Sri Aurobindo buvo praneštos karščiausios naujienos apie tai, kur žygiuoja Hitleris, ir kad Anglija paskelbė karą. Visas pasaulis sulaikęs kvapą laukė ir svarstė, ar Hitleris pasityčios iš Olandijos neutralumo ir po to įžengs į Belgiją. Dėl jo ketinimų neturėjome nė mažiausios abejonės. Atėjo vakaras. Sri Aurobindo savo kambaryje buvo vienas. Vos įžengiau, kai jis pažvelgė į mane ir pasakė: „Hitleris įsiveržė į Olandiją. Na, pažiūrėsime.“ Ir viskas. Dvi ar trys tokios trumpos, bet prasmingos pastabos apie karą tebeskamba mano ausyse. Kitą lemtingą metą, kai Stalinas į Angliją grasinamai atsuko patranką ir beveik sukirto su Hitleriu rankomis, mes nusiminėme ir pamanėme, kad tokiai galingai sąjungai atsiradus Dievui nebeliko jokių galimybių. Sri Aurobindo tuoj pat atkirto: „Nejau [manote, kad] Dievystė susigūš prieš Staliną?“ Regėdamas, kaip Hitleris it meteoras švilpia per Europą, vienas nevilties apimtas sadhakas guru sušuko: „Kurgi dingo Dievas? Kur jūsų viltingi žodžiai?“ „Hitleris nėra nemirtingas,“ – ramiai atšovė Sri Aurobindo. Paskui, kepinant karštai vasaros saulei, įvyko garsusis Dunkirko mūšis ir pavojingas atsitraukimas, kurio metu visa sąjungininkų armija iš sausumos ir iš oro puolančiam priešui buvo kaip ant delno. Staiga tarsi iš niekur kilo tirštas rūkas ir atsitraukiančiai armijai suteikė netikėtą prieglobstį. Mes pareiškėme: „Rodos, rūkas pagelbėjo evakuacijai.“ „Taip, tokiu metu rūkas yra neįprastas daiktas,“ – atsiliepė Sri Aurobindo. Žinoma, mes susigaudėme,

ką jis turėjo galvoje. Būtent pralaimėjus Dunkirko mūšį ir kapituliavus Prancūzijai Sri Aurobindo pradėjo savo jėga atkakliau remti sąjungininkus. Jis buvo patenkintas, kai išvydo, jog „pergalingas Vokietijos veržimasis beveik iš karto sustojo, ir karo eiga pakrypo visiškai priešinga linkme."

Taigi matome, jog Sri Aurobindo nebuvo tiesiog neveiklus stebėtojas, vien žodžiu vertinantis sąjungininkų politiką. Kai jie paprašė Indiją prisijungti, ir Motina su Sri Aurobindo, labai nustebindami pasipiktinusius tėvynainius, papildė piniginį Karo fondą, jis pirmąkart tautai nušvietė tikruosius karo reikalus. Pamenu ankstyvą rytmetį į Sri Aurobindo kambarį lekiančią Motiną, rankoje suspaudusią popieriaus lapą. Pamaniau, kad jie aptarinės kažką asmeniško, tad diskretiškai išėjau. Tada visai nelauktai atėjo Puranis. „Aha! čia kažkas ruošiama", – tariau sau. Po kelių dienų šią paslaptį atskleidė visi laikraščiai: Sri Aurobindo padarė įnašą į Karo fondą! Suprantama, jis paaiškino šio poelgio priežastį. Jis pareiškė, jog kariaujantieji „gina civilizaciją ir jos pasiektas aukščiausias socialines, kultūrines bei dvasines vertybes ir visą žmonijos ateitį…" Sri Aurobindo pirmasis paaukojo pinigų ir šiuo veiksmu parodė pavyzdį kitiems. Tačiau per šalį nusirito protesto, apkalbų ir šmeižto banga. Net jo mokiniai sumišo, nors jis ir paaiškino, kodėl žengė tokį neįprastą žingsnį. Vienas mokinių Motinai parašė: „Kongresas prašo neaukoti Karo fondui. Ką darysime?" Jos atsakymas buvo toks: „Sri Aurobindo aukojimą atliko dėl dieviškų priežasčių. Jei jūs padėsite, pagelbėsite patys sau." Žmonės iš neapykantos britams troško nacių pergalės. Motina turėjo padaryti griežtą įspėjimą. Ji parašė: „Būtina pabrėžtinai ir aiškiai pareikšti, jog visi, kurie mintimis ir norais remia bei

palaiko nacių laimėjimą, šiuo veiksmu bendradarbiauja su asura prieš Dievą ir padeda asurai pasiekti pergalę."

Čia tinka pateikti bičiulio sadhako pasakojimą apie Motinos laikyseną sąjungininkų pusėje: „P Motinai perdavė mano atsiliepimą dėl neseniai padaryto Sri Aurobindo įnašo į Karo fondą. Apie tai nieko nežinojau. Netikėtai Motinos požiūris į mane pasikeitė: ji, rodos, ėmė manęs nepastebėti. Maniau, jog Motina yra labai užsiėmusi, tačiau per tris dienas įsitikinau, kad vis dėlto kažkas yra negerai. Priėjau prie jos ir paklausiau: „Kodėl į mane nekreipiate dėmesio?" Ji atsakė: „Jūs tai puikiai žinote." Sutrikau. Spėliojau apie viską, bet ne apie tikrąją ir, jos manymu, rimtą priežastį. Nesitikėjau, kad P perpasakos mano pokalbį su juo. Todėl maldavau ją, kad pasakytų, ką padariau ne taip; buvau įsitikinęs, jog galiu didžiąją klaidą ištaisyti. Ji kandžiai pasakė: „Yra dalykų, nusistovėjusių dar gerokai prieš jums gimstant. Ilgą laiką dėl jų triūsėme. O dabar jūsų nenusakomai siauras protas tiki, jog visa tai yra niekai, kad ir Sri Aurobindo, ir aš klystame, o jūsų sprendimas – teisingas!" Apstulbau. Mintis žaibu pervėrė man galvą: „Kur čia šuo pakastas?" Jaučiausi atsidūręs keblioje padėtyje, todėl parodžiau, kaip esu nustebęs: „Ar tai dėl karo, apie kurį kalbėjausi su P?" Motina leido suprasti, jog taip. Pajutau palengvėjimą ir tariau: „Ak, tai niekis; tai buvo nerūpestingas pokalbis, nieko rimta." Tačiau Motinos veidas buvo rūstus. Ji tarė: „Nieko rimta?! Tiesiog negalėjau patikėti, kad būtent jūs iš visų kitų šitaip kalbėjote apie Sri Aurobindo! Argi neperskaitėte visko, ką jis pasakė spaudai?" „Taip, Motina, skaičiau. Tačiau argi britai nieko bloga nepadarė Indijai?" – paklausiau. Motina atsakė: „Niekada nesakėme, kad jie nieko nepadarė; taip pat neteigiame,

jog nepadarys ateityje. Tačiau šiandien kalbame apie ką kita. Nejaugi to nesuprantate? Jei matote degantį kaimyno namą, tačiau neskubate jam į pagalbą tik todėl, kad jis kažkada neteisingai su jumis pasielgė, tai rizikuojate prarasti savo paties gyvybę ir namą, į kurį gali persimesti ugnis. Ar neregite skirtumo tarp jėgų, kovojančių Dievo pusėje ir tų, kurios mūru stoja už asurus?“ „Taip, Motina, matau, – pasakiau aš. – Tik mane trikdo tai, kad Churchillis, kurį jūs su Sri Aurobindo pasirinkote tiesioginiu įrankiu, šiandien nori, jog Indija padėtų jo kraštui išlikti; tuo pat metu jis teigia, jog nesiruošia panaikinti savo imperijos!“ Motina tarė: „Palikite visa tai Dievui. Churchillis yra žmogus. Jis ne jogas, siekiąs perkeisti savo žmogiškąją prigimtį. Šiandien jis atstovauja tautos, kovojančios su asurais, sielai. Jam tiesiogiai vadovauja Dievystė, ir jo siela nepaprastai jautriai atsiliepia. Dabar reikia siekti pergalės ir visą dėmesį sutelkti į pagalbą sąjungininkams, kuri galiausiai yra užtikrinta. Bet negalima atsipalaiduoti ir asurams palikti nė menkiausio plyšelio. Paskui, kai pergalė bus pasiekta, jei Churchillio siela išgalės likti esybės priešaky ir būti vedama Dievystės, jis labai greitai evoliucionuos. Tačiau paprastai žemėje taip nebūna. Įveikęs krizę, jis vėl pradės vadovautis protu bei gyvybe ir nusileis iki normalaus, nors ir kiek aukštesnio, – bet vis dėlto žmogiško – lygmens.““

Sri Aurobindo konsultuojantis gydytojas Rao taip pat užsiminė apie daugybę žmonių Madrase, kurie stebisi: girdi, kaip Sri Aurobindo, kadaise labai nusiteikęs prieš britus, galėjo prisidėti prie Karo fondo. Mokytojas jam ilgai aiškino savo poelgio priežastis. Jis norėjo, kad progai pasitaikius, daktaras Rao tai perpasakotų kitiems žmonėms.

Aptaręs kitus jau žinomus dalykus, Sri Aurobindo atskleidė savo slaptą veiklą karo lauke. „Ar žinote, kad Hitleris Pietų Amerikoje nori įsirengti placdarmą ir varo ten plačią propagandą? Tai gali baigtis Jungtinių Valstijų užpuolimu. Dabar jis praktiškai valdo Europą. Jei Prancūzijai kritus Hitleris būtų įsiveržęs į Angliją, šiuo metu jis jau būtų buvęs Azijoje… Nūnai prieš jį ėmė veikti kita jėga. Tačiau pavojus dar nepraėjęs: jis turi penkiasdešimties nuošimčių tikimybę laimėti. Iki Prancūzijos žlugimo Hitleriui nepaprastai sekėsi dėl to, kad užnugaryje jis turėjo jam vadovaujančią asurinę jėgą. Iš jos jis gaudavo nuostabiai tikslius pranešimus.“ „Dėl Indijos, tai sunkumų kyla dėl to, kad britai netesėjo nė vieno mūsų šaliai duoto pažado. Niekas jais netiki“, – pasakė Rao. „ Faktas tas, jog jie netiki, kad Indija jiems padės, jei gaus dominijos statusą“, – atitarė Sri Aurobindo. „Nemanau, kad Indija atsisakytų padėti.“ „ Nemanote? O kaip dėl kairiojo sparno, komunistų, pavyzdžiui, Bose? Be to, netiesa, kad britai nieko nedavė. Jiems būdinga veikti etapais. Kai britų interesams gresia pavojus, jie ieško kompromiso. Jie suteikė provincijoms autonomiją ir nesinaudojo veto teise. Tai kongresas jos atsisakė ir viską sugadino. Jei jis būtų neabejojęs ir paspaudęs centrą, dabar jau turėtų tai, ko norėjo. Britus remiu dėl dviejų priežasčių – dėl Indijos ir visos žmonijos. Kalbėjau apie išorines priežastis, tačiau egzistuoja ir vidinės.“

Sri Aurobindo kovojo ne tik su Hitleriu: jam teko sunkus uždavinys pergalėti kraštutinę savo paties mokinių antipatiją britams. Dėl to, kad prijautėme Hitleriui ir buvome nusiteikę prieš anglus, ašramui kilo pavojus būti paleistam. Kiek daug laiškų Sri Aurobindo turėjo parašyti mokiniams,

idant įtikintų juos, kaip smarkiai jie klysta, ir kokius pavojus slepia nacių pergalė! Pateikiu tik vieną jų, rašytą 1942 metais. „Neturėtumėte galvoti apie tai kaip apie vienų tautų karą su kitomis ir netgi kovą dėl Indijos. Tai grumtynės dėl žemėje ir žmonių gyvenime turimo įkūnyti siekinio, nes toji Tiesa dar turi pasireikšti visiškai – prieš tamsybes ir melą, kurie artimiausiu metu mėgina praryti ir žemę, ir žmoniją. Tai šias jėgas reikia regėti besikaunančiųjų pusėje, bet ne tas ar anas dirbtines aplinkybes… Nėra nė mažiausių abejonių, kad jam [Hitleriui] laimėjus, laisvei ir šviesos bei tiesos vilčiai ateis galas, o nudirbtinas darbas pateks į tokias sąlygas, kuriomis jį atlikti pasidarys neįmanoma. Įsiviešpataus melas ir tamsybės, žiauri priespauda ir didžiosios žmonijos dalies nuopuolis, toks, kurios šios šalies žmonės nė nesapnavo ar negali iš viso įsivaizduoti. O jei viršų paims kita pusė, pasiskelbusi esanti už laisvą žmonijos ateitį, baisaus pavojaus bus išvengta ir susiklostys sąlygos, kuriomis siekinys galės bręsti: dėl dieviško darbo, kurį reikės atlikti, dėl dvasinės tiesos, kurios įtvirtinimo žemėje siekiame. Tie, kurie kovoja dėl šio tikslo, kaunasi už Dievą ir grumiasi su bauginančiu asuro karaliavimu."

1940 metų pokalbyje Sri Aurobindo pasakė: „Yra jėgų, kurios mėgina sugriauti britus ir jų imperiją – šio ir ne šio pasaulio jėgos. Turiu galvoje vidines jėgas. Aš pats norėjau šio žlugimo; tačiau tuomet nežinojau, jog tos jėgos sukils. Jos veikia randantis naujai pasaulio tvarkai, kuri ateis, panaikinus imperiją. Tačiau naujajai tvarkai įgyvendinti nebūtina imperiją griauti. Ji gali būti pasiekta ramiai, keičiant jėgų pusiausvyrą ir išvengiant didelės suirutės. Jei ne Hitleris, man taip labai nerūpėtų, kurios jėgos išliko, o kurios

apsilpo. Dabar iškilo klausimas, ar naujoji pasaulio tvarka ateis po didelių kančių, ar po kiek įmanoma mažesnių vargų ir naikinimo. Anglijos žlugimas reikštų Hitlerio pergalę, ir šiuo atveju, veikiausiai patyrus priespaudą, daug kančių bei atsako į jas, ta pasaulio tvarka įsiviešpataus arba ne, o gal ateis tik po pralajos![86] Žinoma, Dievo regmėje tatai jau numatyta, ir nieko pakeisti negalima. Tačiau niekas nežino, koks yra tas sprendimas."

Šiedvi ilgos citatos aiškiai atspindi Sri Aurobindo regėjimus. Jis regi jėgų žaismę ir tai, kaip jos mėgina pasinaudoti žmogiškaisiais įrankiais ir įgyvendinti savo tikslus, bei tai, koks vaidmuo paslaptingame žaidime skirtas jam pačiam. Vėl pasitelksiu ištraukas iš pokalbių, per kuriuos jis įdėmiai sekė karo eigą, aiškino kovojančių pusių karo veiksmus, kartais nuspėdavo jų strategijos motyvus ir padarinius bei numatė galimus ėjimus. Visa tai pagyvindavo ramus sąmojis, kuris karo klaikumą praskaidrindavo ir net paversdavo lengva, malonia jėgų žaisme.

Keturiasdešimtųjų gruodžio dvidešimt devintąją Savarkaras pasakė kalbą, kurioje teigė, neva anglai negalėjo būti sumušti. Sri Aurobindo paaiškino: „Nesąmonė. Juos išgelbėjo Dievystės įsikišimas. Jei Hitleris būtų įsiveržęs į Angliją tinkamu laiku, – žlugus Prancūzijai, – jie būtų nušluoti nuo žemės paviršiaus." „Kodėl Dievystė neįsikišo jau Prancūzijoje? – pasiteiravo vienas iš mūsų. „Todėl, kad prancūzai yra tiek supuvę, kad nebeturėjo jokių galių atsispirti. Anglai

[86] Skr. *pralaya* – amžių ciklo pabaiga; laikinas visuotinės būties sandaros ir visų joje judančių asmeninių pavidalų skilimas; medžiaginė mirtis.

tebėra išlaikę senųjų vertybių likučius, kurioms buvo suteikta parama. Motina ta proga sakė: „Prancūzija išdavė Čekoslovakiją, todėl buvo pasmerkta.“ Panašiai Prancūzija pasielgė ir po Dunkirko mūšio, kai atmetė Churchillio pasiūlymą anglams ir prancūzams suteikti bendrą pilietybę, kad jie galėtų tęsti kovą išvien. Motina tame įžvelgė Dievo malonės atsisakymą, kuri Prancūzijai atėjo į pagalbą pačiu palankiausiu metu. Mes sužinojome, kad Churchilliui visą kalbą slaptu būdu padiktavo Motina.

Štai ką šia tema kalbėjome su Sri Aurobindo.

„Šnekama, jog Hitleris okupuos Italiją, jei ši pakeis politiką“, – būgštavome mes. „ Tai viena iš galimybių. Tačiau Vokietijai bus nelengva išlaikyti tokią žmonių masę kumštyje“, – suabejojo Sri Aurobindo. „Yra žinių, kad Hitleris bando paveikti Bulgariją, kad ji padarytų jam koridorių, ir jis galėtų įeiti į Ašies orbitą.“ „Toks pavojus šiuo metu gresia, – pritarė Sri Aurobindo. – Tačiau nemanau, jog įvyktų įsiveržimas į Angliją. Jei Britanija nepadės prieštankiniais pabūklais, lėktuvais ir kitomis priemonėmis, Balkanų kariai vargiai pasipriešins vokiečiams.“ „Bulgarijai, jei ji bus užpulta, į pagalbą gali ateiti Turkija.“ „Nežinau. Jei Turkija lauks antpuolių, bus per vėlu. Tokiu atveju Hitleris gali pasukti į Palestiną ir padėti ten Italijai, tada patraukti į Afriką. Paskui paprašyti prisijungti Ispaniją, idant Anglijos ginkluotosios pajėgos Afrikoje atsidurtų tarp dviejų ugnių.“ „Hitlerio įžengimas į Rumuniją, atrodo, yra pirmas žingsnis Balkanų link“, – nerimome mes. „Visi jo žingsniai primena lėtą skverbimąsi, ir juos atlikęs jis gali mėginti prispausti Turkiją, Egiptą bei Aziją. Nuostabiausia yra Stalino laikysena. Jis

tyli.“ „Koks nors slaptas paktas?“ „Jei toks ir būtų, kaip ilgai Hitleris galės jo laikytis, jei laimės? Tada Rusija turės arba pasipriešinti, arba bus sutrinta. Stalinas tikėjosi Ašies valstybių, – Anglijos ir Prancūzijos, – išsekimo. Jei dabar Hitleris paimtų Turkiją, Afriką ir Egiptą, tai tikslingai reikštų Anglijos pralaimėjimą. Ką po to Rusija galės padaryti? Hitleris turi pakankamai didelę kariauną kovoti dviejose rikiuotės priešakinėse pusėse, o Anglija vargu ar turi atsarginių kariuomenės dalinių“, – užbaigė Sri Aurobindo.

Kai Vokietija ėmė kelti grėsmę Norvegijai ir Švedijai, kitame pokalbyje Sri Aurobindo pasakė: „Šias šalis apėmė gąsdinantis susirūpinimas tik savimi. Kiekviena jų galvoja, kad bus saugi, nors iš tikrųjų jas paeiliui praris. Atrodo, jog sąjungininkai Pasauliniame kare turės vieni kovoti su Rusija ir Vokietija – įspūdingas derinys… Pasauliui neliko jokių galimybių, nebent kas nors atsitiktų Vokietijai, arba Hitleris susipyktų su Stalinu. Tačiau šiuo metu tokios tikimybės nėra.“

1940 metų balandžio 14 diena

Apie Chamberlaino neveiklumą vokiečiams ruošiantis pulti Norvegiją Sri Aurobindo sakė: „Kol jis prie valdžios vairo, nieko neįvyks. Politikai jis taiko tik verslo suvokimą… Nesuprantu britų elgesio. Jie galėjo užimti Bergeną, vos išgirdę apie vokiečių įvykdytą užėmimą. Bergenas yra toli nuo Oslo, todėl tiktų smogti per atstumą. Vokietija turi šešis eskadrinius minininkus, o anglai galėjo atsigabenti dvidešimt… Rodos, jie pakerėti minties apie karinio jūrų laivyno blokadą, užsibaigsiančią vokiečių badu. Juos

gąsdina Siegfriedo linija rytuose. Jie nenori niekuo rizikuoti. Juos varžo tvarka, o Hitleris su niekuo nesisaisto."

1940 metų balandžio 15 diena

Hitleriui įžengus į Baltijos šalis, kažkas pateikė pastabą, jog, išplėtęs karo rikiuotę, jis skaudžiai apsiriko. Sri Aurobindo padarė pastabą: „Tai neapgalvotas pareiškimas. Viskas galų gale priklauso nuo karinės jūrų galios. Be jos negalima pervežti atsargų, mechanizuotų pajėgų ir kitko… Lėktuvai tėra galinga pagalbinė priemonė, su kuria šalies nenugalėsi."

1940 metų gegužės 20 diena

Vėl vyko pokalbis, kurį apibendrinsiu taip pat klausimų ir atsakymų pavidalu.

„Hitlerio pareiškimas, esą iki rugpjūčio 15 dienos karas baigsis ir bus susitarta dėl taikos, atrodo įtikinamai", – pradėjome mes. „Tai ženklas, kad jis yra mūsų darbo priešas. Iš vertybių susidūrimo turėtų būti visiškai aišku, kad už jo stovi asurinė, titaniška jėga", – pasakė Sri Aurobindo. „Keistas jo sprendimų priėmimo būdas." „Ne jis juos priima. Sprendžia už jo esanti būtybė… Ši būtybė kartas nuo karto apsilanko čia ir stebi, kas daroma." „Ar ji žino, kad čia veikiama ne jos naudai?" – smalsavome. „Na, žinoma! – nusijuokė Sri Aurobindo. – Tai labai galinga esybė. Paulas Richardas[87] su ja bendravo. Knygoje „Tautų Viešpats"[88] jis aprašė

[87] Antrasis Mirros Alfassos (vėliau Motinos) vyras, prancūzų filosofas, rašytojas ir politikas.

[88] *Lord of the Nations.*

priemones ir planus, visiškai tapačius tiems, kurie įgyvendinami dabar. Joje pasakyta, jog dabartinė civilizacija bus sugriauta. Tačiau iš tikrųjų yra nusitaikyta į žmogiškąsias civilizacijos vertybes, ir Vokietijoje Hitleris tai jau padarė… Jis jas sugriovė visur, kur tik praėjo. Patys žmonės asurams netinka į porą… Hitlerio atveju tai yra ne įtaka, bet apsėdimas, galbūt net įsikūnijimas. Stalino atvejis tapatus. Ant medžiaginio pasaulio nusileido gyvybinis pasaulis. Štai kodėl intelektualai glumsta, matydami savo civilizacijos ir visų vertybių, kurias jie puoselėjo ir už jas kovojo, žlugdymą. Jie neigia už medžiaginės tikrovės esantį pasaulį, todėl neišvengiamai jiems viskas atrodo painu."

Kitomis aplinkybėmis Sri Aurobindo pastebėjo, kad „nesunku pamatyti, jog Hitleris siekia valdyti pasaulį, ir kitas jo žingsnis bus nukreiptas į Indiją."

Keturiasdešimtųjų gegužės dvidešimt devintąją Motina mums perdavė žinią, jog asurai negali amžinai laimėti prieš Dievystę. Hitleriui turi ateiti galas. Sri Aurobindo sakė: „Tatai nereiškia, kad tai padarys sąjungininkai… Jei Anglija nusileis, nebebus nepriklausomų šalių, išskyrus Rusiją, Vokietiją, Japoniją ir Italiją. Jei rusams pasirodys, kad anglai yra atsidūrę sunkioje padėtyje, Stalinas paspaus Turkiją ir Rumuniją ir ims kontroliuoti Juodąją jūrą, kaip padarė su Baltijos šalimis. Hitleris nelinkęs ramiai žiūrėti į neramumus Balkanuose. Padedant Italijai, jis gali sutvarkyti Mažosios Azijos ir Balkanų klausimą arba dabar atrišti Stalinui rankas, žinodamas, kad su juo atsiskaitys vėliau."

Taigi akivaizdu, jog Sri Aurobindo numatė Rusijos karą su Vokietija dar tada, kai jam kilti nebuvo jokių galimybių.

1940 metų rugpjūčio 15 diena

Šios dienos popietę (per Sri Aurobindo gimtadienį) radijas pranešė, kad per pusdienį virš Anglijos buvo sutelkti šimtas keturiasdešimt keturi vokiečių lėktuvai – iki šiol didžiausias skaičius. Mes tai paaiškinome kaip daršanos padarinį. Sri Aurobindo nusijuokė ir tarė: „Pergalingo Hitlerio įžengimo į Angliją diena!“

Po mėnesio, rugsėjo penkioliktąją, Sri Aurobindo šypsodamasis pasakė: „Anglija numušė šimtą septyniasdešimt penkis Vokietijos lėktuvus, labai daug. Dabar įsiveržti bus sudėtinga. Pavykus sužlugdyti Prancūziją, Hitleris prarado galimybę. Jis iš tiesų pavėlavo į autobusą! Jei kritus Prancūzijai jis būtų užpuolęs Angliją, dabar jau stovėtų Azijoje. Šiuo metu prieš jį veikia kita jėga. Vis dėlto pavojus dar nepraėjo.“

Beje, apie šį mūšį ir jam numatytą datą, 1940 metų rugpjūčio 15-tąją, *Mother India* redaktorius parašė: „1940 metų rugpjūčio 15 dieną Hitleris pasirinko galutiniam Vakarų Europos užkariavimui, tikėdamasis iš Bakingemo rūmų paskelbti apie Britanijos žlugimą… Tą dieną luftvafė patyrė iki šiol didžiausius nuostolius… Ją minėsime kaip Britanijos mūšio persilaužimo dieną.“

1940 metų spalio 7 diena

Keletas karo žurnalistų parašė, kad anglai galėtų griebtis puolimo taktikos ir vokiečius užpulti per Adrijos jūrą. Sri Aurobindo pasakė: „Jie žiūri toli į priekį. Tačiau kur anie išlaipins kariuomenę? Jugoslavijoje? Tai reikštų Balkanų nepriklausomybės pažeidimą. Tokiu atveju su būriais Pa-

lestinoje jie galėtų paimti Siriją ir, remiami Turkijos, eiti prieš Vokietiją. Tai padaryti būtų daug lengviau, negu pulti per Adrijos jūrą, kurią saugo italai."

1940 metų spalio 20 diena

Pasak radijo žinių, Jugoslavija su Vokietija pasirašė protokolą politiniais ir ekonominiais klausimais. Sri Aurobindo pasakė: „Dabar Jugoslavija nuo Vokietijos priklauso ekonomiškai ir politiškai; tai reiškia viską. Jei tai tiesa, Balkanams ateina galas, nes Bulgarija neatsilaikys. Graikija be Turkijos pagalbos nežinos, ką daryti, o ką gi Turkija viena gali? Taigi Hitleris ateina į Aziją, vadinasi – į Indiją. Apie tai galvojau jau seniai, kai Hitlerio siekiai Balkanuose dar buvo nežinomi. Dabar jo veiksmai visiškai paaiškėjo. Jis slinksis link Vidužemio jūros, užvaldys Sueco kanalą bei Egiptą, tuo pačiu metu – Ispaniją ir Gibraltaro sąsiaurį, ir tai darys su Prancūzija ar be jos. Įkandin Egipto, sutinkant Pétainui, jis imsis Šiaurės Afrikos. Jei Pétainas atsisakys, jį gali pakeisti Lavaliu. Jeigu abu nesutiks, Hitleris užims visus Prancūzijos ir Vidužemio jūros uostus. Visa tai sukels didžiausią pavojų Anglijai, ir anglų vykdoma blokada nebebus veiksminga. Iš esmės šį pavojų nujaučiau nuo pat karo pradžios."

Šios ilgos ištraukos liudija, kaip Sri Aurobindo matė karą. Akivaizdus jo veiklus domėjimasis ir dvasinis dalyvavimas įvykiuose. Įdomu, koks likimas būtų ištikęs pasaulį, jei Sri Aurobindo nebūtų tiesiogiai į juos įsijungęs? Dažnai gėrėjausi jo karo reikalų išmanymu. Kartą Sri Aurobindo paklausiau, ar jis neturįs slaptų kovinių sugebėjimų. „Ne šiame gyvenime," – atsakė jis. Kai Motinos kažkas paklausė,

kodėl Angliją, nepaisant Sri Aurobindo paramos, ištinka nesėkmės, ji pasakė: „Jei jis Britanijai būtų nepadėjęs, Hitleris šalį būtų prariję jau seniai.“ Nelaimei, tolesnių pokalbių apie karą užrašų neturiu. Amerikai prisijungus prie sąjungininkų ir Hitleriui užpuolus Rusiją nebeliko jokių abejonių, jog šiuose veiksmuose didžioji dalis tenka dieviškajam Sri Aurobindo sumanumui; panašiai jo įsikišimas, arba vadinamasis Dievystės tarpininkavimas, išgelbėjo Angliją nuo Hitlerio invazijos. 1939-tųjų spalį Sri Aurobindo parašė poemą apie Hitlerį. Joje numatyti įvykiai išsipildė kone paraidžiui! Štai baigiamasis ketureilis:

Taip genamas pavergti siekia jis visus,
Grubus, galingas, gąsdina, kol savo vėtrų
Išlaužytam kely didesnio už save
Šėtono ar dievybės žaibo nesutinka.[89]

Kaip Hitleris susitiko galingesnį už save nelabąjį? Kas jį privertė padaryti šią milžinišką klaidą? Mes, žmonės, asurams neprilygstam. Tik asuras gali „paleisti žarnas kitam asurui.“ Kartą per Motinos užsiėmimą jos kažkas paklausė: „Jei Rusija būtų stojusi Hitlerio pusėn, ar viskas būtų buvę geriau?“ Motina atsakė: „O, ne! Tada pasauliui nebebūtų jokių prošvaisčių išlikti. Tai dėl mūsų *coup de maître*[90] jie atsidūrė priešingose stovyklose. Tai dieviškoji diplomatija.

[89] „Thus driven he must stride on conquering all,
Threatening and clamouring, brutal, invincible,
Until he meets upon his storm-swept road
A greater devil – or thunderstroke of God.“

[90] Pranc. – „puikiai atliktas dalykas“.

Ji labai sėkminga.“ Ir visi smagiai juokėsi. Tačiau pasaulis nežino, kad aukščiausioji galia veikė dėl jo išgelbėjimo.

Galia darbavos, bet iš kur ji, nieks nežino.[91]

Motina savo slaptais būdais asmeniškai padėjo žmonėms per karą. Sužinojau apie tai iš vienos mokinės, kurios mintis jau esu atpasakojęs. Ji prisimena: „Kartą esant Motinai kalbėjomės apie joginį snaudulį. Ji klausėsi ir linksmai šypsojosi. Asmeninė jos padėjėja tarė: „Jūs nežinote, į kokią keblią padėtį kartais patekdavau. Laikydama stiklinę vandens, kurią jai paduodavau, Motina panirdavo į pusiausnūdą, jos kūnas pradėdavo linguoti į visas puses, o aš laukdavau. Bet kurią akimirką ji, būdama miegūstos būklės, galėjo kažin kur išeiti.“ Tada Motina paaiškino: „Tais karo metais manęs šaukdavosi baisioje neviltyje atsidūrę žmonės, ir aš, viską metusi, iškart juos aplankydavau.“ „Bet, Motina, – pasakiau, – žmonės juk nepažįsta jūsų.“ Žiūrėdama tiesiai į mane, ji atsakė: „Tai neturi reikšmės. Kada tik žmonės bet kuriuo pavidalu šaukiasi Dievo, aš atsiliepiu į jų maldą. Papasakosiu, kas nutiko vieną dieną. Vokiečiai baisiai bombardavo Prancūziją. Du vaikai, brolis ir sesuo, ėjo į mokyklą. Grįžę jie nerado nei namų, nei tėvų: namai buvo sugriauti, tėvai žuvę. Vyresnioji sesutė tvirtai apglėbė brolį ir ėmė šauktis tėvų, o broliukas iš baimės drebėjo kaip lapas. Staiga mane pasiekė verksmas, nukreiptas į Dievą ir kyląs iš pačių širdies gelmių. Turėjau tuoj pat ten nukakti. Šiuo tuo juos aprūpinusi grįžau čionai.““

Pamėginsiu apibendrinti Sri Aurobindo regmę – tai, kaip jis matė Hitlerį. Seniai, dar tada, kai apie Hitlerį ir jo tikslus

[91] „A Power worked, but none knew whence it came.“ („Savitrė“)

buvo nedaug žinoma, ir Motina, ir Sri Aurobindo dėl jo neturėjo jokių klaidingų vilčių. Žinoma, knygoje *Mein Kampf* jis atvirai apibūdino savo siekius, tačiau turbūt niekas jų nepriėmė už tikrą pinigą. Sri Aurobindo ne tik suprato, kad tai tiesa, bet matė ir jam už pečių tykančią tamsią jėgą, kuri Hitlerį pavertė veiksmingu įnagiu. Rašydamas mums laiškus, Sri Aurobindo dažnai užsimindavo apie Hitlerį ir tai, kad jis yra tos jėgos apsėstas. 1935 metais jam brūkštelėjau: „Antmonė eigą pagreitins, tad kodėl nesumažinus tarnautojų? Juk jai nužengus visi atkrisime!“ Sri Aurobindo atsakė: „Kaip? Aš ne Hitleris. Taip nieko nenuveiksi…“ 1936 – taisiais parašiau: „Matyt tarp devintos ryto ir trečios nakties siunčiate Vokietijai galią?“ Į tai jis atrašė: „Kas gi, išskyrus šėtoną, gali Vokietijai suteikti jėgų? Gal manote, kad su Hitleriu ir jo kaukiančia nacių paderme sudariau sąjungą?“

Kaip galėjo atsitikti, kad paprastas žmogus iškilo į tokias galios aukštumas, įsakinėjo ir darė įtaką visai vokiečių tautai, pakerėjo Europą ir net visą pasaulį? Sri Aurobindo šį reiškinį pavadino jo asurine maja, kuri apžavėjo tautas tokiu mastu, jog jis imtas laikyti viršesniu už Aleksandrą ir Napoleoną! Sri Aurobindo nuo šio apgaulės veido nuplėšė uždangą ir atskleidė mums žiaurią tiesą. Nieko panašaus istorijoje nėra buvę – tokio neįsivaizduojamai maniakiško naudojimosi melu, veidmainyste ir nenormalybe, kuri užvaldytų tokios kultūringos tautos, kaip vokiečiai, vaizduotę. *Mein Kampf*, nacių Bibliją, Sri Aurobindo laikė esant melų raizgalyne ir prie knygos net nesilietė. Žiūrėdamas į *L'Illustration* išspausdintą trijulės – Hitlerio, Goebbelso ir Göringo – nuotrauką, jis juos taikliai apibūdino: „Hitleris daro gatvės nusikaltėlio įspūdį, – dėstė Sri Aurobindo. –

Jis yra nusisekusios niekšybės, šėtoniško suktumo ir, be to, Londono vežiko sielos derinys – netašytas ir neišsivystęs. Kitaip sakant, šio žmogaus psichines savybes sudaro tam tikras tuščias ir kvailas jausmingumas, kuris pasireiškia jam tapant ir raudant ant motinos kapo. Jį apsėdusi antgamtinė jėga, ir jos balsą jis, kaip sakosi, girdi. Ar pastebėjote, kad anksčiau jam nepalankūs žmonės užmezga su juo ryšius ir išeina, virtę jo garbintojais? Tai šios jėgos ženklas. Būtent ji Hitleriui nuolat pakišdavo vieną ar kitą mintį; įkyriai kartojamos tos mintys užvaldė Vokietijos žmones. Galite pastebėti ir tai, kad jis visą laiką pabrėžia tas pačias idėjas – tai akivaizdus gyvybinio apsėdimo požymis."

Šias pastabas papildė ir Motinos žodžiai, išgirsti per pokalbius. Ji sakė: „Hitleris buvo idiotas. Natūralus jis atrodė esąs ne geresnis už *concierge*[92] ar *cordonnier*[93] ir elgėsi bei kalbėjo kuo kvailiausiai ir bukiausiai. Jį apsėdo ir savo įrankiu padarė tam tikra jėga; tik tam įvykus, jis nuveikė kažką ypatinga. Apsėdimų metu jį mačiusieji pasakojo, kaip jis švaistėsi, raudojo ir rėkavo. Japonų ambasadorius pasakė: „Šis žmogus yra beprotis. Su juo pavojinga turėti kokių nors ryšių." Keista, kad visa vokiečių nacija tiek sukvailėjo, kad nusekė paskui jį. Toks dalykas būtų negalėjęs įvykti Prancūzijoje arba kurioje kitoje šalyje."

Tačiau buvo ir tokių, kurie tikėjosi suminkštinti Hitlerio širdį taikiu keliu. O Sri Aurobindo atkreipė dėmesį, kad jo širdį galima suminkštinti tik vienu būdu – bombomis išsprogdinus iš būties! Apie taikumą 1940-tųjų spalio 28

92 Pranc. – „durininką".

93 Pranc. – „batsiuvį".

dienos pokalbyje jis pasakė: „Gandhi neprievartos judėjimui[94] už akių užbėgo lenkai. Lenkai (žydai?) pritaikė šį metodą naciams, ir žinote, kokių padarinių sulaukė? Viena lenkų ponia, Ravindros[95] bičiulė, Gandhi parašė, kaip vokiečiai elgiasi su taikiais žmonėmis. Ji nurodė tris ar keturis pavyzdžius. 1) Kokie trys šimtai mokinių, berniukų, atsisakė saliutuoti Hitleriui. Juos išrikiavo ir tėvų akivaizdoje sušaudė. 2) Kelios mergaitės buvo nuvestos į kareivines ir prievartaujamos tol, kol mirė… Tokie tad nesmurtinio priešinimosi nacizmui padariniai. Tikiuosi, Gandhi nenori, kad visa tai atsitiktų Indijoje. Turbūt jis pasakytų, kad lenkai širdyse vokiečiams nejautė meilės."

Kai pusei pasaulio nuo Hitlerio pergalių apspango akys, ir vieni jį ėmė laikyti didesniu už Aleksandrą ir Napoleoną, antri tuo metu buvo traiškomi po jo karo technikos geležiniais vikšrais, o treti vylėsi suminkštinti jo širdį nesmurtiniu keliu, Sri Aurobindo įžvalga Hitlerio atžvilgiu nesikeitė nė akimirkai. Jis, nykštukinis Napoleonas su neišsivysčiusia sieline esybe, kurio širdis negalėtų pasikeisti jokiomis aplinkybėmis, tapo indu asuro galioms, galiausiai atvedusioms Hitlerį iki jį ištikusios lemties.

Suprantama, kad pokalbiuose apie Europoje vykstantį karą iškilią vietą užėmė Indijos politiniai klausimai. Mūsų akiratyje nuolat sukosi Mahatmos Gandhi nuostatos, kongreso veikla, hindų ir musulmonų klausimas, susitarimo vengiančio Jinnah ir vicekaraliaus, atliekančio taikytojo vaidmenį, elgesys – visa ši sudėtinga politika ir mūsų Himalajų

[94] *Non-violence movement*.

[95] Sri Aurobindo mokinys (Aut. past.).

dydžio apsirikimai, vedantys į garsiųjų Crippso pasiūlymų atmetimą… Visų pokalbių iki atsirandant Crippso pavedimui išvadas galiu perteikti keliais žodžiais: atsisakydamas ministerijos teikimo kongresas padarė didelę klaidą. Vyriausybė buvo pasiruošusi mums suteikti dominijos statusą, kurį reikėjo priimti, nes iš esmės tai buvo žingsnis į nepriklausomybę. Turėjome kariauti. Tai būtų suteikę progą įeiti į visas karo žinybas ir dalyvauti ore, jūroje bei sausumoje vykdomuose kovos veiksmuose, išlaikyti pozicijas, pasidaryti veiksniems ir tokiu būdu sustiprinti prigimtinę teisę į laisvę.

Kai Gandhi pasiskundė, kad vicekaralius į jo klausimus nieko neatsako, 1940-tųjų spalio 7 dienos pašnekesyje Sri Aurobindo pareiškė: „O ką jis gali pasakyti? Juk visiškai akivaizdu, kodėl jis tyli. Pirmiausia, vyriausybė nenori nusileisti reikalaujantiems nepriklausomybės. Tai, ko jie nori, yra dominijos statuso suteikimas po karo; jie tikisi, jog Indijoje susiklostys įprasti santykiai su imperija. Tačiau kaip tik dabar tautinė valdžia reikštų dominiją su vicekaraliumi kaip konstitucijos galva. Niekas nežino, ką darys galią įgijęs kongresas. Valdžią paimti galima tik Indijai ginantis ir Anglijai suteikiant tiek pagalbos, kiek tik leidžia jėgos. Jei su britais reikalai nesusiklostys, kongresas gali sudaryti atskirą taiką ir palikti juos bėdoje. Jame veikia kairieji, socialistai, komunistai, kurių kongresas nepajėgs nustumti į šoną, juo labiau juos pulti, ir jei pastarieji bus pakankamai įtakingi, kongresas gali pasipriešinti anglams. Kaip tik dabar atsiriboti nuo valdžios jiems atrodo visai tinkamas dalykas, kaip ir mums atrodo visai įprasta reikšti savo siekius. Tačiau dar neturime sutelkę užtektinai mus remiančių jėgų užnugaryje, todėl reikia žiūrėti, ar turime bendrą pamatą su

vyriausybe. Jei taip, tai susitarimas lieka vienintelis tikslingas žingsnis. Tokią galimybę jau turėjome, bet kongresas viską sugadino. Dabar telieka priimti tai, ką pasiūlys britai, antraip nežinia kas gali atsitikti. Žinoma, jei būtume pakankamai stiprūs ir galingi sukelti perversmą ir laimėti, ką norime, tai būtų visai kas kita. Vieną kartą Amery ir kiti valdantieji pasiūlė dominijos statusą. Dabar savo pažiūras jie pakeitė, nes perprato mūsų žmonių dvasią. Mūsų politikai laikosi įsikibę sustabarėjusių nuostatų ir visada jų laikosi. Politikai ir valstybininkai turi atsižvelgti į aplinkybes ir veikti priklausomai nuo jų. Jie privalo turėti įžvalgą." „Bet juk dėl britų politikos „skaldyk ir valdyk" mes ir negalime susivienyti", – gynėmės mes. „Niekai![96] – atkirto Sri Aurobindo. – Argi Indija iki britų atėjimo buvo vieninga?.. Ar Jinnah trokšta vienybės? Pats jo būdas rodo, ko jis nori – nepriklausomybės musulmonams ir, jei įmanoma, valdyti Indiją. Sena dvasia."

Akligatvyje, kuriame iš dalies atsidūrėme dėl žlugdančios kongreso veiklos, apsireiškė Apvaizda, Crippso pasiūlymų pavidalu atėjusi į pagalbą. Jų priėmimas būtų pakeitęs Indijos likimą. Tačiau nepasitikėjimo, nepasitenkinimo ir noro turėti viską iš karto galios privedė iki nesugebėjimo tame pavedime pamatyti, anot Sri Aurobindo, svaradžo[97] turinio. Dėl smulkmenų kilo daug triukšmo, ir iš akių buvo išleistas pagrindinis, svarbiausias tikslas, kurį reikėjo pasiekti. Sri Aurobindo šiame teikime įžvelgė puikią galimy-

[96] Sri Aurobindo galvoje turėjo ne tai, kad britai niekada nesilaikė politikos „skaldyk ir valdyk", o tai, kad jau gyvavo nesutarimai, kurie tik pradėjo gilėti. (Aut. past.)

[97] Skr. *svarāj* – nacionalinė laisvė, nepriklausomybė.

bę išspręsti painiausią Indijos galvosūkį ir progą pasiekti visišką nepriklausomybę. Reikia pažymėti, kad pasiuntinys atsižvelgė į vieningą, laisvą ir nedalomą Indiją, iškeldamas bendros rikiuotės, sudarytos kovai su priešu, uždavinį. Sri Aurobindo nedelsdamas nusiuntė žinią ponui Staffordui Crippsui, išreikšdamas sutikimą, o Indijos vadovams taip pat patarė priimti pasiūlymą. Laiške jis rašė: „Girdėjau jūsų pranešimą per radiją. Kaip vienas buvusių nacionalistų lyderių ir dirbusiųjų vardan Indijos nepriklausomybės, nors dabar darbuojuosi nebe politiniuose, o dvasiniuose baruose, aš noriu išreikšti dėkingumą dėl visko, ką nuveikėte, idant šis pasiūlymas išvystų dienos šviesą. Priimu jį kaip Indijai suteiktą galimybę pačiai apsispręsti, su visiška pasirinkimo laisve pasirengti jos nepriklausomybei bei vienybei ir užimti deramą vietą tarp laisvų pasaulio tautų. Tikiuosi, kad pasiūlymas bus priimtas ir juo bus teisingai pasinaudota, atidėjus į šalį visus nesutarimus bei atmetus padalijimus. Taip pat tikiuosi, jog draugiški Britanijos ir Indijos santykiai, kurie pakeis praeities kovas, taps žingsniu link didesnės pasaulio santarvės, į kurią pastarosios, kaip laisvos nacijos, dvasinė jėga įneš savo įnašą žmonijai kuriant geresnį ir laimingesnį gyvenimą. Šia prasme aš viešai pasisakau už tvirtą sąjungą tam atvejui, jei tai padės jūsų darbui.“

Ponas Staffordas Crippsas atsakė: „Esu labai sujaudintas ir nudžiugintas jūsų malonaus pranešimo, kuris leis Indijai pranešti, kad jūs, užimantis išskirtinę vietą indų jaunimo vaizduotėje, įsitikinote, jog Jo Didenybės vyriausybės deklaracija iš esmės suteikia laisvę, dėl kurios taip ilgai kovojo Indijos nacionalistai.“

Per poną Shivą Rao Sri Aurobindo Mahatmai Gandhi ir Panditui Nehru nusiuntė pranešimus, kuriuose teigė, kad su Crippso pavedimu reikia nesąlygiškai sutikti. Paskiausiai jis pasiuntė pasiuntinius į Delį su kreipimusi į kongreso vadus, kad šie priimtų teikimą ir laimėtų sveikas protas bei išmintis. Šią lemtingą akimirką Sri Aurobindo negalėjo likti atsijusiu ruošiamos kvailystės liudininku. Regėtojo akimis jis matė, kad teikimas atėjo kaip dieviško įkvėpimo virpesys. Tas vaizdas tebėra gyvas mūsų atmintyje. Buvo vakaras. Sri Aurobindo sėdėjo ant lovos krašto prieš pat kasdienes vaikščiojimo pratybas. Dalyvavome visi; pasiuntiniu buvo pasirinktas Duraiswamy, žinomas teisininkas iš Madraso ir Sri Aurobindo mokinys, – galbūt todėl, kad bičiuliavosi su vienu garsiausių kongreso vadų Rajagopalachariu. Į Delį jis turėjo išvykti tą patį vakarą. Jis atėjo pas Sri Aurobindo palaiminimo, išsitiesė prieš jį ant žemės, paskui atsikėlė, pamaldžiai sudėjo rankas, žvelgdamas į Mokytoją pastovėjo ir netrukus išėjo.

Su savimi Duraiswamy vežėsi skubią Sri Aurobindo apeliaciją kongreso darbo komitetui. Sisiras Kumaras Mitra *The Liberator* pateikė ataskaitą apie „požiūrį, kurį Sri Aurobindo savo pasiuntinį įgaliojo pateikti kongreso vadovams… 1) Japonų imperializmas, būdamas jaunas ir pagrįstas industrine bei karine jėga ir krypstantis į Vakarus, Indijai kelia didesnį pavojų, nei senasis britų imperializmas, su kuriuo šalis išmoko apsieiti ir kuris yra kelyje į panaikinimą. 2) Geriau būtų imtis valdžios, pernelyg nežiūrint legalaus jos pamato. Valdžiai perėjus į mūsų rankas ir joje užėmus vietas, galėtume įtvirtinti savo pozicijas bei apginti savo teises. 3) Siūloma rinkti taryba kongresui ir musulmonams suteiktų galimybę suprasti vieni kitus ir, ypač šiuo

lemiamu laikotarpiu, suvienytų juos dirbti šalies gerovei. 4) Būtų atstovaujama organizacijai *Hindu Mahasabha*, ir hindai, kaip tokie, turėtų progą įrodyti sugebėjimą valdyti Indiją ne tik jų pačių, bet ir viso krašto naudai. 5) Svarbiausias uždavinys yra sutelkti Indijos stiprybę, kad būtų atsilaikyta prieš gresiančią agresiją."

Šioje vietoje tinka prisiminti Taltibijo Trojos užduotį, aprašytą Sri Aurobindo epinėje poemoje „Ilionas".[98] Achilas pateikė pasiūlymą, kuris būtų išgelbėjęs Troją ir graikų garbę, taikos pasiūlymą, kuris buvo atmestas. Panašiai nutiko ir Duraiswamy, kuris, „laikydamas savo trapiose rankose Indijos sielą", nuvyko ir pargrįžo su nupuolusia širdimi, už nešališką patarimą „apdovanotas" šiurkščiomis pastabomis. Sri Aurobindo net buvo nusiuntęs telegramą Rajagopalachariui ir daktarui Munje, skubindamas juos pasiūlymus priimti. Daktaras Indra Senas rašo: „Su nariais susitikome asmeniškai, ir jų atsako prasmė daugiau ar mažiau krypo viena linkme: esą, Sri Aurobindo su savo pranešimu Crippsui mums pridarė sunkumų. Jis nežino tikrosios padėties, o mes žinome, geriau viską išmanome… ir taip toliau." Crippsas išvyko nusivylęs, tačiau paguostas ir džiugiai pripažinęs, jog bent jau vienas didis žmogus mintį įvertino. Kai buvo paskelbta apie atsisakymą, Sri Aurobindo ramiu balsu pasakė: „Aš žinojau, kad nepavyks." Mes tučtuojau įsikibome šio sakinio ir paklausėme: „Kodėl tuomet iš viso siuntėte Duraiswamy?" „Dėl trupučio niškamos karmos",[99] – pasigirdo

[98] *Ilion*.

[99] Skr. *niṣkāma karma* – nesuinteresuotas darbas, kurio esmė – vidiniai jį pašvęsti Dievystei, neprisirišant prie padarinių. (Aut. past.)

tykus atsakymas, kuriame nebuvo nė lašo kartėlio ar pasipiktinimo. Savos rūšies „nesuinteresuoto darbo“ dvasią, kurią jis turėjo galvoje, galima pajusti dvelkiant iš jo ankstyvesnio laiško, parašyto 1933 metų gruodį; jame jis kalba apie dvasinį darbą: „Esu tikras dėl savo darbo padarinių. Tačiau net jei matyčiau galimybę jam pavirsti į nieką (tatai yra neįmanoma), vis tiek jį netrikdomai tęsčiau, mat visas jėgas būčiau atidavęs darbui, kurį privalėjau nuveikti; tai, kas atlikta, į visatos ūkį visada būva įskaityta.“ Po karo, 1946 metais, Jungtinės Karalystės leiboristų vyriausybė į Indiją atsiuntė ministrų tarybos pasiuntinius tartis iš naujo. Paprašytas apie šį pavedimą pasakyti savo nuomonę, vedančiajam šalies dienraščiui *Amrita Bazar Patrika* Sri Aurobindo padarė pareiškimą. „Sri Aurobindo mano, kad būtina padaryti savarankišką, asmenišką pareiškimą. Jo nuostata yra žinoma. Jis visuomet pasisakė už visišką Indijos nepriklausomybę, kurią jis pirmas ėmė viešai ir nesąlygiškai skleisti kaip vienintelį save gerbiančios nacijos vertą siekinį. 1910-taisiais jis išleido straipsnį su pranašyste, kad pradedant ketvirtaisiais metais po ilgų karų, pasaulinio masto perversmų ir revoliucijų laikotarpio Indija atgaus nepriklausomybę. Neseniai jis teigė, kad laisvė netruks ateiti, ir niekas tam negali sutrukdyti. Jis visada žinojo, jog Britanija palaipsniui ims siekti taikaus susitarimo su Indija, pripažindama jai laisvę. Tai, ką jis numatė, dabar pildosi, ir Britanijos ministrų kabineto pavedimas yra į tai nurodantis ženklas. Nacijos vadovams lieka teisingai ir iki galo pasinaudoti šia galimybe. Bet kuriuo atveju, kad ir kokia būtų artimiausia išdava, jėga, kuri veikė šio įvykio labui, nebus paneigta, o galutinis rezultatas – Indijos išsilaisvinimas – yra užtikrintas.“

Žinome tiek Crippso pasiūlymų atsisakymo, tiek tarybos pavedimo nesėkmės padarinius: sumaištį, nelaimes, susiskaldymą, kraujo praliejimą ir kitas baisybes, taip pat pavėluotą pripažinimą, jog skaudžiai apsirikta. Kai padalijimas buvo priimtas kaip nepramanytas įvykis, vėl pasigirdo Sri Aurobindo, nelyginant bardo, balsas: „Nesvarbu kokiomis priemonėmis, kokiu keliu, tačiau susiskaldymas privalo būti įveiktas; vienybė turi būti pasiekta ir bus pasiekta, nes ji yra labai svarbi didingai Indijos ateičiai." Praeities įvykiai patvirtino jo rimtą įspėjimą, o neseni poslinkiai rodo, jog susiskaldymas turės išnykti.[100]

Vėl pasitelksiu draugo sadhako užrašus, kuriuose aprašoma Motinos laikysena Crippso klausimu. „Tuomet išgirdome garsiuosius Crippso pasiūlymus, – rašo jis. – Vakare ponas Staffordas Crippsas juos paskelbė iš Delio per radiją Indijos žmonėms; apie juos visur buvo kalbama. Iš P kambaryje įtaisyto radijo buvo nuvestas ryšys į Sri Aurobindo kambarį, kad jis galėtų klausytis karo žinių ir pranešimų iš visų pasaulio kampelių, išskyrus Ašies zonas. Kitą dieną, išklausius pusės antros per *All India Radio* perduodamas žinias, apie antrą valandą nakties P kambaryje įsiplieskė karštas trijų sadhakų ginčas. P laikėsi grynai dvasinio žmogaus laikysenos, kuris įvykius vertina pagal tai, kas slypi už jų išorės. Atrodo, kad jis jau kalbėjo su Motina, todėl ryžtingai pasisakė už pasiūlymų priėmimą. Antrasis asmuo buvo patyręs Gandhi kongreso laikų politikas, laikąsis neigiamos nuomonės. Jis svarstė visus „už" ir „prieš" ir buvo

[100] Mes esame laimingi matydami, kad Sri Aurobindo pranašystė pusiau išsipildė, nes Bangladešas (Rytų Pakistanas) dabar yra visiškai nepriklausomas. (Aut. past.)

įsitikinęs, jog indų vadovai juos atmes. Trečiasis, naujokas, nieko nenusimanąs politikoje, labiau linko į sutikimą. Ginčas virė vis smarkiau, kol visi taip įkaito, jog Motina, ėjusi iš vonios kambario į rūbinę, atkreipė dėmesį į neįprastai garsius balsus. Ji pasuko į P kambarį, ir dar neįžengus į jį nugirdo pokalbio nuotrupas. Įėjusi vidun paklausė: „Kas čia dedasi?“ P pasakė, kad vienas žmogus manąs, jog indų vadovai Crippso pasiūlymo nepriims. Motiną tai pralinksmino. „Kodėl?“ – paklausė ji, sėsdamasi į priešais stovinčią kėdę. Buvo neįprasta ir įdomu matyti ką tik išsimaudžiusią ir gražų japonišką kimono vilkinčią Motiną. Atrodė, kad jai visai nerūpi persirengti. Veikiau ją sudomino tai, kuo būsiąs pagrįstas atsisakymas. Motina prabilo labai ramiai ir aiškiai. Buvo matyti, kad toji, kuri prieš kelias minutes įžengė į kambarį, dabar yra kažkur kitur, o jos balsas sklinda iš anų plotmių… Ji kalbėjo maždaug taip: „Crippso pavedimo klausimą reikia palikti Dievui, visiškai pasitikint, kad Jis viską sutvarkys. Žinoma, pasiūlymai turi trūkumų. Viskas, ką žemėje sukuria žmogus, yra ne be ydų, nes žmogaus protas ribotas. Vis dėlto šiame pavedime slypi Dievo Malonė. Jame aiškiai justi jos esamybė. Pasirengusi padėti Malonė apsireiškė ant Indijos slenksčio. Tautų istorijoje tokios galimybės pasitaiko nedažnai. Malonė ateina retomis valandėlėmis, tautai ruošusis šimtmečiais. Ją priėmusi tauta išgyvena ir Dievystės sąmonėje gimsta iš naujo. Tačiau ją atstūmusią tautą Malonė apleidžia, ir toji, apimta nelaimių, yra pasmerkta siaubingai kentėti.

Tik prieš kelis mėnesius ta pati Malonė buvusi prie Prancūzijos durų, iškart po pralaimėto Dunkirko mūšio; ji atėjusi Churchillio pavedimo pavidalu, kai jis siūlė prancūzų

tautai prisijungti prie anglų ir kartu įveikti priešą. Sri Aurobindo pasakė, kad mintis buvo teisinga, ir kad jos įgyvendinimas būtų nepaprastai paspartinęs jo darbą. Tačiau Prancūzija negalėjusi pakilti aukščiau savo įprasto mąstymo ir pasiūlymą atmetė. Taigi Malonė pasitraukė, o Prancūzijos siela nupuolė. Niekas nežino, kada tikroji Prancūzija vėl prisikels.

Tačiau Indija, kuri savo gyvavimą grindžia per amžius plėtojamu veikliu dvasingumu, privalo suvokti, jog šis pavedimas ateina iš Malonės. Tai nėra paprastas žmogaus pasiūlymas. Suprantama, pavidalą jam suteikė žmogaus protas, jis šen ir ten yra netobulas. Tačiau tai visiškai nesvarbu. Pasitikėkite Malone ir viską palikite Dievystei, kuri tikrai tuo pasirūpins.

Kreipiuosi į Indiją karštai prašydama, kad ji jo neatmestų. Ji neturi apsirikti taip, kaip neseniai apsiriko Prancūzija, kurios klaida nutrenkė šalį į bedugnę.""

Baigusi kalbėti, nei pasakiusi kam žodį, nei į ką pažvelgusi Motina nuskubėjo persirengti. Vėliau tą pačią dieną, 1942-tųjų balandžio pirmąją, grįžusi iš „Gerovės" patalpų, kur skirstė gėrybes, Motina mums atskleidė paslaptį, kad Sri Aurobindo jau išsiuntęs telegramą ponui Staffordui, ir šis labai širdingai atsiliepęs: abi telegramas Nolinis padėjęs ant skelbimų lentos. Perskaitėme jas ir pasijutome labai padrąsinti. Deja, po dienos kitos kongresas pareiškė, jog pasiūlymo atsisakė. Motina nė kiek nesutriko, tik tarė: „Dabar Indiją užgrius nelaimės." Apie įvykius, kurie Indijoje vyko paskum ir tęsiasi iki dabar, nereikia nė užsiminti. Visą laiką mokame už savo klaidą.

Kitas galbūt ne tokio didelio masto įvykis buvo japonų antpuolis. Japonija, tarsi koks mažas Hitleris, Rytuose įtvirtino savo viršenybę. Bet Sri Aurobindo į japonų agresiją niekada nežvelgė rimtai. Priešingai, jis kartą pasakė, kad jei Hitleris Vakaruose taptų aukščiausia valdžia ir savo pajėgas mestų į Rytus, Japonijos galia galėtų pasitarnauti pasipriešinant Hitleriui ir pristabdant jo veržimąsi. Ši Japonijos imperinio užkariavimo spindesį pateisinanti pastaba, sakytumei, kurį laiką jaukė man protą. Ar jis norėjo, kad japonų iškilimas suveiktų kaip priešinė priemonė abejotinam Hitlerio brukimuisi į Rytus? O gal jį reikėtų aiškintis kaip ėjimą, privertusį Ameriką įsitraukti į karą? Šiaip ar taip, iš mūsų pokalbių aiškėjo, jog teatrališkos japonų pergalės jį jaudino mažiau, nei Hitlerio. Tik tada, kai Japonijos planai dėl Indijos visai išaiškėjo, o prie jų prisidėjo kai kurie suklaidinti mūsų patriotai, Sri Aurobindo, jo paties žodžiais, panaudojo dvasios jėgą prieš Japoniją ir „buvo patenkintas pamatęs, kaip pergalinga japonų banga, kuri iki tol viską šlavė nuo kelio, tučtuojau pavirto greito, triuškinančio, į galą milžiniško ir negrąžinamo pralaimėjimo vilnimi."

Girdėjome, kad japonai bombardavo Kalkutą ir Višakhapatnamą, o japonų karo laivai atplaukė į Indijos vandenyną ties Trinkomaliu. Kita mus greitai pasiekusi žinia buvo ta, jog jie sprogo ir nuskendo, dar nespėję atakuoti Indijos! Šiaurės Rytuose Subhash Bose vadovaujama Indijos nacionalinė armija (I. N. A.) su japonų kariuomene užnugaryje pergalingai žygiavo į Asamą. Atrodė, jog indų kariuomenės būriai paniškai traukiasi, ir britų vyriausybė, matydama gęstančią savo imperijos šlovę, ruošiasi išvykti iš

Indijos. Tuometinis Bengalijos valdytojas tarybos posėdyje, esą, pareiškęs: „Šį kartą žaidimas baigtas." Apie tai sužinojęs Sri Aurobindo pasakė: „Dabar viskas pasikeis." Tuo metu Afrikoje, Indijoje ir Europoje sąjungininkams aplinkybės buvo nepalankios.

Džiugiu priešui metu jam pasipriešino Indijos lemtis. Iš dangaus prapliupo smarkios liūtys ir ilgam užliejo tankias Asamo džiungles, o vandenyje ir dumble klimpstanti įsiveržėlių gelbėtojų kariauna pati turėjo gelbėtis nuo gamtos įtūžio ir gėdingai atsitraukti. Niekas neprisiminė kada nors siautėjus tokias baisias liūtis.

Šiomis apystovomis pakartosiu tai, ką Motina 1927 metais atsakė vienam mokiniui, kuris paklausė, kada Indija atgaus nepriklausomybę. Ji pranašingai pareiškė: „Kai japonų karo laivai atplauks į Indijos vandenyną." Indijos nepriklausomybę Motina numatė jau 1920-taisiais. Tąsyk ji susitelkė kartu su Sri Aurobindo ir pasiekė sąmonės lygmenį, kuriame būdama jam tarė: „Indija yra laisva." „Kokiu būdu?" – susidomėjo jis. „Be kovos, be mūšių, nes pasaulyje susiklostys tokios aplinkybės, kad jie nieko negalės padaryti, tik išeiti," – atsakė Motina.

Praėjo dvidešimt septyneri metai, kol tiesos lygmenyje išvysta vizija įsikūnijo medžiagiškai. Tomis ankstyvomis dienomis Motina dėl tam tikrų priežasčių lankydavo sadhakus. Ji ateidavo į jų kambarius. Vieną dieną A paklausė: „Kaip Indija išsikovos laisvę?" Ji tarė: „Klausykite! Britai Indijos nenukariavo. Jūs patys šalį atidavėte į jų rankas. Tokiu pat būdu anglai patys jums grąžins kraštą. Ir jie taip

skubės, tarsi jų lauktų pasiruošęs išplaukti laivas."[101] Kokia teisinga buvo ši pranašystė!

Šiandien manoma, kad Indijos išsilaisvinimą nulėmė šie veiksniai: rugpjūčio įvykiai, nebendradarbiavimas, teroristų veikla, I. N. A. ir kiti. Tačiau veiksnys, kuris turėjo lemiamos reikšmės yra arba nepripažįstamas, arba visiškai atmetamas. Remdamiesi paties Sri Aurobindo žodžiais, galime tvirtinti, kad jo galia buvo labiausiai atsakinga už sąjungininkų sėkmę ir japonų pralaimėjimą, tokiu būdu padėdama Indijai atgauti nepriklausomybę. Iš tikro apie laisvą Indiją Sri Aurobindo svajojo nuo vaikystės. Net Pondičeryje atliekant įtemptą sadhaną ji neišėjo jam iš galvos. Jogos priemonėmis jis nepailstamai triūsė dėl jos tol, kol įsitikino, kad laisvė neišvengiamai ateis. Jau 1935 metais, kai jo paklausiau, ar jis darbuojasi dėl Indijos laisvės, Sri Aurobindo užtikrino, jog „tai jau nutarta ir tėra įgyvendinimo klausimas… Tik neapibrėžta, ką ji [Indija] su ta laisve darys – dėl to ir esu priverstas nerimauti."

Taigi kiti veiksniai laikytini papildomais ir netgi nebūtinais. Iš visų jų galėčiau kiek paaiškinti I. N. A. reiškiamas pastangas padaryti įspūdį. Kad ir kokią svarbą ji mėgintų sau suteikti, vaidmuo, kurį ji suvaidino, sukėlė kuo pavojingiausius padarinius. Stebiuosi, kaip tėvynainiai jų neperprato. Indijos nacionalinė armija žaidė fatališką žaidimą, manydama, kad nukariavę Indiją japonai ramiai pasitrauks ir leis jai džiugiai skinti pergalės vaisius, arba kad indai pajėgs juos nugrumti ir išstumti lauk. Paklaustas, kokios

[101] Narayan Prasad. *Life in Sri Aurobindo Ashram*, Pondicherry, 1965. (Aut. past.)

sąlygos susidarytų japonams įžengus į Indiją, Sri Aurobindo pasakė: „Jaunas, pagrįstas industrine ir karine jėga bei krypstantis į Vakarus japonų imperializmas Indijai kelia didesnį pavojų, nei senasis britų imperializmas, su kuriuo šalis išmoko apsieiti ir kurio sunykimas jau įpusėjęs."

Įsiplieskus karo ugnims, mūsų ašramas patyrė daug liūdnų akimirkų bei nepatogumų: į tautiečius nukreiptą prievartą ir įniršį, grupės ašramo narių pasipiktinimą mūsų karo parama ir per didįjį holokaustą prarastus kai kuriuos narsiausius Indijos sūnus. Ašramas turėjo atverti duris į pavojaus zoną patekusiems mokinių vaikams, tad nei iš šio, nei iš to virtome didele bendruomene, neturinčia pakankamai išteklių save išlaikyti. Vyriausybei uždraudus krovinių įvežimą ir vykdant visokius apribojimus, pačio būtiniausio maisto žaliavų tiekimas arba sustojo, arba visai sumažėjo. Galiausiai – didžiausia likimo pašaipa! – nepaisant mūsų teikiamos pagalbos, ašramas buvo laikomas šnipų ir priešo įgaliotinių lizdu. Laukėme policijos kratų, ir ore sklandė kalbos apie ašramo paleidimą. Matyt, britų valdžia niekada iš tikrųjų nepatikėjo, kad Sri Aurobindo, kadaise pats pavojingiausias britų imperijos priešas, galėjo tapti jos sąjungininku. Argi jis nėra ir toliau įsivėlęs į perversminę veiklą, o jo įnašas į karo fondą tėra priedanga? Nelaimei, pačiame ašrame buvo tokių, kurie troško Hitlerio pergalės – ne iš meilės Hitleriui, bet iš neapykantos anglų valdymui. Per mus Sri Aurobindo jiems perdavė griežtą įspėjimą: „Jei šie žmonės nori, kad ašramas būtų paleistas, jie gali ateiti ir pasakyti tai man, ir vietoj policijos aš pats tai padarysiu… Hitlerizmas yra didžiausias iš pavojų, su kuriais žmonijai teko susidurti."

Kitą, kad ir trumpai trukusį nepatogumą patyrėme, kai kilo pavojus būti puolamiems iš oro. Mums grėsė japonų karo lėktuvų antskrydis. Kai tik buvo paskelbtas įsakymas užtemdyti miestą, visos šviesos ašrame privalėjo būti užgesintos. Tada Sri Aurobindo sėdėdavo lovoje, o Motina įsitaisydavo ant kėdės jo kambaryje. Aš ir kitas padėjėjas taip pat būdavome čia. Champaklalas rymodavo prie Motinos… Nuskambėjus oro pavojaus pabaigos signalui, vėl imdavomės darbo. Vieną dieną Motina tamsiu audeklu uždenginėjo stalinės Sri Aurobindo lempos gaubtą ir šypsodamasi tarė: „Viešpatie, tavo lempos šviesos apšviečia tris gatves." „Vadinasi, turiu būti užtemdytas?" – taip pat šypsodamasis atsiliepė jis. Iš tiesų netikėjau, kad nors vienas japonų lėktuvas praskrido virš Pondičerio. Man buvo labai smagu matyti Motiną ir Sri Aurobindo ėmusis šių žmonėms įprastų atsargos priemonių, kad apsisaugotų nuo galimo pavojaus. Tačiau jiedu taip elgėsi. Galima pamanyti, kad jeigu jie buvo didžias slaptas galias valdą dieviškieji asmenys, tai žmonių naudojamos priemonės buvo nereikalingos arba tiko tik dėl akių. Taip maniau ir aš, kai buvau dar žalias. Tačiau ir šįsyk mačiau, kad Motina buvo nusiteikusi labai rimtai. Mat net tikri dėl galutinės sėkmės, ir Motina, ir Sri Aurobindo savo galias taikė tol, kol rūpimu klausimu jiedviems nelikdavo nė mažiausių abejonių.

Kiek vėliau prasidėjo daugybė pasiruošimų galimam bombardavimui: buvo kraunami smėlio maišai bei kasamos tranšėjos. Kai apie tai buvo pranešta Motinai, per asmeninį pokalbį ji pasakė: „Ore sklydi tokia stipri Dievystės esamybė, jėga ir ramybė, jog puolimas yra visai neįtikimas."

Negaliu užbaigti šio skyriaus nepavaizdavęs, kaip visas ašramas buvo gyvai susidomėjęs Indijos kova už laisvę, nors pagal klaidingą visuotinę nuostatą turėtume būti užsiėmę tik savo asmeniniu dvasiniu išsilaisvinimu. Atėjus žiniai apie galutinę pergalę, šventėme taip pat kaip ir kiti už ašramo sienų, ypač dėl to, kad ši diena sutapo su Sri Aurobindo gimtadieniu. Šia garbinga proga Sri Aurobindo buvo paprašytas tarti žodį. Visą pranešimą pateiksiu knygos skyriaus „Penkios svajonės" pabaigoje.

„Būtent šia proga Motina virš Sri Aurobindo kambario terasos pirmąkart iškėlė savo vėliavą, kurią pavadino dvasine Indijos vėliava. Popiet ji pasirodė aikštelėje, o ašramiečiai ją pasveikino sugiedodami *Bande Mataram.*[102] Nutilus himnui, Motina sušuko „Jai Hind!"[103] su tokia išraiška ir mostu, kuriuos atsimename ir dabar. Vakaro programą papildė elektra apšviestas vidinis ašramo pastatų grupės kiemas."[104]

Iš tiesų tinka savęs paklausti, kaip radosi šis sutapimas, kaip ir kodėl buvo parinkta ši data, ir kokia prasmė už jos slypi. Be abejo, turėjo kažkas įvykti ar pasitaikyti datos pasirinkimą nulėmusi proga. Šiaip žmonėms tai galėjo ir nebūti svarbu, tačiau mums, Sri Aurobindo mokiniams, tatai turėjo ypatingą reikšmę. Visai atsitiktinai radau atsakymą, nors

[102] Antrasis (neoficialus) Indijos himnas. Žymus bengalų poetas ir rašytojas, vienas moderniosios Indijos kūrėjų ir politinių veikėjų Bankim Chandra Chaterjee vizijoje patyrė Dieviškosios Motinos apsireiškimą *daṣapraharana dhārini durga* pavidalu ir jos įkvėptas sukūrė dainą, virtusią „šventa patriotine mantra". Sri Aurobindo šiai dainai-mantrai teikė ypatingą reikšmę ir išvertė ją į anglų kalbą.

[103] *Hind.* – „Tegyvuoja Indija!"

[104] Narayan Prasad. *Life in Sri Aurobindo Ashram*. (Aut. past.)

Indijos išsivadavimo judėjimą tyrinėjantiems istorikams šis faktas turbūt yra gerai žinomas.[105] „Indiją atskirti nusprendė Indijos vicekaralius lordas Mountbattenas, ir indų vadovai turėjo su tuo sutikti. Teliko nuspręsti, kada perduoti valdžią. Vicekaralius surengė spaudos konferenciją, į kurią iš visų šalių susirinko trys šimtai žurnalistų. Baigus jam kalbėti, pratrūko katučių audra… Staiga per salę nuskambėjo neprisistačiusio indų žurnalisto balsas. Paskutinį klausimą, į kurį turėjo būti atsakyta, uždavė jis. „Pone, – pasiteiravo balsas, – jei visi sutinka, kad reikia kuo skubiau perduoti valdžios įgaliojimus, tai jūs tikriausiai turite galvoje jų perdavimo datą?“ „Taip, iš tiesų“, – sutiko Mountbattenas. „Jeigu jūs parinkote datą, pone, įvardykite ją“, – toliau spaudė klausėjas. Klausinėjamo vicekaraliaus galvoje greitai sukosi mintys. Iš tiesų jis dar nebuvo numatęs datos. Tačiau jis buvo įsitikinęs, jog tai turėjo įvykti labai greitai… Jis žvelgė į sausakimšą susirinkimų salę. Visų veidai buvo atsukti į jį… „Taip, – tarė jis, – jau parinkau datą valdžiai perduoti.“ Jam tariant šiuos žodžius, visos įmanomos datos tebezvimbė jo galvoje it besisukantis ruletės ratas… Staiga ratas žvangėdamas sustojo… Mountbattenas žaibiškai apsisprendė. Ši data jo atmintyje buvo susijusi su šlovingiausiomis jo paties gyvenimo akimirkomis. Tą dieną jo ilgas kryžiaus žygis per Burmos džiungles baigėsi nesąlygiška japonų imperijos kapituliacija… Burmos džiunglių nugalėtojas, tampąs Indijos išvaduotoju, nuo netikėtai prasiveržusių jausmų prikimusiu balsu pranešė: „Galutinis valdžios įgaliojimų perdavimas į

[105] Apie tą galimybę kalbama knygoje „Vidurnakčio laisvė“, Larry Collins, Dominique Lapierre. *Freedom at Midnight*, p. 164-165. (Aut. past.)

Indijos rankas įvyks 1947 metų rugpjūčio penkioliktąją." Savaimingas Louiso Mountbatteno sprendimas, sumanytas jo paties, prilygo bombos sprogimui. Niekas nei Bendruomenių rūmų, nei Dauningstryto, nei Bakingemo rūmų koridoriuose nesitikėjo, kad Mountbattenas ryšis Britanijos ir Indijos nuotykiui vienu smūgiu padaryti galą. Delyje net patys artimiausi vicekaraliaus bendražygiai neįtarė, ką Mountbattenas ruošiasi iškrėsti. Netgi indų vadovai, su kuriais jis praleido daugybę valandų, nė nenujautė, kad jis taip ūmai apsispręs."

Vis dėlto žmonės gali paprieštarauti, jog „tame nėra nieko paslaptinga. Mountbattenas datą pasirinko dėl to, kad, kaip pats sakėsi, ji žymi šlovingus jo gyvenimo pasiekimus." Tačiau paklauskime: „Kodėl su tokia ryžtinga skuba?" „Todėl, kad jis nenorėjo sulaukti prieštaravimų. Jei datą būtų atskleidęs iš anksto, labai galimas daiktas, kad ji būtų atmesta dėl vienų ar kitų priežasčių," – atsakytute jūs. Tačiau kad ir kas vicekaralių būtų paskatinęs įamžinti savo pergalę, jis tebuvo įrankis, padedantis šią datą susieti su įvykiu, kurio šviesa bėgant metams suspindės it saulė, o jo paties pergalė nublanks ir taps šešėliu. Jei sprendimas būtų buvęs paliktas mūsų tėvynainiams, niekas nebūtų net pagalvojęs apie šią datą, tačiau Tasai, kuris visa regi ir apsprendžia, jai suteikė jos vertą prasmę. O apdovanotieji įžvalga už šio įsidėmėtino sutapimo pajėgia įžvelgti nepagaunamą Jo ranką.

Skaitant Sri Aurobindo pareiškimą, neįmanoma neatkreipti dėmesio į tai, kiek daug reikšmės jis skiria Indijos vaidmeniui, kurį ji viena galėtų suvaidinti žmonijos suvienijimo darbe. Nežinau nė vieno kito didelio Indijos vado

ir besidarbuojančiojo dėl jos likimo, kuris būtų kalbėjęs tokiais spindinčiais žodžiais, kokius skaitome šiose „Svajonėse."

Motina pabrėžė, kad Sri Aurobindo pareiškimą reikėtų išplatinti po visą Indiją ir žmonėms jį nuolat skaityti iš naujo, nes jame išdėstytas visų klausimų, su kuriomis šiandien susiduria pasaulis, sprendimas.

PENKIOS SVAJONĖS[106]

1947-tųjų rugpjūčio 15-toji yra laisvos Indijos gimimo diena. Jai tai reiškia senojo amžiaus baigtį ir naujojo pradžią. Tačiau mes, kaip laisva nacija,[107] savo gyvenimu ir darbais ją taip pat galime padaryti svarbia naujojo amžiaus data, atsiverdami visam pasauliui ir politinei, visuomeninei, kultūrinei bei dvasinei žmonijos ateičiai.

Rugpjūčio 15-toji yra mano gimtadienis, ir man, suprantama, yra malonu, kad jis įgijo tokios plačios reikšmės. Šią sutaptį priimu ne kaip atsitiktinį įvykį, bet kaip Dieviškosios Galios, kuri vadovauja mano triūsui, sprendinį bei

[106] Sri Aurobindo, *Five dreams*.

[107] Sąvoką „nation" Sri Aurobindo sąmoningai vartojo ne kaip angliško žodžio „people" (tauta) atitikmenį, bet kaip platesnę ir politiškai veiksmingesnę sąvoką, ateities pasaulyje suvaidinsiančią naują vaidmenį. Todėl ir mes verčiame ją kaip „naciją", o „tautą" paliekame istoriškai apibrėžtesniam suvokimui (pvz., lietuvių tauta, bengalų tauta ir pan.). Ypač daugiatautėje Indijoje matyti švelnus skirtumas tarp dviejų terminų. Pagal iškilaus lietuvių filosofo Stasio Šalkauskio mintį, ir lietuviai kaip nacija tampa politine tauta, pranokstančia senesnę žodžio reikšmę, bet ne panaikina ją, o apima.

ženklą, kuriuo pradėjau gyvenimą, ir kaip prasidedantį jo išsipildymą. Iš tikrųjų šią dieną regiu, kaip beveik visi pasauliniai poslinkiai, kuriuos tikėjausi įvyksiant dar man gyvam esant, nors jie ir atrodė neįgyvendinamos svajonės, ima kūnytis, arba jų pradedama savais būdais siekti. Vykstant šiems poslinkiams, laisva Indija juose gali dalyvauti plačiu mastu bei užimti vadovaujamą vietą.

Pirmoji šių svajonių buvo revoliucinis judėjimas, sukursiantis laisvą ir suvienytą Indiją. Šiandien Indija laisva, tačiau ji dar nepasiekė vienybės. Vienu metu atrodė, jog pačiu išsivadavimo veiksmu ji vėl nupuls į atskirų valstybių chaosą, parengtą nugalėjusių britų. Laimei, dabar matyti, jog yra galimybė šio pavojaus išvengti bei įtvirtinti didelę ir galingą, nors dar ne visišką, vienybę. Taip pat išmintingai griežta Steigiamojo susirinkimo politika suteikė galimybę išspręsti klausimą dėl prispaustųjų klasių be skilimo ir lūžių. Tačiau senasis visuomenės pasidalijimas į hindus ir musulmonus rodosi išaugęs į ilgalaikį politinį šalies susiskaldymą. Reikia tikėtis, jog šis jau tapęs tikrove reiškinys nebus laikomas amžinu, arba bus matomas kaip laikina priemonė ir ne daugiau, nes jei tai tęsis, Indija gali smarkiai susilpnėti ir tapti kone bejėge: visada išliks civilinių neramumų, netgi naujo įsiveržimo ir nukariavimo iš užsienio tikimybė. Sulėtėtų Indijos vidinė plėtra bei gerovės augimas, sumenktų jos padėtis tarp kitų nacijų, jos lauktų negera dalia ar net žlugimas. Nevalia leisti, kad taip atsitiktų: susiskaldymas turi išnykti. Vilkimės, jog tai įvyks savaime, kada bus pripažinta ne tik taikos ir santarvės, bet bendrų veiksmų būtinybė, kada bus veikiama išvien ir kuriamos priemonės šiam tikslui įkūnyti. Šitaip galiausiai būtų pasiekta vienybė, nesvarbu, kokiu pa-

vidalu – tikslus pavidalas teturi medžiaginę, o ne lemiamą reikšmę. Tačiau perskyros turi nelikti, kad ir kokiais būdais ar keliais tai būtų pasiekta; vienybė turi ateiti ir ateis, nes yra būtina didingai Indijos ateičiai.

Kita svajonė yra Azijos žmonių atgimimas ir išsivadavimas bei jos grįžimas prie didžio vaidmens, atliekamo dėl žmonijos civilizacijos pažangos. Azija sukilo. Didelės jos žemės yra laisvos arba išsivaduoja šiuo metu, o pavergtos ar iš dalies pajungtos sritys visais įmanomais kovos būdais veržiasi į laisvę. Nedaug teliko padaryti, ir tai bus padaryta šiandien arba rytoj. Laisva Indija turi pradėti ir jau pradėjo vaidinti savo vaidmenį su tokiu veiklumu bei pajėgumu, kuris jau dabar rodo šalies galimybių mastą bei vietą, kurią ji užims nacijų taryboje.

Trečioji svaja – tai pasaulio vienybė, sudaranti išorinį pamatą gražesniam, šviesesniam ir tauresniam žmonijos gyvenimui. Tas žmonių pasaulio vienijimasis jau vyksta; padėtas netobulas pamatas pradžiai, kuri susiduria su milžiniškais sunkumais. Vis dėlto ši paskata gyvuoja, ir ji turi neišvengiamai stiprėti bei nugalėti. Šiuo požiūriu Indijai tenka žymus vaidmuo ir, jei ji išplėtos valstybės valdymo meną, neribojamą dabartinių įvykių ir artimiausių galimybių, bet žvelgs į ateitį bei ją priartins, jos buvimas vangų, baikštų vystymąsi gali pakeisti drąsiu ir sparčiu. Pasaulį gali ištikti katastrofa, nutrauksianti ar net sugriausianti tai, kas nuveikta, tačiau ir tuo atveju dėl galutinio rezultato galime būti tikri. Mat susivienijimas yra gamtinė būtinybė ir neišvengiamas judesys. Nacijų atžvilgiu ši būtinybė yra taip pat akivaizdi, nes be jos mažų nacijų laisvė kiekvieną akimirką

gali atsidurti pavojuje, o didelių ir galingų – būti nesaugi. Todėl vienijimasis yra visų reikmė, ir sukliudyti jam gali vien žmogaus silpnaprotystė arba kvailas savanaudiškumas, tačiau net ir jie negali amžiais tverti prieš gamtinę būtinybę ir dieviškąją valią. Vis dėlto išorinio pagrindo negana; reikia, kad subręstų tarptautinė dvasia ir prasiplėstų akiratis, rastųsi tarptautinės normos ir institucijos, galbūt tokie dariniai, kaip dviguba arba daugiašalė pilietybė, sąmoningi kultūrų mainai arba laisvas jų susiliejimas. Išbaigęs save nacionalizmas praras karingumą ir nebeatrodys, jog tautiškumas nesuderinamas su savisauga bei pasaulėžiūros visuotinumu. Žmoniją užvaldys nauja vienybės dvasia.

Kita svajonė – dvasinė Indijos dovana pasauliui – jau ėmė virsti kūnu. Tolydžio plisdamas Indijos dvasingumas žengia į Europą ir Ameriką. Šis judėjimas augs. Negandų laikmečio sūkuryje vis daugiau akių su viltimi atsigręžia į Indiją; ne tik vis plačiau remiamasi įvairiais mokymais, bet naudojamasi sielinėmis ir dvasinėmis praktikomis.

Paskutinė svajonė – apie žingsnį evoliucijoje, kuris žmogų pakels į aukštesnę bei platesnę sąmonės pakopą ir pradės spręsti klausimus, varginusius ir jaudinusius žmogų nuo tada, kai jis pirmąkart pradėjo mąstyti ir svajoti apie asmenybės tobulumą bei tobulą visuomenę. Apie tai vis dar asmeniškai mąstau ir viliuosi; tai siekinys, pradedąs valdyti ir Indijos, ir Vakarų toliaregius protus. Šiame kelyje iškylančios kliūtys yra nepalyginamai didesnės, nei bet kurioje kitoje pastangų srityje, tačiau jos radosi tam, kad būtų įveiktos – jei Aukščiausioji Valia mus rems, jos ir bus nugalėtos. O jeigu vystytis lemta, – augant dvasiai bei vidinei

sąmonei, – akstiną gali suteikti Indija ir, nors užmojis yra visuotinis, pagrindinė veikla gali priklausyti jai.

Tokį turinį įdedu į šią Indijos išsivadavimo datą. Ar šios viltys išsipildys, kaip toli jos sieks, ar pasiteisins – tai priklausys nuo naujos ir laisvos Indijos.

„SAVITRĖ“

„Savitrė“ yra aukščiausia Sri Aurobindo regėjimo apreikštis.

Motina

Šiame skyriuje užsibrėžiau tikslą pateikti dalykinę ilgo vyksmo, kurį vainikavo galutinis „Savitrės“ pavidalas, ataskaitą. Dangiškas milžiniško epo grožis jaudina daugybę širdžių visame pasaulyje, todėl pamaniau, kad žmonėms turėtų būti labai įdomi jo radimosi, plėtojimosi ir galutinio iškilimo legenda – „auksinio kūdikio“ gimimas. Žinau, jog tai yra di-

džiulis uždavinys. Turėjau puikią, nepakartojamą progą matyti Sri Aurobindo, dirbantį ties visiškai pertvarkoma nauja epo versija, ir ją užrašinėdamas kukliai prisidėjau prie šio triūso. Tačiau mėginti pažvelgti į praeitį ir atgaminti įspūdingą statinį iš atminties, praėjus geram laiko tarpui yra iš tiesų sunku, nes būta daugybės variantų, peržiūrėjimų, priedų, iškarpų ir pataisymų, kol nusistovėjo galutinis tekstas. Tikslus šio proceso aprašymas pranoksta mano jėgas. Mat esu ne mokslininkas ir neturiu užmojo tyrinėti senus (arba naujus) archyvus, be to, niekada ir nesvajojau, jog vieną gražią dieną būsiu pašauktas pateikti ataskaitą apie tai, ką Mokytojas padarė ar paliko nebaigęs – aš, varganas mirtingasis, jo įrankis. Jei man nebūtų pagelbėjęs mano gerbiamas ir visa galintis bičiulis Amalas Kiranas – nenuilstantis mokslininkas ne mažiau, nei poetas – ir jaunas draugas, atlikęs padėjėjo vaidmenį, skaitytojai turėtų tenkintis šykščia apybraiža.

Šitaip pasiteisinus, drąsiai leiskimės į nuotykių kelionę. Pasak Dineno Roy,[108] „Savitrę“ Sri Aurobindo pradėjo rašyti Barodoje. Iš visų išlikusių tekstų, – o jų buvo gerokas skaičius, – matyti, jog iš pradžių poemos planą sudarė dvi dalys: I dalis „Žemė“[109] ir II dalis „Anapus“.[110] Pirmoji dalis susidėjo iš keturių knygų, o antroji – iš trijų knygų bei epilogo.

Vėliau liko trys dalys be pavadinimų, kurių kiekvieną sudarė eilė knygų. Pirmoji knyga vadinosi „Meilė“.[111] Vėliau ji

[108] Literatas iš Bengalijos Dinendra Kumaras Roy, Barodoje gyvenęs su Sri Aurobindo ir padėjęs jam susikalbėti bengališkai. (Aut. past.)

[109] Part I *Earth.*

[110] Part II *Beyond.*

[111] *Love.*

virto „Ieškojimu“,[112] o „Meile“ buvo pavadinta antroji knyga. Kai kuriuose ankstyvuosiuose tekstuose vietoj žodžio „knyga“[113] Sri Aurobindo rašė „giesmė“.[114] Vėliau giesmės virsto knygų dalimis.

Kol poema įgavo galutinį pavidalą, Sri Aurobindo ją daug kartų taisė. Pirmasis variantas buvo pradėtas ir baigtas Barodoje. Kitus perdirbimus jis atliko Pondičeryje. Vieno jų paantraštė buvo „Pasaka ir regmė“,[115] vėliau pakeista į „Legendą ir simbolį“.[116] Po keleto taisymų Sri Aurobindo nukalė dabartinę pradžios eilutę: „Tai buvo valanda prieš pat Dievams nubundant“.[117]

Priešpaskutinės versijos metmenys buvo beveik tokie pat, kaip ir paskutiniosios, tik giesmės gerokai sutrumpintos, o daugelis išplėtotų temų – suglaustos. Ypač ištįso knyga „Pasaulių keliautojas“.[118] Gausius prierašus Sri Aurobindo pradėjo daryti 1938-taisiais. „Laiškuose apie „Savitrę“[119] Amalui 1931 metais jis rašė: „Turiu ankstesnę apybraižą, daugelio taisymų padarinį, kurį kažkas jums yra minėjęs; tačiau šiuo pavidalu ji visai nebūtų *magnum opus*. Beje, tuo atveju tai būtų ne simbolis, bet legenda. Todėl pradėjau viso veikalo peržiūrą; paliksiu tik geriausias senosios apybraižos ištraukas ir eilutes, pakeistas taip, kad derėtų prie naujųjų rėmų.“

112 *Quest*.
113 *Book*.
114 *Canto*.
115 *A Tale and a Vision*.
116 *A Legend and a Symbol*.
117 „It was the hour before the Gods awake“.
118 *The Traveller of the Worlds*.
119 *Letters on* Savitri.

1936-taisiais jis rašė: „Pirmąjį „Savitrės“ tekstą parašiau prieš daugelį metų iki atvykstant Motinai, kaip pasakojamąją dviejų dalių poemą: I dalį „Žemė“ ir II dalį „Anapus“… Pirmoji knyga vis ilgėjo ir ilgėjo… Kai dėl antrosios dalies, tai prie jos dar neprisiliečiau. Pirmajame variante nėra kilimo iš lygmens į lygmenį. Veikiau Savitrė keliauja per Nakties, Prieblandos, Dienos pasaulius – visi jie, žinoma, turi dvasinę prasmę – ir kelionės pabaigoje šaukiasi į pagalbą galias iš aukščiausiųjų sačidanandos[120] erčių. Tuo metu neturėjau supratimo, kaip atrodys antprotinis pasaulis, todėl nepateikiau jo metmenų.“

Tais pačiais metais kitame laiške Sri Aurobindo rašė: „Pradinis poemos pavidalas radosi iš žemesnio lygmens; turbūt čia sumišo vidinis protas, sielinis ir poetinis intelektas, sutaurinta[121] gyvybė, vėliau dažnai įsiterpdavo apšviestas ir sunuojautintas[122] aukštesnysis protas. Didžioji pirmosios knygos dalis parašyta iš naujo arba taip pataisyta, jog visai nebėra tas, kas buvo. Labiausiai pavykusias vietas palikau neliestas, nes jos radosi iš aukštesniojo įkvėpimo. Be to, tekstą tvarkiau keletą kartų iš eilės, kaskart mėgindamas bendrą jo lygį pakelti vis aukščiau, iki pat aukščiausio įmanomo – viršmonės[123] poezijos lygmens. Dabartinis variantas rodo viršmonės įtaką ir, tikiuosi, kartais ji pasireiškia pilnai, kartais nuspalvindama kitų išvien persipynusių aukštesniųjų planų vietas, kartais

[120] Skr. *sat-cit-ānanda* – pati save suvokianti palaiminga būtis.

[121] Originale – „sublimised“; sąvoką „sublimuotas“ lietuviname: „sutaurintas“, „sukilnintas“ (nuo „sublime“ – „taurus“, „kilnus“).

[122] Originale – „intuitivised“; sąvoką „intuicija“ lietuviname kaip „nuojautą“ (netarpišką tiesos suvokimą).

[123] Overmind.

kurį nors tų planų kilstelėdama į viršūnę arba pakylėdama iki jų sielinį ir poetinį intelektą bei gyvybę."

1946-taisiais pasiektą variantą nušviečia tais pačiais metais parašytas laiškas. Sri Aurobindo teigia: „Gavęs visą [pirmų trijų knygų] mašinraštį pamatysite, jog „Savitrė" nepaprastai pailgėjo, tad visai neprimena tos poemos, kurią skaitėte anksčiau. Dabar I dalį sudaro trys knygos. Į pirmąją, „Ištakų knygą",[124] įeina penkios giesmės, kurios apima tą pačią pamatinę medžiagą, kurią spausdinote mašinėle, tačiau yra daug ir naujos. Atkarpėlę apie Asvapatę bei kitus pasaulius pakeitė nauja knyga „Pasaulių keliautojas", į kurią įeina keturiolika giesmių, susidedančių iš daugelio tūkstančių eilučių. Trečioji palyginti ilga knyga vadinasi „Dieviškosios Motinos knyga".[125] Pagal naująjį poemos planą antrą jos dalį sudaro penkios knygos: dvi iš jų, „Gimimo ir ieškojimų knyga"[126] bei „Meilės knyga"[127] yra užbaigtos, o kitą, „Likimo knygą"[128] beveik baigiau. Turiu parašyti dar dvi knygas – „Jogos knygą"[129] ir „Mirties knygą",[130] nors dalį gabalų tereikia nuodugniai pertaisyti. Galiausiai trečią dalį sudaro keturios knygos: „Amžinosios nakties knyga",[131] „Dvigubos prieblandos knyga",[132] „Nuolatos trunkančios dienos knyga"[133]

[124] *The Book of Beginnings.*
[125] *The Book of the Divine Mother.*
[126] *The Book of Birth and Quest.*
[127] *The book of Love.*
[128] *The Book of Fate.*
[129] *The Book of Yoga.*
[130] *The Book of Death.*
[131] *The Book of Eternal Night.*
[132] *The Book of Dual Twilight.*
[133] *The Book of Everlasting Day.*

ir „Sugrįžimas į žemę“,[134] kurios turi būti ištisai peržiūrėtos, o trečioji – didžia dalimi perrašyta. Taigi ilgai užtruks, kol „Savitrė“ bus baigta…“ 1948-tųjų liepos dvidešimtą jis vėl rašo Amalui: „Deja, esu didžiai užsiėmęs nuolatiniais susidūrimais tarp pasaulio ir blogio… Net darbas su „Savitre“ smarkiai sulėtėjo, ir šiuo metu paskutinį kartą peržiūrinėju visiškai baigtą pirmą dalį; kitos dvi kol kas – įšaldytos.“

Tad iš laiškų sužinome apie nuveiktą bei nuveiktiną darbą. Per paskutinius ketverius metus, nuo 1946 iki 1950 metų, Sri Aurobindo nepertraukiamai triūsė su nebaigtomis poemos dalimis ir beveik parašė jas iš naujo, išskyrus „Mirties knygą“ ir „Epilogą“,[135] kuris dėl neaiškių priežasčių esmiškai liko nesutvarkytas.

Pereikime prie nuodugnios apžvalgos.

Ankstyviausi išlikę „Savitrės“ metmenys buvo surašyti į pratimų sąsiuvinį ir į Pondičerį iš Madraso pateko, matyt, pirmaisiais Sri Aurobindo apsistojimo Pondičeryje metais. Tuomet jo įprotis rašyti anglišką *e* kaip graikišką tebebuvo gajus. Rodos, tekstas buvo nukopijuotas nuo ankstėlesnės versijos, kuri pradingo. Taigi jis susideda iš dviejų dalių. Apimli pirmoji dalis bei keletas antrosios puslapių parašyti dabar parudavusiu rašalu, likusi dalis – šviesiu žalsvai mėlynu. Šiuo rašalu padaryta keletas pataisymų pirmojoje dalyje. Abi dalys savo ruožtu kai kur taisytos su storesne plunksna ir tamsesniu mėlynu rašalu. Vietomis pataisymai aiškūs, kitur – neaiškūs ir neįskaitomi. Pirmoji knyga baigta, antroji – ne. Pagrindiniai veikėjai yra šie: Savitrė, Asvapatė ir Satjavanas. Pirmojoje

[134] *The Return to Earth.*

[135] *The Epilogue.*

knygoje po trumpo Nakties ir Aušros aprašymo labai trumpai apibūdinama Asvapatės daroma joga, po to gimsta, užauga ir, Asvapatės patarta, savojo vyro ieškoti išeina Savitrė. Ji susitinka Satjavaną. Tuo metu Naradas nusileidžia žemėn ir apsilanko Asvapatės rūmuose. Jiedu kalbasi, o parvykus Savitrei, kuri rado tai, ko ieškojo, vyksta trijų veikiančiųjų asmenų pokalbis. Štai šio ankstyviausio juodraščio pradžia:

Bekraštėj girioj, kur Naktis, ausis įtempus,
Balsų pavienių klausėsi, ir toj tyloj
Išgirdo šlamesį buvimo tų dalykų,
Kurie dienos triukšme nepasiekia klausos.[136]

II knyga prasideda eilutėmis:

Ji buvo palikta viena bekraštėj girioj,
Akivaizdoj Mirties, dievybės...[137]

Poema paprasčiausiai pavadinta „Savitrė“.[138] Antrasis pavadinimo variantas yra „Savitrė, pasaka ir regmė“.[139] Matyti, jog poemą turėjo sudaryti daugiau nei viena dalis, nes pirmoji turi bendrą pavadinimą „Žemė“. I knyga vadinasi „Ieškojimas“. Ji prasideda taip:

[136] „In a huge forest where the listening Night
Heard lonely voices, and in the large hush
Was conscious of the sigh and tred of things
That have no sound for the rich heart of day.“

[137] „So she was left alone in the huge wood
By Death the god confronted…“

[138] *Savithri.*

[139] *Savithri, A Tale and a Vision.*

Dvasia bekraštė budinčios Nakties, viena
Pati neapšviestoj šventykloj begalybės
Sustingusi sėdėjo ant tylos briaunos
Be garso laukdama kol ims mainytis.
Nes artinosi metas jau dievų kaitos.[140]

Šiuose apmatuose Asvapatės jogos aprašymas labiau ištęstas.

Trečiasis variantas turi tą patį bendrą pavadinimą. Pirmoji dalis vadinasi „Žemė“, I knyga – „Ieškojimas“. Pradžia tokia:

Dievų keitimosi tai buvo valanda.
Didžiulė nesusaistyta Nakties dvasia, tik
Viena neapšviestoj šventykloj begalybės
Sėdėjo nejudri ant pakraščio tylos...
Be garso laukdama kol ims mainytis.[141]

Ketvirtajame taisinyje pirmą kartą aptinkame Savitrės aprašymą, nors Asvapatės apibūdinimas išlieka. Nėra vei-

[140] „The boundless spirit of Night dreamless, alone
In the unlit temple of immensity
Waiting upon the marge of silence sat
Mute with the expectation of her change.
The hour was near of the transfiguring gods.“

[141] „It was an hour of the transfiguring Gods.
The huge unbound spirit of Night, alone
In her unlit temple of immensity
Waited immobile upon Silence“ marge…
Mute with the expectation of her change.“

kalo skirstymo į dvi dalis požymių; I knyga pavadinta „Ieškojimu“. Poema prasideda eilutėmis:

Dievų keitimosi tai buvo valanda.
Didžiulė ir tuščia Nakties dvasia, vien
Tamson nugrimzdusioj šventykloj begalybės
Gulėjo nejudri ant snaudulio ribos...
Be garso laukdama kol ims mainytis.[142]

Penktajame bandinyje surenčiama I dalis, tačiau be pavadinimo. Yra ir I knyga, taip pat nepavadinta. Prasideda jis taip:

Artėjo laikas atsimainančių dievų.[143]

Išlieka Asvapatės aprašymas. II knyga vadinasi „Meilė“.

Šeštą kartą taisant poemą vėl neliko dalių, tačiau I knyga vadinosi „Ieškojimas“. Pirmoji eilutė:

Tai buvo mainymosi valandos tyla.[144]

Septintojo taisinio antraštė buvo „I, Ieškojimas“. Čia pirmą kartą, dukart pataisius, radosi galutinis pirmosios eilutės variantas:

[142] „It was the hour of the transfiguring Gods
The large and vacant spirit of Night, alone
In the unlit temple of immensity
Immobile lay on slumber“s waiting marge
Mute with the expectation of her change.“

[143] „An hour was near of the transfiguring Gods.“

[144] „It was the hush of a transfiguring hour.“

Tai buvo valanda prieš pat dievams nubundant.[145]

Aštuntas bandymas bemaž nesiskiria nuo septintojo, išskyrus tai, kad įvedama Asvapatė. II knyga vadinasi „Meilė“.

Devintasis prasideda taip pat.

Dešimta pataisa atrodo taip: „Savitrė“, I dalis „Žemė“. I knyga, „Gimimo knyga“. Asvapatė lieka, atsiranda Satjavanas.

Kiekvieną kartą taisant, senosios eilės būdavo papildomos naujomis ir joms suteikiama nauja forma. Po antro ar trečio varianto pradžios medžiaga, tilpusi į pirmą ir antrą knygas, būdavo išskirstoma į kelias atskiras knygas, kaip antai: „Ieškojimų knyga“, po jos eina „Meilės knyga“, „Likimo knyga“ ir „Mirties knyga“. Taip užbaigiama I dalis, „Žemė“. Tada pradedama II dalis, „Anapus“, kurią sudaro „Nakties“, „Prieblandos“, „Dienos“ knygos bei „Epilogas“.

Kiekviena I knygos versija apima maždaug 40-80 pratybų sąsiuvinio puslapių, tačiau legendos išplėtojimo laipsnis sąsiuviniuose skiriasi priklausomai nuo to, ties kuria vieta jie baigiasi.

Iki 1936 metų atlikta I knygos dešimtoji pataisa sudaro vėlesniosios „Savitrės“ pagrindą. Tačiau net ir joje nėra Asvapatės kopimo iš lygmens į lygmenį. Jie atsiranda tik 1936-tųjų variante, kurį Sri Aurobindo dalimis asmeniškai siuntinėjo Amalui; čia pirmąkart išvystame trumpus jų apmatus. Aprašymas pradedamas nuo išmaniosios materijos.[146]

[145] „It was the hour before the Gods awake.“

[146] Originale – „subtle matter“. Sąvoką „subtilus“ čia ir kitur lietuviname pagal turinio prasmę žodžiais „išmanus“ arba „švelnus“.

Vėliau trumpi aprašymai buvo papildinėjami tol, kol kiekvienas lygmuo įgaudavo ganėtinai ilgos giesmės pavidalą. Tačiau 1936 metų metmenyse giesmių dar nėra, tik atskiros dalys su paantraštėmis.

Tokia tad yra „Savitrės“ istorija iki 1938 metų, kai Sri Aurobindo ištiko nelaimė. Dėl to darbas nutrūko ir neatsinaujino iki 1940-tųjų. Mat nors Sri Aurobindo pasitaisė tiek, kad galėjo imtis protinio darbo, pirmiausia jis ėmėsi „Dieviškojo gyvenimo.“ Veikalą 1940 metais išspausdinus, jis atnaujino darbą su „Savitre“. Tuo laikotarpiu rytais jis dirbo sėdėdamas krėsle, o po pietų darbą tęsė lovoje.

Iki to meto neturėjau progos susipažinti nei su šiuo, nei su kitais jo rašiniais. Visi jie, matyt, gulėjo ant stalo arba stalčiuose, tad stiprų troškimą žvilgtelėti į legendą apie Savitrę slopinau. Į kambarį ateidavome visai kitais tikslais, todėl kišti nagus prie jo švento asmeninio turto būtų buvę tolygu sulaužyti pasitikėjimą. Proga pasitaikė 1940-taisiais. Iš pradžių turėdavau padėti jam prieš akis reikalingus rankraščius, paskui – užrašinėti diktuojamą tekstą. Aiškiai prisimenu dieną, kai, sėdėdamas lovoje priešais stalą, Sri Aurobindo pasakė: „Stalčiuose rasite storus sąsiuvinius spalvotais viršeliais. Atneškite juos.“ Pirmas mano bandymas buvo, regis, nesėkmingas, o antrąjį lydėjo pritariama jo šypsena. Negaliu pasakyti, ką Sri Aurobindo iš tiesų su sąsiuviniais darė, nes jis darbavosi vienut vienas, o mes tik sėdėjome jam už nugaros. Spėju, jog Sri Aurobindo pirmą kartą peržiūrinėjo tekstus, kurių buvo tikrai daug. Prieš susilaužydamas koją jis mums rašė, kad pirmąją knygą turėjęs perdarinėti apie dešimt kartų.

Turbūt nūnai jis viską tikrino iš naujo ir atrinkinėjo tai, kas tiktų galutiniam tekstui.

Po kelių mėnesių – tą rytą jis sėdėjo savo kėdėje – Sri Aurobindo kreipėsi į mane, prašydamas paduoti kelis sąsiuvinius. Nepranešęs apie tai Motinai, tučtuojau nubėgau į turgų ir *Manikachetty* parduotuvėje porą jų nupirkau. Sri Aurobindo juos su šypsena paėmė, o aš, matydamas, jog jis į šiuos sąsiuvinius perrašinėja „Savitrę“, buvau labai laimingas. Vieno jų gale jis užrašė: „Paskutinis „Savitrės“ juodraštis, 1942 metų rugsėjo 6 diena.“ Kitame, kuriame iš „Dieviškosios Motinos knygos“ buvo surašyta viskas iki pabaigos ir baigta I knygos V giesmė, yra 1944 metų balandžio dvidešimt ketvirtosios data. (Tai, kaip matote, buvo daršanos rytas.) Taigi akivaizdu, jog nuo 1940 metų, kai Sri Aurobindo, mūsų nuomone, vėl atsidėjo darbui su „Savitre“, iki pat 1944 metų jis taisė pirmąsias tris knygas. Na, o kiek gi pridūrė naujos medžiagos? Iš jo laiško Amalui žinome, kad II knyga, „Pasaulių keliautojo knyga“, šiaip ar taip, buvusi nedidelės apimties. Dabar matome pailgintą bei visiškai išbaigtą knygą, susidedančią iš penkiolikos giesmių. Trečioji, „Dieviškosios Motinos knyga“, veikiausiai buvo parašyta pirmą kartą, nes 1946 metais Amalui Sri Aurobindo rašė: „Taip pat siunčiu trečią, palyginti ilgą, knygą, – tai „Dieviškosios Motinos knyga“.“

Vėliau Sri Aurobindo dailiai perrašė visas tris knygas dviem stulpeliais ant didelių baltų popieriaus lakštų. Anksčiau minėtos knygos pabaigoje parašyta data – „1944 metų gegužės 7 diena“ – rodo, kad trijų knygų perrašymas užtruko maždaug metus. Buvau pakviestas, kai jis šį darbą baigė, ir

paprašytas veikalą perskaityti Sri Aurobindo – matyt todėl, kad jo regėjimas ėmė silpti. Savo ranka rankraštyje pradėjau įrašinėti pakeitimus bei papildymus. Deja, turiu pasakyti, jog jie užtemdė tyrą originalo grožį. Dabar suprantu, kad iš mano pusės tai buvo šiurkšti šventvagystė, prilygstanti šventyklos sienoje iškaltų vaizdų išniekinimui. Tačiau neįsivaizduoju, kaip kitaip būčiau galėjęs įterpti tokią daugybę pakeitimų bei papildymų: vieną žodį ar eilutę čia, dvi ten, dar daugiau kitoje vietoje, ir taip per visą tekstą. Žinome, kiek daug korektūrų bei taisymų iškentė „Savitrė". Tiesiog negali atsistebėti, kai matai, kokias antžmogiškas pastangas Sri Aurobindo dėjo, norėdamas šį kūrinį pakylėti iki savojo tobulybės siekinio atitikmens. Nežinau, ar šiuo požiūriu jam gali prilygti koks kitas poetas. Jis man priminė Vergilijų, kuris, regis, rytą parašydavo šešias eilutes, o visą likusią dieną jas taisydavo. Tačiau netgi jo „Eneida" nesudaro nė pusės pirmųjų „Savitrės" knygų ilgio. Kartu su visomis šiomis pataisomis ant atskirų mažų lapelių Sri Aurobindo savo ranka užrašinėjo ilgas pastraipas, iki priėjome II knygos giesmę, pavadintą „Didingesnio proto karalyste".[147] Man regis, visas šis triūsas buvo baigtas 1944-tųjų pabaigoje.

Paskui reikėjo padaryti sutvarkyto veikalo nuorašą. Nežinau, kodėl jo neatidavė tiesiog perspausdinti. Apie tai Sri Aurobindo kalbėjosi su Motina. Ko gera, jis pasakė, kad dėl gausių pataisymų joks kitas žmogus šio darbo atlikti negalėtų. Pats Sri Aurobindo taip pat nebūtų įvykdęs šio uždavinio. Tuomet Motina pasiūlė mane ir tuo tikslu atnešė storą, milžinišką knygą mėlynais viršeliais. Ji porą ar trejetą

[147] *The Kingdom of the Greater Mind.*

kartų turėjo man tatai priminti, kol kibau į darbą su tinkamu uolumu. Kiekvieną rytą, atsisėdęs ant žemės lovos galvūgalyje ir atsirėmęs į sieną, darbavausi it koks mūsų senųjų sanskrito tolų[148] studentas. Suolelis, kurį Sri Aurobindo naudojo kaip pakojį, pasitarnavo man kaip stalelis. Motina nepraleisdavo progos užmesti akį į mano kruopščias studijas. Buvau skaitęs daug poezijos, tačiau mano saulės rezginį dažnai apimdavo virpulys, kurį sukeldavo grynas šios poemos vaizdinių ir išraiškos grožis. Pati pirmoji eilutė iš nuostabos man gniaužė kvapą. Nebepamenu, ar teksto perrašinėjimas ir revizija kartu su Sri Aurobindo vyko tuo pat metu, ar poemą peržiūrinėjome jau viską perrašius. Kartas nuo karto Motina pasiteiraudavo, kaip einasi darbas – gal todėl, kad, kaip man rodėsi, norėjo atgrasyti mane nuo įsišaknijusių įpročių, arba dėl to, kad naujai įkurtai leidyklai reikėjo duoti kokių nors Sri Aurobindo tekstų. Kai žmonės sužinojo, jog po „Dieviškojo gyvenimo“ jis ėmėsi „Savitrės“, jie ypač nekantriai laukė poemos pasirodymo. Tačiau laukti jiems teko ilgai, nes, atlikus korektūrą ir visą rankraštį įteikus Motinai, knyga perėjo į Nolinio rankas, kuris turėjo ją perspausdinti. Tada vėl – mašinraščio patikrinimas, ir tik paskui poemą tiko leisti! Ir vėl negaliu prisiekti, jog spausdinimas buvo baigtas iki korektūros. Gal darbai vyko lygia greta? Šiaip ar taip, viskas judėjo labai lėtai, nes Sri Aurobindo „Savitre“ buvo nepatenkintas tol, kol nepasiekė tobulybės. Taip pat mes negalėjome skirti jai pakankamai laiko, – manau, tik kokią valandą per dieną, o kartais ir mažiau. Nuo 1946 metų leidykla pradėjo leisti poemą atskirais

[148] Bengal. *ṭol* – sanskrito mokykla.

giesmių leidiniais. Per visas taisymo pakopas, net atiduotą į leidyklą veikalą Sri Aurobindo nuolat papildydavo. Reikėtų priminti tai, kad pirmą kartą viešai išspausdinta ištrauka iš „Savitrės“ atskiromis citatomis pasirodė Amalo esė „Sri Aurobindo, naujasis mistinės poezijos amžius“,[149] kurį išleido *Bombay circle*. Vėliau šis esė tapo Amalo knygos „Poetinis Sri Aurobindo genijus“[150] trečiąja dalimi.

Taigi rodos, kad darbo su trimis „Savitrės“ knygomis eigą aprašiau pakankamai tiksliai. Jau minėjau, kad man labai pagelbėjo tam tikri gauti duomenys, kuriuos minėjau ankstėliau. Tačiau apie vėlesnį darbą su poema, deja, to pasakyti negaliu, nes ne viską prisimenu. Šį triūsą apibendrina ištrauka iš Sri Aurobindo 1946 metų laiško Amalui. Ištyrę visus prieinamus dokumentus, apie likusias knygas padarėme šias išvadas: Sri Aurobindo atliko visos ketvirtosios, „Gimimo ir ieškojimų knygos“, reviziją; iki 1938 metų pabaigos jis pateikė keletą pataisytų versijų – jos buvo daug senesnių juodraščių tąsa, ir vienas jų veikiausiai datuotinas Barodos laikotarpiu.

Peržiūrėtas tekstas vėliau buvo pataisytas ir, man užrašinėjant, papildytas bei padalintas į keturias giesmes. Taisydamas penktąją, „Meilės knygą“, Sri Aurobindo tam tikru mastu rėmėsi ankstyvesne nei 1936 metų versija. Iki tada buvo apmetęs keletą apybraižų įvairiais pavadinimais, kuriose nebuvo giesmių. „Likimo knygos“ egzistavo trys seni to paties ilgio variantai. Jie buvo visiškai trumpi ir pavadinti II giesme. Vienas jų nepaprastai pailgėjo ir tapo dviem

[149] *Sri Aurobindo: A New Age of Mystical Poetry.*

[150] *The Poetic Genius of Sri Aurobindo.*

giesmėmis, ir tik mažne paskutinį Sri Aurobindo gyvenimo mėnesį sulaukė galutinių pakeitimų. Kaip jis papildydavo eiles, matyti iš šio pavyzdžio: „O dainiau aukščiausios ekstazės … valia – tai Lemtis.“[151] Pradinėje poemos apybraižoje nerasime „Jogos knygos“: viena senųjų knygų, trečioji („Mirties knyga“) virto „Jogos knyga“. Smarkiai papildyta, ji buvo pavadinta I giesme. Likusios šešios giesmės buvo visiškai naujos ir padiktuotos, bet iš pradžių suskirstytos į giesmes skirtingais pavadinimais. Jos visos, išskyrus pirmąją, yra akivaizdžiai sukurtos iš naujo. Neaptikau nė vieno juodraščio, iš kurio jos būtų išplėtotos. Dabar stebiuosi regėdamas, kad Sri Aurobindo susakė tiek daug eilučių, diena iš dienos, kaip antai „Nuolat trunkančios dienos knygą“. Į „Mirties knygą“ įeina trys senieji variantai – visi įvardyti III giesme; galutinis jos tekstas sudarytas iš vieno jų, o iš kito kai kurios eilutės įterptos į „Amžinosios nakties knygą“. Jos pagrindu tapo ankstyvoji IV giesmės, „Nakties“, versija. Pataisyta ir papildyta, ji buvo padalinta į dvi giesmes ir toliau taisoma mašinraštyje. I giesmė, iš pradžių buvusi „Perėjimu į nakties tuštumą“,[152] pakito į „Link juodos tuštmės“.[153] Dešimtoji, „Dvigubos prieblandos knyga“, įvardyta tik „Prieblanda“, V giesme, kurios buvo keturi ar penki apmatai, į giesmes išskirstyta nebuvo. Iš jos buvo paimta nemaža atskirų gabalėlių ir nuaustas didesnis tekstas. Senosios eilutės ne visada išlaikė ankstyvąjį pavidalą. Vienuoliktai knygai teko trys seni bandiniai. Vienas jų, ilgesnysis, buvo panaudotas kuriant galutinį variantą ir nepaprastai ištįso. Buvo

151 „O singer of the ultimate ecstasy…will is Fate“.

152 *The passage into the Void of Night.*

153 *Towards the Black Void.*

pridurti ištisi gabalai iš šimtų eilučių: apie tai jau sakiau anksčiau. Kai dėl epilogo, tai, be kelių papildymų, jis visiškai atkartoja senąjį tekstą.

Pereikime prie smulkaus darbo ties šiomis vėlesnėmis knygomis eigos aprašymo. Perrašinėdamas tekstus, turėjau vis daugiau darbo, nes baigus ketvirtąją, „Gimimo ir ieškojimų knygą“, maždaug nuo 1944 metų Sri Aurobindo regėjimas ėmė blaustis. Jis nenorėjo varginti akių, perskaitinėdamas senuosius rankraščius, parašytus išblukusiu, smulkiu braižu. Tad buvau paprašytas iš stalčiaus ištraukti senuosius metmenis. Tuomet jau visi rankraščiai man buvo prieinami. Daugelis jų buvo surašyti ant vienos užrašų knygelės dydžio palaidų lapų pusės. Nelaimei, ant jų nebuvo jokių datų, kad būtų galima nustatyti, kada jie buvo parašyti. Paprašytas Sri Aurobindo skaičiau knygą po knygos, tačiau nepamenu, kokiu būdu mes dirbome. Ar skaitėme visas knygas ištisai, o paskui ėmėmės kiekvieną iš jų taisyti? O gal nuosekliai ėjome nuo vienos ištaisytos knygos prie kitos? Turbūt laikėmės pastarojo metodo. Kad būtų galima imtis veiksmų eilės tvarkos, esant daugiau nei vienai versijai, turėjau jas perskaityti: kartais visas, kartais vieną ar dvi ir atrinkti geriausią, o jis nurodydavo paraštėje pabraukti įtrauktinas eilutes. Kartais jis ir iš kitų apybraižų paimdavo kai kurias eilutes arba pastraipas. Jau sakiau, – Sri Aurobindo susakytas laiškas taip pat tai rodo, – jog visos šios knygos buvo ištisai peržiūrėtos ir beveik visiškai perrašytos.

Kiek atmintis leidžia, pamenu mus darbuojantis su šiais juodraščiais kokią valandą vakare, kai Sri Aurobindo baigdavo galynėtis su laiškais. Jis sėdėdavo kėdutėje su tiesia atkalte bei ranktūriais toje vietoje, kur dabar stovi didelis krės-

las, ir klausydavosi mano skaitymo. Iš pradžių (ir dar ilgai) darbas vyko iš lėto: gal todėl, kad atrodė, jog Sri Aurobindo neskuba, o galbūt dėl to, kad po įvairiausių susirašinėjimų tvarkymo, apie kurį kalbėjau kitoje vietoje, likdavo nedaug laiko. Vėliau darbas iš vakaro buvo perkeltas į rytmetį. Kai atrinkdavome medžiagą iš vienos ar dviejų, tarkime, „Likimo knygos“ versijų, pradėdavome su ja dorotis. Nė viena knyga, išskyrus „Mirties knygą“ ir epilogą, neliko nepaliesta. Sri Aurobindo diktuodavo man eilutę po eilutės ir prašydavo atrinktąsias eilutes bei gabalėlius, kurie ne visada išlaikydavo seną tvarką, įterpti į reikiamas vietas. Įdomu buvo, kad jis sugebėjo sakyti eiles, tarsi iš atsukto čiaupo bėgtų vanduo: žinoma, ne čiurkšle, bet srovele. Iš tiesų – labai pamažėle. Retsykiais, norint rasti jungtį ar tinkamą tąsą, pastraipas reikėdavo perskaityti iš naujo. Tačiau kai atėjo eilė „Jogos knygai“ ir „Nuolatinės dienos knygai“, iš Sri Aurobindo lūpų sklandžia, švelnia srove ėmė tekėti eilutė po eilutės. Kitą dieną viską peržiūrėjome, kad sujungtume ištaisytą rašinį su tęsiniu. Iš ryto jis pats užrašydavo keletą sakinių mažose užrašų knygelėse, vadinamuosiuose „bloknotuose“, kurių turinys vėliau būdavo įtraukiamas į tekstą. Tatai dažniau atsitikdavo taisant „Likimo knygą“. Kartais pastraipa turėdavo du ar net tris variantus. Prastėjant Sri Aurobindo regai, raidės taip pat darėsi vis mažiau įskaitomos, todėl tekdavo jam skaityti permanytus ir atkurtus rašmenis. Turėjau geras akis ir, be to, dovaną išnarplioti jo „hieroglifus“. Įgudau per „išankstinį lavinimąsi“, kurį praėjau, iki nelaimingo įvykio daug susirašinėdamas su Sri Aurobindo. Sykiais įstrigdavau, o jis padėdavo išsikapstyti. Tačiau buvo atvejų, kai abu būdavome bejėgiai. Tada jis sakydavo: „Duokite tai man, leis-

kite pamėginti.“ Pasiėmęs padidinamąjį stiklą, jis įbesdavo žvilgsnį į raides, tačiau tik tam, kad sušuktų: „Ne, negaliu suprasti!“ Knygą baigus ir perrašius, ji iškeliaudavo pas Nolinį spausdinimui. Mašinraštyje taip pat atsirasdavo šviežiai užrašytų eilučių arba pakisdavo tvarka. Šia prasme „Likimo knyga“ mums sukėlė nemaža rūpesčių. Nors Sri Aurobindo 1946 metais laiške Amalui ir sako, kad knygą yra visai baigęs, jis vėl jos ėmėsi ir įterpė daug pakeitimų, kuriuose galima pajusti pranašiškų užuominų apie tai, kad jis ruošiasi palikti kūną – galbūt tada, kai dėl to apsispręs.

Jau pasakojau, kaip vieną dieną pasibaigus vonios procedūroms Champaklalas pastebėjo, kad Sri Aurobindo judina lūpas. Pamanęs, kad jis tikriausiai šnabžda eiles, Champaklalas pasakė Sri Aurobindo, kad jei jis norėtų jas susakyti, aš galėčiau užrašyti. Jis paklausė patarimo ir pradėjo diktuoti. Jei ši mintis nebūtų jam pasiūlyta, Sri Aurobindo eiles būtų laikęs atmintyje ir pateikęs jas kitą dieną.

Tačiau Motina popiet pradėjo išeidinėti, ir mūsų dienotvarkė pasikeitė. Nors darbui su „Savitre“ ir laiškams skirtas laikas buvo perkeltas į rytą, poemai likdavo labai maža laiko. Tam daug kas trukdė. Daug laiko užėmė išankstinis senų tekstų peržiūrinėjimas, atranka ir visa kita, kol iš tikrųjų galėjome pradėti rašyti. Laiškuose Amalui aptinkame faktą, kad net 1946 metų pabaigoje antra knygos dalis nebuvo pradėta. Ir paskui darbas tejudėjo „lengva ristele“, kol vieną 1950 metų dieną Sri Aurobindo pareiškė: „Atidėjau savo pagrindinį darbą.“ Maždaug nuo tų metų vidurio jam atlikti buvo paskirtas laikas nuo vienuoliktos valandos ryto iki pusės dviejų popiet, be jokių pertraukų ar trukdžių. Tik

sykį kuriuo nors metu jis paprašydavo mėtinės pastilės, ir Champaklalas visuomet buvo po ranka, kad ją paduotų. Vos laikrodžiui išmušus vienuoliktą, būdavau paruošęs įprastinį pluoštelį rankraščių bei užrašų. Sėdėdavau ant žemės jam iš kairės, o jis, laukiamai nusiteikęs – ant lovos; mesdavo į mane pasisveikinimo žvilgsnį, ir mes pradėdavome ten, kur buvome sustoję. Kartais sėdėdamas tiesiai, kartais atsirėmęs į kairę kušetės pusę ir žvelgdamas priešais save, Sri Aurobindo tardavo žodžius ramiu, prislopintu balsu, lėtai ir aiškiai. Balse buvo justi angliška tartis. Priegaidės nei pakildavo, nei nusileisdavo ar kaip kitaip kisdavo. Eiles jis diktavo paprastai kaip prozą, suprantama, taško vietoje sustodamas.

Sri Aurobindo įvesdino mane į anglų poeziją, tad dabar perrašinėtojo darbas atrodė esąs įprastas bei artimas dvasia. Jei praleisdavau kelis žodžius, paklausdavau vėl, o kartais užrašydavau tai, ką maniausi tiksliai išgirdęs. Vėliau, Sri Aurobindo pasitraukus į dausas, žinovams kai kurie žodžiai pasirodė abejotini, dviprasmiški ar netgi neteisingi. Jie aptiko begalę neteisingos skyrybos. Kartais Sri Aurobindo nesuminėdavo skyrybos ženklų, o aš ir neklausiau. Ne visada buvo galima eiles sakančiam dainiui priminti apie skyrybos būtinybę ir tokiu būdu sutrikdyti žodžių tėkmę. Žmonės teiravosi, ar užrašinėdamas naudojausi greitraščiu. To visiškai nereikėjo, nes bylojo jis labai lėtai, kartais visiškai sustodamas. Manau, jog laukė įkvėpimo. Nežinau, kaip eiles sakė Miltonas, tačiau viena yra visiškai tikra: Sri Aurobindo nepasižymėjo Miltono būdu, o manęs neištiko pastarojo dukters dalia!

Palaipsniui darbo tempas greitėjo ir ėjosi sklandžiai be jokių pertraukų, kol kūrinys, likus dviems savaitėms iki 1950 metų lapkričio daršanos, tapo pažymėtas nevisiškos baigties

antspaudu. Labai tikėtina, kad Sri Aurobindo nusprendė pasitraukti iš šio liūdnai skambančio žmonių pasaulio ir kaip atlygį palikti savo sukurtą dieviškąją muziką – „Savitrę“. Į atmintį įstrigo įdomus įvykis. Vieną kartą išmušė pusę antros popiet, o jis triūsė toliau. Šitaip nutikdavo retai. Tą dieną bičiulis, kaip tyčia, buvo mane pakvietęs priešpiečiams. Tikėjausi, kad antrą valandą tikrai būsiu laisvas, tačiau ne! Sri Aurobindo atrodė neįprastai įkvėptas. Matyt ėmiau nerimti, nes jis paklausė: „Kas atsitiko?“ Nepamenu, ar nutylėjau, ar pasakiau tiesą, tačiau Sri Aurobindo krautuvėlę netrukus uždarė. Šis atvejis man prikišamai priminė vertingą Champaklalo įspėjimą, jog tie, kurie nori tarnauti Dievystei, negali puoselėti jokių asmeninių prisirišimų.

Šiuo ilgu bendravimo laikotarpiu, kai Amalas susirašinėjo su savo draugu, kritiku, ir laiškuose kalbėjosi apie „Savitrę“ bei kelias kitas trumpesnes mistines Sri Aurobindo poemas, laiškus jis siųsdavo Sri Aurobindo, norėdamas sužinoti jo nuomonę arba atsiliepimą. Amalas kėlė klausimą dėl poezijos grožio ir kilnumo, taip pat, ar dvasinė poezija gali būti laikoma tauresne už kitokios rūšies eiliavimą? Ilgi, plačiai nušviesti Amalo aiškinimai, kuriuose jis nagrinėjo savo paties eiles, ir nuodugnūs pasisakymai įvairiomis tuo metu madingomis temomis atimdavo iš mūsų daug laiko, tačiau iš atsakymų buvo matyti, kaip palankiai Sri Aurobindo vertino tokius svarstymus su Amalu, kurį jis lavino ir rengė eiliakalystės menui. Niekas kitas, išskyrus Arjavą, kai šis dar buvo gyvas, negalėjo su Sri Aurobindo kalbėtis apie anglų poeziją kaip lygus su lygiu ir atrasti tokių sudėtingų ritmo ar viršmonės eiliadarystės pavyzdžių, kurie šiuo metu yra nelygstamas anglų poezijos turtas.

Sri Aurobindo iš atminties sakomos Homero, Shakespeare'o, Miltono ir kitų poetų eilės, kurias, kaip jis sakė, būtina patikrinti, daugeliu atveju buvo visiškai tikslios. Kai skaičiau Homerą, mėgindamas pamėgdžioti Sri Aurobindo tarseną, tačiau užmiršau kvantityvinį metrą ir klupau, jis mane taisė. Ta proga prisimenu, kaip jis mane netiesiogiai paskatino išmokti sanskrito abėcėlę. Sanskrito nemokėjau, nes mokykloje mokiausi pali kalbos. Tad kiekvieną kartą, skaitydamas Sri Aurobindo laiškus ir aptikęs sanskrito žodį, turėjau kreiptis arba į jį, arba į ką nors kitą. Pamaniau, jog nieko nebus – teks išmokti nors abėcėlę. Taigi pasikinkiau protą ir, įgijęs šiek tiek savamokslškų žinių, pradėjau rodyti išsilavinimą. Sri Aurobindo susidomėjo. Pradėdavau kurpti žodį, o Sri Aurobindo man, nelyginant vaikui, padėdavo jį užbaigti. Laimei, su Motinos pritarimu įsigudrinau išmokti prancūzų kalbos – taip pat laisvalaikiu. Ji pasakė, kad tai labai pravers, ir buvo teisi, nes atėjus pranešimams prancūzų kalba, galėjau juos perskaityti Sri Aurobindo.

Taigi stambiais potėpiais nutapiau didžiojo „Savitrės“ epo kūrimo legendą nuo pat jo užuomazgos iki pabaigos. Be abejonės, pirmosios trys knygos yra žymiai aukštesnio įkvėpimo lygmens ir tobulesnės, negu likusios, nes joms Sri Aurobindo turėjo daugiau laisvo laiko, o dirbdamas pats vienas jis galėjo rūpestingiau ir laisviau tatai atlikti. Deja, to nepasakysi apie kitas knygas. Be jau minėtų įvairių taisinių, turime didelę krūvą rankraščių, kuriuos palikome nesurūšiuotus, nes juos sudaro pasklidos nuobiros.[154] Visi jie liudija

[154] Praėjus kuriam laikui, reikiamą klasifikaciją atliko ašramo archyvų padalinys. (Aut. past.)

milžinišką darbą, kurį nudirbo į didingo epo kūrimą paniręs dievas. Kai „Savitrė“ sulauks tokio pat plataus pripažinimo, kaip, sakykime, Dantes arba Homero epas (jei ne didesnio), tai ateities mokslininkams teks nuveikti likusį itin įdomų darbą. Įsigilinę į kiekvieną smulkmeną, jie parodys, kur buvo pridurtos naujos eilutės ar pastraipos, arba kuri viena nežymiai pakeista eilutė virto viršutine; kaip kita, patyrusi daugybę pokyčių, atgavo pirmykštį pavidalą, ir taip toliau. Galbūt perrašinėti buvau pasirinktas todėl, kad neturėjau šių sugebėjimų, ir nelyginant romus įrankis galėjau ištikimai linksėti galva, kad ir kas man buvo sakoma. Tuo tarpu Amalas su Sri Aurobindo ginčytųsi arba užsimirštų, besigėrėdamas tyru eilių grožiu ir puikumu! O Dilipas susijaudinęs pradėtų garsinti eilutę po eilutės, poemai dar neišėjus iš spaustuvės! Nesiteisinu ir nesu pritrenktas savo klaidų suvokimo, nes Sri Aurobindo žinojo, ko jo įrankis buvo vertas. Tesu jam dėkingas už tai, kad įstengiau pasitarnauti gebėjimais, kuriuos Sri Aurobindo manyje įžvelgė ir išugdė.

Pagaliau galime išvysti, kaip iš išbarstytų sėklų šakom į anapusybę ir visatos begalybę išaugo vientisas milžiniškas banjanas, žadinantis mūsų neblėstančią nuostabą. Jausčiausi laimingas, sugebėjęs nupiešti patikimesnį ir spalvingesnį kasdienio medžio augimo vaizdą – čia šaką, ten ūglį, senų šakelių purtymą, mirštančių gaivinimą, nuvytusių ir susiraizgiusių ataugų pjovimą iki tos akimirkos, kai aukštai į dangų šovė toks didelis augmuo, kad po jo amžinu pavėsiu, keliaudamas ilgą kelią į amžinybę, galės ilsėtis visas pasaulis. Norėdamas parodyti, kaip smarkiai Sri Aurobindo išplėtė poemą, žemiau pateikiu ilgą naują pastraipą, pridurtą prie antros knygos, VI giesmės pabaigos „Didesnio gyveni-

mo karalystė ir dievybė“:[155]

Aukštybėse, kur nežinojimo nebėr,
Kiekvienas judesys – banga rimties, palaimos,
Lėtąja Dievo kliaukis kuriančia galia,
Nuraibuliuojančia per visą Begalybę
Veikliuoju Amžinybės gimdančiu gestu.
Spindėti gali saulė atsimainymo,
Naktis apnuoginti šviesos slaptingos šerdį;
Savęs naikinimą, kankinimą staiga
Pakeisti paslaptingas nušvitimas gali,
Vidinę painiavą – stebuklas pilnas džiaugsmo.
Čia Dievas gali pasirodyt, įsikūnyt;
Tuomet ir dvasios tapatybė atsiskleistų;
Gyvenimo tikrasis nemirtingas veidas.
Tačiau dabar lemtis jos – begalinis triūsas:
Dešimtimis besikartojančiuos dalykuos
Gimimas ir mirtis – lyg du taškai švytuoklės;
Klaustuko seno ženklas puslapio kiekvieno
Gale ar tomo jos vargų istorijos.
Apšlubęs Taip, keliaujantis per amžinybę
Be poilsio drauge su amžintuoju Ne.
Atrodo viskas veltui, bet žaidimas tęsias.
Beaistris ratą nuolat suks – reikšmės nėra
Gyvenime, mirtis nuo nieko neišlaisvins.

[155] „The Kingdoms and the Godheads of the Greater Life.“

Įkalinus save būtybė laiko vis,
Įsikabinus į nemirtingumą bergždžią;
Išnykti ar pabėgti šitaip nepavyks jai.
Dievų klaida – pasaulio šito sutvėrimas.
Gal taip Praamžis abejingai stebi Laiką.[156]

[156] „In a high state where ignorance is no more,
Each movement is a wave of peace and bliss,
Repose God's motionless creative force.
Action a ripple in the Infinite
And birth a gesture of Eternity.
A sun of transfiguration still can shine
And Night cab bare its core of mystic light;
The self-cancelling, self-afflicting paradox
Into a self-luminous mystery might change,
The imbroglio into a joyful miracle,
Then God could be visible here, here take a shape;
Disclosed would be the spirit's identity;
Life would reveal her true immortal face.
But now a termless labour is her fate:
In its recurrent decimal of events
Birth, death appear as its vibrating points;
The old question-mark margins each finished page,
Each volume of her effort's history.
A limping Yes through the aeons journeys still
Accompanied by an eternal No.
All seems in vain, yet endless is the game,
Impassive turns the ever-circling wheel,
Life has no issue, death brings no release.
A prisoner of itself the being lives
And keeps its futile immortality;
Extinction is denied, its sole escape.
An error of the gods has made the world.
Or indifferent the Eternal watches Time."

Neaptarinėsiu asmeninių įspūdžių apie neprilygstamąjį epą. Nepasižymiu tinkamu išmanymu, ir nors Mokytojas iš manęs padarė poetą, palieku tai labiau išprususiems žinovams. Bet vienas dalykas man atima žadą, ir iš pagarbios baimės bei susižavėjimo aš tampu nebylus. Tai milžiniškas Sri Aurobindo darbas, įdėtas renčiant šį unikalų statinį. Jis man primena vieną tų didingų senovės šventyklų, Konaraką arba gotikinę katedrą, – tokią, kaip Paryžiaus Dievo Motinos katedra, – priešais kurią jūs stovite ir žvelgiate, pagautas bežadės ekstazės, o siela nuskrieja už laiko ir erdvės ribų. Dar maža ką žinodamas apie Sri Aurobindo, kvailai jo pasiteiravau, kodėl, būdamas aukštesniuosius planus įvaldęs įkvėpimo meistras ir mokantis įkvėpimo kitus, jis vis tiek turi taip sunkiai plušėti? Visiškai tylios sąmonės, jis tetuųis įsilieti į teisingą šaltinį, ir žodžiai, vaizdiniai bei mintys kliūstelėtų žemyn it įkvėpties Brahmaputra! Į tai Sri Aurobindo atsakė jam būdingu maloniu tonu, galbūt kiek įgeltas mano paviršutiniškos pastabos: „Aukštesnieji lygmenys nėra tokie patogūs, antraip argi būtų taip sunku antmonę nuleisti žemyn ir įdiegti kūno sąmonėje? Kokie jūs visi esate nerūpestingi, prasimanymus kurią neišmanėliai. Kalbate apie tylą, sąmonę, viršmonę, antmonę ir visa kita, tarsi tai būtų daugybė elektros mygtukų, kuriuos teturite paspausti, ir viskas būsią atlikta. Galbūt vieną dieną taip ir bus, tačiau kol kas aš turiu išsiaiškinti visus įmanomus elektros išgavimo būdus, visus dėsnius, galimybes, kliūtis ir taip toliau, nutiesti ryšių ir susisiekimo kelius, sukurti tolimųjų skambučių tinklą, atrasti, kaip jį padarius atsparų kvailiams, ir visa tai atlikti per vieną gyvenimą. Be to, darbą dirbti turiu tuo metu, kai mano palaiminti mokiniai iš visiško neatsa-

kingumo pozicijų į mane svaidosi linksmais arba liūdnais *a priori* samprotavimais ir laukia, kol aš jiems viską atskleisiu ne po truputį, o iš karto. Viešpatie Dieve aukštybėse!“

Paskui, atsiliepdamas į užuominą apie sunkų triūsą su „Savitre“, jis parašė: „Tai labai paprasta. „Savitrę“ panaudojau kaip kilties priemonę. Kurti pradėjau tam tikrame proto lygmenyje, ir, kiekvienąkart pasiekęs vis aukštesnį, poemą atitinkamai perrašydavau. Dar daugiau – buvau išrankus. Jei kuri nors dalis man rodėsi ateinanti iš žemesniųjų lygmenų, nepasitenkindavau ją palikdamas vien todėl, kad tai buvo geros eilės. Visa, kiek įmanoma, turėjo būti vienos kalybos. Iš esmės į „Savitrę“ žvelgiau ne kaip į poemą, kurią turiu rašyti ir pabaigti, bet kaip į neartus dirvonus. Norėjau pamatyti, kaip toli galima nueiti eiliuojant jogo sąmone, ir kaip šią padaryti kūrybingą. Juk neperdarinėjau „Dievo rožės“[157] arba savo sonetų, išskyrus porą trejetą tuo metu atliktų pakeitimų.“

Visa tai Sri Aurobindo man parašė 1936 metais. Nuo to laiko darbas ėjosi lėtai ir pamažu, kol 1939–1950 metų laikotarpiu jis beveik pasiekė ko norėjęs, kaip matyti iš anksčiau atpasakoto laiško. Esu tikras, kad jei Sri Aurobindo būtų turėjęs daugiau laiko ir galėjęs dirbti pats vienas, jis būtų pasiekęs savo „tobulos tobulybės“ siekinį. Manau, kad „Savitrė“ – tokia, kokia ji yra – tai ateities poezijos pavyzdys *par excellance*, apie kurią jis kalba knygoje „Ateities poezija“.[158] Naujo amžiaus kūrėjas, pirmeivis eilėdaros ir daugelyje kitų sričių, Sri Aurobindo paliko mums neišsenkamą žodžių, vaizdų, minčių, paskatų ir patarimų pavel-

[157] *Rose of God.*

[158] *The Future Poetry.*

dą, apie kurį tegalime tarti: tai Dievo gausa. Rameshwaras Gupta jį labai taikliai pavadino „žodžių amžinybe“.[159] Karta po kartos iš šios amžinos versmės gers sielos nektarą. Anglų kalbos amžius pailgėjo tūkstanteriopai. Sakoma, jog Shakespeare'as jį pailgino šimtmečiais. Sri Aurobindo apie Shakespeare'ą yra pašmaikštavęs: „Tokios rūšies ietis ne visur kratoma.“ Nūnai atrandame kitą ietį, žymiai šlovingesnę, kuri sukratys pasaulį iki pamatų. Jei ne dėl kokios kitos priežasties, tai dėl didžiojo epo anglakalbės tautos turėtų būti amžinai dėkingos didžiajam dainiui už šį stebuklą.

„Ateities poezijoje“ Sri Aurobindo atpasakoja Elžbietos epochos dainių:

Kas pasakys, kurs didis kūrinys –
Ar stiliaus mūs didybė nustatyta?
Kokias galias jis ir dvasias valdys?[160]

Toliau jis rašo: „Jis įsuko daug galių, vadovavo daugeliui dvasių. Tačiau gali būti, jog turtingiausias galias, aukščiausią ir didžiausią dvasią dar reikia atrasti ir imtis joms vadovauti.“ Esu įsitikinęs, kad Sri Aurobindo „Savitrė“ įkūnija didžiausią jo numatytą galią.

Syrakūzų universiteto daktaras Piperis apie poemą pasakė, kad ji jau įšventino naująjį Apšvietos amžių, ir yra turbūt didžiausias epas anglų literatūroje… išsamiausia, sutelkčiausia, gražiausia ir tobuliausia iš kada nors sukurtų

[159] *Eternity in Words*. Chetna Prakashan, Bombay. (Aut. past.)

[160] „Or who can tell for what great work in hand
The greatness of our style is now ordained?
What powers it shall bring in, what spirits command?“

poemų… Epas iš pirmykštės visatos tuštmės per žemiškąją tamsą ir grumtynes simboliškai pakyla iki aukščiausios antprotinės dvasinės būties ir su neprilygstamu svoriu, didingumu bei metaforų puikumu nušviečia kiekvieną žmogui rūpimą dalyką.

Paskutinį žodį apie „Savitrę“ tarė Motina. Štai keletas ištraukų iš ilgo pašnekesio apie poemą su jaunu mokiniu: „Į vieną knygą jis sutalpino visatą. Tai nuostabus veikalas, didingas ir neprilygstamai tobulas.“ „Prieš pradėdamas rašyti „Savitrę“, Sri Aurobindo man pasakė: „Esu verčiamas leistis į naują nuotykį; iš pradžių svyravau, tačiau šiuo metu jau apsisprendžiau.“ Ir tą dieną, kai Jis pradėjo rašyti, pasakė man: „Laivu be vairo leidausi į begalybės platumas.“ Pradėjęs, Jis rašė puslapį po puslapio, be pertrūkio, tarsi tai būtų anose platumose užbaigtas rašinys, o Jis teturėtų jį rašalu užrašyti čionai, ant šių puslapių…“ „Todėl galima sakyti, jog „Savitrė“ yra apreiškimas. Tai meditacija, begalybės, amžinybės ieškojimas… Kiekviena „Savitrės“ eilutė yra nelyginant apreikšta Mantra, pranokstanti visa, ką žmogus įgijo žinojimu ir, kartoju, žodžiai yra išdėstyti ir išreikšti taip, kad ritmo dainingumas jus veda į garso pradžią, kuris yra „OM“.“ „Taip, į poemą telpa viskas: misticizmas, okultizmas, filosofija, evoliucijos istorija, žmogaus, dievų, kūrinijos ir gamtos istorija…“ „Tai potyriai, kuriuos Jis išgyveno; tai tikrovės ir antkosminės tiesos. Jis visa tai patyrė tokiu būdu, kokiu kitas patiria džiaugsmą ir liūdesį – kūniškai. Jis vaikščiojo nemonės tamsoje, net mirties kaimynystėje, iškentė nykimo kančias ir išniro iš purvo bei pasaulio menkybės, kad įkvėptų nepriklausomos pilnaties ir įžengtų į aukščiausią anandą. Jis perėjo visas šias kara-

lystes, patyrė padarinius, kūnu iškentė ir ištvėrė tai, ko negalima net įsivaizduoti. Niekas iki šiandien nekentėjo taip, kaip Jis. Jis priėmė kančią, idant perkeistų ją į susivienijimo su Aukščiausiuoju džiaugsmą…“ „Tatai yra dvasinis kelias, joga, tapasja, sadhana, viskas viename…“ „Tai nepalyginama su niekuo. Tai tiesa visoje pilnatvėje – Tiesa, kurią Sri Aurobindo nužengdino į žemę.“

PADĖJĖJAI

Mūsų buvo penki nuolatiniai padėjėjai: Puranis, daktaras Becharlalas, daktaras Satyendra, Champaklalas, Mulshankaras ir aš. Daktaras Manilalas buvo paprastas lankytojas; jis atvykdavo du tris kartus per metus ir, pabuvęs keletą savaičių, iškakdavo atgal į Barodą. Apie daktarus Rao ir Savoorą kalbėjau atitinkamame kontekste, tad nebūtina apie juos papildomai pasakoti. Trys iš mūsų turėjome galimybę Mokytoją gydyti. Champaklalas, atvykęs 1923 metais, nuo to laiko tarnavo asmeniniu Motinos ir Sri Aurobindo padėjėju, o apie Puranį ir Satyendrą papasakosiu vėliau. Būdami įvairių sričių atstovai, mes sudarėme darnią dieviškosios malonės daiktan sudėtą puokštę. Keturi iš mūsų jau iškeliavo anapus, vienas – labai sukrečiamai Mokytojui dar gyvam esant, o kiti trys – sulaukę visai senyvo amžiaus. Likusieji šiuo metu esame užsiėmę asmenine veikla, kiekvienas savaip tarnaudami Dieviškajai Motinai. Nebeliko bendros vienijančios ašies. Užsiėmę asmenine sadhana, retai besusitinkame, tačiau mums susirinkus įsižiebia senų gerų dienų atsiminimai, ir užtenka apsikeisti žvilgsniais bei šypsenomis, kai mums ima rodytis, jog Mokytojas tebėra su

mumis, ir mus it magnetas traukia jo maloninga asmenybė. Kai kurie iš mūsų nepajėgė jam atiduoti tiek, kiek gali, nes buvome tik žmonės. Mūsų neperkeisti kūnai lėmė, kad blogiausios savybės tai čia, tai ten išlįsdavo it yla iš maišo, nes nuolat kūniškai būti arti dieviškosios saulės reiškė jausti karštį, kuris ne tik apvalo, bet ir degina. Vis dėlto kiekvienas pagal išgales atidavėme mažutę savo dalį ir mainais gavome karališką palaiminimą.

Puranis Sri Aurobindo pažinojo nuo dvidešimtųjų metų ir per visą šį laiką džiaugėsi jo artumu. Po keleto metų pertraukos seni jų santykiai atsinaujino. Palyginti su Puraniu buvome jaunikliai. Mūsų „leidimas“ buvo gydytojo amatas. Tačiau susirašinėjant su Mokytoju užsimezgė tam tikri asmeniniai ryšiai, todėl jis žinojo bent jau kiekvieno iš mūsų vardus. Kalbėdamas apie save, turbūt galiu pasakyti šį tą daugiau. Jei mūsų bendravimas laiškais nebūtų buvęs toks artimas ir įvairiapusis, nežinau, ar būčiau galėjęs su juo taip laisvai elgtis ir visokiais būdais jam padėti. Visuomet stebėjausi tuo artumu ir niekada neperpratau jo paslapties. Net įsivaizdavau, kad Sri Aurobindo savo antlaikinėje regmėje išvydo mano kuklų „aš“, kuris vieną gražią dieną jam galės iš tikrųjų kokiu nors būdu duoti naudos. Jis mane paruošė tai galimai dienai, paskatino pamilti poeziją, kad mažų mažiausiai pajėgčiau užrašinėti jo diktuojamą epą „Savitrė“, ir intelektualiai lavino, idant būčiau naudingas literatūros darbui. Jis net supažindino mane su savo dažnokai keblumų sukeliančia rašysena, kad galėčiau skaityti jo rankraščius ir juos šifruoti. Galbūt tai buvo vien vaizduotės plazdėjimas, tačiau jei įgyvendinant intelektualinius uždavinius kažkiek įstengiau padėti, tai didžioji dalis tų pastangų yra neabejotinai

susijusi su išankstiniu manęs išbandymu: buvau išmėgintas gausaus susirašinėjimo, literatūrinio prusinimo ir, be kita ko, kantriai skatinamas. Šis ilgas ruošimasis pagarbą keliančios jo asmenybės baimę nuvijo į šalį ir leido bendrauti laisvai bei visiškai nesivaržant, tad kartais neleistinai peržengdavau tos beribės laisvės ribas. Viskas ėjosi kaip iš pypkės, ir gyvenimas galėjo virsti perkeista Aukščiausiojo svajone, tačiau – deja! – sielų suartėjimui netekus naujovės pojūčio, kitas, pasąmoninis mūsų prigimties veidas išniro į dienos šviesą. Kūniškas artumas pradėjo slėgti. Darbas iš džiugaus pasiaukojimo virto tarnyba; pačios tarnystės kaip atlygio nebeužteko. Negaunant mainais šiurkštesnių džiaugsmų ir pasitenkinimo, kurie esti suprantami kaip teisėtas užmokestis, norėjosi patirti apčiuopiamesnių dvasinių išgyvenimų. Atsinaujino mano seni negalavimai, – tiek abejonės, tiek depresija, – kurie į tarnystę įliejo jiems būdingo kartėlio. Mokytojas turbūt akimoju pajusdavo virpesius, nors jo lūpos nepratardavo nė žodžio. Labai dažnai žvilgsniu, ramiu rankų paspaudimu jis parodydavo supratimą, ir negalia kuriam laikui pasitraukdavo. Niekada nemačiau jo nepatenkinto ar praradusio pusiausvyrą dėl mano aplaidumo, negirdėjau nė vieno šiurkštaus arba nepritariamo žodžio, nors jis puikiai jautė visus mūsų vidinius bei išorinius judesius. Jo didumas, užuojautos kupinas atlaidumas ir dieviškas dėmesingumas plukdė gyvenimo vandenis mums vienišiems keliaujant akivaizdžiai nežinomu keliu į jo gale laukiančias platybes.

Nežinau, ar turiu teisę kalbėti apie savo kolegas, tačiau apie Champaklalą iš tikro privalau parašyti keletą širdingų žodžių, nes jo tarnystės dvasia į mano sielą įspaudė neišdildomą pėdsaką ir išmokė suprasti, kas yra tikras atsidavimas.

Pradėsiu nuo Motinos nuomonės apie jį, kai 1949 metais ji pakvietė Champaklalą pas savo sūnų André. Labai šiltai Motina kalbėjo: „Jis čia atvyko dar labai jaunas. Išmokiau jį visokiausių darbų. Champaklalas apsiėmė būti asmeniniu Sri Aurobindo padėjėju; jis viską vertina atsižvelgdamas į Sri Aurobindo. Yra nepaprastai atsargus, skrupulingas ir atidus smulkmenoms; neturi pastovaus laiko mitybai ir valgo, kai pasitaiko proga. Taip yra ir su miegu, todėl jis negali dalyvauti sporto užsiėmimuose. Champaklalas dirba su džiugesiu bei atsidavimu. Jis renka visas mums nebereikalingas smulkmenas ir labai rūpestingai jas saugo: drabužius, nukirptus nagus, plaukus ir visa kita."

Jau sakiau, kad į mūsų draugę Champaklalas pateko dėl bhakto prigimties. Jis buvo ne tradicinio tipo bhaktas, bet toks, kuris tarnystę pasirenka kaip tobulėjimo ir pamatinės suvokties priemonę. Net žodis „suvoktis" neatspindi tikrovės, nes jam tinka tik vienas apibūdinimas – pasiaukojimas. Tarnystė buvo jo duona. Jei kuris nors iš mūsų atlikdavo jo darbą, Champaklalas suirzdavo ir sušukdavo: „Jūs atimate iš manęs kąsnį; galiu likti nevalgęs, bet be darbo – negaliu." Tatai tiksliai atspindi Champaklalo charakterio esmę ir dvasią, kuria jis nesvyruodamas vadovavosi, ilgus dešimtmečius mums gyvenant ir dirbant kartu. Motina juo nesąlygiškai pasikliovė ir jautėsi ramiai, Sri Aurobindo patikėjusi jo ir mūsų globai. Sri Aurobindo taip pat juo rėmėsi, kai norėdavo apie su Motina susijusius ir kitus ypatingus reikalus sužinoti visa, kas reikia. Kartą Motina atėjo į Sri Aurobindo kambarį ir, kaip visada, atsisėdo ant priešais stovinčios kušetės. Stebėjome, kas vyksta. Žiūrėdamas į Motiną, Sri Aurobindo Champaklalui davė ženklą akimis.

Champaklalas jį suprato, pašoko iš vietos ir Motinai už nugaros užkišo keletą priegalvių. Šit kaip jie elgėsi!

Esu tvirtai įsitikinęs, kad jis per amžius buvo glaudžiai susijęs su Motina ir Sri Aurobindo. Kitaip argi jis, ką tik atvykęs, būtų pasirinktas asmeniniu jo padėjėju, ir toks jaunas? Kai Champaklalas pirmąkart atėjo pas Sri Aurobindo, jis išsitiesė prie jo kojų ir valandą gulėjo, iš laimės paplūdęs ašaromis! O kai išvyko, Sri Aurobindo vieną savo vyresnių bendražygių paprašė jį sugrąžinti... Jis pirmasis Sri Aurobindo pripažino Dieviškuoju Tėvu ir vadino jį Tėvu, Motiną – Dieviškąja Motina ir pradėjo į ją kreiptis šiuo vardu. Kai Champaklalas pasisiūlė skalbti „Tėvo“ drabužius, Sri Aurobindo jį įspėjo, kad žmonės iš jo šaipysis, tačiau tai jo nesulaikė. Jis apsiėjo be maisto ir miego ir nepasijudindavo iš vietos, kad ko nors prisireikus Mokytojui netektų laukti nė minutės. Tiesą sakant, tarnauti Sri Aurobindo buvo visai lengva, nes jis niekada iš mūsų nieko nereikalavo, buvo patenkintas, jei pildėme būtiniausias jo reikmes ir nereikšdavo nepasitenkinimo, jei suklysdavome. Todėl buvome budrūs, nes tą, kuris nieko neprašė, o tenkinosi visišku minimumu, reikėjo rūpestingai ir atidžiai stebėti, idant padėtume jam pasijusti kiek galima patogiau ir laisviau. Akylos Champaklalo akys stebėjo jį be paliovos. Turėdamas ilgą patirtį ir kupinas meilės, jis geriau suprato Sri Aurobindo prigimtį, jo būdą ir bematant pajusdavo, ko jam reikia. Jei jis matydavo, kad Sri Aurobindo reikia pakišti priegalvių po šonu, atnešdavo juos; jei pakojis būdavo kiek per aukštas arba per žemas, pritaikydavo jį pagal reikiamą aukštį. Jis pasidėjo šalia laikrodį, nes žinojo, kad Sri Aurobindo yra įpratęs į jį žvilgčioti ir matyti, kelinta valanda. Smulkmenas, kurios

šiaip praslystų nepastebėtos, nes, matyt, buvome nelakios vaizduotės, jautrus bei įžvalgus Champaklalas pamatydavo iškart. Beasmenio Brahmano gyvenimą jis stengdavosi padaryti „laimingą ir patogų“. Ant lovos sėdintį ir Motinos ilgai laukiantį Sri Aurobindo apimdavo snūdulys; jo kūnas tai nusvirdavo į šoną, tai vėl atsitiesdavo. Tačiau jis neprašydavo pagalbos – žinoma, ne iš egoistinių paskatų. Jis susitaikydavo su nepatogumais, o jei pasisiūlydavome padėti, neatsisakydavo. Mes tiesiog spoksodavome, nežinodami, kaip vienomis ar kitomis aplinkybėmis elgtis. Tuomet su iškilusiu keblumu dorodavosi Champaklalas: tarkim, iš pagalvių kalno padarydavo atramą Sri Aurobindo nugarai ir, kad nenuvirstų, paremdavo iš kitos pusės. Dėl ūkinių sumetimų karo metu Motina mums patarė pernelyg dažnai nekeisti Sri Aurobindo patalynės. Vis dėlto ant švaraus balto užtiesalo pamatęs mažiausią dėmelę, Champaklalas nežinodavo, tiesti jį, ar ne. Jis sakydavo: „Kaip galime Viešpačiui paduoti ką nors nešvarų?“ Reikėjo matyti, kaip jis kloja lovą. Abejoju, ar namų šeimininkė įstengtų tai atlikti taip tobulai! Minkštose paklodėse nebuvo nė raukšlelės, ir spindėjo jos kaip glotnus marmuras. Jis viską stengdavosi atlikti nepriekaištingai, todėl tuos, kurie su juo dirbdavo, Champaklalas įvarydavo į kampą. Nuodugnumo jis sakėsi išmokęs iš Motinos. Jei būdavau nepakankamai tvarkingas ir švarus, aš taip pat atsiimdavau savo priekaištų dalį. „Esate gydytojas, ir vis tiek nesiplaunate rankų?“ – kibdavo jis. Kaltas buvo ne tik asmeninis Champaklalo uolumas. Jis buvo kilęs iš ortodoksalios brahmanų giminės, todėl

skrupulingai laikėsi šastrose[161] nustatytos tvarkos, kurios iš vaikų reikalavo jo tėvas, ortodoksalus šventikas. Mes buvome gana modernūs žmonės ir turėjome savo nuomonę apie daiktus. Todėl tarp mūsų kartais įsiplieksdavo ginčai, kildavo nesutarimai. Be to, tam tikrais atžvilgiais jis būdavo jautrus lyg vaikas, tad turėjome būti labai atsargūs, kad jo nenuliūdintume, ir kiek tik įmanoma atsižvelgti į jo jausmus. Jis nepakęsdavo aplamo darbo ir nesuprasdavo pokštų. Kartą Champaklalas man pasakė, kad Sri Aurobindo apie šį jo bruožą kalbėjosi su Motina ką tik jam atsikėlus. Vieną sykį jo tėvas parašė Sri Aurobindo laišką, kuriame pranešė, kad Champaklalo vestuvių data jau numatyta; jam tereiksią parvažiuoti namo, atlikti vestuvių apeigas ir sugrįžti. Perskaičius laišką, Sri Aurobindo iš lėto tarė: „Tikriausiai privalėsime išsiųsti Champaklalą." O šis, tai išgirdęs, baisiausiai susijaudino. Tada Sri Aurobindo pridūrė: „Jis nesupranta juokų." Vis dėlto Champaklalas žinojo, kaip viską pavesti Dievystės globai, pavyzdžiui, pasiekti, kad Motina ir Sri Aurobindo ant knygos užrašytų palaiminimus, arba ant nuotraukos – autografą. Champaklalo paprašytas, Sri Aurobindo neatsakydavo. Motina taip pat turėjo tenkinti savo bhakto, „ištikimiausio vaiko", norus.

Vieną dieną jam į galvą šovė mintis gauti Sri Aurobindo pėdų atspaudus. Tačiau kaip tai padaryti, nesutrukdžius Sri Aurobindo arba jam prieš tai nepranešus? Champaklalas sumanė šit ką. Jis pasiruošė baltą popieriaus lakštą ir pieštuką. Kai tik Sri Aurobindo atsisėdo į kėdę, jis pakišo lapą

161 skr. *śāstra* – susistemintas mokymas, dorovinių ir visuomeninių elgesio normų rinkinys.

po jo kojomis ir pasiteiravo: „Ar galiu apibrėžti jūsų pėdas?“ Sri Aurobindo ne tik sutiko, bet vėliau ant piešinio užrašė: „Meilė ir palaiminimai“. Tarp kitko, nevalia pamiršti, jog Champaklalas buvo dailininkas. Kai tik pamatydavo Sri Aurobindo, jo manymu, vaizdinga poza, jo širdį pagaudavo įkvėpimas, ir jis pakviesdavo mus pasidalinti savo džiaugsmu. „Ak, kad būtų galima nufotografuoti šią nepaprastą pozą!“ – sušukdavo jis. Motina sakė, kad jis turi „įgimtą, iki neįprasto laipsnio išsivysčiusį talentą“. Sykį per savo gimtadienį Champaklalas nupiešė du lotosus – vieną baltą, kitą raudoną – ir įteikė piešinius Motinai. Piešinys jai labai patiko. Ji pažadėjo nunešti juos Sri Aurobindo ir paprašyti, kad jis ką nors ant jų užrašytų. Po baltuoju lotosu Sri Aurobindo užrašė žodžius „Aditi, Dieviškoji Motina“, o Motina po kitu užrašė: „Avataras“. Tačiau ji neleido piešinių rodyti kitiems žmonėms, nes kažin ar kas nors būtų supratęs, ką jiedu turi galvoje.

Champaklalas saugo jų relikvijas – plaukus, nagus ir dantis. Jis sukaupė netgi sudegusių ritinėlių nuo uodų pelenus. Vieną vakarą atsitiko juokingas su jais susijęs įvykis. Ramiai sau šnekučiavomės, kai nešina telegrama įėjo Motina. Joje Sri Aurobindo buvo prašomas kažkieno vestuvėms nusiųsti pelenų. Nieko nesupratome, tad sumišę tylėjome. Staiga Puranis nušvito ir tarė: „Tai gali būti sanskrito žodis „āśīṣ“, susijęs su palaiminimu.“ „Ak, taip! – sušuko Sri Aurobindo, – o aš galvojau, kad turėčiau gabenti pelenus pats, veikiausiai pasibarstęs jais galvą! Žinoma, galiu jiems duoti kiek pelenų iš Champaklalo ritinėlių lobyno. Jei nebūčiau metęs rūkyti, pasiūlyčiau cigarų pelenų.“

Toliau papasakosiu, kaip tapau malonės priėmėju. Mudu su Champaklalu dalyvaudavome Sri Aurobindo prausiantis ir valantis dantis. Kartą procedūros metu laikiau indą skalavimui, ir jis judesiu parodė, kad norėtų man kažką paduoti. Tuoj pat ištiesiau kairę ranką, ir jis švelniai kažką išspjovė man į delną, nieko nesakydamas ir nežiūrėdamas į mane. Staiga pajutau virpulį ir pasitraukiau į šviesą, norėdamas įsitikinti, ar tai dantis. Taip, tai iš tiesų buvo visas šoninis dantis! Parodžiau jį Champaklalui, kuris tuo metu buvo kažkuo užsiėmęs. Jo akys išsiplėtė iš nuostabos. Tada jis mane iškvotė, kaip gavau šią nepaprastą dovaną. Žinoma, dantį įteikiau jam, kad saugiai pasidėtų. Vėliau Champaklalas ne sykį visiems pasakojo apie šią mane ištikusią nepaprastą sėkmę. O galbūt apie tai, kaip jis ją pražiopsojo! Tiesą sakant, tie dalykai priklausė jo karalystei, tačiau Dievystė kartais peržengia mūsų nustatytas elgesio bei taisyklių ribas. Tokių pavyzdžių nemaža, bet jie išreiškia veikiau vidumi suvokiamus dalykus, todėl negalime pateikti racionalių juos patvirtinančių įrodymų. Tik kaip nors su įvykiu susijęs asmuo žino, jog į vidinę jo veržmę buvo atsiliepta. Pateiksiu kitą pavyzdį. Jau sakiau, kad pradėjęs vaikščioti Sri Aurobindo vietoj ramentų naudojosi Puranio ir Champaklalo pagalba. Po kelių mėnesių liko vien Champaklalas. Jis prilaikė jį iš kairės, o dešine Sri Aurobindo pasiramsčiuodavo lazdele. Suprantama, Champaklalas niekuomet nebūtų praleidęs šios progos, lygiai kaip ir darbo užduoties. Kitaip jis nebūtų Champaklalas! O mano viduje augo troškimas nors kartelį pajusti, kaip Champaklalui, Sri Aurobindo ranką ant savo peties. Tačiau iš prigimties būdamas kiek drovokas ir bijodamas, jog mano neišmanus kūnas yra per

silpnas atlaikyti dievingą svorį bei tūrį, potroškį sutvardžiau dar iki jam įsismelkiant į mintis. Atsitiko taip, kad vieną dieną Motina atėjo gerokai anksčiau, o Champaklalo dar nebuvo; vienintelis „parankinis“ buvau aš. Visi suko galvas, ką daryti. Baisiausiai nustebau, išgirdęs Motiną kreipiantis į mane. „Jūs galite padėti!“ – pasakė ji. Labai atsargiai, kone virpėdamas iš laimės, atsisėdau prie Sri Aurobindo iš kairės ir dešine ranka apkabinau jį per juosmenį. Jis padėjo savo kairę ranką man ant peties ir atsistojo. Vargu ar mes spėjome apsukti porą ratų, kai bėgte atbėgo Champaklalas. Galiu tik nutuokti, kas dėjosi jo širdyje tą akimirką, kai jis išvydo šį vaizdą! Tuomet pasitraukiau, užleisdamas jam vietą, o Motinai, matyt, nepaprastai palengvėjo... Vis dėlto švelnaus aksominio prisilietimo akimirka buvo nepamirštama. Jeigu taip jaučiausi aš, ką gi turėjo jausti Puranis ir Champaklalas, į kuriuos Viešpats rėmėsi ištisus mėnesius! Kažkoks šmaikštuolis teisingai įkainojo Sri Aurobindo prisilietimo vertę, sakydamas, jog Champaklalo pečiai turėtų būti paauksuoti! Kiekvienam, kaip mėgdavome sakyti, pasitaikydavo jam skirta proga. Kad ir ko giliai širdyse būtume troškę, mūsų troškimai sulaukdavo atitinkamo atsako, ir apdovanotasis tegalėjo patvirtinti reiškinio tikrumą, *ye yatha mam prapadyante.*[162] Tokie tad Viešpaties ir atsidavusiųjų dieviškieji žaidimai!

Papasakosiu ir kitą atvejį, nors rizikuoju būti išjuoktas racionalistų ir apšauktas atskalūnu. Argi kadaise nebuvau materialistas? Kaip jau sakiau, diktuodamas „Savitrę“ Sri Aurobindo buvo įpratęs sučiulpti mėtinę pastilę, ir Cham-

[162] Kai jie prisiartina prie manęs... (Aut. past.)

paklalo užduotis buvo ją pasiūlyti, kai prireikdavo. Jis visą laiką laukdavo tos minutės. Netgi nepakviestas skubindavosi pavalgyti, kad nepraleistų progos! O aš galvojau: „Kodėl nors kartą ir man nepasitaiko tokia galimybė?“ Tačiau mano bičiulis būtų išgirdęs net pašnibždomis ištartą kvietimą ir paknopstomis atskubėjęs iš bet kurio kambario galo. Ir vėl, sąmoningai ar nesąmoningai, Sri Aurobindo atsiliepė į mano tylų norą, vieną dieną paprašęs paduoti pastilę gerokai anksčiau nei įprasta, kai Champaklalo nebuvo. O jis atėjo ir laukė, kol bus paprašytas ją atnešti! Nutaisiau nekaltą veido išraišką, nors valiūgiška šypsena vis baudėsi mane išduoti. Pagaliau didžiai įsižeidęs Champaklalas paklausė manęs: „Kas nutiko? Jis nepageidauja pastilės!“ Nesusilaikiau nesusijuokęs. Tada jis, viską supratęs, ištraukė iš manęs visas smulkmenas: kada Sri Aurobindo jos paprašė, kas padavė ir taip toliau, ir panašiai. Mat šie atsitikimai buvo mažyčiai pokštai, kuriais linksminome vienas kitą ir mūsų Mokytoją. Jei kas nors mane pavadintų lengvatikiu ir aprašytuosius atsitikimus palaikytų ne kuo kitu, kaip jausmingais bhakto jausmų proveržiais, anaiptol neprieštaraučiau. Tačiau jie paaiškina, kodėl Champaklalą vadinu tikruoju bhaktu, o jo tarnystę manau esant sklidiną tikros dvasios. Nenuostabu, jog Viešpats paskutiniosiomis gyvenimo valandomis su kaupu jam atsilygino, didžiam mūsų džiaugsmui ir sumišimui apkabindamas jį kelis kartus.

Kuris nors iš jūsų gali pamanyti, kad Champaklalo kolega čia nupiešė rožinį draugo paveikslą ir, kaip galima nutuokti, paslėpė visus spyglius. Na taip, jis jų turėjo. Kas gi neturi? 1935 metais, jo dar beveik nepažinodamas, Sri Aurobindo parašiau: „Champaklalas atėjo į ambulatoriją,

ir mes susikivirčijome. Esu tikras, kad jis praneš apie tai Motinai.“ Sri Aurobindo atsakė: „Champaklalas ne visada prisipažįsta apie tokius dalykus; šiuo metu, vidurvasarį, jam tokie protrūkiai pasitaiko dažnai.“ Champaklalas žino savo trūkumus ir labai dėl jų gailisi. Apimtas nevilties jis kartais pripažįsta, jog visiškas prigimties perkeitimas be Dievo malonės neįmanomas. Ne sykį mano akivaizdoje nesusivaldęs, jis vėliau apgailestaudavo, kad prarado savitvardą. „Tikiuosi, nekreipsite į tai dėmesio, juk pažįstate mane“, – ištardavo jis tada ir vėl atgaudavo savo švelnų būdą. Champaklalas turi Bholanatho[163] bruožų ir mėgsta kartoti, jog praėjusiame gyvenime tikrai yra buvęs *avadhūtu*.[164] Jis visą laiką meldžiasi Motinai, kad ji pašalintų šią jo silpnybę, o ji patvirtino ir tai, kad jis yra atviras ir labai tiesus žmogus, negalįs pakęsti jokio nenuoširdumo. Ne jo būdui sudarinėti sandėrius su melu. Tokių dalykų jis negali net matyti, nes jam svetima pasaulyje karaliaujanti „tvarka“. Tad ir jo karštakošiškumas bei bloga nuotaika kyla iš nesusitaikymo dvasios. Champaklalo tai, žinoma, neapsaugo. Jis ne visada teisingai vertina žmones, tačiau niekada nesistengia dangstyti jam nurodytų klaidų. Esu įsitikinęs, jog tvirtas it plienas, tiesus ir negailestingas žmogus mūsų būryje yra labai reikalingas. Kai aplink kertasi ir išvien maišosi tiek daug skirtingų paskatų, jis atlieka dangaus vartų sargybinio vaidmenį. Parodijuodamas Sri Aurobindo eilėraščio eilutę „niekas nepasieks dangaus, neperėjęs pragaro“[165] tarčiau: „Niekas nepateks pas Motiną, nepraėjęs pro Champaklalą!“

[163] Vienas iš Šivos apsireiškimų („užmaršusis“).

[164] Šaivų mokyklos asketas – *sannyāsī*. (Aut. past.)

[165] “None can reach Heaven who has not passed through Hell.”

Jam tarpininkaujant įmanoma „palengvinti kelią į dangų“; kitaip sakant, būva lengviau gauti dangiškuosius palaiminimus. Kai Motina dėl kokios nors priežasties delsia kam nors įteikti gimtadienio atviruką, užrašyti ant jo asmens vardą arba žodžius „meilė ir palaiminimai“, jei ką nors atsisako priimti gimtadienio dieną, Champaklalas prašo ją parodyti užuojautą ir priverčia Motiną pakeisti sprendimą. Kartkartėmis Motina jo pasiteirauja: „Ką man užrašyti?“ „Nagi, Motina, meilė ir palaiminimai!“ – tuomet atsako jis. Champaklalas yra prasitaręs, kad vaikystėje daug kentėjo nuo jo būdo neperpratusių žmonių, užtat dabar norįs platinti dievišką dosnumą kaip galėdamas. Daugelis Champaklalui liko dėkingi už tai, kad jis išrūpino jiems Motinos palaiminimą (ypač už laiminantį prisilietimą). Tereikėjo būti nuoširdžiam ir atviram. Būdavo, jis pasielgdavo neįprastai ir stengdavosi padėti net visai nepažįstamiems bei savimi nepasitikintiems žmonėms. Jei jis manydavo, kad neapsižiūrėjo, mygdavo Motiną juos paliesti! Taigi apibendrinant visa, kas pasakyta apie Champaklalą, galima teigti, jog jo sielos pašaukimas yra Motinai tarnauti, ją prižiūrėti, o jos meilę bei užuojautą padaryti prieinamą visiems: turtingiems ir vargšams, vertiems ir nevertiems, jauniems ir seniems. Champaklalo „rožinį abrozdėlį“ baigsiu piešti Sri Aurobindo žodžiais: „Visi turi trūkumų, tačiau Champaklalas pasižymi puikiomis savybėmis, kurios tuos trūkumus atperka.“

Jauniausias grupės narys Mulshankaras buvo Eskulapo, kitaip dar vadinamo Dayashankaru, brolis. Vienu metu jis vadovavo ašramo ambulatorijai. Eskulapui išėjus, Mulshankaras čia dirbo padėjėju, ir į Sri Aurobindo komandą atėjo kaip gydytojas. Jis buvo puikus savo amato žinovas, tad jam

teko išskirtinė teisė kurį laiką masažuoti Sri Aurobindo kūną. Nebūdamas masažuotojas ir iš esmės apie masažą nieko neišmanydamas, jis pasinaudojo keliomis bendromis kadaise girdėtomis paskaitomis ir įgimtu pirštų judesių lengvumu bei vikrumu. Per trumpą pertraukėlę iki pasivaikščiojimo, kada Sri Aurobindo laukdavo Motinos, Mulshankaras sėdėdavo už jo ir maigydavo jam nugarą. Iš šono atrodė, jog darbuojasi tikras masažuotojas. Jo rankos judėjo sklandžiai ir greitai, palei stuburą į viršų ir į apačią; jis čia švelniai barbendavo pirštų galais, čia plekšnodavo delnų kraštais; įvairiais judesiais kraipė ir siūbavo ligonio kūną, o masažą baigdavo lengvais pirštų galiukų prisilietimais. Taip ir norėjosi nupaveiksluoti judrią jo povyzą ir švytintį veidą, akivaizdžiai be galo, be krašto sujaudintą nepaprastos galimybės lytėti Viešpaties kūną. O Sri Aurobindo sėdėjo nelyginant statula ir žvelgė žemyn arba priešais save, kartais šypsodamasis sau, galbūt užsimiršęs ir nebejausdamas šimtais būdų ant jo nugaros atliekamų glostančių, plasnojančių ir smūgiuojančių judesių. Abi povyzos – ant lovos krašto sėdintis guru ir *śiṣya*,[166] guviai trinantis mokytojo nugarą – teikė nemaža peno mūsų juokams. Deja, vargšas vaikinas dėl jį dažnai kamuojančio galvos skausmo, kuris nepasidavė gydymui, šias pareigas turėjo apleisti. Kai tik jį užklupdavo migrena, apie tai pranešdavome Sri Aurobindo; jis atsakydavo iškalbingais jaustukais arba trumpa replika: „Ir vėl?“ Nujautėme, kad Mulshankarui jis teikė vidinę paspirtį.

Kas galėtų būti labiau širdį draskančio už žinią, jog gyvenimą nelaimingasis baigė per 1947 metų riaušes, žuvęs

[166] Skr. *śiṣya* – mokinys.

nuo žudiko rankos? Kai Sri Aurobindo pranešė, jog buvęs jo padėjėjas yra lemtingai nudurtas, kambario oras pritvinko liūdesio. Sri Aurobindo naujieną išklausė ramiai, tik jo veidas įgavo anksčiau nematytą rimtą ir liūdną išraišką. Rodėsi, jog nutvėrusios vieną Dievystės asmeninių padėjėjų, piktosios jėgos iškovojo grėsmingą pergalę. Tokia tad rūsti, slapta kova vyksta tarp Šviesos ir Tamsos jėgų. Dar ilgai jautėmės priblokšti, ir pokalbių metu apie nelaimę niekas nė neužsiminė.

Šią kraupią miglą išsklaidyti pajėgė tik nelaimę atsveriantis įvykis su mūsų senuoju daktaru Becharlalu, tikru bhaktu iš prigimties. Sri Aurobindo teigė, kad jo atsidavimas yra neapsimestinis. Kaip dažnai daktaras, matydamas, kad jo „Bhagavānas[167] kenčia“, kone imdavo šluostytis ašaras! Ne vien dėl jo amžiaus, bet ir dėl didžiai jautrios prigimties duodavome jam lengvo darbo, nes kitokio dirbti jis nesugebėdavo. Daktaras Becharlalas ir neprašė nieko daugiau. Visa, ko jis troško – tai justi Viešpaties artumą. Tatai buvo jo viso gyvenimo išsipildęs troškimas. Mes jį vadinome „dadaji“[168] ir reiškėme atitinkamą pagarbą. Pirmomis dienomis po nelemtojo atsitikimo girdėdavome, kaip kambario tylą drumsčia netikėtai pasigirdęs ir veltui mėginamas sutvardyti kūkčiojimas. Tai mūsų daktarą užplūsdavo sielvartas dėl numylėtojo Viešpaties „skausmingos būklės“! Kartais jis verkdavo dvasingai, su įkarščiu.

Išmaudytas Sri Aurobindo eidavo mažumėlę pailsėti, o mūsų daktaras prisėsdavo šalia arba užpakaly jo ir žvelg-

[167] Skr. *Bhagavān* – Dievas; meilės ir palaimos Viešpats.

[168] Skr. *dadaji* (dadadži) – „tėtukas, tėvelis, tėvukas“.

davo į pusiaugulom įsitaisiusį, rankas sudėjusį už galvos ir ramiai besiilsintį dievą. Becharlalas sakydavo, kad ypač tomis akimirkomis Sri Aurobindo jam atrodydavo kaip Viešpats Šiva, ir jis panūsdavo jį apglėbti! Sri Aurobindo gulėjo išsitiesęs ant lovos kaip ilgas, užimdamas beveik visą jos plotį, o nepridengta viršutinė jo gražiai sudėto kūno dalis, stambi apvali galva ir švytintis veidas, kuriame nebuvo nė ženklo žemiškos tuštybės, – vis dėlto jis buvo pasaulio Viešpats, – sujaudindavo ne vien Becharlalo širdį. Šalia Sri Aurobindo daktarą apimdavo ramybė ir pagava, tačiau senatvės negalios neleisdavo jam ilgiau užsibūti. Daktaras Manilalas Sri Aurobindo yra sakęs, jog bendraudamas su juo Becharlalas iš mūsų visų turėjo daugiausia naudos.

Manilalas buvo tvirtas praktiškas vyras, tikra senojo gydytojo priešybė. Daugiausia laiko jis praleisdavo Barodoje, todėl asmeniškai padėti galėjo nedaug. Abu gydytojai su ašramu buvo iš seno užmezgę ryšius, o iki atvykdamas Becharlalas dirbo pas Manilalą Barodoje. Nėra abejonių, kad daktaras Manilalas buvo nuoširdžiai pasišventęs, tik savaip. Ne toks jausmingas, dalykiškesnis, jis su Sri Aurobindo bendravo lengvai ir savaimingai, o su mumis elgėsi visada maloniai ir draugiškai. Jis nedvelkė jokiu pranašumu, – o juk paprastai jį jaučiame sklandant apie vyresniuosius kolegas. Mūsų žaismingus pokštus ir geraširdišką erzinimą daktaras Manilalas sutikdavo gerai nusiteikęs ir nepamiršdavo pasiteirauti, kada nužengs antmonė. Šios knygos skyriuje „Pokalbiai“ rašiau, jog jis turėjo vaiko sielą, o kitoje knygoje „Pokalbiai su Sri Aurobindo“[169] yra nemaža tatai liudijančių

[169] *Talks with Sri Aurobindo.*

įžvalgų. Iš jos čia atpasakosiu vieną ar dvi ištraukas. Kalbėjomės apie sadhaną, ir Sri Aurobindo *a propos* jo paklausė: „Jūs norite eiti lengvu keliu?“ Manilalas atsakė: „Daugiau, nei lengvu keliu. Trokštame būti nešiojami lyg kūdikiai. Ar tai neįmanoma, pone?“ „Kodėl ne? Tik turite tuo nuoširdžiu kūdikiu būti! (*šypsodamasis*) Medituojate?“ „Sunkiai sekasi, pone… Man trukdo daugybė nepageidaujamų dalykų.“ „Kokių?“ „Tai visokios nesąmonės.“ „Tokios ypatingos nesąmonės, kaip mintys apie nuolatinį patarnavimą jūsų globėjui maharadžai, o gal apie galimą Mussolinio įpėdinį?“ „Ne, pone, mintys apie maharadžą mane aplanko retai…“

Kitas pavyzdys. Sri Aurobindo daktaro pasiteiravo: „Ar visada medituoti ruošiatės iš anksto?“ Manilalas atsakė: „Ne visada. Jau sakiau jums, kad kartais meditacija ateina netikėtai… O ar neklydau sakydamas, jog galiu atmesti įkyrias mintis?“ Sri Aurobindo (*šypsodamasis*): „Ar man žinoti?.. Aš tik aiškinau jūsų teiginius.“ „Jūs nežinote? Mes laikome jus visažiniu.“ „Tikriausiai jūs nesitikite, kad žinau, kiek žuvų pagauna Pondičerio žvejai…“ – atšovė Sri Aurobindo.

Gydytojas Satyendra yra kukli ir miela asmenybė. Savo darbą jis atliko ramiai ir patikimai. Kurį laiką jis valė Sri Aurobindo kambario langus bei baldus. Visuomet pasiruošęs patarnauti, bet ne įkyrus ar perdėm uolus, jis su visais bendravo artimai bei džiugiai nusiteikęs. Jis dažnai sakydavo, kad yra veikiau romaus būdo ir asmeninius pasiekimus linkęs įgyvendinti eidamas bhakto keliu. Karmajoga jam ne itin tiko. Šiaip ar taip, kad ir kokie būtų buvę jo polinkiai, atrodė, jog savo darbą jis atlikdavo ne kaip karmajogas, o vadovaudavosi nuoširdžia tarnystės Mokytojui dvasia, į kurį

jis visados kreipdavosi „pone“. Per pokalbius su Sri Aurobindo daktaras pasižymėjo humoro jausmu, filosofine, politine ir mistine įžvalga. Buvo matyti, jog Sri Aurobindo mėgo jo draugiją ir ramų atsidavimą, nepaisant nuolatinio Satyendros bambėjimo apie visuotinę jogą ir antmonę. Dailindamas lovoje gulinčio Mokytojo nagus, jis pradėdavo savo amžiną giesmelę apie asmeninio sąlyčio svarbą ir artimus santykius su ankstesniuoju guru. Sri Aurobindo jo ilgesingo monologo klausydavosi tylomis. Anas pastoviai kalbėjo apie būtinybę reikšti meilę, ir Sri Aurobindo kartą pasakė, kad visa ko šaknys yra sąmonės vienovė, o meilė – gražiausia jos gėlė. Įžvalgus žmogiškosios ir dieviškosios prigimties stebėtojas, Satyendra sykį padarė taiklią pastabą, jog šioje jogoje tik du žmonės yra pasiekę visišką atsidavimą: Motina Sri Aurobindo ir Sri Aurobindo Motinai! Kaip pavyzdį jis nurodė tokį atsitikimą. Vieną dieną Sri Aurobindo gulėjo lovoje, o lubų vėdintuvas dirbo visu pajėgumu. Satyendrai pasirodė, kad Sri Aurobindo nori kažką pasakyti. Jis priėjo prie Mokytojo ir paklausė: „Ar ko nors pageidaujate, pone?“ „Ak, ne… Ar Nirodas čia?“ „Ne, pone. Gal galiu kuo padėti?“ – paklausė Satyendra. „Galvojau, ar negalima kaip nors sumažinti ventiliatoriaus apsisukimus,“ – tarė Sri Aurobindo. „Aš galiu tai padaryti, pone.“ „Ak, jūs galite?“ Motina vėdintuvo priežiūrą pavedė man, todėl Sri Aurobindo ir pasiteiravo apie mane, nes jis nenorėjo laužyti tvarkos. Kai dėl greičio, tai jo valdymas taip pat priklausė nuo Motinos. Kartą įėjusi į kambarį ji šūktelėjo: „Koks vėjas!“ Kitą sykį norėjome stalo vėdintuvą pastatyti arčiau Sri Aurobindo, tačiau jis mus suturėjo. „Nereikia, ten jį pastatė Motina, “ – priminė jis. Tokiu būdu mes ne vien dideliuose

reikaluose, bet ir kasdienėse smulkmenose mokėmės klusnumo ir nuolankumo.

Neseniai per gimtadienį Motina Satyendrai pasakė, kad jų pokalbio išvakarėse ją aplankęs Sri Aurobindo ir pabrėžęs, jog Satyendra jį puikiai prižiūri. Išties jaudinantis pripažinimas iš Sri Aurobindo lūpų! Jau apleidęs kūną, guru prisimena gerą darbą, – mokinio suteiktą pagalbą. Koks dieviškas didžiadvasiškumas! Taip pat žinome, jog visiems jį slaugiusiems po nelaimingo įvykio Sri Aurobindo vienaip ar kitaip atsilygino medžiaginiame bei dvasiniame gyvenime.

Paskutinis iš grupės, apie kurį tarsiu keletą žodžių, yra Puranis. Jis buvo vienas senųjų sargybinių, su Sri Aurobindo susijęs nuo dvidešimtųjų metų. Apie jį daug nekalbėsiu, nes jo paties knygos kuo puikiausiai atskleidžia jo meilę Sri Aurobindo ir Mokytojo garbinimą, dėl kurio jis būtų padaręs viską. Gyvo ir džiaugsmingo būdo Puranis į mūsų draugiją įnešė gyvybės. Jis mums labai padėjo, pasirinkęs itin nepatogų laiką: nuo antros iki pusės septintos valandos ryto. Puranis išnirdavo iš nakties gūdumos ir sušukdavo: „Štai ir aš!“ Tuo metu jis triūsdavo vienas ir budėdavo, o mes jo pašonėje patogiai sau knarkdavome. Kartkartėmis pro miegus išgirsdavome švelnų ko nors prašančio Sri Aurobindo balsą ir kareiviškus „generolo“ pageidavimą skubančio vykdyti Puranio žingsnius. Pažadinti keisto triukšmo, išvysdavome prietemoje visiškai pasikeitusį judantį pavidalą. Jis niekuo nebeprimindavo gyvos jaunatviškos dvasios skleidėjo, o pavirsdavo labai rimto veido savininku, kuris nepripažino nieko kito, išskyrus darbą, ir nepakentė jokio įsikišimo, kai Sri Aurobindo atsidurdavo visiškoje jo

valdžioje. Tuomet suprasdavau, kodėl jis pasirinko šį paros laiką: jis galėjo susikaupti, išlikti budrus ir pabūti vienui vienas su Mokytoju. Paslaptingas nakties sunkis iš tikrųjų veikia mus visus. Be to, Puranis kūniškai buvo labai stiprus, todėl pirmosiomis slaugymo dienomis keliant ar pernešant Sri Aurobindo nebūtume apsiėję be jo pagalbos. Jau rašiau, kaip jis atliko tvirto ramsčio vaidmenį ir vėliau įspūdingai vėdavo didžiule vėduokle. Tai buvo tikras žygdarbis.

Neišpasakyta Puranio gyvybinė energija nepaisė daiktų dydžio: jis tai atsitrenkdavo į duris, tai užmindavo vargšę degtukų dėžutę. Išgirdęs šlumštelėjimą, Sri Aurobindo tarsteldavo: „Kas nutiko?“ „Tai Puranis!“ – džiugiai atsiliepdavome, sukeldami jam šypseną. Mat Puranio prigimtį jis buvo gerai perpratęs. Kartą Puranis smarkiai užsigavo kojos nykštį, o Sri Aurobindo pasakė: „Jums viskas krenta iš rankų arba vis į ką nors atsitrenkiate!“ Jis net Motinai perpasakodavo mūsų Puraniui skirtus juokelius.

Tik pažvelkite į jį, sėdintį ant žemės su kalnu tomų po ranka. Kokia rimta jo povyza! Paniręs į darbą sanskrito eruditas! Sri Aurobindo sėdi ant lovos, atsirėmęs į atkaltę, ir prašo suieškoti kokio Vedų žodžio šaknį ir įvairias šalutines jos reikšmes. Puranis kapstosi po Sayanos komentarų žodynus, garsiai juos skaito ir nurašinėja. Mokytojas tyliai susako paaiškinimus himnui, kartais pažvelgia į jį ar ko pasiteirauja, kairės rankos alkūnę atrėmęs į slystantį priegalvį, ir anas deda jį į vietą. Jei tuo metu Sri Aurobindo ko nors prisireikia, jis žvilgteli atgal, norėdamas įsitikinti, ar nėra kurio nors iš mūsų po ranka, ir diktuoja toliau. Susikaupęs ir nuovokus mokinys daro, ką Mokytojas liepia.

Beje, apie Sayaną vieno pokalbio metu Sri Aurobindo pasakė: „Nepaisant daugybės klaidų, Sayanos veikalai yra labai naudingi, nors jais ir siekiama žinojimo per neišmanymą.“ Aš pridūriau: „Švytinti Puranio plikė, žilų plaukų sruogos, ant plonos nosies pūpsantys akiniai ir stori foliantai pašonėje labai primena Sayaną!“ „O Sayana, sugrįžk ir išaiškink jo šelmystę…“ – užbaigė Sri Aurobindo.

Kitais kartais jis būna panašus į laikraščio žurnalistą, kaip katilas kunkuliuojantį nuo iš visų pakampių, ypač iš miesto, surankiotų žinių. Jam atvykus, Sri Aurobindo žvilgteli į jį ir paklausia: „Kas nauja?“ Tada prasideda šnekos. Kartais Puranis vėluoja, ir Motina teiraujasi: „Kur Puranis?“

Dažnai Puranis pamiršta savo rimtumą, virsta vaiku ir prisideda prie mūsų išmonių, kai nesant apie ką kalbėti, į žaidimą sumanome įtraukti galbūt belaukiantį progos Sri Aurobindo. Tada Puranis imasi reikalo, pavyzdžiui, pareikšdamas: „Nirodas sako, kad jo protas tuštėja ir kvailėja!“ Kitais sykiais jis pradeda rimtą pokalbį apie šiuolaikinę dailę ir poeziją, filosofiją, politiką, istoriją, mokslą ir ką tik nori. Būdamas visapusiška ir labai įdomi asmenybė, jis turi ką pasakyti bet kuriuo klausimu.

Vieną vakarą Guru ir *śiṣya* ilgiau nei valandą kalbėjosi apie vieną teisinę bylą (turbūt Bapato), kuri buvo svarstoma Sri Aurobindo būnant Barodoje. Matyt, byla buvo pagarsėjusi, jei Puranis ją prisiminė ir aptarinėjo su Sri Aurobindo. Jis gulėjo ant šono, o Puranis sėdėjo ant grindų, atsirėmęs į priešais lovą stovinčią kušetę. Pokalbis buvo jaukiai šeimyniškas, tarsi būtų šnekučiavęsi tėvas ir sūnus. Mokytoją matantieji tik per daršanas negalėjo įsivaizduoti

tokio didingumo ir nepasiekiamo neasmeniškumo apsiaustą nusimetusio Sri Aurobindo. Valandėlei stabtelėjau jų pasiklausyti, tačiau šneka man pasirodė tokia nuobodi, kad pradėjau stebėtis, kaip ilgai jie tęs ją *ad infinitum*! Būtent Puranio įvairiapusiškumas praturtindavo mūsų kalbas. Tačiau jei netyčia jam „numindavom koją", atkusdavo senasis urzgiantis ir riaumojantis liūtas! Vis dėlto, jei tik reikalas liesdavo Sri Aurobindo, savęs jis netausodavo. Guru vardas jį veikdavo lyg mantra. Aurobindiečiai jam nepaprastai dėkingi už tąjį „aukštuomenės tarno" darbą, – daugybės vertingų dokumentų apie ankstyvuosius Sri Aurobindo gyvenimo metus Anglijoje pateikimą ir mėginimą pasiekti, kad jo genijų pripažintų intelektualieji Anglijos sluoksniai.

Kitas retkarčiais pasirodantis padėjėjas buvo daktaras Sanyalas, žinomas chirurgas iš Kalkutos. Jis buvo pakviestas padėti, kai pirmąją 1950 metų gruodžio savaitę Sri Aurobindo būklė tapo kritinė. Sanyalui buvo išsiųsta žaibo telegrama, kad nedelsdamas atvyktų. Iki tol jis buvo du kartus gavęs asmeninę Sri Aurobindo daršaną. Pirmą kartą tai įvyko Sri Aurobindo susirgus. Kitais metais Sanyalui apsilankius ašrame, jo ryšys su Sri Aurobindo atsinaujino dėl tos pačios priežasties. Kaskart jis apsistodavo savaitei ir kiekvieną dieną guru jį priimdavo. Jis ateidavo apsivilkęs kuklų dhotį ir pendžabį, išmargintą didžiulėmis lotosų ir rožių puokštėmis, ir dievobaimingai tyliai guru nusilenkdavo. Tuomet Sri Aurobindo atsisėsdavo ant lovos, o jis, atsiklaupęs ant grindų, masažuodavo jam koją ir tuo pačiu metu pradėdavo ilgą pokalbį. Draugiška ir susidomėjimą rodanti besišypsančio Sri Aurobindo laikysena skatindavo pašnekovą. O kartą girdėjau apie jį netoliese kalbančius Motiną ir Sri Aurobindo.

Iš kelių mano ausis pasiekusių žodžių galima buvo suprasti, jog Sanyalo manieros ir išvaizda jai padarė didelį įspūdį. Jaučiau, kad ateičiai ji jau nusižiūrėjo jį kaip vieną savo įrankių. Visi šie įvykiai grindė kelią į jo paskutinį patarnavimą savo Viešpačiui bei nuolatinę tarnystę Motinai.

Kartu su Pavitra ir Dyumanu, ateinančiais valyti kilimais ištiestų grindų (pirmasis – tik pačioje pradžioje), reikėtų paminėti ir kitą sadhaką, Udarą, kuris nuo 1947-tųjų kasdien blizgindavo Sri Aurobindo kambario baldus. Sri Aurobindo gyvenant paskutines dienas, jis mums labai padėjo parūpinti vaistų ir dalyvavo jam išeinant anapus. Apie savo darbą Udaras rašo: „Šiais 1939 metais įvykus nelaimei, buvo nuspręsta, jog senuosius Sri Aurobindo buksmedžio baldus reikia pakeisti geresniais. Taigi Motina man suteikė didelę garbę sukurti ir pagaminti Jo kambariui baldus. Pagaminau juos iš tropikuose augančio raudonmedžio, lovą – iš tiko. Šie baldai stovi ir šiandien.“ „Kai gražiai vašku (ne prancūzišku) nušveisti baldai buvo sustatyti į vietas, Motina man suteikė kitą išskirtinę galimybę – juos valyti ir blizginti. Tam reikalui buvo skirta viena valanda per dieną. Anksčiau Sri Aurobindo matęs tik per daršanas, su Juo užmezgiau asmeniškus santykius.“ „Tai buvo laimingos dienos. Dirbdavau įvairiu laiku, kai su Juo būdavo Motina ir kiti žmonės, arba kai Jis diktuodavo Nirodui „Savitrę“. Man tatai buvo didelis dalykas, tad šiuos prisiminimus labai branginu.“ „Sri Aurobindo kalbėdavo nedaug ir nedažnai, tačiau esu girdėjęs Jį šnekant įvairiomis temomis. Tiesiogiai su manimi Jis nekalbėdavo, išskyrus keletą kartų. Tų akimirkų atminimą saugau kaip didžiausią turtą. Vis dėlto buvau nepaprastai laimingas, galėdamas asmeniškai atlikti nusilenkimus

daršanos dienomis, padėti galvą Jam į skreitą ir iš arti žiūrėti į akis. Artimai su Juo nebendravau, tik valandą per dieną pabūdavau kambaryje ir džiaugdavausi Jo netarpišku buvimu.“ „Tačiau vieną dieną (po kelių dienų mes jo netekome) pajutau, jog Jis žvelgia į mane iš labai arti ir taip įtemptai, su tokia meile ir užuojauta, kurios neįmanoma apsakyti jokiais žodžiais. Tuo metu su Juo buvau vienas. Nežinojau, kodėl Jis taip į mane žiūri, tačiau iš Jo žvilgsnio plūstanti meilė man sukėlė tokį didžiulį džiaugsmą, kad nesusimąsčiau dėl jo prasmės. Tik vėliau, palyginęs savuosius užrašus su kitų Jam tarnavusių žmonių atsiminimais, supratau, kad Jis man kūno kalba tarė „Sudiev“. Kitiems – visiems skirtingu būdu – taip pat, ir atrodo, jog žmonėms tai buvo mįslė. Tačiau netrukus Jis apleido kūną, ir mes supratome tikrąją Jo elgesio priežastį.“

POKALBIAI

Skaičiusieji knygas „Pokalbiai su Sri Aurobindo“[170] ir „Vakaro pokalbiai“[171] veikiausiai įsitikino, kad Sri Aurobindo nebuvo pasaulio išsižadėjęs jogas, skendintis žavingoje Brahmano tyloje kaip Maharshis, arba kaip Ramakrishna kalbąs daugiausiai apie dvasinius dalykus. Iš tikrųjų mūsų pašnekesiai aprėpė daugybę kone pasaulinio užmojo temų. Stebėjomės jo nepaprastu įvairiausių sričių išmanymu. Atsižvelgiant į tai, kad Sri Aurobindo ryšiai su išorės pasauliu buvo trumpalaikiai, žmonėms gali būti įdomu, kaip labai jo žinojimas, viena vertus, parėjo nuo praktinio pasaulio pažinimo, o kita vertus, buvo jogos padarinys. Sri Aurobindo man rašė: „Nepūskite man alopatinės miglos į akis, pone! Nugyvenau gražų laiko tarpą, ir, prieš pasitraukdamas į vienatvę, pasaulį šiek tiek pažinau. Bet nepalyginamai geriau – po to.“ Vadinasi, joga jam atskleidė „mintis, klajojančias po amžinybę“[172] ir suteikė begalinio žinojimo – ir pasaulietinio, ir dvasinio – įvaldą. „Pabudusiojo žvilgsniui veriasi pasauliai“,[173] rašo jis viename savo sonetų. Tai, kuo Sri Aurobindo tapo, jis pats laiko jogos padariniu. Vieną kartą jis mus apstulbino prisipažinęs, kad, parašęs dešimt kartų daugiau knygų, savo žinojimo vis vien nebūtų išsėmęs. O kai nuliūdę nepritariamai sumurmėjome, jog, esą, mums pražuvęs toks neaprėpiamas žinojimas, jis atkirto: „Pirmiausia įvykdykite tai, ką jau aprašiau.“ Kitą sykį vienas sadhakų

170 *Talks with Sri Aurobindo.*

171 *Evening Talks.*

172 „Thoughts that wander through eternity.“

173 “World after world bursts on the awakened sight.“

pasiteiravo, kaip jis sugebėjo vienu metu rašyti į „Ariją“ septyniais klausimais, ir Sri Aurobindo paaiškino, kad jis būtų galėjęs kiekvieną mėnesį į „Ariją“ rašyti septyniomis temomis septyniasdešimt metų, ir vis tiek iš aukščiau atplūstantis žinojimas vargiai ar būtų išsekęs. Motina taip pat teigia, kad Sri Aurobindo „Ariją“ rašė visiškai nutilusiu protu, o tekstas gulė ant popieriaus savaime. Kitaip kas mėnesį užpildyti šešiasdešimt keturis puslapius būtų buvęs neįmanomas uždavinys! Tiesą sakant, rašyti jis prisėsdavo paskutinę mėnesio savaitę. Amrita turėjo jam priminti apie „Ariją“, kai žurnalą jau reikėdavo nešti į spaustuvę: davus ženklą, Sri Aurobindo pradėdavo „herkulišką darbą“ ir visiškai lengvai jį baigdavo. Šį neįtikimą faktą paliudija jo paties soneto žodžiai: „Aš Begalybę gėriau it gigantų vyną“.[174]

Taigi keletą metų galėjome dieną naktį gaivintis šio trykštančio išminties ir joginės apšvietos šaltinio vėsa, o jeigu jos gavome nepakankamai, tai ne todėl, kad jis būtų versmę užtvenkęs, – mūsų indai buvo per maži. Todėl labiausiai troškome artimo bendravimo, pokalbių ir bežadės, žmogiškai dieviškos Esamybės.

Vis dėlto pokalbių visai nesitikėjome, nes mūsų protuose buvo įsitvirtinęs „daršaniškas“ Sri Aurobindo įvaizdis: aukštas kaip jo „Dieviškasis gyvenimas“, jaudinantis it „Jogos sintezė“, niekam, išskyrus dievus, nepasiekiamas bei toli gražu ne toks artimas ir gilus kaip „Esė apie Gytą“ ar prieinamas mūsų, mirtingųjų, norams. Suprantama, saujelei mūsų teko nepaprasta laimė pažinti jo žmogiškąją pusę susirašinėjant. Tai – neįkainojama. Remiuosi savo laiško turiniu: „Sumalėte

[174] „I have drunk the Infinite like a giant's wine “.

mane į miltus dėl to, kad pasakiau, jog per daršanas atrodote orus ir rimtas. Kai ateiname pas Motiną, ji angeliškai šypsosi, o jūsų kilnioji Patybė, būdamas taip arti, vis tiek atrodote skendįs kažin kokiose neprieinamose olimpinėse aukštybėse. Iš tokio atstumo sunku įžiūrėti, ar jūsų veido išraiška rimta, ar džiugi. Esu tikras, kad mūsų suvokimas apie dievus susiklostė matant tokią povyzą." Sri Aurobindo atsakė: „Tai nei rimtumas, nei džiugesys, tik apimli, lengva ir maloni būklė. Argi dievai negali būti malonūs?" Būtent ši savybė vyravo per mūsų pokalbius. Daug vėliau sužinojome, kad iki įsikuriant ašramui, Sri Aurobindo su keliais jaunais pasekėjais vesdavo „pokalbius prie stalo". Vis dėlto manau, kad mūsų pašnekesiai anuosius pranoko lengvumu, nesivaržymu, savaiminiu bendravimo įvairiapusiškumu bei intymumu, kuriuos lėmė išskirtinės aplinkybės. Sri Aurobindo nerūpėjo žodinė saviraiška – nei mūsų laikais, nei kada nors anksčiau. Esu įsitikinęs, kad bendravimas su mumis tebuvo užuojautos veiksmas, kuriuo jis stengėsi mus, atsiradusius šalia, išblaškyti, pagelbėti gydymo tikslais ir savaip mums atsilyginti. Galiu pridurti, kad net ir mažiausias asmeninis pasitarnavimas Dievybei atsiperka su kaupu.

Praėjo keletas nepatogių, griežtų gydymo sąlygų suvaržytų dienų, kol Sri Aurobindo prisitaikė prie naujo gyvenimo būdo ir pradėjo su mumis kalbėtis. Iš pradžių šnekėjomės apie sveikatą. Rytą atvykęs daktaras Manilalas (mat jis gyveno už ašramo sienų) sudėtais delnais atsistodavo priešais lovoje gulintį Sri Aurobindo ir, atlikęs pranamą, šypsodamasis pasiteiraudavo: „Kaip jaučiatės, pone? Ar gerai išsimiegojote?" Į klausimą Sri Aurobindo atsakydavo neapsakomai trumpai.

Šios trumpos įžangėlės netrukus virto kriokliu. Buvo vakaras. Apie septintą valandą baigėme darbą; Sri Aurobindo ilsėjosi lovoje. Švietė blanki elektros lemputė. Išėjau. Sugrįžęs po valandėlės, išvydau grupelę bičiulių, susitelkusių kairėje lovos pusėje prie Sri Aurobindo kojų: kone pašnibždomis vyko pokalbis. Kalbėjo Sri Aurobindo. Tuoj prisijungiau prie pašnekovų, tačiau negalėjau prisėsti arčiau. Visi įdėmiai klausėsi; net jei ir girdėjo, kaip įėjau, vis tiek negalėjo atlaisvinti man vietos. Tai buvo pirmas kartas, kai Sri Aurobindo kalbėjo ilgai. Nebuvome įpratę girdėti jo prislopinto balso ir intonacijos, tad turėjome gerai įtempti ausis, idant pagautume visus žodžius. Vis tiek daug ko neišgirdau. Kai kas mūsų teiraujasi apie tai, koks buvo jo balsas. Neturiu galios išreikšti tokius jautrius dalykus, todėl apgailestauju, jog negaliu jo apibūdinti ar pateikti tikslaus balso atspalvių atitikmens. Panašiausias apibūdinimas, kurį galiu išspausti, yra šis: jo balsas buvo vyriškas, tačiau švelnus, – kiti jį vadina muzikaliu, – žemas, tylus ir vienodas, su aiškiai girdima angliška tartimi. Laipsniškas suartėjimas man paliko būtent tokį įspūdį. Savo knygoje „Maldos ir meditacijos“ Motina aprašė Viešpaties balsą, ir šis aprašymas puikiai tinka Sri Aurobindo. 1913 metų birželio 27 dieną ji parašė: „Balsas yra toks santūrus, toks nešališkas, toks tobulai kantrus ir atlaidus, jog jame negirdėti jokio valdingumo ar valingos jėgos; pastaroji užplūsta nelyginant vėsus gūsis, švelnus ir tyras, kaip krištolinis šnabždesys, kuris į nedarnų koncertą įneša harmonijos gaidą. Vis dėlto tam, kuris žino, kaip reikia klausytis tosios gaidos, įkvėpti to lengvo vėjo, jis yra kupinas tokio turtingo grožio, tokios skaidrios giedros ir taurios didybės dvelksmo, jog visi kvaili įsivaizdavimai išnyksta arba pakinta į džiugią

trumpai švystelėjusios nuostabios tiesos priimtį.“ Nepaprastai gaila, kad neturime jo balso įrašo. Žmonės mus kaltina šiurkščiu abejingumu. Tačiau tuomet neturėjome nei radijo, nei vėdintuvo, ir net Motiną nupaveiksluoti buvo griežtai draudžiama. Man sakė, jog sykį Motina stebėjo ašramo komandos tinklinio varžybas su kita komanda, ir kažkas ją nufotografavo, o nuotrauką perdavė pažįstamam vietos fotografui, kuris ketino ją atspausti. Motina tatai sustabdė. Be to, kas galėjo pagalvoti, kad Sri Aurobindo pasitrauks taip netikėtai? Tik dėl neregimos malonės paskutiniaisiais jo gyvenimo metais buvo padarytos kelios nuotraukos. Dažnai su dabartine jo išvaizda lygindavome ankstesniąsias nuotraukas ir vietoj jų trokšdavome naujų, kurios būtų išdalintos sadhakams. Kartą kažkas perpiešė senas Sri Aurobindo nuotraukas ir nusiuntė jam. Žvelgdamas į jas, Sri Aurobindo tarė: „Čia aš panašus į nusikaltėlį! Argi taip prastai atrodau?“ Tačiau mūsų prašymus padaryti naujų nuotraukų mandagiai atremdavo juokingu (o gal rimtu?) teiginiu, esą jį būsią galima nutraukti tik nužengus Antmonei. Henri Cartier-Bressono fotografijos, kad ir kokios įspūdingos, tėra varganas tikros Sri Aurobindo kūniškos išvaizdos šešėlis. Ar galima iš jų atpažinti tąjį dievišką didingumą, grožį ir šviesybę? Įvairiu metu ir skirtingomis pozomis mačiusieji jo nuogą spindintį liemenį dabar žiūri į šiuos atspaudus ir liūdnai murma: „Ar čia tas asmuo, kurį mylėjome ir garbinome?“ Kartą Motina Champaklalui parodė nupieštą Sri Aurobindo ir paklausė, kaip jam patinka piešinys. Champaklalas nieko neatsakė. Tada ji vėl pasiteiravo: „Tau jis nepatinka?“ Ir Champaklalas pratrūko: „Motina, kaip man gali patikti ši teplionė? Tai visiškas pasityčiojimas. Aš į ją nežiūrėsiu!“

Motina nusišypsojo. Tačiau žmonės veikiausiai pasakytų, kad geriau šis tas, negu nieko. Tikra teisybė: jei ne tos kelios paskutiniosios nuotraukos, mūsų Sri Aurobindo kolekcijoje žiojėtų didelė skylė.

Taigi nuo pirmosios dienos pokalbiai, vykstą tuo pačiu vakaro metu, pasidarė įprastas daiktas. Visi susiburdavome draugėn prie jo lovos, Puranis kartais stovėdavo atokiau, ir blyškios spingsulės šviesoje užsimegzdavo šneka. Labai dažnai klusią tylą nutraukdavo linksmi juoko pliūpsniai. Galėjome visiškai atsipalaiduoti, nes gydymo procedūros būdavo baigtos: mūsų laukdavo tik lengva Sri Aurobindo vakarienė. Kartais, įpusėjus pašnekesiui, įsklęsdavo Motina ir su šypsena lūpose paklausdavo: „Ar jie jus kalbina?“ Ji būgštavo, jog per ilgas kalbėjimas jam gali sukelti nesavalaikę įtampą. O būdavo, kad taip įsijausdavome į pokalbį, jog Sri Aurobindo turėdavo mums priminti apie Motinos atėjimą, ir tada ją pasitikdami greitai pakildavome iš vietos, tačiau ji tik įsakmiai sušukdavo: „Nejudėkite, nejudėkite.“ Sykį daktaras Manilalas pareiškė: „Ne, Motina, dabar mes medituosime!“ „O jei aš noriu pasišnekučiuoti?“ „Tada šnekėsimės, Motina.“ Greitas atsakymas sukėlė juoko bangą. Beje, ji retai dalyvaudavo pokalbiuose. Kartą Motina paklausė: „Iš ko juokiatės?“ Sri Aurobindo šypsodamasis atsakė: „Pasakoju jiems apie savo brolį, poetą Mono Mohaną.“ Tai buvo vienas įdomiausių pokalbių!

Jau sakiau, kad iš pradžių puolimo smaigalys buvo daktaras Manilalas. Klausimus, kurių dėl jaunumo, drovumo ar net jautrumo nedrįsdavome pateikti, mūsų pagyvenęs gydytojas išberdavo paprastai it vaikas, trumpai ir aiškiai,

o mes sulaukdavome didelio atlygio. Taip žavėjomės kalbesių šviežumu, kad niekam iš mūsų neatėjo į galvą juos užrašinėti. Kai kurias pastabas įsimindavau, o atėjęs pas Dilipą puodelio arbatos, tučtuojau jas išsakydavau, ir visi plyšdavo juokais; mainais į dieviškąją ambroziją Dilipas pavaišindavo mane gausiais pusryčiais. Švaistant brangiuosius pokalbius, praslinko bemaž dvi savaitės. O jie, jei būtų užrašyti bei išleisti, sudarytų atskirą tomą. Tada suvokiau savo klaidą ir pamaniau: „Kodėl jų neužrašius?“ Ir pats sau paprieštaravau: „Bet kokia iš jų nauda, jei jie niekuomet nebus išleisti?“ Taip mintyse susidvejinęs, vidurnaktį baigęs darbą arba kitu nepatogiu metu, pradėjau pašnekesius užsirašinėti. Neretai bendradarbiai man padėdavo – nurodydavo pamirštas vietas, o kitas pataisydavo arba papildydavo. Vis dėlto dėl laiko stokos arba tiesiog iš tingumo maždaug trečdalis pokalbių liko neužrašyti. Tuo tarpu pasklido kalbos, kad Sri Aurobindo su mumis šnekasi. Taigi žmonės pradėjo mūsų tykoti arba mus medžioti, mėgindami išgauti nors lašelį dievų gėrimo. Mūsų vertė pakilo. Pagal simpatijos ir traukos dėsnius susidarė grupelės, trokštančios išgirsti „dieviškąsias žinias“. Vieni traukė pas daktarą Manilalą, kiti pas Puranį ar Satyendrą, dar kiti ėjo pas mane. Daugelis patarinėjo vesti dienoraštį arba nujautė, kad mes to jau ėmėmės. Sri Aurobindo, bent jau fiziškai, nieko apie tai nežinojo, ir buvo net baiminamasi, kad sužinojęs jis visai liausis šnekėtis. Dabar manęs neapleidžia nuojauta, kad kažkieno Ranka mane išvadavo iš sąstingio, ir galų gale išėjo visai pakenčiami užrašai.

Sri Aurobindo taisantis, kitėjo ir pokalbių laikas. Daugiausiai jie vyko prausimosi, vėliau – vonios metu. Metams

slenkant mūsų šnekumas vis mažėjo, kol paskutiniaisiais metais iš esmės virto tyliu patarnavimu nebyliai Esamybei. Galbūt išsėmėme visas temas, ir mus apėmė siekį išblėsinęs sotumas, o gal patsai Sri Aurobindo sulaikė vidinį pritarimo gestą. Tik iš Barodos atvykus daktarui Manilalui nebyli aplinka trumpam pagyvėdavo, tačiau ir jį veikiai apimdavo ramybės nuotaika.

Iš mūsų knygų skaitytojas gali susidaryti puikų vaizdą apie pokalbių erdvę ir įvairovę. Jie parodo enciklopedinį Sri Aurobindo žinojimą ir patvirtina jo pastabos teisingumą, jog jei jis būtų užrašęs visa, ką žino, užrašai dešimt kartų viršytų tai, ką jis jau parašė. Sri Aurobindo mąstė rimčiausiomis bei tauriausiomis temomis, bet aš turiu galvoje ir paprasčiausius gyvenimiškus jo aptariamus dalykus. Daktaras Ramachandra sykį man pasakė, kad energingai kalbėjęsis su Guru apie arklių lenktynes! Dar labiau stebino šnekesių grakštumas ir laisvė, kurių nė iš vienos pusės netemdė varžymasis ar šventeiviška baimė, galėjusi kaustyti mūsų paskatas. Pamiršome taurų *Guru-śiṣya* santykį[175] ir tapome senais bičiuliais. Šis Sri Aurobindo gerokai skyrėsi nuo to, kurį matydavome kitu dienos metu. Aukšti, vaiskūs ir tykūs Himalajų viršukalnių sniegynai ištirpo ir ėmė tekėti ramia, vėsiai šniokščiančia upe. Laikyk rieškučiose tyrą šventą vandenį, apsišlakstyk juo kūną, gerk arba žaisk su juo lyg vaikas. Koks jis amžinai gaivus ir vis kitaip skalsus, visada trykštąs staigiu sąmoju ir vylium! Tačiau upė tekėjo – tai jau sakiau – tik tam tikru metu ir neilgai. Paskui ir vėl įsivyravo didinga, skaidri ir tyli viršukalnių Esamybė! Sakytum, nuo

[175] Skr. *Guru-śiṣya* – Mokytojas ir mokinys.

pečių nuslydo griežto kirpimo „išeinančio Dievo apsiaustas“, tylos apdaras, mūsų akims atvėręs įžmogintos dievybės kūną, o paskui Jis ir vėl užsimetė rimties mantiją. Tačiau abu regėjimai išlaikė neblėstantį žavesį bei didybę.

Troškome palyginimų, tad į galvą savaime ateidavo mintis apie Sri Ramakrishnos pokalbius. Šie kalbesiai turbūt dvelkė panašia dvasia, buvo lengvi ir gyvi, tačiau riboto akiračio, o mums visas gyvenimas buvo joga, todėl viską laikėme esant verta aptarimo. Kai dėl Sri Aurobindo, nepaisant pokalbio temos, *samam brahman,*[176] neasmeniškumas, visada sklido iš jo lūpų. Ir vis tiek už įprasto išorinio neasmeniškumo galėjai justi šiltą asmeninį santykį. Antai kalbėdamas jis beveik niekada nežiūrėdavo į mus ir nesikreipdavo vardu, nes akis laikydavo nuleidęs arba žvelgdavo priešais save, tačiau šiltas jo balso tonas leido humoro žiežirbas ir „švelnius vidutinio kaitrumo saulės spindulius“.

Nemaža pasakiau apie Sri Aurobindo balsą, tad pridursiu keletą žodžių apie akis, apie kurias nuomonės skiriasi priklausomai nuo jas mačiusių žmonių vidujybės. Bengalijos valdytojas ponas Edwardas Bakeris, pagrindinis ugningo Sri Aurobindo nacionalizmo priešininkas, aplankė jį Alipūro kalėjime ir apibūdino jas kaip „bepročio akis“. Barodos koledžo direktorius teigė: „Jose švyti mistinė ugnis ir šviesa. Jos žvelgia anapus. Joana d’Arc girdėjo dangaus balsus, o Sri Aurobindo tikriausiai regi dangiškus vaizdus.“ Artimas Sri Aurobindo revoliucinio periodo bendražygis Upenas Banerjee taip aprašo pirmąjį jų susitikimą: „Ar šis ligotas, juodbruvas, maliarija sergąs vyras yra Aurobindo? Mūsų

[176] Skr. *samam brahman* – tolygus šventas žodis.

Vadas?..Vaizdas siaubingai prislėgė man dvasią, tačiau kaip tik tą akimirką jis atsisuko ir pažvelgė į mane. Nė nežinau, kaip aprašyti tąjį žvilgsnį. Jo akyse gyvai žaidė linksmos kibirkštėlės, tačiau lėliukės paliko neišmatuojamos nuostabos jausmą, kuris bet kokį tyrinėjimą pavertė niekais. Net šiandien ši paslaptis manęs neapleidžia."

Ardžava (J. A. Chadwickas) užrašė pastabą: „Tai gražiai jis rašo, aiškiai kaip krištolas! Miglotumo – nė ženklo. Jokių abrakadabra trokštant pasirodyti, ir kartu toks skaidrumas – karščio neskleidžianti šviesa – nelyginant jo akys!"

Jau sakiau, kad Sri Aurobindo retai žvelgdavo mums į akis, tik per daršanas, kai, jo žodžiais, kiekvieną perverdavo žvilgsniu. Dažniausiai jis žiūrėdavo priešais save arba žemyn, jo akys itin retai būdavo plačiai atmerktos. Kai per savo gimtadienius arba daršanas jo kambaryje atlikdavome nusilenkimus, Sri Aurobindo mums į akis žiūrėdavo įdėmiai ir giliai. Tada matydavau jų spalvą: jos buvo tamsiai rudos. Įžvelgti ką nors daugiau, nei jo žvilgsnyje išreikštą švelnumą bei užuojautą buvo ne mano jėgoms. Tačiau sykį – tik vieną kartą – išvydau visiškai kitą porą akių, ir šio potyrio niekada neužmiršiu. Jis baigė priešpiečius, o aš patarnavau. Tik vieną atmintiną akimirką jis pusiau atvėrė akis, ir pamačiau du gilius tvenkinius, tirštai juodus, ramius, neįžvelgiamus ir bedugnius. Pasijutau taip, tarsi tvankią popietę būčiau įžengęs į miško tankmę, staiga užėjęs gilų tvenkinį ir pažvelgęs į jo tamsias tyras gelmes.

„Susirašinėjimą"[177] skaičiusieji susidarė įspūdį, kad mūsų dienos bėgo kunkuliuodamos nesibaigiančiu „sąmoju ir

[177] *Correspondence.*

linksmybėmis, keistenybėmis ir įnoriais“. Iš tiesų mano draugas nepatikėjo, kai pasakiau jam, jog kunkuliavimas tęsėsi trumpai. Vis dėlto Sri Aurobindo buvo jogas. Visi jį pažinojusieji tai žinojo. Dilipui, kuris skundėsi, kad Sri Aurobindo nesijuokia ir net nesišypso, viename laiškų jis paaiškino, kad nuo vaikystės buvęs atskirtas nuo savo šeimos ir pripratęs prie vienišiaus gyvenimo. Todėl jis drovėdavęsis rodyti asmeninius jausmus, jo prigimtis kažkaip atsisiejusi ir tapusi santūri. Manau, kad tai smarkiai lėmė ir rasinis Anglijos klimatas. Negana to, šį prigimtinį polinkį turėjo išbaigti jo atliekama joga, prasidėjusi anapusiniu nirvanos išgyvenimu. Esu įsitikinęs, jog Buddha savo kasdieniuose santykiuose iš užuojautos tiesiog privalėjo išlaikyti viršasmeniškumą. Tasai platus viršasmeniškumas – ar tai ne Sri Aurobindo jogos pamatas? Dažnai spėliodavau, kokios sąmonės būklės jis, tarkime, kalbėdavosi su mumis arba diktuodavo „Savitrę“. Dabar suprantu, kad trys sąmonės būklės – transcendentinė, kosminė bei asmeninė – gali veikti vienu metu. Taip pat stebėdavausi, kad jis gali domėtis pačiais lėkščiausiais, „nedvasingais“ pramoginiais pokalbiais arba atsitikimais ir juokauti drauge su mumis – pavyzdžiui, apie knarkimą arba plikimą! Visame kame jis jausdavo *rasą*,[178] Brahmano mėgą. Tad jo pokštai niekuomet nebūdavo lėkšti. Žaismingi, jie visuomet slėpė savyje intelektualumo žymę.

Ankstesniuose skyriuose paminėjau kelis Sri Aurobindo šmaikštavimo pavyzdžius. Dabar pamėginsiu pateikti pavyzdį, atspindintį jo linksmą nuotaiką. Vieną dieną Sri

[178] Skr. *rasa* – syvai, sunka, aromatas, esencija; malonumas, skonis; pagrindinė jausminio estetizmo sąvoka.

Aurobindo netikėtai nutraukė tylą ir kreipėsi į Puranį: „Purani, turiu jums pasakyti šį tą malonaus.“ (Šį sykį jis ištarė jo vardą!) Puranis nustebo: „Man?“ „Taip, – atitarė Sri Aurobindo. – Iš Amerikos atėjo Sri Aurobindo ašramui adresuotas laiškas. Rašantysis teigia: „Girdėjau, kad esate didis jogas. Aš irgi esu jogas. Nuspėju sporto įvykius. Galiu įeiti į snaudulio būseną ir viską sužinoti. Jeigu sutiksite su manimi bendradarbiauti, pelną pasidalinsime. Praneškite savo sąlygas. Jeigu nenorite pasiimti pinigų sau, galite juos atiduoti vargšams. Mūsų bendradarbiavimas padės jums, man ir neturtėliams.“ Ką apie tai galvojate, Purani? Jūs taip pat galite sukelti sau snaudulį arba į jį pasiųsti Nirodą!“

Jis buvo neginčijamai puikus pašnekovas ta prasme, kuria mes suprantame ir naudojame šią sąvoką. Toks buvo ir, pavyzdžiui, Tagore. Su Tagore kalbėjęsi arba jo klausęsi žmonės savo įspūdžius apibūdina žodžiu „puikus“. Skaitydami jo knygas, galime puikiausiai įsivaizduoti, koks nuostabus jis turėjo būti: vaizdingi palyginimai ir metaforos, žaižaruojantis sąmojis ir geraširdiški pajuokavimai, spindinčios akys, čia pakeliamas, čia nuleidžiamas balsas bei vaizduotės piešiami kalbą palydintys dramatiški gestai Tagore's asmenybę atspindi labiau, nei perteikia patį pokalbį. Žvelgiant į Sri Aurobindo, atsiveria visiškai priešingas vaizdas. Kalbos tėkmė čia nusistovėjusi, be sūkurių ir verpetų; srovė teka nesutikdama kliūčių, ramiai ir ritmingai, sąmojis blyksteli lyg nejučiomis ir esti ištariamas vienodu balsu, tipiškai angliška intonacija, ir tai priverčia juoktis dar smagiau. Šiuo atveju asmenybė lieka užnugaryje, ir labiau išryškėja pokalbio ašis.

Sri Aurobindo šnekesiai su daktaru Manilalu nusipelno ypatingo dėmesio. Pasaulietinio gyvenimo nuovoką ir medicininą patirtį turintį gydytoją Motina laikė savo srities meistru. Tačiau jis buvo išsaugojęs vaiko sielą, kuri laisvai bendravo su Sri Aurobindo. Jo čiauškėjimo Guru klausėsi kartais tėviškai, kartais draugiškai šypsodamasis. Ilgi mus varginantys Manilalo tauškalai apie džainizmą jį pralinksmindavo, o gydytojui išėjus, Sri Aurobindo Puranio naiviai pasiteiraudavo, kaip labai Manilalo džainizmo išmanymas yra gilus ir patikimas. Linksmiausia būdavo stebėti, kaip Sri Aurobindo išsisukinėja, erzina jį ir žaidžia su juo, tačiau paklūsta jo – gydytojo – įsakymams. „Ak, daktaras Manilalas ateina! Turiu pakabinti koją!“ – sušukdavo jis. Mes savo ruožtu atitardavome: „Rodos, jūs bijote daktaro Manilalo!“ Galima buvo justi, jog jo tonas buvo žmogaus, besišnekučiuojančio su bičiuliu, mat gydytojo amžius, užimama padėtis ir prigimtis sukeldavo atitinkamą Guru atveiką. Sykį Sri Aurobindo prasitarė, kad jis esąs paprastas ir nuoširdus nelyginant vaikas.

Nepamenu, kad bent vieną kartą per šitiek metų, per daugybę pokalbio temų apimančius kalbesius Sri Aurobindo būtų praradęs kantrybę. Jis niekada nesibodėdavo atsakinėti nė į vieną klausimą. Priešingai, jei, pavyzdžiui, man prasmė nelįsdavo į galvą, dalyką aiškindavo ilgai ir pakartotinai. „Ar suprantate?“ – švelniai klausdavo jis. Jo tonas buvo visada malonus. Net tada, kai vienas mūsų pareiškė negalįs daryti jo jogos, Sri Aurobindo nuo mokinio sunkumų nenusisuko, o pateiktus prieštaravimus pasitiko mandagiu, beaistriu elgesiu. Tatai priklausė daugiausia nuo įgimtos Mokytojo natūros, o visa kita – nuo jogos

praktikos. Jo akivaizdoje tarpusavyje karštai ginčydavomės. Sri Aurobindo ramiai stebėdavo mūsų vaikišką tuštybę, bet klaidas nurodydavo tik tada, kai paprašydavome jį išdėstyti savo požiūrį. Jei mes nepasisėmėme pakankamai naudos iš to, ką jis kalbėjo, tai jo kantrybė, pakantumas ir domesys, pasaulėžiūros platumas bei veiksmingas humoras mūsų sieloms padarė ryškų poveikį. Vos tik pažvelgiame atgal į tas dienas, kaip išgirstame atsidūsėjimą vėjyje, kuris šnabžda: „Tos mielos dienos, kurių jau nebėra!“ Kai susitinkame ir pradedame šnekučiuotis apie prabėgusius metus, ilgesingi atsiminimai atgyja. Štai Satyendra priminė atsitikimą, kurį buvau visiškai užmiršęs. Kartą Motina atėjo pranešti Sri Aurobindo, jog Bhishmadeva, buvęs jo mokinys ir žymus Bengalijos dainininkas, ruošiasi dainuoti per radiją ir labai nori, kad Sri Aurobindo jo pasiklausytų. Tad radiją pastatėme arčiau. Prausimas kempine ir klausymasis vyko vienu metu. Kai baigiantis Bhishmadevos programai pasiteiravome, kaip jam patiko muzika, Sri Aurobindo atsakė: „Ak, visiškai tai užmiršau!“ Iš to gerai pasijuokėme. Panašiai atsitiko ir Dilipui. Jis iš Kalkutos atsiuntė radijo programos laiką ir paprašė Sri Aurobindo pasiklausyti, kaip jis muzikuoja. Sri Aurobindo savo ruožtu paprašė Champaklalo, kad primintų apie tai. O jis, matyt, nepriminė. Nutilus muzikai, Sri Aurobindo pasiteiravo: „O kada gros Dilipas?“ Šis nusijuokė ir atsakė, kad koncertas baigės!

Pagaliau tie, kurie skaitė „Pokalbius su Sri Aurobindo“ ir jo „Susirašinėjimą“ su manimi, negali nepastebėti, kaip smarkiai skiriasi abiejų veikalų tonas ir pobūdis. Žinoma, ir vienur, ir kitur galime justi artumo ir šiltumo dvelksmą, tačiau susirašinėjimas pasižymi neabejotinai didesniu lais-

vumu. Rašydamas jis leido sau atsipalaiduoti ir remtis savais teiginiais, o kalbėdamas susiturėdavo. Ar taip elgėsi todėl, kad skyrėsi aplinkybės ir pati aplinka? Esu įsitikinęs, kad tokį santūrumą nulėmė šis tas daugiau. Net jeigu būčiau susitikinėjęs su juo vienut vienas, vis tiek nemanau, jog jis būtų kalbėjęs laisviau, nei tai darė plunksna. Mat drovi ir santūri Sri Aurobindo prigimtis nevaržomam laisvumui būtų užmovusi apynasrį. Suprantama, šis susirašinėjimas apsiribojo vienu žmogumi bei tam tikrais jam rūpimais dalykais. Tuo tarpu pokalbiai apėmė platesnę ir įvairesnę erdvę, ir tai yra jų pranašumas.

BESIKVATOJANTYS DIEVAI

Taigi senoji *idée fixe* apie Sri Aurobindo kaip apie atsiskyrėlį, kuris nežinojo, kas yra šypsena ir juokas, seniai pragaišo. Tačiau jei įsitvirtintų nuomonė, kad jogui nederėjo tiek daug šypsotis ir juoktis, tai būtų kitas kraštutinumas. Vis dėlto su jo laiškais, pokalbiais bei kūrybos veikalais susipažinęs jautrus vertintojas netruks pritarti požiūriui, kad Sri Aurobindo joga, užuot išdžiovinus juoko trykšlį, pavertė jį Gangos srautu. Sri Aurobindo sąmonė augo ir plėtėsi sulig visata; joje ataidėjo pačios būties gelmės ir aukštumos. „Įprastų daiktų stebuklų knygą“ jis skaitė taip pat, kaip dangiškąsias Dievo misterijas – skanaudamas *rasą*, glūdinčią pačioje daiktų esmėje. Nelyginant gyvybę nešantis vandenynas, jo meilė ir užuojauta plūdo į visus žmones ir tvarinius. Viename savo laiškų Sri Aurobindo sako: „Tik dieviškoji Meilė gali išlaikyti naštą, kurią privalau nešti ir kurią turi pakelti viską paaukojusieji dėl vieno tikslo – pakylėti žemę iš jos tamsybių

į Dievystę. Gallio'iškasis „Je m'en fiche'-izmas („man vis tiek") nebūtų manęs pastūmėjęs nė per žingsnį: tai būtų visai nedieviška. Visai kas kita yra tai, kas man suteikia jėgų nesiskundžiant ir nedejuojant eiti į tikslą." Kaip kantriai ir ištvermingai, su kokia meile ir palankumu jis tarsi didingas patriarchas vedė mus į tikslą ir vadovavo ašramui, kuriame į daiktą susibūrė ir neraštingi valstiečiai, ir intelektualinis elitas! Iš supratimo bei užuojautos gelmių kyląs sąmojis padėjo jam su šypsena pasitikti mūsų kvailystes, silpnybes ir nesuskaičiuojamus žmogiškosios prigimties išsišokimus. „Pokalbių su Sri Aurobindo" skaitytojai veikiausiai atkreipė dėmesį į tai, kaip Sri Aurobindo nubloškė į šalį savą rūsčios didybės apsiautalą ir drauge su mumis mėgavosi nekaltomis pramogomis bei pokštais, tarsi būtumėme artimi žaidimų draugai. Ankstesniame skyrelyje jau pateikiau vieną pavyzdį: kai Sri Aurobindo buvo lūžusi dešinė koja, ir sykį jis pamiršo vykdyti daktaro Manilalo nuorodą pakelti ją aukštyn, jis lyg išsigandęs sušuko: „Ak, atvyksta daktaras Manilalas, turiu iškelti koją." Ir it užgautas jo baimės, vienas mūsų mestelėjo: „Pone, jūs, atrodo, bijote daktaro Manilalo." Gydytojui atvykus ir pasiteiravus apie koją, Sri Aurobindo atsakė: „Ji tebekaba."

Juokavusieji su savo mokiniais ir bičiuliais buvo didūs vyrai ir jogai, tačiau vaidenas man, kad pagarbios baimės slenkstis tarp jų visada likdavo neperžengtas. Tad nors Sri Aurobindo leisdavo užsimiršti, ir mes skeldavome juokus kaip lygūs su lygiu, mūsų niekada neapleisdavo suvokimas, jog jis yra Guru.

Keletą kartų šioje knygoje mėginau apibūdinti Sri Aurobindo humoro jausmą. Čia vėl pabandysiu pateikti jį ro-

dančių pavyzdžių iš įvairių šaltinių ir pridurti žiupsnelį savo patirčių, vaizduojančių kuklias mūsų pramogas. Pagaulus skaitytojas išvys, kaip kuri nors aplinkybė arba susiklosčiusi padėtis priversdavo jį nuspausti kosminės Mūzos gaiduką ir pažerti kartais santūrią salvę, kartais – akinančius, greitus pavienius šūvius.

Štai kaip atrodė tikros linksmybės. Vieną kartą Sri Aurobindo gulėjo ant lovos, o mes tylutėliai šnekučiavomės tarpusavy. Champaklalas mėgino sulaikyti juoką, tačiau nepajėgė ir staiga prapliupo kvatotis, taigi turėjo sprukti iš kambario. Žvelgdamas į mus, Sri Aurobindo pasiteiravo: „Kas čia per dieviškas nužengimas buvo?“ „Champaklalas susijuokė,“ – išspaudžiau, springdamas juokais. Sri Aurobindo tarė: „Ak, tai Višnaus ananda nusileido!“ Vėliau Champaklalas pareiškė: „Mano akys visuomet drėgnos.“ „Vergilijus irgi ašarodavo, o Horacijus sunkiai šnopuodavo, – pasakė Sri Aurobindo. – Augusto Cezario laikais gyveno didis literatūros globėjas Mycaenas. Kartą, sėdėdamas tarp abiejų poetų, jis tarė: „Sėdžiu tarp atodūsių ir ašarų.““

Kitą sykį, kreipdamasis į daktarą Manilalą, su kuriuo jis jautėsi itin laisvai, Sri Aurobindo pasakė: „Jūsų pastaba apie kyšius ir nedideles sumas man priminė X atvejį. Jis teigė, kad žmonės jį tiesiog apipilą pinigais, todėl jis negalįs nieko kita, kaip tik juos paimti. „Galų gale tai tik mažytis kyšelis“, – ginčijosi jisai. Tai man savo ruožtu priminė pasakojimą apie tarnaitę, pagimdžiusią nesantuokinį kūdikį. Namų ponia tarnaitę šiurkščiai apibarė, kam ji padariusi tokį baisų nusižengimą, o ji atkirto: „Ak! Bet, ponia, jis toks mažytis!““

Arba vėl. Medituodamas sadhakas išvydo gražią moterį, žvelgiančią į jį gedulingomis akimis. Jis paprašė Sri Aurobindo paaiškinti, ką šis regėjimas galėtų reikšti. Sri Aurobindo atrašė: „Jums prieš akis tikruoju pavidalu pasirodė jūsų silpnybė, kuri gedulingai klausė: „Ar jūs imsitės manęs, ar nesiimsite?“ Jai apsireiškus, turite ištarti: „Marš atgal tu, gedulingasis Šėtone.“

Parašiau apie vieną ligonį: „Didžiausią rūpestį kelia šlaunies sąnario abdukcija… Netrukus nusiųsiu jį Philaire'ui [prancūzų chirurgui].“ Sri Aurobindo: „Sąnario abdukcija, pone? Kas per siaubingas amoralumas? Kas nutinka sąnariui, kai jį pagrobia? O kaip jaučiasi du susidurią kaulai? Ar tai pagrobimo plano dalis? Teisingai. Abdukuokite jį Philaire'ui.“ Vėl parašiau: „Dėl kūninės ir protinės įtampos, susijusios su poezija, X sutriko ciklas.“ Sri Aurobindo atsiuntė repliką: „Gerasis Dieve! Jei poezija būtų sutrikusių mėnesinių priežastis!“ Nesutikau: „Ne poezija, o kūninė ir protinė įtampa, pone! Idant nusiųstų poemą jums, ji bėga su ja šen, bėga ten ir taip toliau, ir panašiai. Ar to negana sukelti įtampai?“ Sri Aurobindo: „Kaip man palengvėjo! Pamaniau, jei poezija galėtų sukelti s. m., ką ji iškirstų jums, Dilipui ir Nishikantai.“ Bijau, kad doroviniai tyruoliai suliepsnos teisingu pykčiu, susidūrę su tokiu nevaržomu vėjavaikiškumu!

Kartą jo paprašiau: „Prašyčiau man pateikti keletą tikslių naudingų nuorodų, susijusių su gydymo menu. Kaip nužengdinti jėgą?“ Sri Aurobindo atsakė: „O Dieve, žmogau! Aš ne gydytojas. Kaip? Ar yra tasai kaip? Kviečiate, atsiveriate, ji ateina (po kurio laiko). Arba nekviečiate, atsiveriate, ji ateina. Arba kviečiate, neatsiveriate, ji neateina. Trys

galimybės. Tačiau kaip? Ką gi, Dievą jis žino arba turbūt nežino."[179]

Vienoje gydytojo ataskaitų parašiau: „Šiandien nėra nė vieno gydymo atvejo, apie kurį derėtų pranešti." Sri Aurobindo atrašė: „Labas! Atėjo aukso amžius, ar ką? Ne, nes R. B. vėl džiugiai suriesta skausmo. Skausmas jai sako: „Iš tiesų, tavo Nirodo vaistų dozės ir visa kita! Tik ką pasišalinau, nes taip norėjau. Išeinu ir grįžtu, kada man patinka. Gydytojai – fui!" Aš: „Vakar buvo atliktas išankstinis J piršto pjūvis, tačiau pūlių beveik nebuvo. Šiandien sutinimas neatslūgęs." Sri Aurobindo: „Motina pataria daryti karšto vandens vonelę: imti vieną dalį peroksido, tris dalis vandens ir mirkyti pirštą penkiolika minučių. Tokiu būdu galima išgydyti kai kuriuos panašius negalavimus. Tik tai reikėjo atlikti nedelsiant. Tačiau net ir dabar procedūra gali būti veiksminga." Aš: „Bet būtent tai mes ir siūlėme jam daryti iš pat pradžių, tik be peroksido." Sri Aurobindo: „Jūs kasdien darote visai tą patį, ką ir Anglijos indai savo klubuose, tai yra, vartojate konjaką su sodos vandeniu. Trūksta tik brendžio ir sodos, bet vandens yra." Aš: „Negalėjau prisiliesti prie pacientės, nesukeldamas jai ašarų. Moterys galvoja: „Kokie beširdžiai gyvuliai tie gydytojai!" Sri Aurobindo: „Daug saugiau taip, negu jos galvotų: „Kokie mieli tie daktarai, brangučiai, angelėliai!"" Aš: „Nardau sausros jūroje ir esu siaubingai ko nors ištroškęs. Kartu mane skalauja seno troškimo bangos. Gal turite kokį paveikų vaistą?" Sri Aurobindo: „Eucharistinė injekcija iš viršaus, paleidžiamasis atmetimas apačioje; skai-

[179] Žodžių žaismas: „God he knows or perhaps he doesn't" vietoj numanomo „God knows him" („Dievas jį žino").

drumo dieta, sielinės vaisių sultys, dvasinis pienas.“ Aš: „Šiai jogai reikia turėti liūto širdį, Sri Aurobindo protą ir Napoleono gyvastingumą.“ Sri Aurobindo: „Gerasis Dieve! Tada aš iškrentu iš kandidatų sąrašo – mat neturiu nei liūto širdies, nei Napoleono gyvastingumo.“ Aš: „Kokios prigimties bus kūno perkaita? Pasikeis pigmentas? Mongoliški bruožai taps arijiškai graikiškais? Vešliai apžels plikės? Seniai virs amžinos jaunystės dievais?“ Sri Aurobindo: „O kaip atrodytų septynios išaugusios uodegos su septinta ant galvos? Visos skirtingų spalvų: mėlyna, raudona anilinė, indigo, žalia, skaisčiai raudona ir taip toliau. Plaukai vešlūs, tačiau ryškiai raudoni ir styrą stačiai į viršų; apibūdinti kitas smulkmenas? Amen! Dabar iš tiesų negalite teigti, kad neišaiškinau visų jūsų klausimų papunkčiui.“ Aš: „Ir vėl palaimintasis pūlinys kairiosios šnervės viduje – skausmingas ir karščiuojantis. Prašome davinį jėgos.“ Sri Aurobindo: „Kaip modernus poetas pasakytų,

Votie palaimintoji boso nosy,
Kokia jam maloni tu sužinosi,
Kuomet iš pasiutimo uždainuos jis,
Votie palaimintoji boso nosy.[180]

Tikiuosi, jog ši *stotra*[181] skaudulį suminkštins ir jis patenkintas išnyks.“

[180] „O blessed blessed boil within the nostril,
How with pure pleasure dost thou make thy boss thrill!
He sings of thee with sobbing trill and cross trill,
O blessed blessed boil within the nostril.“

[181] *Skr. stotra* – šlovinanti giesmė.

Pasiskundžiau: „Įkvėpimas labai nepastovios prigimties. Visai nesuprantu jo atvykimo ir išvykimo priežasties. Jis nesilaiko jokio geležinkelio tvarkaraščio.“ Sri Aurobindo: „Nėra jokios priežasties. Tik nežastis arba antžastis. Nepasiduokite, ir jis vėl ateis; kai pakankamai prisilandžios, nelyginant Pilypas iš kanapių. Vieną dieną įkvėpimas atsisės ir tars: „Štai atėjau visam laikui. Kvieskite kunigą ir susituokime.“ Su dalykais, kurie yra dėsnis ir taisyklė, priežastis ir ritmas, ir visa kas.“ Aš: „Vienur kitur paskutiniosios daršanos padariniai trikdantys. Gal čia kalti besiveržią asmeninės prigimties sunkumai?“ Sri Aurobindo: „Asmeniniai ir bendri. Pasąmonė, pone, pasąmonė. Nuostabūs pasąmonės Brahmano įsiveržimai į kasdienio gyvenimo pilkumą.“ Kalbėdamas apie astrologiją, daktaras Manilalas pasakė: „Pažinojau astrologą, kuris siekė pasipelnyti, tačiau jis nesumojo, kad turi reikalą su dideliu žinovu.“ Kaipmat pasigirdo Sri Aurobindo replika: „Prieš eidamas pas jus, jis turėjo permaldauti Saturną.“ Lengvai įgelta Manilalo šykštumui! „Bet ten buvo kitas astrologas, – pridūrė Manilalas. – Gerasis vyras jau miręs.“ Sri Aurobindo paklausė: „O šisai gyvas yra blogasis?“

Satyendra sykį pareiškė: „Dievystės siela panaši į diktatorių.“ „Ji veikiau primena konstitucinį monarchą, leidžiantį daryti ką tik norite, – atrėmė Sri Aurobindo. „Tačiau ji nesirodo viešai,“ – paprieštaravo Satyendra. „Todėl, kad laukia visų kabineto narių pritarimo.“

Štai tokia yra dvasinė tiesa, įvilkta į šiuolaikinių palyginimų rūbą.

Eilę pavyzdžių baigsiu prisiminimu, kurį galima suvokti ir rimtai, ir kaip pokštą. Sadhakas Kalyanas Sri Aurobindo

įteikė pirmojo savo nušauto tigro kailį. Tą akimirką jis kreipėsi į mane: „Prašom pasakyti Viešpačiui, jog kailiui trūksta galvos, todėl jam tikrai nebus už ko užkliūti.“ Mokytojas šypsodamasis atsakė: „Puiku. Patiesime jį po mano kojomis per daršaną.“ Nuo tada taip ir buvo daroma.

Manau, kad galiu šį skyrių baigti, jausdamasis „šį tą nuveikęs“. O štai ką pats Sri Aurobindo sakė apie humoro jausmą: „Humoro jausmas? Tai būties druska. Be jo pasaulis būtų visiškai praradęs pusiausvyrą – jis ir taip pakankamai išsiderinęs – ir senų seniausiai nuėjęs šuniui ant uodegos.“

SUSIRAŠINĖJIMAS IR SUSITIKIMAI

Sri Aurobindo susirašinėjimą su mokiniais, vykusį įvairiausiais ketinimais ir tikslais, nutraukė nelaimingas įvykis, ir atrodė, kad progų jam atsinaujinti nebebus. Devynias valandas trunkantį susirašinėjimą jis bus nutraukęs visam laikui taip pat, kaip aštuonių arba devynių valandų ankstesniųjų dienų daršaną. Tarp kitko, susirašinėjimas jau buvo atlikęs savąją paskirtį, tačiau Sri Aurobindo pradėjus taisytis ir grįžus prie darbo, apsikeitimas laiškais įgavo kitą pavidalą. Žmonės pradėjo siuntinėti žodinius prašymus arba klausimus, kartais net laiškus per tuos iš mūsų, kurie buvo jiems palankūs. Mes savo ruožtu mielai nešiodavome pasiteiravimus bei žinutes, siekdami naudos tiek sau, tiek naujienų pranešėjams, mat jie tapdavo priežastimi pokalbiams protingomis temomis, svarstymams apie gyvenimo klausimus ar potyrius sapnuojant, ir panašiai. Sri Aurobindo labai dažnai patenkindavo juos: kilniaširdiškai atsiliep-

davo, taip pat suteikdavo žmonėms dvasinę pagalbą sadhanos klausimais ar kilus pasaulietinio pobūdžio sunkumams. Nepalaikantys su mumis jokio ryšio žmonės taip pat siekė jo vadovavimo. Keletas tokių pavyzdžių buvo užrašyta „Pokalbiuose su Sri Aurobindo“. Na ir, be abejo, nemaža mūsų žmonių, įnamių bei lankytojų, kurie niekada nė nesvajojo susisiekti su Sri Aurobindo išorinėmis priemonėmis, turėjo galimybę, šią jų žodžiais tariant „dievišką malonę“, būti Viešpaties išgirstiems.

Savanoriškai pasirinktą atsiskyrimą iš dalies sužlugdė likimo ranka. Atsitiko taip, kad vienas lankytojas ir bičiulis buvo neteisėtai apkaltintas kriminalinėje byloje ir įmestas į kalėjimą. Tai buvo iš tiesų rimtas atvejis. Tad Sri Aurobindo daugeliu juridinių klausimų jam davė ypatingus nurodymus (savaime aišku, paremtus dvasine galia), ir tai tęsėsi tol, kol kaltinamąjį išleido laisvėn. Į keletą teisinių bylų įveltas Maharanis taip pat meldė jo pagalbos. Kai Kalkutoje kilo riaušės tarp hindų ir musulmonų, Sri Aurobindo nuolat pasiekdavo siaubu dvelkiantys kreipimaisi, kuriuose žmonės meldė jį vadovauti, patarti ir pagelbėti. Pirmosiomis dienomis hindams gavus į kailį, Sri Aurobindo pasakė: „Kodėl hindai nesmogia atgal?“ Jau kitą dieną veiksmo scena visiškai pasikeitė: puolimas susilaukė milžiniško atoveiksmio. Tiems, kurie gali būti sukrėsti, išgirdę Sri Aurobindo patarinėjantį panaudoti jėgą, galiu patarti paskaityti „Esė apie Gytą“, kurioje jis gvildena šią užduotį. O čia atpasakosiu šį tą iš savo susirašinėjimo. Sri Aurobindo teigia: „Tiesos yra ahimsoje,[182] tiesos yra ir ardoje…Taisyklė yra ta, kad

[182] Skr. *ahiṃsā* – nesmurtas, nežudymas, taikumas.

neprievarta yra geriau, nei prievarta, ir vis dėlto kartais prievarta gali būti teisingas dalykas…“

Susisiekimas įgavo žodinį pavidalą ir nesikirto su asmeniniu Sri Aurobindo darbu. Vis dėlto palaipsniui kitokio pobūdžio laiškai ėmė reikalauti jo dėmesio. Turiu galvoje rašinius su skirtingais požiūriais į jo veikalus, kuriuos siuntinėjo sadhakai, lankytojai ir pašalaičiai, tikėdamiesi patvirtinimo, paaiškinimo arba patarimo. Antai profesorius Sisiras Maitra atsiuntė pluoštą straipsnių ir istorijos knygą, profesorius Haridasas Chowdhury – filosofijos tezes. Morwenna Donnelly, profesoriai Langley ir Monod-Herzen, daktaras Srinivasas Iyengaras siuntė savo knygas, o Lizelle Raymond – knygą apie seserį Niveditą. Paminėjau tik keletą besidominčiųjų. Paskutinių trijų čia išvardintųjų knygose Sri Aurobindo daug ką pakeitė ir pridūrė nuo savęs. Jis skaitė net jaunų studentų darbus, jaunimą skatindavo ir drąsindavo. Tarp šių rašinėtojų buvo ir Arabinda Basu. Taip pat Sri Aurobindo skaitė sadhakų poemas – antai Dilipo, Amalo Kirano (K. D. Sethnos), Nishikantos, Pujalalo ir Tehmi, arba Goa poeto profesoriaus Menezies eiles. Vėliau atėjo eilė *The Advent* ir *Mother India* žurnalams, ypač pastarajam, nes tai buvo pusiau politinis dvisavaitinis leidinys, todėl spausdintina medžiaga turėjo būti patvirtinta Sri Aurobindo. Daugelį Amalo Kirano parašytų vedamųjų Sri Aurobindo pripažino nepriekaištingais, tačiau porą kartų telegrafu padarė nedidelius, tačiau svarbius pataisymus. Privačiai Amalui Kiranui jis išsiuntė garsųjį pranešimą apie Korėją su įspėjimu dėl stalinistinio komunizmo planų Pietryčių Azijoje ir Indijoje iki pat Tibeto, kuris buvo skirtas naudotis savo nuožiūra. Juo Amalas rėmėsi rašydamas vie-

ną vedamųjų. Savųjų tarpe Sri Aurobindo yra pareiškęs, jog *Mother India* yra jo leidinys. Kai buvo pradėtas leisti „Sri Aurobindo tarptautinio lavinimo centro biuletenis“,[183] Motina panoro, kad Sri Aurobindo parašytų įvadinį straipsnį. Praėjo kelios dienos, ir ji paklausė, ar jis pradėjęs rašinį. Sri Aurobindo šypsodamasis atsakė: „Ne.“ Dar po kelių dienų Motina priminė jam apie skubų darbą. Tada jis susakė mintis apie sporto ir kūno kultūros naudą. Išėjo ištisa eilė straipsnių. Iš didžiulio pluošto įsimintiniausias buvo „Dieviškasis kūnas“.[184] Su šiuo ilgu rašiniu triūsėme visą savaitę, nes skirti jam tegalėjome tik valandą per dieną. Sri Aurobindo diktuojant stebėjausi, kiek daug jis žino apie senovės Graikiją ir Indiją; kad štai dabar šitos žinios, andai kažkur saugotos antmoningoje atmintyje, jo paliepimu liejasi sklandžia tėkme. Jis nepasitikrino nė vienos pastabos ir nesinaudojo nė viena knyga, ir vis tiek po šitiek dešimtmečių pertraukos viską atsiminė, aiškiai ir ryškiai iki smulkmenų! Kaip ir kiti, šis straipsnis Sri Aurobindo akivaizdoje buvo perskaitytas Motinai. Ji šūktelėjo: „Nuostabu!“ Sri Aurobindo tik nusišypsojo. Visi minėtieji straipsniai buvo sudėti į knygą pavadinimu „Antmonės apsireiškimas žemėje“.[185]

Apie kai kuriuos iš jam skaitomų kitų žmonių parašytų rašinių jis pasiteiravo: „Ar nesate skaitęs jų anksčiau?“ „Ne“, – atsakiau aš. Jis pakartojo: „Ar tikrai?“ „Kaip galėjau būti skaitęs? Gavau juos tik vakar,“ – pasakiau. „Labai keista! – pasakė Sri Aurobindo ir pridūrė: – Jie atrodo tokie

[183] *Bulletin of Sri Aurobindo International Centre of Education.*

[184] *The Divine Body.*

[185] *The Supramental Manifestation upon Earth.*

pažįstami, lyg būčiau juos jau girdėjęs." Rodės, šis reiškinys jį sudomino. Įdomu tik, ar įspėjo mįslę. Kai kurie vieno buvusio sadhako straipsniai buvo prikaišioti tiek daug ištraukų iš Sri Aurobindo raštų, jog pasipiktinęs suburbėjau: „Čia beveik nieko, išskyrus citatas, nėra." Jis nusišypsojo ir tarė: „Tai neturi reikšmės." O sykį Sri Aurobindo pasidomėjo, ką manau apie ilgą ir sunkiai įkandamą Amalo straipsnį „Tikimybė mikrofizikoje".[186] Jį skaičiau likus nedaug laiko iki jam pasitraukiant anapus. Taigi Sri Aurobindo manęs pasiteiravo: „Ar ką nors supratote?" „Ne!" – atsakiau aš. Jis šyptelėjo ir tarė: „Ir aš ne." Kaip jau sakiau, skaitymai ir diktavimas ėmė ilgėti ir užėmė vis daugiau jo ir šiaip apriboto laiko. Dėl to nukentėjo „Savitrės" taisymai, kurie buvo nuolat atidėliojami, kol vieną gražią dieną Sri Aurobindo pareiškė: „Mano pagrindinis darbas liko nustumtas į šalį."

Dilipo atvejis buvo ypatingas. Tai, kas nutiko Sri Aurobindo, nutraukė visus judviejų ryšius, ir dėl to Dilipas labai kentėjo. Po kurio laiko Sri Aurobindo padarė išimtį ir pradėjo su juo susirašinėti. Tatai truko beveik iki pat išėjimo iš kūno. Jis net pažadėjo Dilipui asmeniškai pasikalbėti. Tuo metu Bombėjuje gyvenęs Amalas taip pat buvo išimtis. Ypač svarbūs buvo ilgi Sri Aurobindo atsakymai, kartais siekią dvidešimt keturis spausdintus puslapius, kuriuose jis nagrinėjo „Poezijos didingumo ir grožio"[187] temą, ir susirašinėjimas, besisukantis apie „Savitrę". Šie rašiniai yra paskutinieji jo susakyti tekstai. Tas papildomas triūsas sudaro amžiną įnašą į mistinės poezijos suvokimą apskritai ir,

[186] *Probability in Micro-Physics.*

[187] *Greatness and Beauty in Poetry.*

skyrium, padeda geriau suprasti „Savitrę“. Man atrodė, jog šį ilgą veikalą jis rašė su dideliu įkarščiu ir džiaugėsi gavęs galimybę nušviesti savo nepakartojamą poemą taip, kad ateityje ji būtų kuo tiksliau suvokta. Šiomis akimirkomis aš ir vėl žiopčiojau iš nuostabos, gėrėdamasis jo plačiomis žiniomis. Ištęstą susirašinėjimą tvarkyti tereikėjo nedaug. Per mane tarp Mokytojo ir mokinio du metus vyko apsikeitimas mintimis. Negali būti per daug pagyrų mokiniui, kuris stengėsi nukreipti Mokytoją į savo paties kūrybą. Kitą svarbų darbą – su Vedomis – Sri Aurobindo kurį laiką dirbo su Puraniu, ir apie tai rašiau šios knygos skyriuje „Patarnautojai“.

Į kasdienę dienotvarkę neįeinančius darbus sudarė įvairių dalykinių klaidų taisymas, kurias šen bei ten įveldavo Sri Aurobindo biografai. Nemaža saujelė žmonių anglų ir bengalų kalbomis ėmėsi rašyti apie jo gyvenimą. Bengalų rašytojo Shri Girijos Shankaro Roy Chowdhury parašyta Sri Aurobindo biografija Bengalijoje pritraukė publikos dėmesį ir tapo labai populiari. Jis buvo žinomas mokslininkas, o jo straipsniai spausdinami iškiliame Bengalijos žurnale *Udbodhan*. Tačiau daugelis faktų, kuriuos jis surankiojo iš skirtingų šaltinių, neturėjo jokio pagrindo, todėl jų pamatu padarytos išvados taip pat buvo neteisingos ir pramanytos. Chowdhury juos priėmė už gryną pinigą ir pateikė nepasivarginęs prieš tai pasiteirauti Sri Aurobindo, ar jie atitinka tiesą. Šis žmogus buvo įtakingas, todėl daugelis jo straipsnių buvo skaitomi Sri Aurobindo. Jis taip negalėjo atsistebėti ano sąmyšingu išsilavinimu ir neįtikima vaizduote, kad paprašė Puranio surinkti daiktan savotišką faktinę biografiją, kurioje jo gyvenimo duomenys būtų pateikti su tiksliomis datomis ir aiškiais aprašymais. Taigi jiedu bendradarbiaudami ant

tvirto ir tikro pamato surentė pagrindinių jo gyvenimo įvykių suvestinę ir ištaisė tuos, kuriuos į apyvartą paleido už tai atsakingi biografai. Pastarieji duomenys yra pateikti Puranio knygos „Sri Aurobindo gyvenimas“[188] pabaigoje. Sri Aurobindo labai pralinksmino išgalvotos prielaidos, sukurptos pagal jo ankstyvąsias meilės poemas, esą, Anglijoje jis ne kartą buvo įsimylėjęs! Mes nesitvėrėme juokais. Dėl tokių netikslumų, duomenų iškraipymų, spalvingų ir skubotų išvadų, kuriais biografai neretai piktnaudžiauja, Sri Aurobindo sadhakų neskatino rašyti apie jo gyvenimą, nes nenorėjo „būti nužudytas savo paties mokinių šaltąja spauda“. O didžiausias Girijos Shankaro knygos trūkumas yra tas, kad jis, regis, nesiekė tiesos apie Sri Aurobindo gyvenimą grįsti neasmeniškumu. Jo šališkumą išduoda pati šios vadinamosios biografijos pradžia.

Vienas pirmųjų interviu, Sri Aurobindo pažadėtų visuomenės atstovams, įvyko 1947 metų rugsėjo mėnesį, ir paskui – dar keletas. Tai, kad jis pertraukė savanorišką atsiribojimą, iš jo pusės buvo milžiniška nuolaida. Prancūzijos valdžia įžymų prancūzų politiką Maurice'ą Schumanną pasiuntė su kultūrine užduotimi – pasimatyti su Sri Aurobindo, pareikšti jam valstybės pagarbą ir pasiūlyti Pondičeryje įkurti Indijos ir Europos kultūros studijų ir mokslinių tyrimų institutą, taip pat jam vadovauti. Buvau laimingas ir džiugiai nustebintas šios didžios naujienos, didžios ta prasme, kad Sri Aurobindo apskritai sutiko su pasiūlymu, kurį palaikiau jo būsimo reiškimosi visuomenėje požymiu. Faktas, kad pasiūlymas lipo ant kulnų Indijos Nepriklausomybei, rodė vadovaujamą šalies vaidmenį vienoms tautoms

[188] *The Life of Sri Aurobindo.*

pripažįstant kitų tautų įstatymus bei papročius, kaip tai Sri Aurobindo ir numatė. Rodos, jis pasiteiravo Motinos, kokia kalba reikėtų kalbėtis su pasiuntiniais. Motina atsakė: „Na, žinoma, prancūzų! Jūs mokate kalbėti prancūziškai". Sri Aurobindo nesutiko: „Ne, ne! Negaliu kalbėti prancūziškai." Motina, Sri Aurobindo ir prancūzų pasiuntiniai užsidarė jo kambaryje, ir mes nežinome, kas ten vyko.

Kitas interviu įvyko su ponu C. R. Reddy 1948 metų gruodžio 11 dieną, praėjus metams nuo Indijos išsivadavimo, kai jis atvyko nuo Andhros universiteto Sri Aurobindo įteikti Nacionalinį humanitarinių mokslų apdovanojimą. Šia proga Sri Aurobindo perdavė žinutę, kurioje universitetui liepia „atkurti ypatingą ir tikrą atgimstančios Indijos vaidmenį!" Šioje vietoje tinka atkartoti keletą paskutinių pranešimo eilučių, kurios rodo, kad Indija visuomet buvo jo sąmonės priešakinėse linijose: „Likimas siaubingai pasišaipytų, jei Indija atmestų savo dvasinį palikimą tuo metu, kai likęs pasaulis vis labiau atsigręžia į ją, siekdamas dvasinės pagalbos ir išganančios Šviesos. Tai neturi įvykti ir tikrai neįvyks; tačiau nevalia ir teigti, jog šio pavojaus nėra... Be abejonės, mes nugalėsime, tačiau negalime nuo savęs slėpti, kad po ilgametės pavergties, atnešusios susivaržymą bei nelygybę, mums reikia smarkiai pasikeisti ir išsivaduoti tiek iš vidaus, tiek iš išorės, daryti vidinę ir išorinę pažangą, jei norime įvykdyti tai, kas Indijai lemta."

1950 metų balandžio mėnesį įvyko pokalbis su K. M. Munshi. Ankstesniais metais Sri Aurobindo mūsų pokalbiuose apie jį dažnai užsimindavo. Po interviu Munshi pasakė: „Jo akyse švietė ryški žinojimo ir išminties šviesa.

Rodėsi, kad gili dvasios ramybė visą jo asmenybę pavertė švytinčia esamybe žmogaus, kuris skleidžia sąmonės spindesį. Jis buvo visiškai visuminė asmenybė, žmogaus pavidalu įsikūnijusi esminė arijų kultūros Mintis ir vienas didžiausių kūrybingo gyvenimo rentėjų."

Kitur Munshi rašo: „Kai 1950-taisiais, po keturiasdešimties metų pertraukos, vėl aplankiau Sri Aurobindo, priešais save išvydau visiškai pasikeitusią būtybę – spindulingą, palaimingą ir apsuptą dieviškos ramybės. Kalbėjo jis tyliu ir aiškiu balsu, kuris mane smelkė iki pat esybės gelmių. Prabilau apie savo dvasinius poreikius. Išminčius atsakė: „Rašiau jums, kad padėsiu, ir savais būdais padedu... Aš seksiu jūsų pažangą." Paskui aptarinėjome Indijos kultūrą. Aš pasakiau: „Jaunoji karta yra maitinama knyginėmis žiniomis ir įsitikinimais, kurie paplauna brandesnio Indijos gyvenimo pamatus." Mokytojas į tai atsakė: „Turite įveikti šį tikėjimo trūkumą. Galite nusiraminti, nes užtikrinu jus, jog mūsų kultūros pakirsti neįmanoma. Tai tėra pereinamasis laikotarpis." Tuomet didysis jogas mane nustebino. „Kaip jūs manote, kada Indija susivienys?" – pasiteiravo jis. Pasijutau užkluptas iš netyčių. Paaiškinau jam, kad mūsų vadovai sutiko su šalies padalijimu. Ir užbaigiau: „Kol kas, matydamas, kaip dabartinė politikų karta rūpinasi šiuo klausimu, manau, kad dvi šalys – Indija ir Pakistanas – galės susijungti ne anksčiau, kaip po dviejų šimtų metų." Sri Aurobindo šyptelėjo ir nukirto: „Indija susivienys. Tai matau aiškiai." Ar tai buvo nuomonė? O gal aiški suvoktis? Suabejojęs papurčiau galvą ir paklausiau, kaip tatai gali atsitikti. Dviem trumpais posakiais dieviškasis vyras apibūdino, ko Pakistanas siekia, ir kaip abi šalys gali vėl tapti vienu kūnu."

Munshi buvo vienas iškiliausių savo laiko Indijos vadų. Vėliau jis rašė: „Jis (Sri Aurobindo) regėjo pačią dalykų esmę. Jis visada suvokė tikrąją Indijos politinę padėtį. Kai 1939 metais pasaulis įsivėlė į karą, jo neklystanti akis Anglijos ir Prancūzijos laimėjimą įžvelgė esant dieviškųjų galių pergale prieš piktąsias galias. Ponui Staffordui Crippsui atvykus su pirmąja užduotimi, jis vėl prabilo. Sri Aurobindo pasakė: „Indija pasiūlymą turėtų priimti." Mes patarimą atmetėme... tačiau šiandien suvokiame, kad, priėmus pirmąjį pasiūlymą, nebūtų buvę jokio pasidalijimo, jokių pabėgėlių ir Kašmyro suirutės."

1950 metais įvyko kitas interviu su Bhavanagaro maharadža, kuris tuo metu buvo Madraso valdytojas. Tuo metu Sri Aurobindo jautėsi nekaip. Vis dėlto susitikimo jis neatšaukė. Susidariau įspūdį, jog jis mielai būtų bendravęs ir su kitais žmonėmis, jei tik jie būtų to troškę ir pripažinę jo palaiminimų galią.

Paskui sekė visa eilė nuolatinių pokalbių su Surendra Mohanu Ghose'u, kurie buvo rengiami keletą metų ir baigėsi keli mėnesiai prieš Sri Aurobindo pasitraukimą anapusybėn. Neturėčiau jų įvardyti kaip interviu, mat jis buvo Sri Aurobindo politinis pasekėjas ankstyvosiomis dienomis, o vėliau, jau būdamas žymus politinis Bengalijos vadovas, tapo jo mokiniu. Kai tik jis apsilankydavo ašrame, nedelsdamas pasimatydavo su Mokytoju, mat norėdavo gauti gaires politiniam darbui, kurį dirbo vietoj jo. Sri Aurobindo naudojo jį kaip savo įrankį ir sakė mums: „Jis yra mano žmogus." Mūsų lavinimo centre Surendra Mohanas kalbėjo studentams, ir tose kalbose kiek atskleidė įvairias

temas, kurias aptarinėjo su Sri Aurobindo. Daugiausia jiedu kalbėjosi apie tarptautinę, nacionalinę ir provincijų padėtį, taip pat apie dvasinius dalykus. Šie pokalbiai virto svarbiais dokumentais, nušviečiančiais ne vien tik paslėptą Sri Aurobindo veikimą, bet ir išorinį dalyvavimą politikoje. Dažnai iki pokalbių susitikdavau su Surendra Mohanu, kad sužinočiau einamąsias naujienas. Paskui Sri Aurobindo klausdavo: „Ką sakė Surendra Mohanas?"

Leiskite pavaizduoti, kaip jogai politikoje būna įžvalgesni už pačius politikus. Surendra Mohanas rašo: „Kai atvykau čionai 1949 metų spalį ar lapkritį, jis manęs pasiteiravo: „Kodėl nieko neklausiate apie bendruomeninę padėtį Bengalijoje?" „Nėra nieko, apie ką reikėtų pranešti, ten visai ramu," – atsakiau aš. O paskui įvyko kažkas baisaus: prasidėjo žudynės tarp bendruomenių." Tačiau net didieji lyderiai nieko nepaisė, netgi tada, kai Surendra Mohanas jiems perdavė Sri Aurobindo įspėjimą. Jis taip pat numatė „rusų ir kinų nesantaiką ir vieną dieną subyrėsiančią Kiniją."

Mums juokinga mintis, kad jogai turi supratimą apie reikalus už jų „riboto" dvasinio lauko. Todėl Sri Aurobindo veikimas Crippso pasiūlymų metu buvo suprastas kaip būtent toksai neišmanėliškas ir neteisėtas įsikišimas. Daugybę kartų jis įrodė, kokia klaidinga yra ši nuomonė. Jogai išmano pasaulio reikalus, o tie, kurie paprastai skelbiasi juos išmaną, iš tiesų nieko nesupranta ir yra neišmanėliai. Mat, pasak Sri Aurobindo, kol žmogus nesusipažįsta su Dvasios karalyste, jo pasaulio suvokimas lieka nepilnas.

Motina taip pat teikia patarimus tiems, kuriems jų reikia, o ar jie į patarimus atsižvelgia, ar ne, tai priklauso nuo jų.

Dažniausiai jie ima gailėtis, kad neklausė. Be to, argi jogai neprivalo pasižymėti trikala drišti?[189]

Kai dėl prancūzų Indijos ir kitos Prancūzijos nuosavybės šalyje, Surendra Mohanas rašo: „Visi mes nukentėjome dėl to, kad nepaklausėme Sri Aurobindo nuorodų arba patarimų. Jis mane nusiuntė atgal, pataręs: „Eik ir pasakyk Gandhi, Nehru, Maulanai, Sardarui ir Rajendrai Prasadui, jog dėl Indijos gerovės ir ateityje – viso pasaulio gerovės jie turi laikytis šios linijos, ir aš jiems suteikiu šią galimybę. Tegu jie ją priima ir išpuoselėja." Nuvykau į Delį tuo metu, kai vyko Kongreso darbo komiteto suvažiavimas, kuriame visi kalbėjo: „Tai labai geras dalykas, labai geras", bet taip niekada jo ir neįgyvendino. Sri Aurobindo apmetė susivienijimo planą, pagal kurį visa Prancūzijos nuosavybė turėjo iš karto pereiti Indijai, o Pondičeriui būtų palikta teisė įtvirtinti kultūrinius ryšius su Prancūzija. To neįgyvendinus, vėliau susidūrėme su rimtomis kliūtimis. Norėdami jas pašalinti, jie mane vėl pasiuntė į Pondičerį, bet Sri Aurobindo 1950 metais jau buvo pasitraukęs iš pasaulio." Padedant Motinai, visas Indijos vienijimosi planas galiausiai įgavo išbaigtą pavidalą. Tačiau Motina iš pradžių visai nenorėjo kištis į politiką. Ji pasakė, kad visai tuo nesidomi. Politiniai klausimai buvo Sri Aurobindo veiklos laukas. Kai Surendra Mohanas panoro su Motina pasikalbėti, ji pasiteiravo: „Ar jis nori mane pamatyti?" Gavęs leidimą, Surendra Mohanas ėmė Motiną mygti, kad ji perimtų Sri Aurobindo bylą, ir laimėjo.

Aš tyčia pateikiau ilgas ištraukas dėl to, kad išblaškyčiau tamsybiškas nuostatas apie jogus, kurie, esą, gyvena

[189] Skr. *trikāla dṛṣṭi* – praeities, dabarties ir ateities pasaulio įvykių regėjimas vienu metu.

išretintame dvasios ore ir yra abejingi viskam, kas vyksta šiame medžiaginiame plane; mes pamirštame, kad Dvasia ir Medžiaga yra dvi būties pusės. Aprašysiu kitą, kiek menkesnį ir kone juokingą pavyzdį apie tai, ką medžiaginė tikrovė reiškė Sri Aurobindo – jogui, poetui ir filosofui. Sykį, kai jis valgė, Motina jam patarnavo, o mes stovėjome netoliese. Ji pasakė: „X siūlė mums didelę pinigų sumą, tačiau davė tik šimtą rupijų pažadėjęs, kad vėliau įteiks ir likusią dalį. Viešpatie, ar mes priimsime pasiūlymą, ar atmesime?“ Sri Aurobindo ramiai atsakė: „Priimkite ir tikėkitės geriausio.“ Mes visi, ir Motina kartu, prapliupome juokais.

Buvo numatytas interviu su Mahatma Gandhi, kurį Surendrai Mohanui beveik pavyko parengti susitikimui, tačiau jis niekada neįvyko, nors abi pusės to siekė. Sri Aurobindo pareiškė: „Dabar jis gali atvykti. Galite jam tatai pranešti.“ Įsikišus lemčiai, sužlugo tai, kas galėjo tapti ypač reikšmingu susitikimu!

Be šių pokalbių apie politiką, kuriuose Sri Aurobindo pranašiškai įspėjo dėl Kinijos kėslų ir hindų bei musulmonų padėties Bengalijoje, Surendra Mohanas kalbėjo apie vieną Sri Aurobindo liečiantį astrologų numatymą; jis mus privertė itin susirūpinti. Pasak Bhrigaus sandaros žvaigždžių žinovų, sakė jis, Sri Aurobindo, sulaukęs septyniasdešimt aštuonerių metų, ims bjaurėtis savo kūnu ir netrukus jį apleis; šiaip jis, būdamas tokiu didžiu jogu, mirtį valdo... Buvo užsiminta ir apie tai, kad Motina arba jis pats galėtų atlikti tam tikrą jadžną,[190] aukojimo apeigas pagal sudėtingas nuorodas, kartojant tam tikras mantras. Šitai išgirdęs, Surendra

[190] Skr. *yajña – auka,* aukojimo ritualas.

Mohanas tučtuojau atvyko čionai ir apie tai pasakė Motinai. Sri Aurobindo savo ruožtu jį nuramino, taręs: „Nesirūpinkite." Motina šias nuorodas paprašė atsiųsti, tačiau dėl kažkokio nesusipratimo jos atsirado per vėlai ir nebegalėjo duoti jokios naudos. Mat aiškinimasis vyko, rodos, 1950 metais. Labai gerai prisimenu, kad Motina ir Sri Aurobindo kalbėjosi apie tai. O tai, kad astrologinis aiškinimas, nelaimei, pasirodė esantis teisingas, paaiškėjo iš vėlesnių įvykių. Sri Aurobindo atsakymas Surendrai Mohanui buvo dviprasmiškas; dabar jau žinome, kad jis buvo apsisprendęs palikti pasaulį dar prieš metus. Jei nuorodos mus būtų pasiekusios anksčiau ir jadžna atlikta, galbūt Sri Aurobindo būtų pakeitęs savo sprendimą. Ši legenda taip ir liko neišaiškinta paslaptimi. Tegalime perduoti Motinos žodžius, kuriuos ji ištarė penkiasdešimtųjų metų gruodžio dvyliktąją: „Mūsų Viešpats buvo mums visiškai atsidavęs... Jam nebuvo būtina apleisti kūną, tačiau mirtį jis pasirinko dėl tokių kilnių priežasčių, jog jų suvokti žmogaus protas nepajėgia... Tuomet, kai negali ko suprasti, geriausia yra išlaikyti pagarbią tylą." Kitą sykį, penkiasdešimt pirmųjų metų sausio aštuonioliktąją, ji pasakė: „Mes stovime akivaizdoje to, kuris paaukojo savo kūnišką gyvenimą, idant padėtų geriau vykdyti perkaitos darbą. Jis visuomet yra su mumis ir žino, ką mes darome: jis permano mūsų mintis, jausmus ir veiksmus."

Surendra Mohanas tikina, jog jo atžvilgiu taip ir yra. Jis mato jį esantį ir visuomet gauna Sri Aurobindo paramą, kai jos paprašo.

DIEVAS IŠEINA

Aukojimas baisus ir paslaptingas baigtas,
Jau Dievo kūnas už pasaulį atiduotas.

„Savitrė“, VI knyga, II giesmė[191]

„Pokalbių“ skyriuje užsiminiau apie tai, kad, baigiantis ketvirtajam dešimtmečiui, Sri Aurobindo ėmė keistis, ir mes tai pastebėjome. Jis darėsi vis tylesnis ir atsijęs, tarsi būtų labai užsiėmęs jam vienam žinomais klausimais, o pokalbiai vis retėjo, kol galiausiai beveik liovėsi. Buvo daug dienų, kai vargu ar apsikeisdavome nors vienu žodeliu. Patarnavome dievui, kuris ūmai suvokė savo tikrąją tapatybę ir panūdo išsiveržti iš žmogiškų pančių. Skirtumas tarp praėjusių gausybės metų ir dabartinio bado laikotarpio buvo toks ryškus, jog mūsų protai kirbėjo visomis įmanomomis spėlionėmis apie tai, kokia yra šios grėsmingos tylos priežastis. Ar ji buvo žemiška, ar antžemiška? Galbūt aplaidžiai atlikome savo pareigas? O gal tai priklausė nuo ryškėjančių ligos, kuri įsitaisė jo kūne, požymių? Kai dėl žemiškų reikalų, tai karas sėkmingai baigėsi, o Indija atgavo nepriklausomybę – išsisprendė abu klausimai, kuriuos Sri Aurobindo nenuilstamai tvarkė. Antgamtiški dalykai buvo ne mūsų nosiai, tad stebėti galėjome vien medžiaginį pasaulį. Vis dėlto tai buvo pernelyg skysta terpė mūsų mintijimams, nes Sri Aurobindo iš tikro buvo mažiausiai panašus į žmogų, kurį galėtų išmušti iš vėžių – kad ir kokie bebūtų rimti – vien kūno vargai. Beje,

[191] „It is finished, the dread mysterious sacrifice,
Offered by God's martyred body for the world.“
Savitri, Book VI, Canto II.

ligai užklupus pirmą sykį, jis išsigydė. Neabejoju, jog jis ir vėl galėjo pasielgti taip pat, jei tik to būtų iš tikrųjų reikėję! Tad kas jį kamavo? O gal liga darėsi pavojinga?

Sugrįžkime į Sri Aurobindo ligos pradžią ir pasekime įvykius, kurie baigėsi jam nusimetus medžiaginį apvalkalą ir akivaizdžiai buvo šio veiksmo priežastis, ir pamėginkime prisikapstyti iki tiesos, slypinčios po išore. Vieną dieną atkreipėme dėmesį į tai, kad Sri Aurobindo dažniau šlapinasi. Jis panoro sužinoti priežastį. Šlapimą ištyrus paaiškėjo, kad jame yra didelis kiekis cukraus ir baltymų pėdsakų. Motinos akivaizdoje Sri Aurobindo pateikiau tyrimo išvadas ir pasakiau: „Tai panašu į diabetą." Motina griežtai atrėmė: „Tai *nėra* diabetas." „Tai kas tuomet?" – paklausiau pats savęs. Vis dėlto Motina smarkiai sumažino krakmolingo maisto kiekį, ypač ryžių ir saldumynų, kuriuos jis, rodos, mėgo. Dėl jo amžiaus ir sėdimo gyvenimo būdo naudoti tiek daug angliavandenių tikrai buvo negerai. Dabar jis sunkiai begalėjo per dieną judėti šešias ar septynias valandas, kaip buvo įpratęs. Kartą per savaitę privalėjau tirti šlapimą ir pateikti jam išvadas. Po kelių savaičių cukraus nebeliko, tačiau jis ir toliau šlapinosi ne ką rečiau. Sri Aurobindo taip pat į tai atkreipė dėmesį. Man kilo įtarimas, kad jo priešinė liauka nežymiai padidėjusi. Kai gydytojas P. Sanyalas, karališkosios chirurgų kolegijos narys iš Anglijos, atvyko į ašramą, pasitariau su juo ir paprašiau, kad Sri Aurobindo su daktaru pasimatytų. Paklausinėjęs jį gydytojas priėjo prie tos pačios išvados, tik pridūrė, kad liga tėra pradinės stadijos. Sri Aurobindo jis apibūdino ligą, jos eigą ir galimus pasunkėjimus, kai paskutinė priemonė esti chirurgo atliekama operacija. Kuomet po kelių mėnesių Sanyalas apsilankė antrąkart, Sri

Aurobindo jam pabrėžtinai tarė: „Liga manęs daugiau nebevargina. Aš ją išsigydžiau." Mūsų pasitikėjimas veikiančia galia sustiprėjo, ir nerimas apmalšo.

Todėl niekaip negalime teigti, kad minėtas nuotaikos pokytis buvo kaip nors susijęs su liga. Jis pasidarė itin užsidaręs ne tik su mumis, bet ir su Motina. Tačiau darbo atžvilgiu niekas nepasikeitė. Netgi tada, kai turėdavome truputį laiko, o aš delsdavau atnešti daugybę bylų su „Savitrės" rankraščiais, na, tik pusvalandį, Sri Aurobindo tarsteldavo: „Truputėlį padirbėsime." Tai sukeldavo mano bendradarbių išdykėlišką linksmybę, nes jie dirbti mėgo, o aš – ne, bent jau tada. Ir beveik iki pat jo pasitraukimo įvairūs literatūriniai darbai bei triūsas su „Savitre" virte virė, nepaisant nepatogumų, kuriuos kėlė stiprėjantys ligos požymiai. Negana to, tuo metu iš Šiaurės Indijoje gyvenančios sadhikos gavome nesiliaujančius maldavimus išgelbėti jos gyvybę ir išvaduoti iš keistos ir siaubingos ligos. Sri Aurobindo dėjo didžiules pastangas, kad ją išgelbėtų, ypač todėl, kad ji buvo artima seno sadhako draugė, kuris ir kreipėsi į Sri Aurobindo, beviltiškai prašydamas pasigailėti. Ši istorija yra ilga, tačiau įdomi. Kaip įprasta, gydytojai nesutarė dėl išvadų. Jie įtarė vėžį, opą ir tuberkuliozę, tačiau nė vienas iš spėjimų nepasitvirtino. Išryškėjo ligos požymis – stiprus kraujavimas iš burnos, tačiau jokių matomų žaizdų organuose nebuvo. Buvo išbandyti visi tyrimai ir gydymas, tačiau veltui: niekas nepadėjo. Pagaliau ligonė atsisakė gydymo ir pareiškė, kad nuo šiol visiškai pasitikės tik Sri Aurobindo, net jeigu teks mirti. Tada jis, prašomas sadhako bhakto, ir užsikrovė atsakomybę sau, bent jau aš taip manau. Tik su viena sąlyga: jis turėjo nuolat gauti žinias apie ligonės būklę. Sadhakas pats išvyko

iš ašramo pas ligonę, kad galėtų įvykdyti šią sąlygą. Pradėjo plūsti laiškai ir telegramos su ataskaitomis apie kasdien gerėjančią būklę. Staiga jos nustojo eiti. Sri Aurobindo susirūpino ir kartas nuo karto klausinėjo, ar dar neatėjo kokia žinia. Mėginau palaikyti jų pusę ir svarstyti įprastas delsimo priežastis. Pagaliau jis sumurmėjo: „Kaip aš galiu ją išgelbėti, jei negaunu naujienų?“ Po poros trejeto dienų naujienų šaltinis atsinaujino, ir labai greitai ligonė visiškai pasveiko, o paskui apsigyveno ašrame. Pasirodė, kad jos ligą sukėlė juodas raganavimas. Todėl požymiai, nors ir labai sunkūs, buvo klaidinantys ir nesimatė jokių aiškių pažeidimų. Galbūt todėl Sri Aurobindo šis atvejis sukėlė tokį didelį susirūpinimą. Mes, šiuolaikiniai žmonės, galime tyčiotis iš panašių nemokslišku prietarų, tačiau šiuo atveju toks požiūris turėjo labai rimtą pagrindą. Nors Sri Aurobindo pats ėmėsi gydymo, kiekvienąkart atėjus žinutei, jis manęs prašydavo ją perduoti Motinai. „Ar pasakėte apie tai Motinai?“ – nuolat kartojo jis. Niekaip negalėjau suprasti, kodėl jis taip atkakliai laikosi tokio nusistatymo; tai jam buvo nebūdinga. Galbūt jis įtarė, jog aš galiu – ir iš tikrųjų nemačiau jokios būtinybės, toks buvau žmogiškai paikas – nesistengti būti protingesnis už Guru! Priežastis paaiškėjo vėliau, kai jis išsinėrė iš savojo žemiško apvalkalo. Sri Aurobindo jau buvo apsisprendęs ir norėjo, kad Motina apie šį atvejį viską žinotų, iš anksto laukdamas galimo ligos vystymosi ateityje.

Skyrium nuo viso to, „Savitrės“ taisymas ėjo su tokiu pat neblėstančiu įkarščiu. Tvarkėme vieną knygą po kitos, o atskirus pluoštelius atiduodavome spausdinti. Vėlesnėmis dienomis Sri Aurobindo susakė apie keturis penkis šimtų „Nuolatos trunkančios dienos knygos“ eilučių, mat

negalėjome reikšmingam darbui skirti daugiau, negu valandą per dieną, o ir ji neretai patrumpėdavo, nes reikėdavo tenkinti kitus poreikius. Vis dėlto, nieko nepaisydami, tvirtai yrėmės į priekį. Žavėjausi sklandžiai ir savaime posmas po posmo tekančiomis įstabaus grožio eilėmis. Kartą laiške pasiskundžiau: kodėl jam, kuriam yra pasiekiami visi įkvėpimo lygmenys, – reikia tik panorėti, – su „Savitre“ vis tiek prisieina dirbti kaip mums, mirtingiesiems? Kodėl įkvėpimas negalėtų iššauti tarsi „šampano butelis“? Nūnai buvau šio stebuklo liudininkas ir įsivaizdavau, kad šitaip Valmikis galėjo kurti „Ramajaną“. Tokiu būdu, galvojau, „Savitrę“ baigti ilgai netruks. Juk visi nuolat smalsiai klausinėjo: „Kaip toli pasistūmėjote su „Savitre“?“

Tačiau, kaip jau minėjau, epas buvo ne vienintelis Sri Aurobindo užsiėmimas. Jam buvo primetama daugybė kitų, atsitiktinių uždavinių, o jis iš savo dieviškos prigimties didžiadvasiškumo niekam neatsakydavo.

Paskutiniaisiais jo gyvenimo mėnesiais nesveikos priešinės liaukos požymiai atsinaujino ir pradėjo palengva didėti. Tai buvo akiratyje pasirodęs tamsaus debesies kraštelis, o aš vaizdavausi, kaip jis bus nublokštas jo galios, mat Sri Aurobindo buvo supažindintas su rimtomis ligos pasekmėmis. Kartu su besivystančia liga pastebėjome žymų jo nuotaikos pokytį. Mūsų pokalbiai, vienintelė proga, kai dievybė tapdavo žmogumi ir žaisdavo su mumis, praretėjo. Jis nebešvaistė savęs. Linksmumas, sąmojis, atkirtis, džiaugsmas – viskas dingo. Mes atsidūrėme beaistrės, nutolusios ir abejingos šventyklos dievybės – tiesiog udasino – akivaizdo-

je.[192] Bet kad ir kiek stengėmės ištraukti jį iš neprieinamos tylos tvirtovės, jis atsiliepdavo trumpu vienskiemeniu „taip“ arba „ne“, daugiausia – blankiu šypsniu. Suprantama, jog toks smarkus pasikeitimas mus prislėgė ir davė dingstį spėlioti apie galimas jo priežastis.

Vieną dieną, sukaupęs visą drąsą, gydytojas Satyendra paklausė: „Kodėl jūs toks rimtas, pone?“ Sri Aurobindo sunkiai pratarė: „Labai rimtas metas.“ Atsakymas mus dar labiau supainiojo: toliau klausinėti nebegalėjome. O tatai reiškė, kaip vėliau matysime, jog jis nutarė atsisveikinti su šiuo pasauliu, ir kad tai buvo pirma ir paskutinė užuomina į padėties rimtumą. Ne dėl to, kad jis būtų prisirišęs prie savo asmeninio kūniško gyvenimo. Nė vienas jogas nėra prisirišęs. Su šiuo sprendimu buvo susiję didesni dėmesio reikalaują dalykai.

Tuo tarpu požymiai šlapinantis blogėjo, atsirado baltymų. Tai sužinojęs, Sri Aurobindo nieko nepasakė. Pasirodė ir kitas blogas ženklas – acetonas. Sri Aurobindo tyliai išklausė šią žinią ir tarė: „Pasakykite Motinai.“ Motina naujieną priėmė taip pat ramiai. Visa tai atrodė nežmoniškai paslaptinga. Buvau sumišęs dėl judviejų regimo abejingumo, palyginti su anksčiau rodomu susirūpinimu. Kažkas buvo aiškiai ne taip. Mano svambalas nepajėgė išmatuoti šios paslapties gylio, tačiau tikėjau, kad galų gale viskas baigsis taip, kaip turi būti.

Darbas su „Savitre“ tekėjo įprasta vaga, tik sulėtėjo, ypač kai dvi didelės giesmės iš „Likimo knygos“ ėmė nepasiduoti. Taisymas sekė taisymą, daugėjo papildomų eilučių, daug

[192] Skr. *udāsīna* – sėdintis aukščiau.

kartų kito net kirčiai! Tai priminė tikrą „Dievo triūsą“, susidūrus su pasipriešinimu, tvirtu kaip uola. Tuo metu leidykla paprašė atsiųsti naują knygą. Buvo pasirinkta „Ateities poezija“, todėl teko rašyti kai kurias pastraipas, turėjusias papildyti atskirus skyrius. Tačiau Sri Aurobindo norėjo šį tą parašyti apie šiuolaikinę poeziją, o tam reikėjo šiuolaikinių poetų kūrybos. Tad buvo nurodyta ją parsisiųsdinti iš Madraso, o tuo tarpu teko naudotis keliomis esamomis knygomis iš mūsų bibliotekėlės. Man skaitant Sri Aurobindo sakydavo: „Pažymėk šią vietą“, „šios eilutės nepaprastai vaizdingos“ (kartą jis taip apibūdino, rodos, C. Day Lewiso „Magnetinį kalną“[193]). Sri Aurobindo man pats perskaitė Elioto eilėraštį, – tik nepamenu gerai, kurį, – ir pridūrė: „Tai puiki poezija.“ Šitaip mes ir darbavomės. Turėjome sulaukti, kol bus parsiųsdintos knygos, todėl jis pasakė: „Grįžkime prie „Savitrės“.“ Buvo matyti, jog visą dėmesį Sri Aurobindo sutelkė į poemą, tačiau ir vėl: atsiradus įvairiems pašaliniams reikalams, darbą tekdavo nutraukti. Jie išsipūtė iki tokios apimties, kad jis buvo priverstas pareikšti: „Neberandu laiko dirbti savo tikrąjį darbą.“ Kai pagaliau kliūtys buvo visiškai pašalintos, o aš mąsčiau, ką Sri Aurobindo dabar pasirinks, jis pasakė: „Imkimės „Savitrės“. Noriu ją veikiai pabaigti.“ Jo balsas atskambėjo iš toli. Tai įvyko maždaug du mėnesiai prieš jo pasitraukimą. Sakinio pabaiga mane sujaudino, nors buvo ištarta švelniai. Akimirką svarsčiau, ar tik man nepasigirdo. Pažvelgiau į jį: suglumęs mano žvilgsnis atsirėmė į beaistrį veidą. Per pastaruosius dvylika metų tai buvo pirmas kartas, kai išgirdau jį skaičiuojant laiką. Savitvardos, kan-

[193] *Magnetic Mountain.*

trybės ir pusiausvyros Avataras iškildavo mums prieš akis visada, kai tik apie jį galvodavome arba kalbėdavomės. Štai kodėl taip nustebau! Tad ėmėmės tų dviejų giesmių, kurios pasirodė esančios tokios neįveikiamos. Į priekį yrėmės lėtai; atrodė, jog žodžiai, mintys ir vaizdai kartojasi, o pačios eilės randasi nenoriai. Sykį penkis kartus teko taisyti kirčiavimą. Kai atlikome paskutinę peržiūrą ir giesmės pagaliau susilipdė, pasakiau: „Dabar jau baigėme." Mane pamalonino nuasmenintas pasitenkinimo šypsnys, ir jis pasakė man: „Ak, jau baigėme?" Kaip gerai aš pamenu tą virpančią šypseną, kurios mes visi laukėme taip ilgai! Paskui jis pasiteiravo: „Kas dar liko?" „„Mirties knyga" ir „Epilogas"", – atsakiau aš. „Ak, štai? Apie tai pagalvosime vėliau," – atrėmė Sri Aurobindo. Tas „vėliau" niekada neatėjo ir neturėjo ateiti. Nusprendęs apleisti kūną, jis laukė tinkamos akimirkos išeiti, ir tik dėl jam žinomų priežasčių dvi minėtąsias knygas paliko tokias, kokios buvo. Taigi iki lapkričio 24 dienos daršanos likus dviems savaitėms, ant „Savitrės" buvo uždėtas nebaigtos baigties antspaudas. Liovėsi ir kiti literatūros darbai.

Reikšminga tai, kad „Likimo knyga" buvo paskutinė, kurią jis tvarkė. Menki trūkumai arba nereikalingi pasikartojimai, kurie, mano manymu, turėjo būti pašalinti per kitą taisymą, Sri Aurobindo išėjus pasirodė esą pranašiški ir specialiai palikti:

Diena ateiti gali, kai jinai stovės
Ant pražūties ribos, nieks rankos neišties. [194]

[194] „A day may come when she must stand unhelped
On a dangerous brink of the world's doom and hers".

.....

Viena ir apleista didžiulėje tyloj. [195]

.....

Pagalbos nesišauks, padėt galės tik ji.[196]

.....

Tik ji pasaulį ir save galės išgelbėt.[197]

„Savitrė“, „Likimo knyga“, II giesmė.

Mes žinome, kokie teisingi pasirodė esą šie žodžiai.

Iki daršanos bebuvo likę bene dešimt dienų. Atėjus žiemai, ligos požymiai paaštrėjo. Tuo metu iš Anglijos į ašramą atvyko kitas karališkosios chirurgų draugijos narys, gydytojas Satyabrata Senas.

Svarstėme klausimą ir su juo. Senas patvirtino ankstesnę gydytojo Sanyalo diagnozę ir pasakė, kad liauka padidėjusi. Sri Aurobindo padarė pastabą, jog jis tai jautęs. „Koks vaistas tiktų?“ – paklausė jis. Vienintelė tinkama priemonė buvo liaukos išpjovimas, tačiau daktaras Senas žinojo, kad nei Motina, nei Sri Aurobindo jo atlikti neleis. Ką jau kalbėti apie chirurgo peilį, jeigu net vamzdelio panaudojimas buvo nepageidaujamas! Vieną vakarą Sri Aurobindo iš viso liovėsi šlapintis. Jo veide įžvelgiau kančią, ir, apimtas baimės, nubėgau pakviesti Seno. Tuo metu, kai buvau išėjęs, šlapimas pratekėjo. Sri Aurobindo, rodos, paklausė, kur esu.

[195] „In that tremendous silence lone and lost“.

[196] „Cry not to haven, for she alone can save.“

[197] „She only can save herself and save the world.“ „Savitrė“, „Likimo knyga“, antra giesmė. (Aut.past.)

Išgirdęs, kad nubėgau gaudyti daktaro, pasakė: „Kam? Ar jis galvos neteko?“ Taip apsidžiaugiau, kad užtvenktis sumažėjo, jog neberūpėjo nei „pamesta galva“. O jis man tarė: „Kam be reikalo gaišinote vargšą žmogų? Matote, sapnavau, kad lengvai išskiriu skystį, bet pabudęs aptikau nepraeinamumą. Daugiau nieko. Suprantate?“ Jo balsas skambėjo labai švelniai. Tuomet supratau, kad Sri Aurobindo veide pasirodžiusi nuostabos ir susirūpinimo išraiška man tik pasirodė panaši į kančią. Tačiau nepraeinamumas buvo nepraeinamumas, ir reikėjo jį įveikti. Vis dėlto džiaugėmės. Kitą dieną, išklausiusi pasakojimą, Motina išreiškė panašią mintį. „Jūs tiek daug metų praleidote šalia Sri Aurobindo, tačiau vis tiek duodatės įbauginami?“ – papriekaištavo ji. „Ką mums bedaryti, Motina? – nuolankiai atsakiau. – Juk šiuo atveju turime reikalą ne su kuo kitu, bet su pačiu Sri Aurobindo.“ „Todėl ir privalote niekada nieko nebijoti. Argi nežinote, jog galinga jo jėga yra visuomet su jumis ir jums padeda? Ne, baimei čia vietos tikrai negali būti, ypač tarp jūsų, kurie jam patarnauja.“ Jaučiausi ir sugėdintas, ir paguostas.

Daršana jau lipo ant kulnų. Iš žvaigždininko gavome laišką, kuriame jis įspėjo, jog Sri Aurobindo ištiksiąs rimtas sveikatos sutrikimas, kuris gali sukelti pavojų gyvybei. Mes šią mintį su panieka atmetėme, tačiau Sri Aurobindo žinią priėmė rimčiau. „Gal galėtute tiksliai išsiaiškinti, ką jis parašė? Jaučiu, kad jis apčiuopė tiesą.“ Jau anksčiau gydytojui Manilalui žvaigždžių žinovas sakė, kad Sri Aurobindo ruošiasi palikti kūną, ir kad jei jis norįs dar pamatyti savo Guru, tai turįs paskubėti sugrįžti į Pondičerį. Supažindintas su pranašyste, Sri Aurobindo tik nusišypsojo. Tuo metu girdėjome ne vieną panašaus pobūdžio pranašavimą.

Visai panašią versiją žurnale *Mother India* pateikė Surendra Mohanas Ghose'as – apie jį jau užsiminiau praeitame knygos skyriuje. Vis dėlto nesistebėjau, kad Sri Aurobindo menkai kreipia dėmesį į tokias pašėlusias pranašystes. Jo manymu, žvaigždininkų pranašavimai esti netikslūs, ypač kai kalbama apie jogus, kurie gali pakeisti tiek savo, tiek kitų žmonių likimą. Tiesa, garsaus astrologo iš Kalkutos Narayano Jyotishi pranašystės visos išsipildė, išskyrus vieną – jis nenumatė, kad Sri Aurobindo sunkiai susirgs, sulaukęs šešiasdešimt trejų. Tačiau ir liga, teigė žvaigždininkas, bus įveikta su jogos galia, ir jis sulauksiąs gilios senatvės. Sri Aurobindo „Savitrėje" rašo:

Lemtis ir prigimtis riboja valią jo.
Bet šią pusiausvyrą dvasia pakeisti gali,
Likimo savo kalviu sielą padaryt.[198]

„Savitrė", VII Knyga, I.

Kaip vėliau paaiškėjo, paskutinioji prognozė buvo neteisingai perteikta. Baisiai reikšminga ji nebuvo, tačiau pasirodė, kad toji reikšmė nemeluota.

Atėjo daršana. Susirinko didelė minia žmonių. Nežinodami, kad dalyvauja paskutinėje daršanoje, kai kurie jų pasijuto pritraukti neaiškios jėgos ir vėliau manė, kad buvo ypatingai palaiminti. Kiti ją praleido, o paskui visą gyvenimą gailėjosi. Vienu metu buvo svarstoma, ar nevertėtų daršaną atidėti, mat ji galinti sukelti didelę įtampą ir nuovargį, kuris

[198] „Nature and Fate compel his free-will's choice.
But greater spirits this balance can reverse
And make the soul the artist of its fate." „Savitrė", VII knyga, I.

dar labiau paaštrintų ligą. Tačiau pasiūlymas buvo atmestas iš užuojautos atsidavusiesiems. Leidimą gavo visi, net gerokai pasiligoję asmenys. Viskas ėjosi gerai, oras buvo sklidinas iškilmingos tylos. Motina ir Sri Aurobindo įkūnijo meilę ir užuojautą; tarsi saulė ir mėnuo, jiedu skleidė šviesą, džiaugsmą, ramybę, švelnumą ir jėgą. Po poros valandų minioje prasidėjo neramus bruzdėjimas, buvo justi nervinga įtampa. Per galvas nuošė šnabžesys – pasklido žinia, kad Mokytojas daršaną norįs baigti kaip galima greičiau. Tada ilga eilė paspartino žingsnį, ir kiekvienas gavo paskutinį įsimintiną palaiminimą.

Sri Aurobindo į kambarį sugrįžo kažkoks pavargęs. Buvo penkta valanda popiet. Visą dieną jis beveik nieko nevalgė, tad pirmi jo ištarti žodžiai buvo: „Aš labai alkanas." Anksčiau niekada negirdėjome iš jo tokių atvirų asmeniškų gaidelių. Motina greitai patiekė valgį, kurį jis sudorojo iškilmingoje tyloje.

Po daršanos praėjus savaitei, vieną dieną Sri Aurobindo maudėsi, o Puranis skaitė žvaigždininko pranašystę, kurioje buvo sakoma, kad Sri Aurobindo pasitaisys, o „jo atsiskleidimas įvyks maždaug devyniasdešimt trečiaisiais gyvenimo metais". Sri Aurobindo ją ramiai išklausė ir tarė: „Taip vėlai!" Mes, žinoma, pranašystę palaikėme tokia pat ginčytina, kaip ir kitos. Tačiau kokia teisinga buvo jos pradžia!

Ligos požymiai paūmėjo. Dalinis nepraeinamumas neleido laisvai tekėti šlapimui ir mus vertė galvoti apie dirbtinį įsikišimą. Kai šlapimkanalis užako visiškai, o ligonio būklė pablogėjo tiek, kad virto kankyne, daktarui Senui ir mums nebeliko nieko kito, kaip įvesti vamzdelį, nors Sri

Aurobindo su tuo įsakmiai nesutiko. Jam iškart palengvėjo. Mes taip pat pajutome palengvėjimą. Pasidarė linksmiau. Tuomet gydytojui Sanyalui išsiuntėme telegramą, prašydami tučtuojau atvykti. Buvome jį įspėję, kad būtų pasirengęs išvykti, vos gavęs skubų iškvietimą. Deja, džiaugėmės neilgai, nes kartu su įsikišimu į kūną pakilo karštis. Negali sakyti, kad tai buvo neįprastas šalutinis poveikis, tačiau ligonį ėmė krėsti šaltas drebulys. Tokiomis aplinkybėmis gydytojo Sanyalo atvykimas visus sušildė kaip saulė.[199]

Nupiešėme išsamų ligos plitimo vaizdą nuo praėjusio jo atvykimo. Jis priėjo prie Sri Aurobindo ir nusilenkė, bet pamatė, kad šis guli „regimai viskam abejingas ir užmerkęs akis, nelyginant svarios ramybės statula." Tą akimirką Sri Aurobindo atsimerkė, atpažino jį ir giedrai nusišypsojo. Gydytojas klausinėjo įprastų amato dalykų, o Sri Aurobindo į klausimus atsakinėjo: „Vargas? Niekas manęs nevargina, o kai dėl skausmo, tai galima pakilti aukščiau jo." Užsiminiau apie šlapinimosi sunkumus. „Ak, taip, turėjau kai kurių sunkumų, bet jie palengvėjo, ir šiuo metu nieko bloga nejaučiu", – užtikrintai pasakė jis. Sanyalas Motinai pateikė išvadą, jog ligonio kepenys nesmarkiai pažeistos, tačiau nieko rimto nesą. Nusiraminome. Tačiau gydytojas stebėjosi, kad galėjo įvykti toks atkrytis, Sri Aurobindo sykį jau išsigydžius.

Paskui atėjo gruodžio pirmoji ir antroji, mokyklos sukakčiai skirti renginiai. Ašramas bruzdėjo, ir visi lakstė šen bei ten. Motina taip pat neturėjo poilsio. Niekas nė neįtarė, kad

[199] Daug duomenų iš toliau pateikiamos medžiagos paimta iš dr. Sanyalo pamfleto *Kvietimas iš Pondičerio* (*A Call from Pondicherry*). (Aut. past.)

uždaruose Sri Aurobindo kambariuose tvenkiasi didžiulė nelaimė. Tai, kad jis serga, buvo laikoma griežčiausioje paslaptyje. Gruodžio pirmąją pastebėjome pagerėjimą: kūno karštis nukrito. Sri Aurobindo buvo smagiau nusiteikęs – net pajuokavo su Sanyalu. Gydytojas pasiūlė atlikti nuodugnų kraujo tyrimą, o jis nusišypsojo ir atšovė: „Jūs, gydytojai, galvojate tik apie ligas ir mediciną, tačiau už jų ir aukščiau visada plevena anuos pranokstantis žymiai tikslesnis žinojimas. Man nieko nereikia." Atsakymas mums labai patiko. Manėme, kad jame slypi paguoda, tačiau neįžvelgėme reikšmingos dviprasmybės. Kitą vakarą kūno karštis staigiai pašoko. Motinai buvo sunki diena, nes metinėje kūno pasiekimų parodoje žaidimų aikštėje dalyvavo daugiau nei du šimtai žmonių. Pasirodymas praėjo gerai. Pranešus apie tai Sri Aurobindo, jis patenkintas nusišypsojo ir pasakė: „Ak, renginys baigėsi!" Pasibaigus užsiėmimams Motina atėjo į jo kambarį, nusiėmė nuo kaklo gėlių vėrinį, padėjo prie jo kojų ir liko tyliai stovėti. Ji atrodė labai liūdna. Sri Aurobindo gulėjo užsimerkęs ir paniręs savęsp. Paskui Sanyalas išreiškė norą panaudoti tam tikrus uždegimą mažinančius vaistus. Motina įspėjo jį nenaudoti jokių stiprių vaistų arba šiurkščių priemonių. Ne vien todėl, kad Sri Aurobindo jie nepatiktų. Priešingai – jie iš tikro padarytų žalą. „Jis pats atliks viską, kas yra būtina. Duokite kokių nors paprastų vaistų," – nurodė ji.

Gruodžio trečiąją temperatūra vėl nukrito iki normalaus lygio. Manydamas, kad Sri Aurobindo taisosi, Sanyalas susiruošė tą vakarą išvykti. Motina jį rimtai išklausė, tačiau nieko nepasakė. Jis pajuto užuominą ir greitai pridūrė: „Geriau jau pasiliksiu dar kelias dienas, Motina." Šypsena nušvietė jos veidą. Popiet vaizdas ėmė greitai keistis. Karš-

tis pakilo, ir pirmą sykį ligoniui sutriko kvėpavimas. Sri Aurobindo atsisakė gerti bet kokį skystį. Motinai pasiūlius, jis truputį gurkštelėjo vaisių sulčių ir jį iškart apėmė snaudulys. Šios būklės jis išbuvo beveik visą dieną. Tad Motina nėjo nė į žaidimų aikštelę.

Tuomet ji pirmą sykį pasakė: „Jis praranda susidomėjimą savimi." Pareikalavome kuo greičiau imtis priemonių. „Viskas priklauso nuo jo," – atrėmė Motina. Naktis praėjo kančiose: skausmai kaitaliojosi su užmaršties būkle. Jis pakirsdavo tik tada, kai duodavome atsigerti. Kartais jis net rodė, ką renkasi.

Kitą dieną Sri Aurobindo išniro iš savo gelmių ir panoro atsisėsti. Nors neleidome, jis to pareikalavo labai griežtai. Netrukus pastebėjome, kad kankinantys kvėpavimo požymiai stebuklingai išnyko, o jis atrodo sveikai, kaip visada. Ši nelaukta ir staigi permaina mus taip nudžiugino, kad pamanėme, jog mūsų maldos pagaliau išklausytos. Jis pajudėjo link kėdės. Drąsiai pasiteiravome: „Argi jūs nesinaudojate savo galia išsigydyti?" „Ne!" – išgirdome stulbinantį atsakymą. Negalėjome patikėti savo ausimis. Kad būtume visai tikri, klausimą pakartojome. Klaidos nebuvo! Tada paklausėme: „Kodėl? Kaip kitaip liga bus įveikta?" „Negaliu paaiškinti. Jūs nesuprasite," – metė jis trumpai. Visai apšalome.

Pagaliau aptikome sprendimą: paaiškėjo priežastis, kodėl liga atsinaujino ir ėmė vystytis. Tačiau keista jo laikysena ir nesikišimas tebelieka didele paslaptimi. Tai, kad liga darosi pavojinga, buvo matyti iš trijų aiškių tarpsnių, kurie sutapo su „Savitrės" baigimu, daršana ir mokyklos sukaktimi, o kiekvieną pagerėjimą sekė vis gilesnis snūduriavimas.

Rodos, antrojo tarpsnio metu Motina pasakė: „Kiekvieną sykį, kai įžengiu į jo kambarį, matau jį traukiantį žemyn antprotinę šviesą.“ Akivaizdu, kad Sri Aurobindo nusprendė, kurią dieną išeiti, ir stengėsi surinkti aukščiausiąją šviesą iki tos akimirkos, kai uždanga nusileis. O mes Motinos žodžius supratome neteisingai, manėme, jog nužengianti šviesa buvo skirta jį išgydyti. Taigi valandą praleidęs krėsle, jis sugrįžo į lovą, o jo laikysena buvo didinga ir rami. Sanyalas netgi trumpai šnektelėjo su juo apie apgailėtiną padėtį Bengalijoje. Tačiau Motina žinojo, kas dedasi.

Nuo pusiaudienio ligos požymiai vėl paaštrėjo. Jis ėmė sunkiai dūsuoti, o šlapimo išsiskyrimas ryškiai sumažėjo. Tai buvo pavojaus ženklas. Nusprendėme atlikti nuodugnų kraujo tyrimą. Kad ir labai nenoriai, Sri Aurobindo pagaliau sutiko. Ak, tos varganos žmogaus akys! Buvo sekmadienis, ir pagrindinė ligoninė buvo uždaryta. Su gydytoju Nripendra šiaip ne taip sučiupome laboratorijos asistentą, kuris iš vos matomos Sri Aurobindo venos paėmė kraujo. Pradėjusiam keistis įjautrintam kūnui dūriai buvo skausmingi. Tyrimo duomenys mus pritrenkė. Jie rodė visus inkstų paralyžiaus požymius, ir nieko nebebuvo galima padaryti! Griebėmės paskutinio šiaudo: vaistų. Sri Aurobindo visą laiką skendėjo savyje ir pabusdavo tik duodamas atsigerti. Tai patvirtino Motinos įžvalgą, kad viduje jis buvo visiškai sąmoningas ir nuvainikavo įtarimą, esą Sri Aurobindo buvo ureminės komos būklės. Iš tiesų per visą ligos eigą jis nė karto nebuvo netekęs sąmonės.

Apie penktą valandą po pietų jam palengvėjo, ir Sri Aurobindo paprašė jį nuvesti prie komodos. Tai turėjo sukelti

baisią kančią, todėl pareikalavome nesikelti iš lovos, tačiau Sri Aurobindo tvirtai laikėsi savo. Jis aiškiai žinojo, ką daro, o mes, kaip visada, į viską žvelgėme pro gydytojų akinius. Nors Sri Aurobindo daugelį dienų maitinosi labai menkai, jame vyko tikslingas bei nuodugnus vidurių valymas. Taigi jis nuėjo iki didžiojo krėslo ir atsisėdo. Ir vėl – pati ramybės atgaiva. Deja, tik trumpą valandėlę. Netrukus kankinantis dusulys atsinaujino su dviguba jėga. Sri Aurobindo sugrįžo į lovą ir pasinėrė giliai į save. Tuo metu jis dažnai pabusdavo iš snaudulio, tada kiekvieną kartą pasilenkdavo į priekį, apkabindavo ir bučiuodavo Champaklalą, kuris sėdėjo šalia lovos. Šis jį savo ruožtu suspausdavo glėby. Tai buvo nuostabus reginys, nors labai neįprastas, nes Sri Aurobindo per tuos dvylika metų itin retai mus pašaukdavo net vardu. Žinojome, kad Champaklalas ypač troško aiškiai rodomo švelnumo. Tačiau nesąveikaujanti Sri Aurobindo prigimtis bet kokį asmeninį prisilietimą darė neįmanomą, išskyrus mūsų gimtadienius arba daršanų nusilenkimus. Tuomet jis mus glostydavo ir plekšnodavo per galvas. Ir štai dabar Champaklalas gavo su kaupu tai, ko taip geidė jo širdis. Tačiau kodėl? Ar Dievas tokiu būdu mokėjo skolą savo „tarnui“ už jo viso gyvenimo atsidavimą, nesitikint jokio kito atlygio, tik galbūt prabėgom mesto žvilgsnio, atsitiktinio prisilietimo ar žodelio?

Aš pats tegaliu prisiminti keletą karštų prisilietimų, kurie švytėjo kaip žvaigždės tamsią naktį. Pirmiausia, kai tik baigėme „Savitrę“, ryte įžengiau į jo kambarį, ir jis akimirką ramiai pažvelgė į mane, – likau nustebęs, bet laimingas. Vėliau, per mano gimtadienį lapkričio septynioliktąją ir paskutinę daršaną, jis buvo neįprastai švelnus, ilgai spaudė ir

glostė man galvą. Tačiau stipriausias nustebimas apėmė, kai tryniau jo dešinę koją. Sri Aurobindo ramiai gulėjo lovoje. Mane jis laisvai galėjo pasiekti dešine ranka. Pasilenkiau, ir staiga pajutau, kaip jis delnu greitai palytėjo galvą. Žvilgtelėjau į viršų: viskas buvo kaip anksčiau. Jis žvelgė kažkur kitur, tarsi nieko nežinotų. Nieko nesupratau. Bet tai buvo aiškūs jo greito pasitraukimo ženklai, kurie paaiškėjo tik Sri Aurobindo apleidus kūną. Esu tikras, kad mano kolegos taip pat gavo tiek aiškius, tiek paslėptus ženklus.

Net Sri Aurobindo nepatarnavęs Amalas Kiranas papasakojo apie paskutinį Malonės veiksmą – apie tai, kaip jam pasisekė: „Atėjo mano eilė gauti 1950 metų lapkričio dvidešimt ketvirtosios dienos daršaną. Kai mudu su žmona priėjome prie viršutiniame aukšte esančio ilgo meditacijų kambario durų, už kurių sėdėjo Sri Aurobindo ir Motina, ji pasilenkė prie jo ir kažką pasakė. Jis iškart pradėjo šypsotis. Per visą daršaną šypsena nenuėjo nuo jo lūpų, ir, kaip vėliau man pasakojo žmona, visą laiką, kol išeidamas neišnykau kitame kambaryje, Sri Aurobindo žvelgė man įkandin ir šypsojosi. Taip niekada nėra buvę per kitas daršanas, kuriose dalyvavau. Tai atsitiko vienuolika dienų prieš jo išėjimą. Po gruodžio penktosios pasiteiravau Motinos, ką ji jam tuomet pašnibždėjo. Ji atsakė: „Pasakiau jam, kad ateina Amalas." Paklausiau, kodėl ji nusprendė jam apie tai pranešti. Motina tarė: „Sri Aurobindo regėjimas labai pablogėjo: jis nebegalėjo aiškiai įžiūrėti žmonių. Suprantama, jis atpažino priešais esančiųjų sąmonę, tačiau nebeskyrė išorinių būtybės apybraižų. Tą akimirką, kai išgirdo, ką pasakiau, jis ėmė šypsotis." Iš šių žodžių suvokiau, kad Malonė atėjo ir iš Motinos, ir iš Sri Aurobindo. Mat vienas atėjo per kitą."

Tačiau grįžkime prie pasakojimo. Vakare užsukusi kaip įprasta, Motina grįžo iš žaidimų aikštelės. Jau sakiau, kad dieną prieš ji ten nėjo, todėl veikla aikštelėje apmirė. Jaunuolių širdyse įsiviešpatavo gedulas. Paprastai triukšminga ir kunkuliuojanti gyvybe žaidimų aikštė tapo grėsmingai tyli. Pirmąkart žmonėms dingtelėjo, jog Sri Aurobindo būklė – labai bloga. Motina turėjo jausti geliantį savo vaikų sielvartą, todėl kitą dieną ji apsilankė žaidimų aikštelėje. Vos tik ji įžengė vidun, viskas pasikeitė: veidai švytėjo, ir žmonės guodėsi viltimi, kad viskas vėl gerai. Kai kas sakė: „Negalėjome nė įsivaizduoti, kad reikalai tokie prasti. Dėl Motinai būdingos savitvardos ir atsietos laikysenos tik gruodžio trečiąją, kai ji neatėjo į žaidimų aikštę, mes nusileidome iš dangaus. Bet kai kitą dieną ji vėl atsirado tarp mūsų, siaubas išsisklaidė, ir mes viską užmiršome."

Grįžusi prie Sri Aurobindo, ji padėjo prie jo kojų gėlių vėrinį, atsistojo ir ėmė jį žiūrinėti. Ir vėl tarė: „Jis traukiasi." Vienuoliktą valandą vakaro Motina jį pagirdė. Vidurnaktį ji vėl apsilankė. Šįkart Sri Aurobindo atsimerkė, ir jiedu ilgai žvelgė vienas kitam į akis. Mes tyliai stebėjome šį lemiamą sandūrį. Tai, kas tarp jų vyko, pranoko mūsų mirtingus sugebėjimus, tačiau atrodė, kad Sri Aurobindo žvilgsnis neįprastai švelnus. Apie pirmą valandą nakties ji sugrįžo. Jos veidas buvo ramus ir bejausmis. Sri Aurobindo gulėjo, paskendęs savyje. Motina Sanyalo ramiai pasiteiravo: „Kaip manote, ar negalėčiau valandėlei pasišalinti?.. Pakvieskite mane, kai ateis laikas."

Mūsų žmogiškam protui gali pasirodyti keista, kad Motina paliko Sri Aurobindo lemiamą akimirką. Visgi nepa-

mirškime, kad turime reikalą ne su žmogaus sąmone. Motinos ir Sri Aurobindo sąmonė visada sudarė vienį, todėl jiems nebuvo būtina nuolat būti šalia. Be to, žinome, kad šią ypatingą valandą ji turėjo atlikti labai svarbų slaptą darbą. Juk Motina sakė, kad asmeninės paskatos neturi prasmės tiems, kurie kupini dieviškosios sąmonės.

Išeinančiai Motinai padarius aiškią užuominą ir nepaisant akivaizdžių artėjančios atomazgos požymių, vis tiek negalėjau patikėti, kad Sri Aurobindo ruošiasi mus palikti. Nepaisydami sveiko proto, tikėjomės įvyksiant stebuklą, nors labai gerai žinojome, kad panašūs įspūdingi pasireiškimai Sri Aurobindo jogai buvo nebūdingi. Jei jis būtų norėjęs išgyti, neleistų ligai vystytis įprasta vaga, o paskui – atšauktų lemiamą nuosprendį. Deja, mes mielai laikomės įsikibę klaidingų įsitikinimų. Dėl šios priežasties nei vieno žmogaus neįspėjome apie neišvengiamą grėsmę. Iki didžiojo galo likus dešimčiai minučių, savimaršos būklėje skendėjęs Sri Aurobindo pašaukė mane vardu, paklausė, kelinta valanda ir tarė: „Nirodai, duok man atsigerti." Tai buvo jo paskutinis apgalvotas judesys. Jis išgėrė labai mažai skysčio, o ir nebuvo jokio akivaizdaus reikalo vadinti mane vardu. Šie paskutiniai žodžiai man tebeskamba ausyse ir tebėra įsirėžę į sielą. Iš pirmo žvilgsnio jie išreiškė kūno poreikį, ir nieko daugiau. Tačiau mums, į Motiną ir Sri Aurobindo žvelgiantiems kaip į Dievystės įsikūnijimą, vienintelis žodis, žvilgsnis ar prisilietimas buvo retos dovanos, papildančios sielos turtus. Ypač man tie keli žodžiai leido įsitikinti, jog jis manęs nepamiršo net paskutinę savo gyvenimo akimirką. Jie priminė anksčiau duotą pažadą, kad niekada manęs neapleis.

Ištaręs šiuos žodžius, Sri Aurobindo paskutinįkart paniro į save. Pirmą valandą dvidešimt šešios minutės, nusimetęs kūniškąjį apvalkalą, „nemirtingumo naujakurys“ išvyko iš žemiškosios buveinės Motinos akivaizdoje, kuri stovėjo kojūgalyje ir įdėmiai, skvarbiai žvelgė į jį – tikras dieviškos laikysenos, galios ir rimties įsikūnijimas. Champaklalas galutinai palūžo ir pradėjo kūkčioti. Jis negalėjo susitaikyti su baisia tikrove. Motina rūsčiu žvilgsniu jį sutramdė. Praėjus pusvalandžiui ji išėjo, palikdama mus vienus.

Paskendę tyliame, bežadžiame sielvarte, susėdome aplink nejudrų Sri Aurobindo kūną. Sanyalas pažadino mane iš sąstingio ir tarė: „Reikia daug ką atlikti. Kelkis.“ Iš tikrųjų, reikėjo kūną paruošti visuotinei apžiūrai. Naujiena jau spėjo pasklisti. Ašramo fotografai, kuriems buvo draudžiama paveiksluoti Gyvąjį, gavo progą fotografuoti mahasamadhę.[200] Sadhakai artinosi vienas po kito ir „rytinėje dievų prieblandoje“ žvelgė į stebuklą ir paslaptį, auksinio Purušos kūną, užmigusį amžinu miegu. Verkdami džiaugsmo ir sielvarto ašaromis, jie meldėsi tam, kuris viską dėl jų paaukojo.

Buvau visiškai apstulbęs ir maloniai nustebęs, nes ir aš mačiau, kad visas Sri Aurobindo kūnas įgijo auksinio raudonio atspalvį, nepaprastai šviežią ir puošnų. Panašu, kad šis vaizdas kilstelėjo manojo liūdesio kraštelį, ir aš, pats nežinodamas kodėl, pasijutau lengvai ir džiugiai. Atėjus Motinai, naiviai paklausiau jos: „Motina, ar jis nesugrįš?“ „Ne! – atsakė ji. – Jei jis būtų norėjęs sugrįžti, nebūtų palikęs kūno.“ Rodydama į Šviesą, ji pridūrė: „Jei ši Antmonės šviesa išliks, kūną patalpinsime į stiklinį karstą.“ Deja, ji iš-

[200] Skr. *mahāsamādhi* – tobulybę (*siddhi*) pasiekusio jogo mirtis.

sisklaidė, ir penktą dieną, gruodžio devintąją, palaikai buvo palaidoti rūsyje.

Iki laidotuvių mokiniai, miestiečiai ir ašramo darbuotojai keturias dienas dalyvavo vienintelėje tokios rūšies daršanoje ir atidavė pagarbą. Iš visų Indijos kampelių sugužėjo bhaktai, idant gautų paskutinį Guru palaiminimą. Daugelis iš kambario išėjo pasisėmę ramybės, jėgos, šviesos arba palaimos. Kai kurie matė Sri Aurobindo sėdintį ant lovos ir kartojantį: „Aš esu čia! Aš esu čia!“, tarsi jis būtų norėjęs niekais paversti gamtos nuosprendį. Atsitiko taip, kad Dilipas buvo išvykęs. Išgirdęs žinią, jis kuo skubiausiai atvyko ir visiškai palūžo. Motina ėmė jį švelniai raminti ir įtikinėti: „Kaip gi aš galiu nemylėti to, kurį mylėjo Sri Aurobindo? Kaip manote, kodėl mes esame čia? Tik tam, kad suteiktume Sri Aurobindo džiaugsmo.“ Man jis išsitarė: „Tu nežinai, Nirodai, ką praradau.“ Amalo Kirano taip pat nebuvo ašrame. Gruodžio trečios dienos vakare jis, pasikalbėjęs su Motina, išvyko į Bombėjų. Vos išgirdęs naujieną, ir jis suskato sugrįžti. Gruodžio šeštos dienos rytą Amalas jau buvo čia. Savo atsiminimuose „Sri Aurobindo ir Motinos Malonė“[201] jis rašo: „Aš, kuris buvau toks priklausomas nuo Sri Aurobindo savo rašymo darbuose – jis manyje įkvėpė dirbantį poetą, sužadino literatūrinę nerangaus kritiko įžvalgą ir iš nieko sukūrė politikos apžvalgininką – aš, kuris bemaž kasdieną siųsdavau jam kokio nors rašinio atkarpėlę peržiūrėti, jutau tuštumą vien nuo minties, kad jo nebebus savo kambaryje, kuriame jis taip kantriai klausydavosi mano poezijos arba prozos ir laišku arba telegrama atsiųsdavo nuorodas.

[201] *The Grace of Sri Aurobindo and the Mother.*

Bičiulis sadhakas Udaras pasikalbėjo su Motina apie mano apverktiną būklę. Gruodžio dvyliktąją ašramiečiai su ja vėl susitiko, ir kiekvienas iš Motinos rankų gavo po Sri Aurobindo nuotrauką, padarytą po jo išėjimo. Kiek prisimenu, tvyrojo prieblanda. Mano veide Motina galėjo įžvelgti savotišką bejėgiškumą. Šypsodamasi taip, kaip ji viena temoka, ji pažvelgė man į akis ir tarė: „Niekas nepasikeitė. Šaukis įkvėpimo ir pagalbos, kaip visuomet darydavai. Iš Sri Aurobindo visa gausi kaip ir anksčiau." Champaklalas per dienas ir naktis sėdėjo lovagalyje. Vakare Motina jam duodavo išgerti daug pieno, ir vien tai palaikė jo gyvastį.

Motina į kambarį ateidavo du ar tris kartus per dieną, vilkėdama baltą drabužį ir baltu kaspinu persijuosusi plaukus. Jos veidas buvo ramus ir rimtas, tačiau sušvelnintas motiniško maloningumo, ir atrodė ji kaip antgamtinė šlovinga Mahašaktė. Ji tyliai sustodavo ties velioniu, kurį laiką žvelgdavo į jį ir paskui ramiai pasišalindavo. Kartais ją lydėdavo Nolinis, Pavitra, Amrita ir kiti. Ji norėjo, kad kūno niekas neliestų, o kambary visą laiką būtų visiškai tylu.

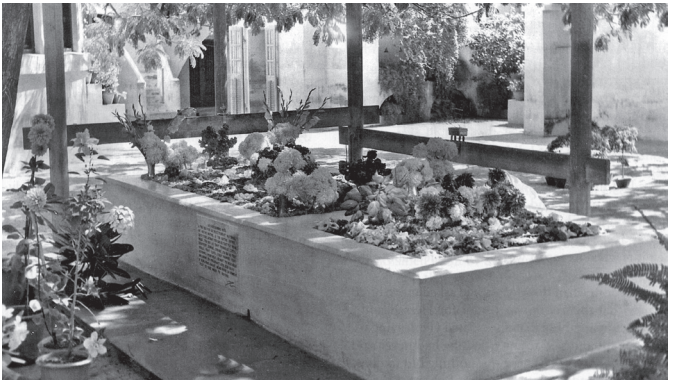

Gruodžio devintąją Šviesa ėmė silpnėti, šen ir ten buvo matyti blunkanti spalva. Tuomet Motinos paliepimu palaikai buvo įdėti į specialiai padirbdintą rožinio medžio karstą, išmuštą sidabru ir atlasu, o dugnas išklotas patogiomis pagalvėlėmis. Sri Aurobindo kūnas buvo apvilktas auksu siuvinėtais rūbais. Penktą valandą po pietų sadhakai kūną nunešė į vidinį ašramo kiemą ir po Tarnystės medžiu nuleido jį į cementinį rūsį, kuris buvo įrenginėjamas nuo gruodžio penktos dienos. Udaras įlipo į duobę, kad perimtų karstą ir tvarkingai jį pastatytų. Nuleidus karstą, vienas mano draugų pasakė, kad jo širdy savaime kilo malda: „Dabar, kai kūnu išėjai, patvirtink, kad tavasis darbas bus atliktas." Kažkas jį privertė pažvelgti viršun į Tarnystės medį, ir staiga priešais jį jis išvydo Sri Aurobindo: nepridengta viršutinė jo kūno dalis buvo aukso spalvos. Jis labai veržliai ir galingai bengališkai tarė: „Habe, habe, habe" – „Bus atlikta, bus atlikta, bus atlikta." Tada Champaklalas, vykdydamas Motinos norą, pirmas priėjo prie skalūno dangčio ir padėjo ant jo urną su žemėmis, o iš paskos sekė Monis, Nolinis ir kiti sadhakai. Apeiga vyko tyliai ir iškilmingai. Motina ją stebėjo iš terasos virš Dyumano kambario. Šimtai sadhakų stovėjo kieme, atsidavę ir paskendę maldoje. Palaimintasis Tarnystės medis visiškai patvirtina savąjį vardą, dieną naktį samadhei[202] teikdamas pavėsį ir saldų gėlių aromatą.

Šitaip baigėsi kūniškasis gyvenimas žmogaus, kuris, pasauliui nieko apie jį nežinant, nenuilstamai triūsė jo labui ir triūs toliau, nesirūpindamas jokiu žmogiškuoju atlygiu,

[202] Skr. *samādhi* – 1. joginis snaudulys, pusiausnūda, snūduriavimas, miegūsta būklė; 2. amžinojo poilsio vieta, kapas.

užduoties sėkmę laikydamas vieninteliu atsidėkojimu. Dėl sėkmės jis buvo visiškai tikras, tačiau net jei užduotis žlugtų, jis sakė, kad netrikdomas ją pratęstų: „Vis tiek turėčiau atlikti man skirtą darbą kiek man leidžia jėgos, mat tai, kas padaryta, visada turi reikšmės visatos ūkyje." Kokia tai buvo auka, kurią jis vadino „čionai Dievo mokama skola žemei ir žmogui?" Žemės istorijoje dar nebuvo aprašyta atvejo, kad aukščiausio, Sri Aurobindo šventumo, žmogus leistų dienas užsidaręs nuo pasaulio akių ir ramiai bei kukliai pasitrauktų iš gyvenimo. Tokią visišką savimaršą gali sumanyti tik dievas arba tasai, kuris yra juo tapęs. Neabejoju, jog vieną dieną pasaulis pabus ir, vis labiau šviesėjant sąmonei, suvoks, kas jis buvo ir ką jis jam yra skolingas. Jau ir nūnai kai kurie šio pripažinimo ženklai blausiai žiebiasi Rytų danguje it „ilga ir vieniša virpančių spalvų virtinė". Jo šimtosios gimimo metinės – ant slenksčio. Sri Aurobindo politinio gyvenimo dienomis skambėję Rabindranatho sveikinimai virs visos žmonijos pasveikinimu savo mylimajam ir gelbėtojui. Ilga ir vieniša virtinė taps ryškiu plieskiančios Saulės spindesiu.

Nebūtina nė priminti, jog Sri Aurobindo samadhė nėra vien įprasta piligrimystės vieta. Ji virpa sąmoninga galia, kurią Mokytojas įkūnijo neprilygstamoje viso gyvenimo sadhanoje. Ir jauni, ir seni atsidavusieji mato jo nuostabų veidą, girdi eterinį balsą, besimelsdami gauna atsakymą ir jaučiasi pripildyti kažko, ko matematiškai neįrodysi, tačiau vidujai gali sučiuopti. Per amžius jogai, šventieji ir sadhu[203] darė stebuklus. Samadhė atlieka tą pat, tik kitaip. Esamybė srovena nuolatine ramybe, šviesa, galia ir atsiliepia į visus

[203] Skr. *sadhu* – šventasis.

mūsų sielų poreikius, jei prisiartiname prie jos kupini tikėjimo ir atsidavimo.

PABAIGA

Jis čia

Ir vėl netikėtumas! Staiga ant dieviškosios dramos, kuri vyko dvylika metų, nukrito uždanga. Kas galėjo tatai numatyti? Svarbiausio vaidmens atlikėjas, kuris iš tikrųjų jautėsi visai gerai ir per savo gimtadienį, rugpjūčio penkioliktąją, bhaktams suteikė daršaną, taip pat ir lapkričio dvidešimt ketvirtąją, nelauktai paliko sceną! Paskelbta per radiją ši žinia sugildė širdis viso pasaulio atsidavusiesiems kaip tik tuo metu, kai jo vardas suteikė vilties pasišventusiai žmonijai – jai jis buvo jogas, rišis, poetas, filosofas, žmonijos mylėtojas

ir naujos šviesos nešėjas. Žinia patikėti buvo sunku, todėl daugelis ėmė veržtis į Pondičerį, kad bet kuria kaina patektų į paskutiniąją išminčiaus daršaną.

Nuo to laiko, kai jis mus paliko, praėjo dvidešimt dveji metai. Jo gimimo šimtmetį, kurį pasitinkant Indijos valdžia vaidina svarbų vaidmenį, – pastarasis reiškia kuklų Sri Aurobindo didybės pripažinimą, – švęs visa Indija ir daug kitų pasaulio kraštų. Per tą laikotarpį apsireiškė Antmonė, ir nuo to laiko ašramas yra laikomas dvasine naująją šviesą žemėje skleidžiančia įstaiga. Politiškai Indija atgauna pasaulinę padėtį, ir didžiausios kliūtys, neleidusios pasireikšti jos didybei, buvo iš dalies pašalintos, tokiu būdu įvykstant Sri Aurobindo pranašystei. Taigi regime tikslą, vardan kurio Sri Aurobindo gimė, o svajonės, kurias jis puoselėjo ir stengėsi įgyvendinti, yra pusiau įkūnytos. Jis atėjo čionai ne dėl kelių asmenų, vienos kurios tautos ar rasės. Jis atėjo perkeisti žemės prigimtį, kuri Dievo ir žmogaus buvo palikta pati sau. Dievažmogiai atkakdavo arba kiek palengvinti žmonijos kančią, arba parodyti išėjimą iš jos. Tačiau iki Sri Aurobindo, Antmonės avataro, kuris medžiagą iš esmės laikė Brahmanu, niekas jos nesudievino. Sparčiai vykstant darbui, uždanga netikėtai nusileido.

Kaip seniai numaldytas ir vėl sugrįžtantis skausmas atsinaujina klausimas: „Kodėl jis paliko kūną? Kokia nenumaldoma būtinybė privertė jį pasitraukti, nors ir savo noru? Ar nelaimingas atsitikimas, kuris pakeitė jo gyvenimo ritmą, turėjo įtakos, kad ir koks nepastebimas ir atsijęs bebūtų? Kaip būtų susiklostę įvykiai, jei ne šis įvykis?“ 1953 metais Motina vienam sadhakui prasitarė, kad po dešimties metų

ji atrodysianti kaip šešiolikametė jaunuolė. Man ji taip pat atpasakojo panašią savo regmę, kurios esmė buvo ta, jog ji ir Sri Aurobindo tapę tokie jauni ir puikūs, kad niekas iš sadhakų negalėję jų atpažinti. Iš Sri Aurobindo laiškų mums susidarė įspūdis, kad Antmonės nužengimas į medžiaginę plotmę jau kybo ore. Viename iš 1940 metais parašytų sonetų galime aptikti eilutes, kuriose jis kalba apie mirties įveiką ir savo kūninę perkaitą:

> *... Po kauke pamažu ryškėja*
> *Nebesuirsiančio jo veido atlieja*.[204]

Taigi, kas, nepaisant šios puikios ateities, ratą privertė suktis atgal? Koks neatšaukiamas įsakas tapo viršesnis ir panaikino šį šlovingą pažadą? Panašios spėlionės ir klausinėjimai yra tušti ir nenaudingi, nes ir atsakymai bus netikri, kol jis arba Motina patys neatskleis paslapties.

Kartu šis nesuprantamas Sri Aurobindo pasiaukojimas iškėlė ir kitą, ne mažiau paslaptingą klausimą, dėl kurio sukame galvas: kodėl jis pasirinko „įprastą“ būdą išeiti iš kūno, kai nesunkiai galėjo tatai atlikti joginėmis priemonėmis, kaip jogai paprastai ir padaro? Galiu atsakyti, kad Sri Aurobindo visą gyvenimą gerbė prigimtį ir atsižvelgė į taisykles ir dėsnius, kuriuos vadino žaidimo sąlygomis. Tačiau netgi šios sąlygos buvo pasuktos nauja kryptimi: ja eidama gamta įstengia nepastebimai veikti net ir nesivaikydama naujojo tikslo. Tokiu būdu ji esti panaudojama antgamtinėms reikmėms. Kad ir koks tiesioginis, stebuklingas ir ypatingas įsikišimas būdavo

[204] „... Under the mask grows clear
The mould of an imperishable face.“

atliekamas jo arba kitų žmonių atžvilgiu, jis irgi nevykdavo visiškai prieštaraujant šiems dėsniams ir taisyklėms, nebūdavo įnoringas ir galiausiai nenuoseklus judesys. Viskas rutuliodavosi logiška seka. Sri Aurobindo yra apibendrinęs įvairias Dievo veiklos puses: „ Ir Dievystė veikia atsižvelgdama į žaidimo sąlygas. Ji jas gali pakeisti, tačiau pirmiausiai ji turėtų tai padaryti, o ne tęsti veiklą, jų steigties metu atlikdama stebuklą po stebuklo." Veikdamas gamtiškai, Sri Aurobindo veikiausiai norėjo išgyventi tikrą mirties potyrį, kuris iš anos pusės turėjo padėti pasauliui įveikti mirtį. Taip pat šis įprastas būdas sudarė sąlygas persilaužimui, kuris turėjo sukelti skubų ir nepaprastą dvasinės jėgos atsaką, idant žengiant į mirtį, koja į koją žengtų ir Antmonės šviesa. Motinos žodžiai ženklina tai, kas buvo atlikta: „Kai tik Sri Aurobindo paliko kūną, tai, ką jis vadino Šviesos protu, įsikūnijo manyje." Taip pat galime suprasti, kokiu būdu po mirties, kaip jos padarinys, Antmonės šviesa apėmė jo kūną ir išbuvo keletą dienų.

Vis dėlto suduotą smūgį ir neviltį, kurią jautėme, veikiau galima įsivaizduoti, nei aprašyti žodžiais. Nors Mokytoją tematydavome keturis kartus per metus, jo buvimas virpėjo kiekviename įkvėpyje – miegant ir kiekvieną gyvenimo akimirką, ypač po nelaimingojo parpuolimo, kai jis net kūnu atrodė priartėjęs. Todėl staigią netektį išgyvenome kaip žiojinčią prarają, pasirengusią praryti patį mūsų buvimą. Galiu tik spėlioti, kas būtų nutikę ašramui, jei Motina mūsų visų, visos žemės, nebūtų priglaudusi ir apglėbusi begaline meile ir užuojauta. Tačiau ar mes turime kuo išmatuoti tai, ką jautė ji, nors ir būdama dieviška? Kaip ir jis, „dirbęs, grūmęsis ir kentėjęs", ji taip pat kentėjo ir tvėrė. Tai regėjome ankstyvuoju laikotarpiu po nelemtojo įvykio. Tačiau

Viešpats jai liepė tęsti jo darbą. Tik ji viena galėjo užpildyti atsivėrusią milžinišką tuštumą. Kitur, „Savitrėje“, į šį įvykį slypi nuoroda:

Dievybė abejojanti kančios deglu
Neužbaigto pasaulio plyšį apšvietė
Ir pakvietė savim užpildyti bedugnę.[205]

Tolesnis aprašymas liudija, kad Sri Aurobindo iš gyvenimo pasitraukė sąmoningai.

1935 metais man siųstame laiške Sri Aurobindo atsakė į klausimą: „Galbūt norėjau pasakyti, jog galiu įveikti ligą, tačiau nelaimingi atsitikimai, nuodai ir I. M. [*Ichchā Mrityu* – savavališka mirtis] išlieka galimomis priemonėmis numirti. Žinoma, daugybę kartų tiek Motina, tiek aš, šiek tiek sutelkę jėgą arba vien tik panaudoję valią, atstūmėme ligų ir mirties galias.“

Rodos, ir datą jis apgalvojo, nes matėme, kaip vos pasibaigus mokyklos metinių renginiams, ligos požymiai ėmė staiga stiprėti. Akivaizdu, jog jis laukė, kol praeis ši data, ir tuomet atleido varžtus. Galas atėjo sparčiai. Motina taip pat patvirtino, kad dar prieš metus Sri Aurobindo apsisprendė palikti kūną. Daktarui Sanyalui ji pasakė: „Žmonės nė nežino, kokią milžinišką auką jis sudėjo dėl pasaulio. Maždaug prieš metus, kai kalbėjomės apie reikalus, pasakiau, kad jaučiuosi taip, tarsi ruoščiausi apleisti šį kūną. Labai tvirtu tonu jis paprieštaravo: „Ne, to niekada nebus. Jei tik

[205] „The dubious godhead with his torch of pain
Lit up the chasm of the unfinished world
And called her to fill with her vast self the abyss.“

perkaitos dėlei to reikės, išeisiu aš, o tu turėsi atlikti mūsų antprotinio nužengimo ir persikeitimo jogą." O mums jis pasakė, kad neaiškinsiąs, kodėl nesigydė, nes mes to nesuprastume. Jis tai įvardijo „baisia auka ir paslaptinga, pasiūlytu pasauliui nukankintu Dievo kūnu". Šie reikšmingi žodžiai, tapę paskutiniuoju prisilietimu prie „Savitrės", siūlo sprendimą, galintį paaiškinti šio įvykio prasmę.

Motina yra gavusi žinią, kuri papildo tokį požiūrį. Gruodžio aštuntąją ji savo viduje Sri Aurobindo paprašė prisikelti, ir jis aiškiai atsakė: „Aš sąmoningai apleidau šį kūną. Į jį nebegrįšiu. Vėl apsireikšiu pirmame antprotiniame kūne, sukurtame antprotiniu būdu." Taigi mums nebederėtų toliau gilintis į paslaptį, nes ji priklauso kitiems išmatavimams. Verčiau laikytis sielą daug labiau guodžiančio žinojimo, jog nors fiziškai Sri Aurobindo ir pasitraukė, jo Esamybė – visada tarp mūsų. Tai nušviečia Motinos žodžiai, ištarti gruodžio septintą dieną, kai Sri Aurobindo gulėjo pomirtiniame patale: „Viešpatie, šįryt Tu patvirtinai, jog liksi su mumis tol, kol Tavasis triūsas duos vaisių: liksi ne vien kaip vedanti ir apšviečianti sąmonė, bet ir kaip galingai veikiantis Esantysis. Aiškiais žodžiais apsakei pažadą, jog visa Tavastis išliks čia ir neišnyks iš Žemės aplinkos, kol joje neįvyks perkaita. Leisk mums tapti vertais šio nepaprasto Buvimo ir užtikrink, jog nuo šiol visa kas mumyse bus sutelkta į vieningą valią, idant vis labiau pasišvęstume Tavo kilnaus darbo vykdymui!"

Sielvartaujančiuosius dėl didžiulės netekties Motina aštriai subardavo: „Gedėti – tai įžeisti Sri Aurobindo, kuris yra čia, su mumis, sąmoningas ir gyvas." Taip pat ji sakė: „Žemės ir žmonių imlumo stoka labiausiai atsakinga už Sri

Aurobindo sprendimą, kurį jis priėmė savojo kūno atžvilgiu. Tačiau viena yra tikra: medžiaginėje plotmėje atsitikę įvykiai neturi jokios įtakos jo mokymo tiesai. Visa, ką jis yra pasakęs, tebėra visiškai teisinga ir liks teisinga. Laikas ir įvykių eiga tatai įrodys su kaupu." Kiek daug jis nuveikė dėl mūsų ir pasaulio, galima spręsti iš anglų bei prancūzų kalbomis išraižyto antkapio įrašo ant samadhės – Motinos išreikšto dėkingumo: „Tau, kuris buvai kūniškas mūsų Mokytojo apvalkalas, reiškiame savo begalinį dėkingumą. Tau, kuris tiek daug padarei dėl mūsų, kuris dirbai, kovojai, kentėjai, vyleisi ir tiek ištvėrei, kuris visa išmėginai, pajungei, parengei ir atlikai dėl mūsų, – Tau lenkiamės bei meldžiame, kad niekada, nė akimirkai nepamirštume, ką esame Tau skolingi."

Dabar pažvelkime, kokį tiesioginį ar netiesioginį poveikį turėjo Sri Aurobindo pasitraukimas. Pirmiausia, šios milžiniškos aukos dėka į kūniškiausią išorinį lygmenį nuo 1938 metų nužengianti Antmonės šviesa, kuri negalėjo jame išlikti, pagaliau įsitvirtino žemės sąmonėje. Šis masyvus nusileidimas į jo paties kūną ir per jį – išsiskleidimas medžiagoje vainikavo Sri Aurobindo jogos pasiekimus. Tai įvyko jo kūniškosios aukos sąskaita ir neturinčio sau lygaus susinaikinimo vardan žemės perkeitimo. Kitas žingsnis buvo didysis Apsireiškimas 1956 metais. Sakoma, jog Motina jam įvykus pareiškusi: „Mano darbas jau atliktas." Tatai reiškia, kad jos ir Sri Aurobindo norai įsikūnijo, tačiau dar reikėjo sąmoningai išbaigti detales, ir kad vystymuisi paspartinti reikalinga sutelkta joga. Nėra jokių abejonių, kad Apsireiškimas, greitai sekęs pridurmui jo išėjimo, buvo tiesioginis Sri Aurobindo pasiaukojimo padarinys. Kai kas gali paprieštarauti, girdi, tai buvę įmanoma ir neatmetus kūno.

Visiška tiesa, tačiau Sri Aurobindo savo laiškuose ne kartą skundėsi, jog Antmonė vėluoja apsireikšti. Jai nuolat trukdė įvairios išorinės bei vidinės aplinkybės. Skyriuje apie „Savitrę“ jau kalbėjome apie tai, kad Sri Aurobindo buvo nepatenkintas šiais veiksniais, kliudančiais atlikti tikrąjį darbą. Vis dėlto jis negalėjo jų nepaisyti. Minėtieji veiksniai jam nepalikdavo pakankamai laiko susitelkti, mat, jo žodžiais, tai buvo jo esminė užduotis. Ko gera, jis pasitelkė negailestingas priemones užkirsti visiems trukdžiams kelią iš pašaknų. Šis būdas sudarė teigiamas sąlygas, kuriomis švelnusis apvalkalas, išlaisvintas iš kūniško atitikmens, iki galo išsiskleidė erdvėje ir iš savo padėties užu ir viršuje galėjo darbuotis žymiai galingiau. Taip Sri Aurobindo nutiesė kelią 1956 metų Apsireiškimui. „Kūno lavinimo biuletenyje“[206] Motina sakė, kad mes neturime jokio supratimo apie Sri Aurobindo nuveikto darbo slaptuose pasauliuose mastą, kurio pasekmė yra jos kūne vykstantys lemiami pokyčiai. Todėl labai nesuklysime, jei jo išėjimą laikysime strateginiu atsitraukimu, o pavadinę jį auka ir kankinyste, anaiptol nepanaudosime jausmingos hiperbolės. Reiškinys, kurio liudininkai buvome, pats savaime buvo nuostabus ir pranokstąs mokslo saiką. Ar kas nors yra girdėjęs apie mirusįjį, per naktį pakeitusį spalvą ir prisipildžiusį avietiškai auksinio švytėjimo, kuris nesikeitė penkias dienas?

Kitas poveikis, kuris lieka nežinomas žmonėms, nesusipažinusiems su Sri Aurobindo joga, buvo, pasak Motinos, „vadinamasis Šviesos protas, įsikūnijęs iškart jam pasitraukus. Jau seniai – labai seniai – Antmonė nužengė į protą ir

[206] *Bulletin of Physical Education.*

net gyvybę: ji veikė ir kūne, tačiau netiesiogiai, o per tarpininkus. Iškilo klausimas dėl tiesioginio Antmonės veikimo kūne. Sri Aurobindo sakė, jog tai būtų įmanoma tik tuo atveju, jei kūniškasis protas įstengtų priimti antprotinę šviesą. Kūno protas – tai tiesioginis įrankis paveikti medžiagų medžiagą. Šį kūniškąjį protą, įimantį Antmonės šviesą, Sri Aurobindo vadino Šviesos protu."[207] Sri Aurobindo savo atžvilgiu galėjo įvykdyti holokaustą tik todėl, kad Motina, pagrindinė jo pagalbininkė, buvo čia – tam, kad perimtų Šviesą ir tęstų jo darbą. Holokaustas turėjo dar vieną poveikį, kurio negalima paaiškinti niekaip kitaip, kaip tik tuo, kad jis aiškiai atitiko paties Sri Aurobindo regėjimą. Akivaizdu, kad ašramas, „užuot sunykęs Mokytojui pasitraukus, vadovaujant Motinai šlovingai žengė į priekį." Anksčiau ant pakylos, nors ir atsiskyrusi nuo kitų, pirmavo iškili Sri Aurobindo asmenybė. Dabar, kaip jau minėjau, vaizdas visiškai pasikeitęs. Regime, kaip visas pasaulis ateina pas Motiną ir priima ją kaip Dieviškąją Motiną, Šaktę, kuri valdo, veda ir gelbsti. Būtent to Sri Aurobindo pageidavo ir siekė nuo to laiko, kai Motina perėmė ašramo valdymą: tai buvo esminis jo antprotinės jogos reikalavimas. Savo negirdėta auka jis šį poreikį padarė įmanomą ir veiksmingą. Tatai taip pat atitiko Sri Aurobindo prigimtį. Jis leido suprasti, kad dėl savo būdo yra visuomet linkęs veikti iš už skraistės – tai Aukščiausiojo būdas valdyti galias ir žmones, jiems to nežinant. Šį tikrą dalyką patvirtina jo politinė veikla, išskyrus trumpą laikotarpį, ir gyvenimas Pondičeryje. Tad galutinis pasitraukimas sutapo su šiuo polinkiu ir virto jo viršūne,

[207] K. D. Sethna. *The Vision and Work of Sri Aurobindo*. (Aut. past.)

kuri Motiną iškėlė dar labiau. Ji stovi pakylos priešakyje ir vaidina Šaktės vaidmenį bei, kaip sakė, atlieka Sri Aurobindo darbą, paskutinei regmei, apie kurią jis kalbėjo Nepriklausomybės dienos pranešime, šioje žemėje suteikdama galutinį pavidalą. Sri Aurobindo jai visada padeda „iš užnugario". Kaip jau minėjau, „Biuletenyje" Motina teigė, kad Sri Aurobindo slaptybių srityje atliko milžinišką darbą, ir dėl to kūniškos plotmės perkeitimas palengvėjo. Argi mes galime ką nors žinoti apie jo veiklą pasaulyje, ypač politikoje – pavyzdžiui, apie jo slaptą įnašą išlaisvinant Bangladešą? Prisiminkime pranašišką Sri Aurobindo balsą: „Padalijimo turi nelikti." Jo galia niekada nesiliovė veikusi šia kryptimi. Priešingai, ji veikliai juda šios pranašystės įvykdymo linkui. Tai visatos masto darbai, apie kuriuos šį tą žinome. Kai dėl asmeninių atvejų, tai jo Buvimą ir galingą veikimą liudija atsidavusieji ir mokiniai iš visos Indijos ir Vakarų pasaulio. Mes girdime jo balsą, jaučiame prisilietimą, apsaugą, veiklų įsikišimą. Motina ne sykį yra sakiusi, kad visąlaik mato su manimi dirbantį Sri Aurobindo. Aš asmeniškai patyriau, kaip stebinančiai tiesiogiai jis įsikišo ir apsaugojo mane lūžio akimirką, mano sadhaną galėjusią pastatyti į pavojų. Apie kitą paslaptingą reiškinį kalbėjau įžangoje į savo knygos „Pokalbiai su Sri Aurobindo" pirmąjį tomą, norėdamas parodyti, kaip išmaniai jis gelbsti bėdoje. Tad pakaks trečio nedidelio pavyzdėlio. Ašramui susidūrus su piniginiais sunkumais, Motina apie tai pranešė Sri Aurobindo. Jis atsakė: „Paprašyk Prodyoto." O juk puikiai žinome, kad Prodyotas ašramui gauna daug pinigų.

Vis dėlto negalime paneigti, kad mums trūksta kūniško Sri Aurobindo buvimo, ypač tiems iš mūsų, kuriuos jis pa-

traukė asmeniniu artumu ir tiems, kurie turėjo išskirtinę garbę su juo gyventi ir jam patarnauti. „Nirodas man ne gydytojas. Jis atėjo man patarnauti“, – pasakė Sri Aurobindo, ir šių žodžių niekada neužmiršiu, nors ir labai gerai žinau, kaip menkai jam padėjau. Kartais, mąstydamas apie senas geras ir negrįžtamai prabėgusias dienas, arba sklaidydamas mudviejų laiškus, pajuntu, kaip tuštuma ir praradimo skausmas užpildo širdį. Po Sri Aurobindo išėjimo praėjus keletui dienų, Motina grupelės sadhakų pasiteiravo, kokia yra didžiausia netektis. Ji išgirdo įvairius atsakymus, tačiau nukirto: „Ne, ne tai. Didžiausia netektis yra ta, kad nebegaliu jo pasiekti, norėdama išgirsti patarimą. Pavyzdžiui, jei jis būtų čia, galėčiau nueiti pas jį ir paprašyti sustabdyti lietų.“ (Tuo metu iš prakiurusio dangaus pliaupte pliaupė.) Kažkuris iš mūsų į tai tarė: „Bet, Motina, pažvelkite savęsp.“ Ji nieko neatsakė. Tad apie šį atsitikimą tegaliu spėlioti. Norėdami susidoroti su bet kuria rimta kliūtimi, privalome pasiekti tam tikrą susitelkimo laipsnį. Motina visuomet būdavo labai užsiėmusi. Dažnai reikiamą dėmesio sutelkimo darbą ji užkraudavo Sri Aurobindo. Dar svarbiau rodosi tai, jog kai kuriuos klausimus sėkmingiau išspręsti pavyksta su įkūnyta dvasine galia, nei bekūne, – tai klausimai, veikiausiai susiję su išoriškiausiais medžiaginiais būties sandais. Matome, kaip, tiesiogiai įsikišus Motinai, veikiai dingsta mūsų pačių keblumai ir sunkumai. Beje, kai dėl anksčiau aprašyto atsitikimo, galėčiau paklausti: ar tik Motina nenorėjo pasakyti kažką svarbesnio? Gal ji norėjo atkreipti dėmesį į skirtumą tarp medžiaginės ir išmaniosios esamybės? Visada, kai tik būdavo rimta padėtis, arba jai tekdavo įveikti lemiamą tarpsnį, ji

kuo ramiausiai nueidavo pas Sri Aurobindo ir padėdavo naštą prie jo kojų, visiškai pasitikėdama, jog jis visa išspręs. Nenusakomas Sri Aurobindo augumo Avataro buvimas – o jo galutinis tikslas buvo perkeisti ir sudievinti patį kūną – mūsų medžiaginio ir žemiško gyvenimo atžvilgiu buvo tikra dovana. Antraip pats jo įsikūnijimas turėtų ne kažin kiek prasmės.

Motinoje sparčiai vyksta ir išorinė, ir vidinė kūniško sudievėjimo plėtra, ir jau netoli tas metas, kai bus aiškiai matyti, jog auka ir kankinio mirtis nenuėjo veltui: jos padarinys bus šlovingas kūnas – Antmonės pergalės prieš Medžiagą viršūnė.

Taigi galime daryti išvadą, jog tiek savo gyvenimu, tiek pasitraukimu visa Sri Aurobindo sadhana pasitarnavo būtent tam, kad Motina įkūnytų savo galias, nes be to medžiagos sudievinimas būtų neįmanomas. Ši tiesa labai gražiai atskleista jo poemoje „Dievo triūsas“:[208]

Svajones surinkau sidabriniam ore
Tarp auksinės ir mėlynos,
Ir suvystęs minkštai palikau ten, aure,
Briliantines tau svajones.[209]

[208] *A God's Labour.*

[209] „I have gathered my dreams in a silver air
Between the gold and the blue
And wrapped them softly and left them there,
My jewlled dreams of you.“

Poema baigiasi žodžiais:

Sidabruotam ore aš paliksiu svajas,
Te auksiniais žydrais apdarais
Įsikūnijus tavo gyvoji tiesa,
Žemėj vaikščios dorai.[210]

POST SCRIPTUM

Šią 1972 metais išspausdintą knygą baigiu didžiai aukšta tikėjimo gaida. Eilutės iš Sri Aurobindo poemos „Dievo triūsas“, kurią jis parašė 1935–1936 metais, mums suteikia apibrėžtą viltį, kad Sri Aurobindo svajonė išsipildys: Motinos kūnas bus perkeistas į „aukso ir mėlio apsodus“. Ir iš tiesų, vos tik Sri Aurobindo apleido kūnišką būtį, darbas ėmė vykti itin sparčiai. Grupė sadhakų jautėsi dalyvaują perkaitos darbe, nes juto, kad jų pačių kūnai kinta. Motina gana dažnai apie tai kalbėjo ir išsamiai rašė. Tad mes gyvenome genami didžiulių vilčių, jog persikeitimas yra tik laiko klausimas. Motina nugyvens šimtą metų, o gal ir daugiau, ir stos priešais mus nuostabiu kūnu.

Ji nuo ryto iki vakaro dirbo kasdienos darbus su neblėstančia jėga ir nagingumu. Ji parodė išskirtinę malonę, sutikusi mielai išklausyti mano knygos „Dvylika metų su Sri Aurobindo“ rankraštį prieš tai, kai jis buvo nusiųstas į spaustuvę. Tad skaičiau ją kiekvieną vakarą iki 1972 metų

[210] „I shall leave my dreams in their argent air,
For in a raiment of gold and blue
There shall move on the earth emobodied and fair
The living truth of you.“

pabaigos. Knyga jai taip patiko, kad man paprašius išreikšti savo nuomonę, Motina tučtuojau užrašė sakinį, kurį galima rasti šios knygos pradžioje. Be „Dvylikos metų“, jai perskaičiau ir kitus savo veikalus: „Susirašinėjimą su Sri Aurobindo“ ir „Pokalbius su Sri Aurobindo“. Iš jų pirmasis Motinai ypač patiko, ir, skaitymui einant į galą, ji pasakė: „Sri Aurobindo jums suteikė viską.“ Vieną sykį, nebepamenu kokia proga, tiesdama į mane ranką ji tarė: „Paimkite mano ranką.“ Mes paspaudėme vienas kitam rankas. Tuomet ji nusišypsojo ir pasakė: „Kaip jums tai atrodo?“ „Labai stipru, Motina, “ – atsakiau aš. Ji buvo laiminga.

Tačiau netikėtai viskas pakrypo visai kita linkme. Motina yra sakiusi, kad jos kūnas yra pirmasis kūnas pasaulyje, kurį veikia Antmonės jėga. Tai buvo išbandymas, kurį Sri Aurobindo valia ji turėjo ištverti. Spaudimas jėgos, kuriai ji nesąlygiškai atsivėrė, ėmė atsiliepti kūniniam įrankiui, ir ji susirgo. Nuo 1973 metų bet koks darbas ir pokalbiai nutrūko. Ji pasitraukė į visišką vienatvę, matydamasi tik su asmeniniais patarnautojais. Tai yra slaptos plotmės reikalai, todėl bergždžia būtų mėginti juos aiškintis. Visa, ką galime pasakyti apie milžinišką darbą atskirtyje, kurį ji atliko praslinkus dvidešimt trejiems metams po Sri Aurobindo išėjimo 1950-taisiais, yra tai, kad ji taip pat išėjo. Nūdien, praradę nepaprastąją paramą, turime remtis į save pačius. Tačiau tai nereiškia, jog Motina mums nebepadeda. Kaip ir Sri Aurobindo, ji mus užtikrino, jog visuomet liks su mumis. Sadhakai jaučia jos veiklią Esamybę. Mums tereikia eiti į priekį su neblėstančiu uolumu, tikėjimu ir atsidavimu, ir ji iš tikrųjų padės.

PRIEDAS

Žinia Amerikai

Penkioliktosios rugpjūčio dienos proga buvau paprašytas į Vakarus nusiųsti pranešimą, tačiau tai, ką ruošiuosi pasakyti, taip pat sėkmingai tinka ir Rytams. Buvo įprasta šias dvi žmonijos puses atskirti ir netgi supriešinti. Tačiau aš pats esu linkęs laikytis verčiau vienybės ir sąjungos, nei skaldymo ir atskirumo. Tiek Vakarai, tiek Rytai yra tos pačios žmogiškos prigimties, jie turi bendrą likimą, panašiai veržiasi tobulėti ir siekia to paties, kas yra aukščiau jų, – kažko, ko linkui mes viduje ir net išorėje judame. Kai kurie protai yra linkę pabrėžti Rytų dvasingumą bei misticizmą ir Vakarų materializmą. Tačiau Vakarai ne mažiau nei Rytai siekia dvasingumo ir, kad ir ne tiek daug, turi savų šventųjų, išminčių ir mistikų, o Rytai puoselėja medžiaginius polinkius ir prabangą, panašiai arba lygiai taip pat elgiasi gyvenimo, daiktų ir pasaulio, kuriame gyvename, atžvilgiu. Rytai ir Vakarai susitinka ir daugiau ar mažiau susilieja, vienas kitą galingai veikia, o dabartiniais laikais Gamtos ir Likimo yra verčiami suartėti labiau, nei bet kada anksčiau.

Gyvuoja bendra viltis ir dalia, ir dvasinė, ir medžiaginė, ir jai reikia abiejų. Savo protus turime kreipti ne į padalijimus ir skirtumus, bet į vienybę, sąjungą, netgi šiam tikslui reikalingą tapatumą, mėgindami įkūnyti bendrą siekinį bei lemtį ir įgyvendinti tai, į ką Gamta linksta nuo pat miglotų ištakų, ir tai, kas, stiprėjant žinojimo šviesai, kuri pamažėle keičia pirmykštį neišmanymą, privalo būti atkakliai vykdoma.

Tačiau kas bus šis siekinys ir tikslas? Tai priklauso nuo to, kaip suvokiame gyvenimiškąją ir aukščiausiąją Tikrovę.

Turime neišleisti iš akių, jog tarp Vakarų ir Rytų ne žiojėjo visiška atskirtis, bet veikiau abi kryptys tolydžio tolo viena nuo kitos. Aukščiausioji tiesa yra Dvasios tiesa. Aukščiausioji Dvasia yra virš pasaulio ir kartu iš prigimties būdinga jam ir visam kam, kas gyva. Ji viską palaiko ir viskam vadovauja, kad ir kokie būtų Gamtos ketinimai, tikslai ir baigtys, nes, augant sąmonei, tamsūs ir nesąmoningi Gamtos pradmenys yra vieni būties reiškinių, kurie suteikia raktą jos paslapties ir pasaulio prasmės klausimui spręsti. Rytuose visuomet – ir kaskart vis labiau – buvo pabrėžiama aukščiausia Dvasios tiesa. Net ir kraštutinės filosofinės kryptys pasaulį atmetė kaip nepagrįstą viltį, o į Dvasią žvelgė kaip į vienintelę tikrovę. Vakarai dėmesį vis labiau telkė į pasaulį, į tai, kaip protas ir gyvybė tvarkosi su medžiagine būtimi, į jos nagingą įveiką, proto ir gyvybės ištobulinimą ir tam tikrą žmogiškosios būties įgyvendinimą juose: pastaroji kryptis taip sustiprėjo, kad vakariečiai ėmė neigti Dvasią, o Medžiagą pasodino į vienintelės tikrovės sostą. Viena vertus, dvasinis tobulumas kaip vienintelis siekinys, kita vertus, žmonių giminės gebėjimas tobulėti, – tobula visuomenė, nepriekaištinga žmogaus proto, gyvybės bei medžiaginio gyvavimo plėtra, – tapo didžiausia ateities svajone. Vis dėlto ir viena, ir kita yra teisinga – tatai galima laikyti vienu Dvasios ketinimų pasaulio prigimties atžvilgiu. Šiedu siekiai nėra nesuderinami, veikiau reikia įveikti jų nutolimą vienas nuo kito, idant abu darniai įsiterptų į mūsų ateities regmę.

Mokslas Vakaruose aptiko evoliuciją – šio medžiaginio pasaulio gyvybės plėtotę ir įminė jos mįslę. Tačiau jis pabrėžė daugiau formos ir rūšies, negu sąmonės augimą: sąmonė net buvo imta laikyti atsitiktinumu, o ne vienintele vystymosi prasme. Kai kurie Rytų protai, filosofinės mokyklos ir šventraščiai evoliucijos sampratą priėmė, tik prasmę jie matė sielos augime, kai formos vystosi arba jos per daugelį asmeninių gyvenimų keičia viena kitą, kol siela pasiekia aukščiausią tikrovės laiptelį. Juk jei sąmoninga būtybė turi pavidalą, vargu, ar ši būtybė gali būti laikinas sąmonės reiškinys; tai save įgyvendinanti siela, ir šis įgyvendinimas gali vykti tik tada, kai siela sugrįžta į žemę, įsikūnydama ir gyvendama daug sykių.

Vystėsi ir nesąmoninga Medžiaga, ir – iš jos rutuliojantis pasąmonei, vėliau sąmoningai gyvybei ir protui – pirma gyvūnija, o paskui visiškai sąmoningas ir mąstantis žmogus, kuris yra šio meto aukščiausias besiplėtojančios Gamtos pasiekimas. Rodos, protaujančios būtybės, kuri gali būti laikoma paskutiniu kūriniu, atsiradimas yra viršūnė. Tačiau įmanu suvokti ir tolesnį evoliucijos žingsnį: galbūt už netobulo žmogaus proto Gamta regi sąmonę, kuri pranoksta proto neišmanymą ir valdo tiesą tarsi pagal įgimtą teisę. Tveria Vedų Tiesa-Sąmonė, kurią pavadinau Antmone – ji valdo Žinojimą jo nesiekdama. Vienoje Upanišadų žinanti būtybė yra per žingsnį aukščiau už protinę būtybę. Štai į ją siela turi stiebtis ir per ją pasiekti tobulą dvasinės būties palaimą. Jei tai būtų kitas gamtinio vystymosi žingsnis, jis įgyvendintų savo paskirtį, ir galėtume įsivaizduoti ištobulintą gyvenimą netgi čionai, pilnavertį dvasinį gyvenimą šitame kūne tobulumui pasiekus pilnatį. Galėtume netgi

kalbėti apie dieviškąjį gyvenimą žemėje. Mūsų žmogiškoji svaja apie tobulėjimą taptų tikrove, tuo pačiu ir veržmė žemėje rasti dangų, bendrą skirtingoms religijoms, dvasiniams regėtojams bei mąstytojams.

Tad žmogaus sielos kiltis į viršiausią Dvasią yra anos aukščiausias tikslas ir būtinybė, nes tatai yra galutinė tikrovė. Tačiau Dvasia su savo galiomis taip pat įmano nužengti į pasaulį ir tokiu būdu pateisinti medžiaginio pasaulio gyvavimą, suteikti jam prasmę, o kūrinijai – dievišką tikslą ir išspręsti jos mįslę. Rytai ir Vakarai gali susitaikyti siekdami aukščiausio ir didžiausio įsivaizduojamo dalyko, Dvasia – aprėpti Medžiagą, o Medžiaga – atrasti tikrovę savyje, paslėptą visuose daiktuose ir dvasioje.

1949 rugpjūčio 11 d.

Žinia Andros universitetui

Prašėte manęs parašyti, tad visa, ką rašau, – mat ši žinia, jei tik ją galima taip įvardyti, skirta Andros[211] universitetui, – tinka ir jums dėl universiteto paskirties, pobūdžio ir nuveiktino darbo. Tačiau lūžių metu, kada priimami svarbūs sprendimai, akivaizdžiai nulemsiantys ne tik šios šalies valdžios ir vyriausybės kontūrus, bet ir jos dalią, nacijos struktūrai būdingus bruožus, jos vietą pasaulyje tarp kitų tautų ir pasirinkimą kuo nors būti, – man sunku nekreipti akių šia linkme. Yra vienas rūpestis, kurį šalis patiria, ir jį pamėginsiu panagrinėti, kad ir kaip netolygiai. Reikia britų dirbtinai sukurtas provincijas su vadovybių būstinėmis pertvarkyti į

[211] Andhra university.

natūralius padalinius, sudarančius naują tinklą, ir juos pagrįsti įvairovės vienybėje taisykle, kurios laikėsi senovės Indija. Aprėžta Himalajų ir vandenyno, atskirai gyvuojanti Indija visuomet buvo savitų žmonių namai, jie smarkiai skyrėsi nuo kitų savo ryškia civilizacija, gyvenimo būdu, dvasios sklaida, išsiskiriančia kultūra, menais ir visuomenės sąranga. Visa, kas į ją įsiliejo, ji sugėrė ir pažymėjo indiška žyme, o kuo skirtingiausias dalis sulydė į esminį vienį. Tačiau joje visuomet buvo įvairių žmonių, kraštų, karalysčių, o ankstyvesniais laikais – ir įvairių rasių, savitais bruožais pasižyminčių subnacijų,[212] vystančių skirtingas civilizacijos ir kultūros kryptis arba pavidalus, daug meno ir architektūros mokyklų, ir šios sugebėjo pritapti prie bendro indų civilizacijos ir kultūros tipo. Visa Indijos istorija ištisai buvo pažymėta nuolatinių pastangų ir polinkio suvienyti šias skirtybes į vientisą politinį visetą po centralizuoto imperinio valdymo sparnu, idant Indija gyvuotų ir politiškai, ir kultūriškai. Netgi musulmonų įsiveržimo paliktas įtrūkis, atnešęs visai kitokią religinę ir visuomeninę sanklodą, nesuardė pastangų politiškai susivienyti, ir polinkis kultūrų viena kitai daromoms įtakoms mišti išliko. Pasitaikė netgi didvyriškų bandymų atrasti arba sukurti bendrą religiją, grindžiamą šiais dviem akivaizdžiai nesutaikomais tikėjimais, ir abu jie keitėsi tarpusavio įtaka. Vis dėlto per visą savo istoriją Indijai pasiekti visiškos politinės vienybės nepavyko. Tatai sąlygojo keletas priežasčių: pirma, didelis plotas ir silpnos ryšių priemonės, kurios neleido šiems skirtingiems žmonėms suartėti; antra, šalies valdymo būdas, kai saujelė žmonių arba vienos giminės imperinė valdžia karinėmis

[212] Tautų, tautinių ar etninių bendrijų.

priemonėmis valdė likusią šalį, o viena trumpalaikė dinastija keitė kitą; galiausiai, valios stoka išsiveržti iš šių skirtingų karalysčių būvio ir suvienyti žmones, paverčiant jas vientisa substancija ir forma. Tuomet įžengė britų imperija, kuri visą šalį suskirstė į dirbtines provincijas, padarytas savo patogumui, nepaisydama taisyklės žmones skirstyti pagal kraštus, nepanaikinant paties skirstymo. Mat iš originalių elementų jau išaugo natūrali subnacijų sistema su skirtingomis kalbomis, literatūra ir kitomis savitomis tradicijomis: keturių tipų dravidai, Bengalijos, Maharaštros, Gudžarato, Pendžabo, Sindo, Asamo, Orisos ir Nepalo gyventojai, hindi kalba kalbantieji šiaurėje, Radžputane ir Bihare. Britų valdžia savuoju provincijų valdymu gyventojus ne suvienijo, bet jiems primetė bendrą administravimo tvarką, glaudesnį savitarpio bendravimą per anglų kalbą ir suteikė išlavinimą, kuris sukūrė labiau išsklaidytą ir karingesnę patriotizmo atmainą, troškimą išsivaduoti ir vienybės poreikį, kovojant už tą išsivadavimą. Radosi pakankamai kovinga vienybė, reikalinga iškovoti laisvę, tačiau pasiektoji laisvė šaliai neatnešė visiško suvienijimo. Priešingai, Indija, laikantis dviejų tautų teorijos, buvo tyčia padalinta į Pakistaną ir Indostaną, ir tai sukėlė mums gerai žinomus baisius padarinius.

Iš Anglijos perimdami valdymą, turėjome neišvengiamai eiti mažiausio pasipriešinimo keliu ir tęsti veiklą, remdamiesi dirbtiniu britų atliktu provincijų padalinimu, bent jau kurį laiką; tačiau šiuo metu ši provincinė pertvarka gresia tapti nuolatine, išlaikydama esminius bruožus, ir kai kuriems tvarkytojams šis nekintamumas rodosi esąs pažangus. Jiems atrodo, jog jis padės suvienyti šalį ir išgelbės mus nuo būtinybės išsaugoti regionines subnacijas, kurios praeityje

Indiją sulaikė nuo visiškos ir iš pagrindų vykdomos unifikacijos bei uniformiškumo. Negailestingą vienodinimą jie mato kaip vienintelę tikrą vienybę, jie regi vientisą naciją su standartizuotu ir vienarūšiu valdymu, kalba, literatūra, kultūra, menu, lavinimu – viskam tarpininkaujant vienintelei nacionalinei kalbai. Neįmanoma numatyti, kaip toli šią sampratą įgyvendinant gali būti pasistūmėta, tačiau šiuo metu ji atrodo esanti akivaizdžiai netikslinga, ir abejoju, ar ji Indijai iš tikrųjų yra pageidautina. Senovinė šalies įvairovė davė ne tik trūkumų, bet ir pranašumų. Dėl šių skirtumų Indija tapo namais daugeliui veržliai pulsuojančių gyvenimo, meno ir kultūros židinių, turtinga žėrinčių spalvų įvairove vienovėje; niekas nebuvo įašinta į keletą provincijos sostinių arba imperijos metropolijų, kitus miestus ir sritis pajungiant ir paliekant juos neišraiškingus, net kultūriškai merdėjančius; visa nacija gyveno pilnakraujį gyvenimą visose srityse, ir tai nepaprastai padidino visumos kūrybines galias. Nėra jokios galimybės šiai įvairovei sukelti pavojų ar sumenkinti Indijos vienybę. Didelių atstumų, kurie žmonėms neleido suartėti ir pilnai sąveikauti, skiriamasis poveikis sumenko, pirmyn žygiuojant mokslui ir greitėjant ryšių priemonėms. Buvo aptikta federacijos ir mechanizmo jam tobulai funkcionuoti idėja, kuri veiks visu pajėgumu. Ir visa viršija patriotinės vienybės dvasia, kuri taip pat per daug tvirtai įsišaknijo žmonėse, kad būtų lengvai išbraukta ar sumenkinta, ir jai daug pavojingiau atsisakyti leisti natūraliai plėtotis subnacijų gyvenimui, nei patenkinti jų teisėtus siekius. Prieš išsivaduojant pats Kongresas įsipareigojo suformuoti kalbines sritis, todėl šį pažadą vykdyti, nors ir ne tučtuojau, tačiau susidarius palankioms aplinkybėms –

kaip galima anksčiau, būtų protingiausia išeitis. Nacionalinis Indijos gyvenimas tuomet tekėtų natūralia vaga, o jai visais laikais būdingas įvairovės vienovėje principas, kurio įgyvendinimas buvo pagrindinė šalies būties ir tikrosios prigimties priežastis, – Daugis Vienyje, – suteiktų pamatą jos svabhavai ir svadharmai.[213]

Šio pobūdžio plėtra gali būti laikoma neišvengiama kryptimi į šalies ateitį. Mat dravidai reikalauja atskirų teisių į savivaldą; Maharaštroje laukiama tokio paties teisių pripažinimo. Panašūs veiksmai tikėtini Gudžarate, tad britų sukurti Madraso bei Bombėjaus valdymo centrai išnyktų. Senoji Bengalijos prezidentūra jau suskilo, o Orisą, Biharą ir Asamą valdo patys šių regionų žmonės. Vyksmą užbaigtų hindi kalba kalbančių centrinių provincijų dalies ir Utar Pradešo iškilimas. Indijos padalijimo panaikinimas gali tik sušvelninti, bet ne apčiuopiamai pakeisti šiuos pagrindinės krypties padarinius. Valstijų ir regionų sąjunga vėlgi tebūtų suvienytos Indijos rūšis.

Naujosios santvarkos sąlygomis jūsų universitetas atras savą būdą veikti ir įgyvendinti lūkesčius. Jo ištakos skiriasi nuo kitų Indijos universitetų, kuriuos svetima valdžia įkūrė kaip priemonę mūsų šaliai pristatyti savo pačių civilizaciją. Jie buvo išdėstyti prezidentūrų židiniuose ir kuriami kaip mokymo ir egzaminavimo korpusai, turį grynai akademinių tikslų: Benaresas ir Aligarhas radosi skirtingu būdu, tačiau abu jie buvo visos Indijos institucijos, tarnaujančios dviems

[213] Skr. *svabhāva* – „sava būtis“; tikroji prigimtis, tapsmo ir savipildos dėsnis, įgimtas temperamentas, esminis bruožas, grynoji dvasinė kokybė; svadharma – „savas veiksmo dėsnis“, taisyklingas, teisingas gyvenimo būdas, vidinių veiksmų tiesa.

pagrindinėms religinėms šalies bendruomenėms. Tačiau Andros universitetas buvo įkurtas Andros patriotų pastangomis, ir ne prezidentinėje sostinėje, bet Andros mieste; jis sąmoningai tarnauja srityje gyvenantiems žmonėms. Namai užsigrūdinusios, vyriškos ir galingos rasės žmonių, didžių vaidmeniu, kurį jie vaidino praeities politiniame gyvenime, didžių meno, architektūros, skulptūros ir muzikos pasiekimais, – Andra grįžta prie prisiminimų, regi savo vietą keičiantis imperijoms ir jų dinastijoms, kurios valdė didžiąją šalies dalį; ji žvelgia atgal į ne taip seniai gyvavusią šlovingą paskutiniąją indų imperiją –Vidžajanagarą – tai nuostabus metraštis bet kuriai tautai. Jūsų universitetas gali užimti aukštą padėtį kaip švietimo ir mokslo, žinių ir kultūros židinys, galįs apšviesti Andros jaunimą dvasia, verta protėvių: didi praeitis turi vesti į didžią ir netgi dar didingesnę ateitį. Ne vien mokslas, bet ir menas, ne vien knyginės žinios ir jų perteikimas, bet ir kultūros, būdo stiprinimas yra sudedamosios tikrojo lavinimo dalys; padėti žmogui ugdyti gabumus, išleisti į pasaulį mąstytojus, kūrėjus, ateities svajonių ir veiksmo žmones, – tatai yra jūsų darbas. Negana to, regiono žmonių gyvenimas neturi būti uždaras savyje; jaunuomenė privalo pažinti panašių Indijos žmonių gyvenimą, santykiaudami su jais pramonės, prekybos ir kitose naudingos veiklos srityse, taip pat proto ir dvasios dalykuose. Be to, jie privalo išmokti būti ne vien Andros, bet ir Indijos piliečiais; nacijos gyvenimas yra jų gyvenimas. Turi rastis elitas, kuris tinkamai supranta didžiuosius nacionalinius lūkesčius ir rūpesčius, gali atstovauti Andrai nacijos tarybose ir visokeriopoje veikloje, pagaliau nacionaliniams interesams, kviesdamas savus žmones dalyvauti ir remti šią veiklą. Tačiau

yra ir platesnis laukas, kuriame Indijai prisireiks gabių bei stiprių žmonių iš visų šalies kampelių – tai tarptautinės veiklos laukas. Mat Indija jau tapo svarbia tarptautine figūra, ir jos svarba bėgant laikui tik augs; ji veikiausiai užims savo vietą kaip persvarą turinti šalis, kurios balsai bus stipriausi, o vadovavimas ir veiksmai apspręs pasaulio ateitį. Šiam tikslui jai reikia sumaniausiųjų – ir išsilavinusių, ir talentingų, – dvasingų ir stipraus būdo vyrų. Prie šių sričių jūsų universitetas gali prisidėti kuo geriausiai ir atlikti neišmatuojamos svarbos darbą.

Šią valandą, gyvendama antruosius išsivadavimo metus, nacija turi pabusti ir imtis spręsti susikaupusius labai svarbius klausimus; ne tik atsiduoti plačioms jai atsiveriančioms galimybėms, bet ir matyti pavojus ir sunkumus, kurie, jei su jais nebus išmintingai susidorota, gali tapti sunkiai įveikiamais. Po karo pasaulyje tvyro betvarkė, kupina pavojų, kančių, nepriteklių ir žlugimo grėsmių. Ją pašalinti gali tik suvienytos žmonių pastangos, o pakelti – pasaulio sąjunga, tokia, kuri buvo sumanyta San Franciske, tačiau iki šiol ne itin sėkmingai įdiegta į praktiką. Vis dėlto mėginti reikia toliau ir surasti priemones, kurios palengvintų sunkų perėjimą iš pragaištingų praeities ir dabarties padalijimų į pasaulio tvarką, kitaip iš nuolatinių negandų ir griūties išsigelbėti nepavyks. Indija, savo ruožtu, turi svarbesnių neišspręstų klausimų, nes eidama tam tikra gundančia kryptimi, ji, suprantama, gali supanašėti su kitomis nacijomis. Ji įstengtų plėtoti klestinčią pramonę ir prekybą, galingą visuomeninį ir politinį gyvenimą ir didžiulę karinę galią, labai sėkmingai naudoti jėgos politiką, stropiai saugoti ir plėsti laimėjimų ir interesų lauką, net įsivyrauti didžiajame pasaulyje, tačiau

šia tariamai nuostabia pažanga apleisti svadharmą ir netekti sielos. Senovės Indija ir jos dvasia visai pradingtų, ir turėtume dar vieną į kitas panašią naciją, tačiau iš to nei mes, nei pasaulis nieko gera nelaimėtų. Kyla klausimas, ar ji gali be didesnės žalos sau klestėti išorės gyvenime ir sykiu visiškai prarasti sukauptą turtingą dvasinę patirtį ir žinias. Likimas skaudžiai pasityčiotų, jei Indija atmestų savo dvasinį paveldą kaip tik tuo metu, kai likęs pasaulis vis labiau siekia jos dvasinės pagalbos ir gelbstinčios šviesos. Taip atsitikti negali ir tikrai neatsitiks; tačiau negalime ir teigti, kad tokio pavojaus nelikę. Iš tikrųjų yra daugybė kitų sudėtingų klausimų, kuriuos ši šalis turi ar turės spręsti. Nėra abejonių, jog tai padarysime, tačiau neturėtume nuo savęs slėpti tikrovės, būtent, kad praslinkus ilgiems, varžantiems ir silpninantiems priespaudos metams, – jei norime įgyvendinti tikrąją Indijos dalią, – mums yra būtinas didesnis ir vidinis, ir išorinis išsivadavimas ir pokyčiai, vidinė ir išorinė pažanga.

PRIERAŠAS SRI AUROBINDO PATAISYTAM „ŽMONIJOS VIENYBĖS IDEALO“ LEIDIMUI

Tuo metu, kai ši knyga buvo beveik baigta, žengti pirmieji nedrąsūs žingsniai link naujos pasaulio tvarkos, kurią tiek žmonės, tiek valdžios pradėjo vaizduotis kaip būtinybę, – jei iš viso tikimės kada nors pasaulyje matyti įsivyraujančią darną, – tie žingsniai buvo svarstomi ir aptarinėjami, tačiau dar neįgavo aiškumo ir tikslingumo. Vis dėlto tai turėjo įvykti, ir palaipsniui pradžia buvo padaryta. Ji gavo vadinamosios Tautų Lygos pavadinimą ir sandarą. Užuomazga nebuvo džiugi, įkvėptai formuojama ar numatyta tverti

ilgesnį laiką bei patirti itin sėkmingą plėtotę. Bet tai, kad buvo imtasi tokių sutelktų pastangų ir jos tuoj pat nežlugo, buvo savaime didžiausios svarbos įvykis. Jis parodė, kad prasidėjo nauja pasaulio istorijos era, ypač, kad tai buvo sumanymas, kuris net jam nepasisekus vis tiek turėtų ateitį. Jis būtų kartojamas tol, kol sėkmingas sprendimas užtikrintų ateities žmonijos saugumą: užstotų ne vien nuo nuolatinės netvarkos ir mirtinų pavojų skersvėjų, bet ir nuo naivos; palikta susinaikinimo galimybė lengvai išgrįstų vieškelį civilizacijos pabaigai ir pamažu netgi tam, ką apibūdintume kaip žmonių rasės savižudybę. Atitinkamai Tautų Lyga išnyko; ją pakeitė Jungtinės Tautos, kurios šiuo metu vadovauja pasauliui ir kovoja dėl tam tikro saugaus pastovumo ir sėkmės, dėdamos didžias ir toli siekiančias pastangas, nuo kurių priklausys pasaulio ateitis.

Tatai yra svarbiausias įvykis, lemiama pasaulyje išsišakojusių kelių kryžkelė, kuriuos Gamta nutiesė numatytu tikslu. Nepaisant ydingų žmogaus pastangų ir klumpančio protavimo, taip pat priešiškų aplinkybių, kurios trukdo arba vilkina didžiojo nuotykio sėkmę, būtent šiame įvykyje slypi apibrėžta ateitis. Dalykams krypstant šia linkme, visos nelaimės, kurios, rodos, kilo tik tam, kad sukliudytų jos [Gamtos] ketinimams, nieko nesukliudė, ir net būsimos nelaimės nepajėgs to padaryti, nes sėkmingas sumanymas pasidarė neišvengiamu pažangos ir galbūt pačios žmonijos išgyvenimo veiksniu. Per žemės rutulį persirito du bauginantys pasaulį išsekinę karai, kuriems įkandin sekė perversmai su galingais padariniais; jie perbraižė politinį pasaulio žemėlapį ir pakeitė kadaise tvirtą tarptautinių jėgų – penkių kontinentų – pusiausvyrą, o kartu ir tai, kas bus.

Nusimato trečiasis, dar baisesnis karas panaudojant ginklus ir kitas mokslines naivojimo ir teriojimo priemones, tik jos būtų žymiai pražūtingesnės ir platesnio masto, nei kada nors anksčiau sukurtos. Tie pabūklai civilizaciją sugriautų su trenksmu, o karo padariniai reikštų kažką panašaus į visuotinį sunaikinimą. Šis supratimas slegia nacijų protus ir skatina juos toliau rengtis karui, sėja jei ne susidūrimus, tai nuolatinį priešiškumą ir verčia kariauti vadinamąjį „šaltąjį karą“ net stojus taikai. Tačiau du praūžę karai tiek pirmą, tiek antrą kartą nesutrukdė pamėginti pradėti iš rimtųjų vienytis ir įsteigti tikrą organizaciją, derinančią vienijimosi priemones. Karai veikiau nulėmė ir pagreitino naujojo steiginio atsiradimą. Tautų Lyga – tiesioginė pirmojo pasaulinio karo pasekmė; pasibaigus antrojo pasaulinio karo konfliktui panašiai radosi ir Jungtinės Tautos. Jei neišvengiamai prasidėtų trečiasis pasaulinis karas, kaip daug kam, jei ne daugeliui, atrodo, tai jis veikiausiai pagreitintų šį kilnų pasaulinį siekį. Tai būtų kitas būtinas žingsnis ir galbūt galutinė išdava. Gamta naudojasi tokiomis priemonėmis, kurios iš pažiūros būna priešingos ir pavojingos užsibrėžtam tikslui, bet tik tam, kad sunokintų šio tikslo vaisių. Panašiai yra ir su jogos dvasiniu mokslu ir menu. Dvasiniam ištobulinimui ir įvykdymui trukdančias psichines prigimties galimybes turime sužadinti tam, kad jas pašalintume kol jos nepasireiškė ir, pakirdusios vėliau, nesugriovė atlikto darbo. Taip pat Gamta valdo pasaulines jėgas, kurios pasitaiko jos kelyje, į pagalbą pasitelkdama ne tik tąsias, kurios jai padės, bet ir iškeldama tas, kurios įprastai ir net neišvengiamai jai kliudo, sukyla ir pakerta jos slaptą valią. Tokiu būdu Gamta siekia jų išnykimo. Šį reiškinį žmonijos istorijoje galima

buvo stebėti labai dažnai; šiandien jis reiškiasi su nežmoniška jėga, kurią tegalima palyginti su atliktino dalyko aprėptimi. Tačiau visada paaiškėja, kad eidami prieš bangą šie pasipriešinimai bus pagelbėję žymiai smarkiau, nei mėgindami sustabdyti didžiosios Kūrėjos ir Judintojos ketinimą.

Todėl pelnytai giedromis akimis žvelkime į praeities ir ateities pasiekimus. Žvalus nusiteikimas neturėtų mūsų apakinti taip, kad besidarbuodami žmonių pasaulyje nematytume nepageidaujamų bruožų, pavojingų polinkių, rimtų trukdžių ir net suiručių, galinčių nuveiktą darbą paversti į nieką. Kai dėl esamų sąlygų, tai galima pripažinti, kad žmonės į nūdien Jungtinių Tautų veikloje pasitaikančius trūkumus, šiurkščias klaidas ir negeroves žvelgia su nepasitenkinimu, nes jos kelia pavojų steiginio gyvavimui. Daugelis jaučia augantį nusivylimą ir abejoja, kad galiausiai pasiseks. Tasai neigiamas vertinimas nebūtinas ir neprotingas, mat panašus nusiteikimas pritraukia ir daro įmanomais padarinius, kuriuos pranašauja, tačiau kurie visai nebūtinai atsitiks. Sykiu pavojų neišleiskime iš akių. Tautų vadai, kurie turi valios laimėti, ir kuriuos palikuonys kaltins dėl menkiausios klaidos, kai jos buvo galima išvengti, turi būti budrūs ir nedaryti neišmintingų politinių sprendimų arba lemtingų klaidų; esamos organizacijos ydos turi būti nedelsiant ištaisytos arba iš lėto ir atsargiai išgyvendintos. Jei būtiniems pasikeitimams trukdo atkakli priešprieša, ją reikia kažkaip įveikti arba gudriai apeiti nesuardant pačios institucijos. Reikia siekti jos pažangos ir tobulumo, ir jeigu to negalima atlikti greitai ir lengvai, vis tiek tai būtina daryti ir bet kuria kaina apsaugoti pasaulio viltis nuo žlugimo. Žmonijai nėra kito kelio, tik šis, kol neatsivers vartai

į platesnį kelią, kol juos atvėrusi galia neims veikti per tam tikrus išlaisvinančius žmogaus valios ir prigimties pokyčius, arba per slaptą evoliucijos pažangą, – nelengvai įžvelgiamą šuolį, *saltus*, kuris kitą, puikesnį sprendimą dėl mūsų žmogiškojo likimo padarys tikėtiną.

Pradinei pasaulinės vienybės minčiai ir apibrėžtims išsirutuliojus į Tautų Lygą, ji pasižymėjo tokiais sandaros trūkumais, kaip vienbalsumo reikalavimas, linkstąs nususinti, apriboti arba apsunkinti naudingą ir veiksmingą Lygos darbą, o esminis ydingumas slypėjo tiek užuomazgoje, tiek bendrame plane ir susiklostė kaip tiesioginė to laikmečio pasaulio būklės pasekmė. Iš esmės Tautų Lyga buvo didžiųjų jėgų oligarchija, kiekviena jų pritraukianti iš paskos mažų valstybių palydą ir bendrą steiginį kiek įmanoma naudojanti savo politikai prastumti ir kam jau kam, bet ne bendriems reikalams ir pasaulio gerovei apskritai. Lygos pobūdį apsprendė daugiausia politikai, o šiomis sąlygomis neišvengiami manevrai ir nesutarimai, prisitaikymas ir sandėriai nepagerino Lygos veiklos, nepadarė jos naudinga ir veiksminga, kaip buvo numatyta. Prie galutinės pirmojo bandymo nesėkmės prisidėjo tai, kad nedalyvavo Amerika ir tai, kaip laikėsi Rusija. Ir tatai vėlgi buvo natūralus, jei ne iš tikrųjų neišvengiamas padarinys. Jungtinių Tautų konstitucijoje buvo mėginta, bent jau iš principo, išvengti šių klaidų; tačiau naująjį mėginimą vėl lydėjo susitarimai ir jis ne visiškai nusisekė. Stipriam ir gajam dėmeniui – negausiai valdančiųjų asmenų grupei – buvo palikta pirmaujanti vieta, kurią Saugumo taryboje užėmė penkios didžiosios jėgos, o ją sutvirtino veto teisė. Tai buvo nuolaida realios politikos jausmui, primygtinis esamų dalykų padėties ir Antrojo

pasaulinio karo padarinių pripažinimas, kuris turbūt buvo neišvengiamas. Tačiau toks nuolaidžiavimas labiau nei kas kitas pridarė rūpesčių, trukdė veikti ir sumenkino naujojo steiginio sėkmę – pakenkė labiau, nei pati jo sandara ar padėties pasaulyje primestas veikimo būdas, netgi jungtinių veiksmų sunkumai, charakteringi tai sandarai. Pernelyg skuboti ar ryžtingi žygiai siekiant pašalinti šiuos trūkumus galėtų sugriauti visą statinį; bet jeigu jų niekas nesiims, neramumai tęsis, bus prarastas geras vardas ir įsivyraus ne darnus ir sklandus darbas, o ribotas ir nevaisingas tūpčiojimas vietoje. Ir tai bus priežastis plačiai paplisti bergždumo pojūčiui ir dvejonėms. Į šias pasaulis pradeda atsižvelgti vis labiau: abejojama dėl svarbaus ir reikalingo padalinio, įkurto su tokiomis didelėmis viltimis, o jam nesant padėtis pasaulyje būtų nepalyginti blogesnė ir pavojingesnė, galbūt net nepataisoma. Trečią kartą mėginti pakeisti jį visai kitaip suręsta sandrauga galima būtų tik tuo atveju, jei pirmąją sužlugdytų nauja nelaimė. Jei kurie nors abejotini nusisekėliai įvykdytų savuosius grasinimus, tokia įstaiga galėtų pradėti gyvuoti ir šįkart būti netgi sėkmingesnė dėl sustiprėjusio ir visuotinesnio ryžto nebeleisti tokiai negandai įvykti vėl. Tačiau tai atsitiktų tik pasibaigus trečiam staigiam perversmui, kuris gali iki pamatų sudrebinti tarptautinę sankūrą, o ji šiuo metu po dviejų ankstesniųjų laikosi išvien, patirdama tiek sunkumų ir nepatogumų. Vis dėlto netgi šiomis netikėtomis aplinkybėmis Gamtos darbuose slypintys ketinimai, kaip matyti, įveiks jos pačios iškeltas kliūtis, ir iš jų gali būti išsivaduota kartą ir visiems laikams. Tačiau šiuo tikslu būtinai reikės, nors laikinai, pastatyti tikrą pasaulį-valstybę be jokių išimčių, pagrįstą lygybės taisyklėmis, ir pagal

jas priimant sprendimus bus neatsižvelgiama į kurios nors šalies dydį ar galią. Pastarosioms gali būti palikta galimybė įprastas įtakas praktikuoti nusistovėjus gerai sutvarkytai žmonių pasaulio darnai, saugomai naujos tarptautinės tvarkos įstatymų. Garantuotas teisingumas, pamatinė lygybė ir teisių bei interesų derinimas turi tapti šio pasaulio-valstybės įstatymu ir viso statinio pagrindu.

Siekiant vienybės, didžiausias pavojus dabartiniame, antrajame, etape kyla ne iš Jungtinių Tautų asamblėją kuriant padarytų, kad ir kokių rimtų, klaidų, bet iš žmonių padalinimo į dvi stovyklas. Jos linksta tapti įprastais priešininkais, kiekvieną akimirką galinčiais virsti įvardytais nesutaikomais priešais, o jų sambūvis – neįmanomas. Taip nutiko todėl, kad vadinamasis bolševikinės Rusijos komunizmas gimė ne kaip greitos, o negirdėtai žiaurios ir užsitęsusios revoliucijos padarinys; ji buvo ypatingai kruvina ir sukūrė autokratinę bei nepakančią valstybės sistemą, pagrįstą klasių kova. Šioje valstybėje visos kitos klasės, išskyrus proletariato klasę, buvo triuškinamai pašalintos iš gyvenimo ir „likviduotos“; jos ramsčiais tapo „proletariato diktatūra“, veikiau, siaura ir visagalė partinė sistema, veikianti policinės valstybės vardu, ir mirtina kova su išorės pasauliu. Šių grumtynių žiaurumas naujos valstybės steigėjų galvose įtvirtino mintį ne tik apie jos išlaikymą, bet ir įtvirtinimą ir įsigalinčią plėtrą tol, kol nauja tvarka nesugriaus senosios, arba kol jos neišgyvendins jei ne iš visos žemės, tai bent iš didžiosios jos dalies, ir kol pastarajai nebus primestos naujos negingčijamos politinės ir visuomeninės tiesos arba žmonės pasaulyje jų visuotinai nepriims. Tačiau ši dalykų padėtis gali pasikeisti, prarasti aštrumą ir pasekmių visuotinumą, kaip iš dalies jau yra įvykę;

dingus pirmykštei susidūrimo žiaurybei, susierzinimui ir pykčiui, taptų saugiau. Įmanoma sušvelninti labiausiai nepakančius ir slegiančius naujosios tvarkos pradmenis, tada nesutaikomumo ir negalėjimo tverti drauge arba šalia kits kito pojūtis išnyks, o *modus vivendi* bus saugesnis. Jei tebejaučiamas nesmagumas, neišvengiamos kovos pojūtis, abipusės tolerancijos ir ekonominio prisitaikymo sunkumai, taip yra dėl to, kad tebeveikia mintis apie ideologinės kovos kaip priemonės valdyti pasaulį panaudojimą, kuri nacijas laiko tarpusavio įtampoje ir verčia jas ruoštis ginkluotam pasipriešinimui ir puolimui, bet ne dėl to, kad dvi ideologijos negalėtų sugyventi. Jei šiuos dėmenis pavyktų pašalinti, būtų įmanoma kelti klausimą dėl pasaulyje gyvuojančių dviejų ideologijų suderinimo, ekonominio apsikeitimo ir suartėjimo. Mat pasaulis juda link bendruomenės gyvenimą tvarkančio valstybinio valdymo plėtros, todėl, viena vertus, socialistinių valstybių santalka, kita vertus, kapitalizmą koordinuojančios ir kontroliuojančios valstybės gali kuo puikiausiai sugyventi šalia viena kitos ir užmegzti draugiškus ryšius. Įmanomas netgi pasaulis-valstybė, kurioje abi išlaikytų savas institucijas ir dalyvautų bendroje asamblėjoje, ir šitaip būtų pagrįsta vienintelė pasaulinė sąjunga. Toks įvykių rutuliojimasis iš tikro buvo galutinė, Jungtines Tautas steigiant numatyta išdava; mat dabartinis steiginys negali būti baigtinis, jis tėra netobula, nors naudinga pradžia, būtinas pirminis branduolys didesnės įstaigos, kurioje visi žemės žmonės galėtų susitikti viename tarptautiniame vienete. Šio pobūdžio judėjimo vienintelis logiškas, neišvengiamas ir galutinis padarinys būtų pasaulio-valstybės sukūrimas.

Dabartinėmis aplinkybėmis šitoks požiūris į ateitį gali būti niekinamas kaip perdėm lengvabūdiškas pasidžiaugimas, tačiau viskas gali pakrypti šia linkme lygiai taip pat sėkmingai, kaip ir įgauti kur kas pragaištingesnę kryptį, kurios tikisi niūruoliai. Jų išpranašauti kataklizmai ir civilizacijų žlugimas visai nebūtinai turi tapti naujo karo baigtimi. Žmonija turi įprotį išlikti po baisiausių katastrofų, sukurtų savo pačių rankomis arba smurtingų Gamtos permainų. Taip ir turi būti, jei ilga jos istorija ir nuolatinis išlikimas nėra iš akies save tvarkančios Galimybės atsitiktinumas, kaip atrodo į pasaulio prigimtį žvelgiant grynai materialistiniu žvilgsniu. Jeigu žmogui skirta išsisaugoti ir tęsti vystymąsi, kurio priešakyje jis šiuo metu stovi ir tam tikru mastu yra pusiau sąmoningas vedlys, jis turi išsivaduoti iš netvarkingo tarptautinio gyvenimo ir pradėti darnų vieningą darbą. Galiausiai jis turėtų privesti prie tam tikros rūšies pasaulio-valstybės, unitarinės ar federalinės, arba prie konfederacijos ar koalicijos; joks mažesnis ar didesnis tikslingumas tinkamai šiam tikslui netarnaus. Tokiu atveju šioje knygoje iškelta bendroji tezė pasitvirtins, o mes su tam tikru pasitikėjimu galime numatyti pagrindines pažangos kryptis, kuriomis rutuliosis įvykiai, ar bent jau pagrindinę ateities žmonių istorijos linkmę.

Šiuo metu Gamta žmonijai yra iškėlusi klausimą, ar gyvuojančią tarptautinę sandarą, jei tik ją galima taip įvardinti, – savotišką ateitį numatančią tvarką, palaikomą nuolatinių evoliucinių arba revoliucinių pokyčių, – galima pakeisti valingu ir apmąstytu tvirtu potvarkiu, tikra sistema, palaipsniui įgyjančia tikrą vienybę, tarnausiančią žemės žmonių bendriems reikalams. Pirmykštis sąmyšis ir chaosas su

sankryčiu jėgų, kada tik galint sudarančių didesnes ar mažesnes civilizacijų santalkas ir darną, kuriai kildavo pavojus subyrėti arba būti sudaužytai į šipulius išorinės maišaties išpuolių, buvo pirmas bandymas visatoje, iki kurio sėkmingai atvedė žmonijos genijus. Galiausiai jį pakeitė kažkas panašaus į tarptautinę santvarą, kurios sudedamoji dalis gali būti pavadinta nustatytų tarpusavio ryšių ir mainų įstatymu. Tautoms ji suteikė galimybę sugyventi nepaisant priešiškumo ir susirėmimų, dovanojo saugumą, besikaitaliojantį su nepatikimumu bei pavojumi ir įsileidžiantį per daug atgrasių bruožų, kad ir kokios vietinės reikšmės, kad ir kylančių iš priespaudos; kraujo praliejimų, sukilimų ir betvarkės, ką jau kalbėti apie karus, kartkartėmis nusiaubiančius didelius žemės rutulio plotus. Žmonių dalią valdanti vidujinė dievybė jų protuose ir širdyse įkvėpė viltį naujos darnos, kuriai senoji nepatenkinama tvarka užleistų vietą, ir dėl jos pakeitė gyvenimo žemėje sąlygas, idant galų gale rastųsi puiki galimybė įtvirtinti tveriančią taiką ir gerovę. Viltis pirmą sykį virstų tikrove, žmonijos vienybės siekiu, kuris, puoselėjamas saujelės, iki šiol atrodė tik kilni regimybė. Tuomet galėtų būti sukurtas tvirtas pamatas taikai ir darnai, netgi laisva erdvė įkūnyti didžiausioms žmonijos svajonėms, rasės ištobulinimui, išbaigtai visuomenei, aukštyn kylančiai žmogaus sielos ir prigimties plėtrai. Į šį kvietimą turi atsiliepti nūdienos ir, labiausiai, rytojaus žmogus. O klausimą atidėliojant ir nesėkmėms besikartojant, prasivertų anga į vis didesnių nelaimių virtinę. Jos atneštų pernelyg ilgai trunkančią ir pražūtingą painiavą, sprendimus priimti būtų per daug sudėtinga arba neįmanoma. Gaišaties baigmė būtų panaši į nepataisomą ne tik dabartinės pasaulio civilizacijos, bet ir

visos civilizacijos žlugimą. Veikiausiai įvykus plataus masto naikinimui, viskam pakrikus, sugriuvus, paskui galėtų būti padaryta sunki ir neužtikrinta pradžia, o sėkmingesnė kūrinija numatyta tik radus būdą išugdyti geresnę žmoniją, o galbūt – didingesnę antžmogių rasę.

Pagrindinis klausimas yra šis: ar nacija, didžiausias įprastinis vienetas, kurį žmonija pajėgė sukurti ir sutvirtinti bendram gyvenimui, yra paskutinis ir galutinis dėmuo, ar gali būti išrastas didesnis junginys, aprėpiantis daugelį ar net daugumą nacijų, o galiausiai ir apjungiantis jąsias į vieningą visumą? Žmonių gyvybinė omė visuomet pasižymėjo nekintama savybe – akstinu plėstis, stumtis link stambių ir netgi labai apimlių antnacionalinių darinių, to niekada nestigo. Tačiau jos įgytas pobūdis – stipri nacija, geidžianti valdyti kitas tautas, nuolat trokštanti užgrobti jų žemes, pajungti sau ten gyvenančius žmones, išnaudoti jų išteklius. Taip pat gyvuoja tariamo susiliejimo pastanga, kada vyraujanti padermė savo kultūrą primeta kitoms ir, bendrai paėmus, apgalvotai jas susiurbia urmu arba tokiu mastu, kokiu tik įmanoma. Tokios rūšies užmačias atspindi klasikinis Romos imperijos pavyzdys. Graikų ir romėnų unija, siūlanti vieningą gyvenimą ir kultūrą pagal bendrą planą, petis petin žygiuojant plačiu politinės ir administracinės vienybės vieškeliu, buvo geografiškai aprėžtas ir toliausiai pažengęs šios civilizacijos pasiekimas, kurį galima laikyti pirmuoju judesiu ar neišbaigta užuomina žmonių vienybės linkui. Žmonijos istorijoje buvo ir daugiau panašių bandymų, nors ne tokio plataus masto, išbaigimo ir pajėgumo, tačiau nė vienas jų netvėrė ilgiau, negu keletą varganų šimtmečių. Šiam tikslui naudojamos priemonės buvo iš esmės

nevykusios, nes prieštaravo kitiems gyvybiniams instinktams, reikalingiems žmonijos gyvybingumui bei sveikam vystymuisi palaikyti, tad jų neigimas ir peraugo į savotišką sąstingį ir sustojusią pažangą. Imperinis darinys negalėjo įgyti nacijai būdingo neįveikiamo gyvastingumo ir išlikimo galios. Vieninteliai išlikę imperiniai vienetai iš tikrųjų buvo didelės nacijos, kurios įgijo tokius vardus, kaip Vokietija arba Kinija, tik jie nebuvo antnacionalinės valstybės ir neturėtų įeiti į imperinių junginių formavimosi istoriją. Taigi nors polinkis kurti imperijas liudija gamtos veržmę link didesnio žmonių susivienijimo, – ir mes galime jame apčiuopti paslėptą valią plačiai apjungti labai skirtingas žmonių mases į vientisą, suaugusį arba suderintą gyvenimo mazgą, – jį reikėtų laikyti nesėkmingu ir neturinčiu ateities, nenaudingu pažangai. Iš tikrųjų naujas bandymas vadovauti pasauliniu mastu pasisektų tik sukūrus naujus valdymo įrankius arba sąlygas, mėginant aprėpti visas nacijas žemėje arba įtikinus, o gal privertus jas kokiu nors būdu susivienyti. Ideologija, pavykęs žmonių grupių sumetimas į bendrą katilą, iškėlus vieną tikslą ir vadovaujant galingai valdžiai, kaip komunistinėje Rusijoje, gali būti sėkmingas laikinai. Tačiau nepanašu, jog tokia išdava, savaime ne perdėm pageidautina, galėtų užtikrinti išliekančios pasaulio-valstybės sukūrimą. Kiltų pasipriešinimas, rastųsi naujos pakraipos ir veržimasis į kitokią plėtrą, jis anksčiau ar vėliau ją sugriautų arba įneštų virsmų, kurie reikštų jos išnykimą. Pagaliau kiekviena iš tokių pakopų turi būti pranokta; tik sukūrus tikrąją pasaulį-valstybę, galbūt unitarinę, tačiau lanksčios prigimties, – mat sustabarėjusi unitarinė valstybė sukeltų sąstingį ir išdžiovintų gyvybės šaltinius, – arba laisvų žmo-

nių sąjungą, atsivertų platus akiratis skambiai bei patvariai pasaulio tvarkai.

Išskyrus kai kurias nuorodas, čia nebūtina kartoti ar apžvelgti šioje knygoje pateiktus svarstymus ir išvadas, atsižvelgiant į skirtingas linijas, priemones ar tolesnį plėtojimą, kurį gali pasirinkti iš tikrųjų vienybę pasiekę žmonės. Vis dėlto atsirado tam tikrų naujų galimybių, tad reikia pataisyti tai, kas buvo parašyta ir patikslinti šiuose skyriuose padarytas išvadas. Pavyzdžiui, buvo pasakyta, kad viena valdančių žmonių grupė arba imperinė jėga pasaulį nugalėti ir suvienyti neturi jokios galimybės. Tai jau nebėra taip tikra, nes mes ką tik turėjome padaryti prielaidą, jog toks mėginimas tam tikromis sąlygomis yra tikėtinas. Vyraujanti jėga gali sugebėti aplink save sutelkti stiprius sąjungininkus, pavaldžius, tačiau visgi pasižyminčius galia ir ištekliais, ir mesti juos į pasaulinė kovą su kitomis jėgomis ir žmonėmis. Ši galimybė padidėtų, jei dominuojanti jėga įstengtų apsirūpinti, nors ir laikinai, neįveikiamo pranašumo monopolija, panaudodama baisias prievartinių karinių veiksmų priemones, kurias atrasti ir veiksmingai panaudoti pavesta mokslui. Grėsmingų atradimų sukeltas griovimo siaubas ir netgi plataus masto naikinimas galėtų sužadinti valdžių bei žmonių valią šiuos išradimus uždrausti, tačiau, kol žmonijos prigimtis nepasikeis, patikimai ir tvirtai jiems užkirsti kelio nepavyks. Tuo tarpu turintieji nesąžiningų ambicijų gali gauti galimybę veikti slaptai ir iš netyčių pasinaudoti lemiama akimirka, kuri, žinia, pasitaikius tokiai nepaprastai progai leistų jiems surizikuoti ir laimėti. Priešinga nuomonė teigtų, kad paskutiniojo karo legenda prieštarauja šiai tikimybei. Susidarius ne visai įsisąmonintoms sąlygoms

prie tokių aplinkybių buvo priartėta, tačiau tūžmingoms puolančioms jėgoms toks bandymas nepavyko ir jos patyrė pragaištingas siaubingo pralaimėjimo pasekmes. Ir vis dėlto jos nuo sėkmės buvo per plauką, taigi pasauliui nebūtų taip pasisekę, jeigu vėliau avantiūrai būtų vadovaujama sumaniau ir sutelkčiau. Tie, kurie turi galią užkirsti kelią ir kuriems pavesta žiūrėti žmonių gerovės, į šią tikimybę privalo mažų mažiausiai atkreipti dėmesį ir stengtis jos išvengti.

Tuo metu viena iš siūlomų galimybių buvo žemyninių junginių augimas – suvienyta Europa, Amerikos kontinente gyvenančių žmonių sutelkimas vadovaujant Jungtinėms Valstijoms, galbūt net Azijos atgimimas ir jos judėjimas link nepriklausomybės, šio žemyno nacijoms susitelkus savigynai ir išsivadavus iš europiečių viršenybės. Tokie dideli žemyniniai deriniai galėtų tapti galutinio pasaulio susivienijimo formavimo pakopa. Ji iki tam tikro laipsnio pradėjo įgauti pavidalą ir taip greitai, kaip nebuvo tikėtasi. Abiejuose Amerikos žemynuose ši galimybė įsivyravo ir įgavo tikslingą pavidalą, nors visa apimanti nebuvo. Jungtinių Europos Valstijų mintis taip pat gimsta ir įgauna išorišką būtį, tačiau dar nepajėgia išsiplėtoti į išbaigtą ir visiškai suvoktą galimybę, nes priešingos ideologijos grindžia susipriešinimą, o šis Rusiją ir už geležinės uždangos esančias jos palydoves atkerta nuo Vakarų Europos. Ši atskirtis taip įsigalėjo, kad artimiausiu metu neįmanoma numatyti jos išnykimo. Kitomis aplinkybėmis polinkis į panašius derinius sužadintų būgštavimus dėl milžiniškų žemyninių susidūrimų: vienu metu buvo manoma, jog kolizija tarp kylančios Azijos ir Vakarų yra visai įmanoma. Europai ir Amerikai susitaikius su Azijos atgimimu ir laipsniškai vykstant visiškam rytie-

čių išsivadavimui, taip pat kritus Japonijai, kuri vienu metu ryškiai reiškėsi ir pristatė save pasauliui kaip laisvos Azijos vedlę ir vaduotoją iš gniuždančio Vakarų glėbio, ši grėsminga tikimybė išnyko. Čia, kaip ir kitur, tikrasis pavojus slypi tarp dviejų priešingų ideologijų. Vienai jų atstovauja Rusija ir raudonoji Kinija, kurios nepasiduodančioms, nors jau paveiktoms, kad ir ne visiškai to trokštančioms Azijai bei Europai mėgina kraštutinį komunizmą įdiegti iš dalies karinėmis, iš dalies politinėmis jėgos priemonėmis; o kitai atstovauja žmonių bendrija – iš dalies kapitalistai, iš dalies nuosaikūs socialistai, kurie tebėra prisirišę prie laisvės idėjos, prie mąstymo laisvės ir laisvo žmogaus gyvenimo likučių. Amerikiečiai, ypač lotynai, regimai spaudžia baigti netolerantišką viso žemyno ir gretutinių salų amerikanizavimą. Tai savotiška Monroe doktrinos tąsa, kuri gali sukelti trintį tarp Amerikos ir Europos jėgų, tebevaldančių šiaurinę žemyno dalį. Tačiau tai būtų ne rimto susidūrimo tikimybė, o tik nedideli sunkumai ir nesutarimai, kuriuos imtųsi spręsti Jungtinės Tautos. Iškilus komunistinei Kinijai, Azijoje susidarė žymiai pavojingesnė padėtis, kuri stovi skersai kelio bet kokiai galimybei suvienyti žemyno žmones šioje pasaulio dalyje. Atsirado gigantiškas politinis lydinys, galintis lengvai praryti visą Šiaurės Aziją, atlikus suderintą ėjimą tarp dviejų milžiniškų komunistinių jėgų – Rusijos ir Kinijos. Šis susivienijimas temdo dangų grasinimais praryti Pietvakarių Aziją bei Tibetą ir gali pasistumti iki pat Indijos pasienio, keldamas grėsmę šalies ir Vakarų Azijos saugumui. Atsirado galimybė antplūdžiui – įsiveržti į šią pasaulio dalį ir ją pajungti prasiskverbus arba panaudojus pranašią karinę jėgą, skinančią kelią nepageidautinai ideologijai,

politinėms ir visuomeninėms įstaigoms ir karinės komunizmo masės dominavimui, tad gali pasirodyti, kad šiam postūmiui atsispirti yra neįmanoma. Bet kuriuo atveju žemyną pasidalintų du didžiuliai susivienijimai, kurie pereitų į veiklią abipusę priešpriešą ir sudarytų galimybes baisiam pasauliniam sandūriui, kuris sumenkintų bet kokią iki tol buvusią patirtį. Proga sukurti pasaulinę vienybę be jokio regimo priešiškumo prasiveržimo nusikeltų neapibrėžtam laikui, mat interesų ir ideologijų nesuderinamumo mastas jų apjungimą į vientisą kūną padarytų vargiai įmanomą. Iš esmės mažai tikėtina, jog rastųsi trys ar keturi žemyniniai susivienijimai, vėliau galintys susilieti į vientisą darinį, nebent įvykus pasaulį drebinančioms batalijoms.

Vienu metu atrodė, kad socializmas gali laipsniškai išplisti ir po likusias nacijas; tuomet tarptautinė vienybė susikurtų dėl įgimtų polinkių, kurie paprastai nūsta įveikti tąją skiriančią jėgą – nacijos idėją su savuoju separatizmu ir polinkiu varžytis bei rungtyniauti, dažnai užsibaigiančiu atvira kova. Tai galėjo būti laikoma savaimingu keliu į vieningą pasaulį ir esmiškai palaipsniui juo virsti. Bet pirmiausia, veikiant tam tikroms įtampoms, socializmas pasirodė esąs visai neatsparus skaldančiam nacionalistinės dvasios platinamam poveikiui, o jo plitimas tarp nacijų nebūtinai atlaikytų išbandymą valdžia atskirose nacionalinėse valstybėse ir atsispirtų besigrumiančių nacionalinių interesų ir poreikių palikimui: naujuose socialistiniuose dariniuose senoji dvasia gali puikiai išlikti. Tačiau socializmo sklaidos tarp kitų žemės žmonių gali visai nebūti, arba neišvengiama jo banga – būti laikina: gali iškilti kitos jėgos, kurios užginčytų tai, kas vienu metu atrodė ir vis dar atrodo įtiki-

miausia pasaulyje gyvuojančių krypčių išdava. Jei joms pavyktų išlikti, komunizmas ir ne tokia kraštutinė socialistinė idėja, kuriai tebėra svarbus laisvės pradmuo, – netgi jei tai yra suvaržyta sąmonės, minties ir asmenybės laisvė, – lipdant pasaulį-valstybę sukeltų didelių sunkumų. Būtų nelengva parengti konstituciją, o valstybės įstatymą suderinti su praktika, kurioje vardan asmens, jo gyvavimo tęstinumo – matant jį kaip ląstelę ir mašinos sraigtelį griežtai apibrėžtoje kolektyvistinėje valstybėje – būtų įmanomas ir tikėtinas prigimtinės laisvės pokytis. Tuo nenorima pasakyti, kad komunistiniai įsitikinimai panašius į juos daro būtinais, ar kad komunizmas privalo vesti į termitišką civilizaciją ir asmens nuslopinimą; priešingai, jis tuo pačiu metu gali būti priemone išreikšti ir tąjį asmenį, ir tobulą kolektyvinio sambūvio darną. Jau išplėtotos santvarkos, kurios dengiasi šiuo vardu, visai nėra tikrasis komunizmas, o tik netašytai sukaltas ir stabarus valstybinis socializmas. Tačiau ir patsai socializmas, jei ką, įstengtų nutolti nuo marksistinės rutinos ir išrutulioti mažiau sustingusius pavidalus. Pavyzdžiui, vieną dieną galėtų rastis kooperatyvinio socializmo santvarka, nepasižyminti priverstiniam administravimui ir policinei valstybei būdingu biurokratiniu atšiaurumu. Tačiau dėl nūdien susiklosčiusių aplinkybių nelengva numatyti socializmo paplitimą visame pasaulyje, vargiai – net galimybę jam įsivyrauti. Nepaisant tam tikrų galimybių ir krypčių, kurias nubrėžė neseni įvykiai Tolimuosiuose Rytuose, labiausiai tinka kalbėti apie žemės padalijimą tarp dviejų sistemų – kapitalistinės ir socialistinės. Amerikoje tebeklesti visiškas prisirišimas prie individualizmo ir kapitalistinės visuomenės santvarkos ir stiprus priešiškumas

ne tik komunizmo, bet ir nuosaikaus socializmo atžvilgiu, todėl vargu ar yra bet menkiausia galimybė, jog ši įtampa sumažės. Nepaprasta per Senojo pasaulio žemynus sėlinančio komunizmo sėkmė, kurios galimybę mėginome įsivaizduoti, kol kas, turint galvoj esamas sąlygas ir priešingų jėgų pusiausvyrą, tebėra pakankamai neįtikima, ir net jei taip atsitiktų, be nuolaidų nebūtų apsieita, nebent viena iš dviejų jėgų laimėtų neįveikiamą ir galutinę persvarą prieš savo priešininkę. Tolesnis susitarimas pareikalautų įsteigti organizaciją, kurioje visus įmanomus ginčus būtų galima spręsti išvengiant atviro susidūrimo. Tai ir būtų Tautų Lygos ir Jungtinių Tautų įpėdinė, judanti ta pačia kryptimi. Nepaisant nuolatinės sanpriešos politikos ir ideologijos srityse, Rusija ir Amerika iki šiol išvengė žingsnių, kurie Jungtinių Tautų išsaugojimą būtų padarę per sunkų ir neįmanomą, tad ši trečioji draugija išliktų dėl tos pačios būtinybės arba primygtinės naudos, gaunamos iš jos buvimo. Tos pačios galios darbuotųsi ta pačia linkme, o veiksmingos pasaulinės sąjungos steigtis tebekybotų ore; pagaliau bendrų poreikių gausa ir svarba išlikti galėtų tapti puikiausiu pamatu jai neišvengiamai rastis.

Taigi įvykiuose, kurie rutuliojosi nuo pat Jungtinių Tautų įsteigimo, ir jų tąsa buvo iškilus lydis San Franciske žengiant ryžtingus žingsnius link pasaulinės sąjungos ir galimos baigties – įtvirtintos tikros pasaulinės vienybės, nėra nieko, kas galėtų mums atimti drąsą viliantis sulaukti visiškos šio didingo sumanymo sėkmės. Yra pavojų ir sunkumų, gali rastis baimės dėl susidūrimų, net galingų konfliktų, kurie ateičiai galėtų kelti pavojų, tačiau visiška nesėkmė nenusimato, nebent būtume linkę pranašauti žmonijos žlu-

gimą. Mūsų pateikta prielaida apie tai, kad Gamta veržiasi į stambėjančius darinius ir galutinį didžiausio iš jų įsteigimą bei visišką pasaulio žmonių vienybę nesikeičia: tai yra akivaizdi kryptis, kurios reikia žmonijos ateičiai, o nesutarimai ir nerimastis, kad ir kokie smarkūs, judėjimą šia kryptimi gali tik uždelsti, ir netgi jei jie yra pajėgūs smarkiai pakeisti nūdien žadamus įkūnijimo pavidalus, tai tikrai ne užkirsti jiems kelią; kitaip visuotinis sunaikinimas būtų vienintelė žmonijos ateitis. Tačiau tokio sunaikinimo tikimybė kaskart gali virsti menama, lygiai kaip įsivaizduotinis gali būti per ankstyvas galutinės taikos ir laimės arba ištobulintos žmonių visuomenės laukimas, nepaisant galimų neribotų dingsčių pragaišti dėl nesustabdomai vykdomų naujų mokslo atradimų, kurie atsveria neabejotinai teigiamus gavinius. Galime remtis, jeigu ne kuo kitu, tai akstinu plėtotis, ir jei ne kokia nors slapta stipresne Jėga, tai jau veikiančia ir kryptinga Pasaulio Energija, kurią įvardijame Gamta. Gamta žmoniją pastūmėja bent jau tiek toli, kiek to reikalauja kitas būtinas žingsnis – savisaugos žingsnis. Mat būtina apdaira ir apsauga, mažų mažiausiai tai jau įsisąmoninta, o kilusi mintis apie tai, į ką laipsniškai turėtų atvesti atvanga, taip pat prašosi įkūnijama. Šioje knygoje nurodėme tas sąlygas, galimybes ir pavidalus, kuriuos šisai užsimezgęs vaisius gali įgauti, ir tas, kurios būtų labiausiai pageidaujamos; sykiu siekėme išvengti nepagrįstų teiginių ir asmeninės nuomonės persvaros. Šios studijos tikslas buvo nešališka veikiančių jėgų ir galimų padarinių, kuriuos jos veikiausiai sukels, apžvalga. Visa kita priklausys nuo protinių bei dorovinių žmonijos gebėjimų tęsti tai, kas šiuo metu akivaizdžiai yra svarbiausia.

Taigi darome išvadą, kad šiuo metu pasaulyje, – netgi atsižvelgiant į labiausiai trikdančius jo bruožus ir pavojingas galimybes, – niekas neskatina keisti mūsų požiūrio į kurio nors pobūdžio pasaulinės vienybės būtinybę ir neišvengiamumą; neišvengiamomis jas daro Gamtos veržmė, priverstinės aplinkybės ir dabarties bei ateities žmonijos poreikiai. Išliks mūsų padarytos bendros išvados, apžvelgtos įvairios nagrinėjamo dalyko nuostatos ir galimos nuoseklios jų raidos kryptys. Galutinis padarinys bus pasaulio-valstybės susidarymas, o labiausiai pageidautinas jos pavidalas bus laisvų nacijų sąjunga,[214] iš kurios bus išnykusi jėga primesta priklausomybė, nelygybė ar vienos jų pajungimas kitai ir, nors kai kurios jų gali išsaugoti įprastinę didesnę įtaką, visos nacijos turės vienodą teisinę padėtį. Konfederacinis pasaulio-valstybės susivienijimas suteiktų didžiausią laisvę ją sudarančioms nacijoms, tačiau ta laisvė gali suteikti pernelyg daug erdvės skaldančioms ar iš vidurio į pakraščius judančioms srovėms; tuo atžvilgiu federacinė santvarka būtų geriausia. Visa kita nulems įvykių eiga ir bendri susitarimai arba būdai, kuriuos pasiūlys naujos mintys ir poreikiai, išaugsią ateityje. Šios rūšies pasaulio sąjunga turės geriausią progą ilgai išlikti, o gal gyvuoti nuolatos. Nepastoviame pasaulyje mus kurį laiką gali varginti užgriuvę netikrumai bei pavojai; iškilus naujoms mintims ir jėgoms, pradėjusioms daryti įtaką bendrai žmonijos minčiai, sukurta santvarka gali būti pajungta norimiems perversmams. Vis dėlto esminis žingsnis būtų žengtas, žmonių giminės išlikimas – užtikrintas arba bent jau įveiktos dabartinio amžiaus bėdos,

[214] Vartojamas žodis „federacija“.

amžiaus, kuriame ją vargina nepatenkinti poreikiai, neįveikti sunkumai, nepatikimos sąlygos, galingos pervartos, didžiuliai ir kruvini pasauliniai susirėmimai bei gresia kitos nelaimės. Žmonijos vienybė nebebus nepasiekiamas siekis, o tikrovė; josios išsaugojimas bus atiduotas į susivienijusių žmonių rankas. Žmonijos dalia ilsėsis ant dievų kelių, ir, jei dievams žmonių giminės buvimas turės prasmės, ji gali būti palikta ten saugiai ilsėtis.

Sri Aurobindo

Iliustracijų sąrašas

5 psl. Nirodbaranas 1995. *Nuotrauka* Daivos Tamošaitytės.

22 psl. Nirodbarano laiško Daivai Tamošaitytei fragmentas, 1995 08 26.

26 psl. Motinos rankraščio faksimilė.

27 psl. Sri Aurobindo 1950. *Nuotrauka* Henri Cartier-Bressono.

61 psl. Šitaip Nirodbaranas ir Champaklalas stovėdavo per daršanas.

93 psl. Motina. *Nuotrauka* Henri Cartier-Bressono.

188 psl. Sri Aurobindo, gulėdamas šioje lovoje, diktuodavo Nirodbaranui „Savitrę“.

298 psl. Sri Aurobindo kapas 1951.

301 psl. Samadhė ir Tarnystės medis.

Asmenvardžių ir sąvokų rodyklė

A

Abanindranath 84
Aditi 244
ahimsā 89, 263
Ayer, Narasimh 35
Aleksandras, Makedonietis 164, 166
Amery, Leo 168
Amija 67
Amrita 242
ananda 257
Arjava (J. A. Chadwick) 208, 250
Arjuna, Ardžuna 70, 71, 76, 91
asura, asuras 147, 152, 162
āśrama, ašramas 5, 10, 30, 80, 82, 91, 106, 109, 135, 181, 243, 277, 296, 298, 302
Aurobindo, Sri (Ghose) 5-20, 23, 26-28, 30-46, 48-129, 132-138, 142-239, 241-314, 345
avadhūt 228-300, 302
avatāra, avataras 10, 142, 224, 283, 312
Avesta 147

B

Baker, Edward 249
Bande Mataram 181
Banerjee, Geeta 10
Banerjee, Upen 249
Banerji, Surendranath 6
Bani 8, 9
Bansidar 81
Bapat 237
Basu, Aravinda 8, 264
Becharlal 217, 231, 232
Beck, Ludwig 147, 148
Bernhardt, Sarah 138
Bhagavad Gītā, Bhagavadgyta, Gyta 17, 29, 70, 76, 242, 263
Bhagavān 231
bhakta, bhaktas 57, 117, 220, 227, 231, 278
bhāratanātyam, bharatanatjam 6
Bhishmadeva 254
Bose, Subhash 176
Brahmā 60
Brahman 70, 222, 241, 261, 302
Bratati 136
Buddha, Amitabha 34, 251

C

Cartier-Bresson, Henri 27, 93, 245
Cezaris, Augustas 257
Chamberlain, Arthur Neville 67, 147, 148, 157
Champaklal 8, 32, 33, 38, 39, 50, 51, 53, 63, 65, 68, 72, 77, 78, 80-82, 84, 85, 88, 97, 100, 111, 120, 180, 206-208, 217, 219-229, 245, 253, 257, 292, 296, 298, 299
Choudhury, Haridas 264
Choudhury, Roy Shi Girija Shankar 267, 268
Churchill, Winston 149, 152, 156, 174
cit śakti 142
cit tapas 95
Collins, Larry 182

Cousins, James 34
Cripps, Stafford 167, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 271, 272

Č

Čiurlionis, Mikalojus Konstantinas 10

D

Dayashankar 229
Dante, Alighieri 210
Dara 65
d'Arc, Joana 249
darśana, daršana 28, 29, 33, 54, 57-60, 71, 117, 127, 128, 140, 160, 237, 238, 243, 261, 284-287, 292, 299
Devi, Mrinalini 6
dharma 29
dhīra, dhyra 78
Dyuman 239, 299
Donnelli, Morvenna 264
Duraiswamy 32, 170, 171

E

Einstein, Albert 70
Eliot, T. S. 282
Esha 6
Eskulapas 229

G

Gandhi, Devadas 40
Gandhi, Kishor 7
Gandhi, Mahatma (Mohandas Karamchand) 56, 166, 167, 170, 173, 273, 274
Ganguli, Monoranjan 109
Ganpatram 99
Ghose, Mono Mohan 146, 285
Ghose, Surendra Mohan 271-273-275 , 286
Gimbutienė, Marija 17
Goebbels, Joseph 164
Göring, Hermann 164
Gupta, Rameshwara 215
guru 8-9, 11, 28, 43, 53, 69, 234, 237, 238, 248, 253, 256, 279, 285, 297

H

Haradhan 133
Hitler, Adolf 61, 67, 144, 147-149, 153-176, 179
Hydar, Akbar 84, 106
Homeras 209, 210
Horacijus 257
Hriday 69

I

Ichchā Mṛtyu 306
Iyengar, Srinivasa 65, 264

Y

yajña, jadžna 274
Yeats, William Butler 31
yukta karma 71

J

Jinnah, Muhammad Ali 166, 168
Jyotishi, Narayan 286, 286
Johnson, Samuel 49
Juthika 8
Jyotirmoyee 7

K

Kalidasa 87
Kalyan 261
Kiran, Amal (Sethna, K. D.) 7-8, 86, 189, 190, 193, 197, 199, 202, 206, 208, 210, 264, 266, 293, 297, 309

Kripalini, Krishna 9
Kṛṣṇa, Sri, Krišna 70, 76, 112
Krishnamurti 11
Kurukṣetra, Kurukšetra 76, 145, 146

L

Langley, George 264
Lewis, C. Day 282

M

Mahābhārata 76
Mahākālī, Mahakalė 37, 143
Mahālakṣmī, Mahalakšmė 29, 143
Maharani 263
Maharshi, Ramana 11, 58, 241
mahāsamādhi, mahasamadhė 29
Mahašaktė 298
Maheshwari, H. 8
Maitra, Sisir 264
māyā, maja 147, 164
Manilal 30-32, 34, 35, 37,38, 40, 41, 43, 44, 46, 49-51, 53-56, 67, 70, 125, 217, 232, 233, 243, 246-248, 253, 256, 257, 261, 285
Mantra 181, 217, 238, 274
Maulana 273
Menezies 264
Milton, John 207, 209
Mitra, Sisirkumar 135, 170, 298
Mycaenas 257
Monod-Herzen, Gabriel 264
Morisset, André 220
Motina 6-7, 9, 17,18, 23, 26, 29-39, 41-64, 66, 67-69, 71-73, 75-144, 146, 150-152, 156, 159, 161-165, 173-175, 177, 180, 181, 184, 188, 199, 200, 201, 209, 216, 217, 220-224, 226, 228-230, 234-239, 243-246, 253, 259, 265, 269, 272, 273-275, 277, 281, 284, 285, 287, 289-291, 293-299, 302-314
Mountbatten, Louis 182, 183
Mridu 76, 77, 80-82, 115
Mulshankar 53, 217, 229, 230
Munje, B. S. 171
Munshi, K. M. 269-271
Mussolini, Benito 148, 233
Mutsuddi, Dolly 8, 9

N

Nandalal 84
Napoleonas, Bonapartas 147, 164, 166, 260
Narayan, Prasad 178
Nehru, Jawaharlal 170, 273
Nishikanta 12, 74, 117, 258, 264
niṣkāma karma, niškama karma 171
Nirodbaran, Nirod 5-13, 17, 18, 20-23, 26, 55, 85, 88, 115, 119, 239, 252, 259, 311
Nivedita (Margharet Elizabeth Noble) 264
Nizam 106
Nripendra 291
Nolina 76
Nolini 7, 8, 65, 90, 175, 201, 206, 298, 299

P

Panzer 144
Pavitra 67, 239, 298
Pétain, Philippe 161
Philaire 123, 258
pilnutinė (integralinė) joga 14

Piper 215
Pitagoras 32
Platelis, Kornelijus 21, 28
Pranab, Kumar Bhattacharya 8, 135, 138
Pradyot, Prodyot 6, 310
prakṛti, prakritė 32, 94, 130
pralaya, pralaja 155
praṇāma 58, 59, 92, 127, 128, 133, 139
Prasad, Rajendra 273
prasāda 58, 76, 77
Pujalal 264
Purani, A. B. 7, 30, 32, 38, 41, 46, 51-54, 65, 84, 88, 150, 217, 218, 224-226, 235-237, 246, 247, 252, 253, 267, 268, 287
puranos 111
puruṣa, puruša 32, 94, 107, 129, 130, 132, 296
pūrnādvaita 13

R

Radhakrishnan 34
Raymond, Lizelle 264
Rajagopalachari, Chakravarti 170, 171
Ramachandra 248
Ramakrishna, Sri 69, 117, 241, 249
Rao 32, 35, 37, 44, 45, 47, 55, 60, 152, 153
Rao, Shiva 170
rasa 79, 251, 255
Ravindra 166
Reddy, C. R. 269
Richard, Mirra Alfassa (Motina) 18, 103, 158
Richard, Paul 158
rishi, rišis 10, 11
Roy, Dilip Kumar 6-8, 56, 86, 210, 247, 251, 254, 258, 264, 266, 297
Roy, Dinendra Kumar 189
Roy, Dwijendralal 6
Rommel, Erwin 144

S

sādhaka, sādhikā, sadhakai 30, 60, 66, 68, 75, 99, 102, 104, 107, 109, 118, 127, 133, 139, 146, 239, 245, 258, 261, 266, 278, 296, 298, 299, 313, 314
sādhanā 94, 107, 178, 217, 233, 263
sadhu 300
Sayana 236, 237
samādhi, samadhė 71, 299, 300, 307
samam brahman 92, 249
samatā 35
Sanyal, P. 238, 239, 277, 284, 288, 289, 291, 296, 306
sannyāsī, sanjasinas 228
Sardar 273
Sarojini, Sarodžinė 75
sat-cit-ānanda, sačidananda 191
Satyendra 32, 33, 45, 51, 53, 54, 64, 84, 85, 92, 217, 233-235, 247, 253, 261, 281
Savarkar 155
Savoor 45, 217
Sen, Indra 171
Sen, Satyabrata 284
sevā, sevakas 83

Shakespeare 34, 209, 215
Shelley, Percy Bysshe 34
Shumann, Maurice 268
Singh, Prithwi 64
Stalin, Josif (Džiugašvili) 149, 156, 157, 159
stotra 260
Suhash 8
Sunil, Bhattacharya 8
svabhāva 322
svadharma 322
svarāj, svaradžas 168

Š

śakti, šaktė 17, 28, 60, 82, 94, 129, 142, 309, 310
Šalkauskis, Stasys 184
śāstra, šastra 223
śiṣya, šišja 230, 237, 248
Šiva 49, 60, 94, 232

T

Tacitas 16
Tagore, Minku 9
Tagore, Rabindranath 8, 9, 55, 252, 300
Taltibijas 171
Tamas 42
Tamošaitytė, Daiva 5, 21, 22
Tantros 17
tapas 87
tapasyā, tapasja 55, 217
Tehmi 264
Thatcher, Margaret 19
Théon, Max 103
tiffin 10
Tomas, šv. 11
trāṭak 73
trikāla dṛṣṭi, trikala drišti 273,
trimūrti 60

U

Udar 239, 298, 299
udāsīna, udasinas 280, 281
Upanišados 17, 317

V

Valmiki 280
vedanta 17
Vedos 17, 32, 147, 236, 317
Vergilijus 200, 257
Viṣṇu, Višnus 60, 257
Viśvarūpa, Višvarūpa 91
Vyčinas, Vincas 17
Vydūnas (Vilhelmas Storosta) 17

W

Wilson, Margaret 29, 33
Woodroffe Ware, Mary Chrystine 103

Nirodbaran

Ni-145 Dvylika metų su Sri Aurobindo: biografija / Nirodbaran; iš anglų kalbos vertė Daiva Tamošaitytė. – Vilnius: Sri Aurobindo kultūros židinys, 2014. – 352 p. : iliustr., faks.
R-klė: p. 347–351.
ISBN 978-609-95626-0-5

Knygoje aprašomi žymaus bengalų politinio veikėjo, poeto, filosofo ir jogo Sri Aurobindo paskutinieji dvylika gyvenimo metų. Pasitelkdamas asmeninius įspūdžius ir faktus, biografijos autorius Nirodbaranas nuotaikingu įtempto siužeto stiliumi perteikia svarbiausius bei mažai žinomus Sri Aurobindo asmenybės, gyvenimo ir veiklos bruožus.

UDK 1 (540) (092)

Dvylika metų su Sri Aurobindo

Nirodbaran

Vertė ir redagavo Daiva Tamošaitytė
Apipavidalino ir maketavo Giedrė Putnikaitė

Spausdino UAB „BALTO print“,
Utenos g. 41A, LT-08217 Vilnius
www.baltoprint.com